

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΠΑΠΑΔΑΚΙ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ - ΜΟΝΑΙ

Α'. ΑΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (περιληπτικῶς)

Β'. ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ (λεπτομερῶς)

ΔΩΡΕΑ
ΤΑΜΕΙΟΥ ΕΦΕΔΡΩΝ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ
ΚΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΧΑΝΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

1936

ΤΥΠΟΙΣ «ΕΦΕΔΡΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ»

2711.96





ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΠΑΠΑΔΑΚΙ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 5004
 Χρονολ. 2.4.1958
 Ηδικοτ. Βιβλ. Κρητ.
 Αριθ. 2145/17/101

ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ - ΜΟΝΑΙ

- Α'. ΑΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (περιληπτικῶς)
- Β'. ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ (λεπτομερῶς)

ΔΩΡΕΑ

ΣΤΑΜΕΙΟΥ ΕΦΕΔΡΟΥ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΧΑΝΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

1936

ΤΥΠΟΙΣ «ΕΦΕΔΡΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ»

274.96
HAG

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΤΗΣ ΣΕΠΤΗΣ ΜΗΝΗΣ

ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΑΣ & ΣΗΤΕΙΑΣ

ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΙ

Αριθμός αντίτυπου 269

Προσφορά

Πρὸς τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον Ἰηθείας.

Μετατιμῆς

Ὁ Γράφας

M. Mavroudis

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Πηγαί και Βοηθήματα	5—8
Πρόλογος. Είσαγωγή	9—12

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ — ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ

I. ΠΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

A' Γεν. Πληροφορίαι—Πίνακες Ἐπισκοπῶν Κρήτης	13—15
B' Ἐπισκοπαί:	
α') Ἱεραπότνης. Ἐκτασίς καὶ πολιτικὴ κατάστασις. Ἰδρυσις Ἐπισκοπῆς. Τίτλος Ἐδραι	15—18
β') Σητείας. Ἐκτασίς. Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις. Ἐλεγχος πληροφοριῶν. Συμπέρασμα.	18—21

II. ΑΡΑΒΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

A' Γενικαὶ πληροφορίαι:	
α') Ἐξόντωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ Κρήτης	21—22
β') Ἀδικαιολόγητος Ἰδρυσις Ἐπισκοπῶν.	23—25
B' Ἐπισκοπαὶ Ἱεραπότνης καὶ Σητείας.	25

III. ΝΟΕΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

A' Γεν. Πληροφορίαι. Ἐγκαθιδρυσις Ἐπίσκοπων	25—27
B'. Ἐπισκοπαὶ Ἱεράς καὶ Σητείας. Ἐδραι αὐτῶν	27—29

IV. ΕΝΕΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

A' Γενικαὶ πληροφορίαι:	
α') Κατάληψις Ἐπισκοπῶν ὑπὸ Λατίνων	29—31
β') Πίνακες Ἐπισκοπῶν Ἐνετ. Περιόδου	32—33
B' Ἐπισκοπαὶ Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας	
α') Ἐπίσκοποι Ἱεραπέτρας, Σητείας, Ἱεροσητείας	33—45
β') Ἐπισκοπικὴ Ἐδρα ἐν Σητεία, καὶ Ἱεραπέτρα	45—47

I—VII ΤΟΥΡΚΙΚΗ—ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΗ—ΕΛΛ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ

A' Γενικά α') Ἀνασύστασις Ἐπισκοπῶν. Πίναξ	47
β') Μεταγενέστεροι Πίνακες	47—49
γ') Μεταβολαὶ Ἐπισκοπικοῦ καθεστώτος	49—50
B'. Ἐπισκοπαὶ Ἱεράς, Σητείας, Ἱεροσητείας, Νεαπόλεως, Ἱεροσητείας	50—51
α') Ἐπίσκοποι αὐτῶν (Βιογραφ. σημειώσεις)	51—71
β') Ἐπισκοπικαὶ Ἐδραι.	71—73

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν — Μ Ο Ν Α Ι

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ Ε Ν Ι Κ Ο Ν — Μ Ο Ν Α Χ Ι Σ Μ Ο Σ

I. Παγκόσμιος Μοναχισμός	74—75
II. Κρητικός Μοναχισμός:	
Α'. Ίδρυσις καὶ διατήρησις Μοναστηρίων	75—76
α') Κατὰ τὴν Πρώτην Βυζ. καὶ Ἀραβ. Περίοδον	76—77
β') Κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον	77—78
γ') Κατὰ τὴν Ἑνετικὴν Περίοδον	79—80
δ'—στ') Κατὰ τὴν Τουρκ. Αὐτονομ. Ἑλλ. Περίοδον	80—84
Β'. Κτήματα τῶν Μοναστηρίων Κρήτης	84—87
Γ'. Ἀριθμὸς Μοναχῶν καὶ Μοναστηρίων Κρήτης	87
Δ'. Πίναξ γενικὸς τῶν Μοναστηρίων Κρήτης	88—96

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε Ι Δ Ι Κ Ο Ν . Μ Ο Ν Α Ι Σ Η Τ Ε Ι Α Σ — Ι Ε Ρ Α Π Ε Τ Ρ Α Σ

Α'. Ἱστορικαὶ πληροφορίες	97—99
Β'. Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν Μονῶν:	
α') Σ η τ ε ί α ς	
1. Ἁγίου Ἰσιδώρου. 2. Ἁγίου Νικολάου	99—107
3. Καψᾶ. 4. Καλοῦ—Νεροῦ. 5. Ἁγίων Σαράντα	107—112
6. Φανερωμένης. 7. Ἁγ. Πνεύματος. 8. Γουντᾶ.	
9. Ἁγ. Σοφίας	112—119
10. Τοπλοῦ (Ἀκρωτηριανῆς) Θέσις καὶ κλησις	119
Ἱδρυσις καὶ Ἱδρυταί. Τὸ Κτήριον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν	
κατὰ καιροὺς Μοναστῶν	120—125
Κτηματικὸς πλοῦτος. Ἐκτεταμένη Περιοχὴ	126—127
Συνοπτικὴ καταγραφή τῶν κτημ. καὶ Μετοχίων	127—135
Κινητὴ περιουσία. Ἱστορικὰ μνημεῖα (εἰκὼν Μέ-	
γας εἰς Κύριε)	135—147
Ἠγούμενοι τῆς Μονῆς	147—153
11 Καλεγέρων Λάστρου. 12 Παναγία Διχαλᾶ	153
β') Ἱ ε ρ α π έ τ ρ α ς	
1. Παπλινού. 2. Ψάθης. 3. Ἄρμου	154—155
4. Βρωμένης. 5. Φανερωμένης. 6. Ἐξακουστῆς	155—158
Πίναξ κυρίων ὀνομάτων	159—164
Εἰκονογραφημένον Παράρτημα	I—IX

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Ἀγαθαγγέλου Ἀρχιμανδρ. Ἐπισκόπου (Ξηρουχάκι)

I. Αἱ Σύνοδοι Γερολάμο—Λάντο Ἀθήναι 1933.

II. Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή. Ἀθήναι 1934.

Ἀγγελάκι Ἐμμ. (Ε. Σ. Α.)

I. Ὁ Γενίτσαρος Πηλαβάς, ἐν «Μύσωνος» Τόμ. Α΄.

II. Ἡ Μονή Ἀγ. Σοφίας. ἐν «Μύσωνος» Τόμ. Α΄.

III. Ὁ Γενίτσαρισμός ἐν Σητεία. Ἐν «Κρητ. Μελέταις».

IV. Σητειακά, Ἀθήναι, 1935.

Ἀνθίμου Ἐπισκόπου Μελεδιάκι (Α.Ε.Λ.)

Ἡ Μονή Γωνίας. Ἐν «Χριστ. Κρήτη».

Ἀωνόμου. Αἱ Κορακές, ἐν «Κρητ. Ἀστέρος» 1907, σ. 167.

Βλαστοῦ Ἐμμ.,

Ἐγγραφοὶ Ἐπισκόπου Ἰλαρίωνος ἐν «Ἰδη» (1931).

Βορεάδου Ἀντωνίου .

Λόγος Ἐπιμνημόσυνος εἰς Ἀδοσίδην Πασᾶν, ἐν «Μεσογείῳ» τῆς 23 Ἰουλίου 1985.

Βουρδουμπάκη Ἀνδρ. (Α. Π. Β.)

Κρητικὰ Ἐγγραφα ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας ἐν Χριστιανικῆς Κρήτης 1916, τόμ. Β΄

Γενεράλι Ἐμμ.

I. Ἡ Ἱερὰ Μονή Γουβερνέτο, ἐν «Κρητικοῖς» Χανίων

II. Ἀρκάδι καὶ ἄλλαι Μοναί, ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Gerola Giuseppe Ἐνετολόγου

I. Monumenti Veneti nell' Isola di Creta vol. II, III

II. «Per la Cronotassi dei Vescovi Cretesi all' epoca Veneziana» 1914

III. Οἱ Ἑλληνες Ἐπίσκοποι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας Ἐν «Χρ. Κρήτη»

IV. «I Francescani in Creta al tempo del Dominio Veneziano» 1932

Ἐωργίου Στυλιανοῦ—Φιλίστορος (Σ. Γ.)

I. Ἡ Μονή Τοπλοῦ ἐν «Ἑλ. Σκέψει» Ἡρακλείου.

II. Ἡ Μονή Κερᾶς ἐν «Ἑλ. Σκέψεως» 13 Ἰουλίου 1930.

Γεάνναρη Ἀντ. Περὶ Ἐρωτοκρίτου

Γρηγορίου Ἐπισκόπου Κησαδοπετρίκι,

I. Ἱστορία Σφακίων.

II. Σημείωμα ἐν Κώδικι Ἐπισκοπῆς Ἱερᾶς καὶ Σητείας.

Δάπερ, Ἀκριβῆς περιγραφή τῆς Κρήτης Μετάφρ. Μ. Βερνάρδου) 1836.

Δεδιάξη, Οί Κρήτες ἐν Ἐπτανήσῳ, ἐν «Κρητ. Ἀστέρι» 1909.

Διαφόρων (Κυβερνήσεων, Ἀρχῶν).

I. Αἰγ. Διοικήσεως, Προκήρυξις 16 Ὀκτ. 1931 (Ἰστ. Ἀρχεῖον)

II. Ἐκκλησίας Κρήτης, Διοργανισμὸς τῶν Μονῶν 1870

111. Ἑλλην. Κυβερνήσεως, α) Πίνακες Δήμων—Κοινοτήτων 1920.
β) Πίνακες Ἀπογραφῆς 1928.

IV. Πατριαρχείου Κιπόμεως. Σιγγίλιον τοῦ 1727, ἐν «Ἑλληνικοῖς» (ἔτει Γ΄.)

Δουδουνιώτου Κ.

Περὶ Ἀθανασίας ψυχῆς ἐν Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαιδεία.

Εὐμενίου Μητροπολίτου

«Οἱ ἀφιερῶται τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ», ἐν «Κρητ. Λαοῦ» 1909.

Ζαμβάλδη Φραγκίσκου.

«Ὁ Παῦλος Σάρπη». Ἐν «Ἀθηναίῳ» 1873 (τόμ. Β΄.)

Θωμοπούλλου, ἡ Μονὴ Ὁμπλοῦ, Πάτραι, 1903

Ἰωαννίδου Ἰωάννου, Ἐκκλησ. Ἱστορία 1898

Ἰωσήφ Γεροντάκι, Ποίημα βιογραφικὸν-ἱστορικὸν, κατατεθειμένον εἰς τὴν Μονὴν Καψᾶ καὶ Ἰστ. Ἀρχ.

Καλαῦσάκι Γ. (Γ. I. K.)

I. «Κλησις Μονῆς Τοπλοῦ» ἐν «Ἐρεῦνη» Χανίων (1899).

II. «Τάφοι μεγάλων νεκρῶν ἐν Κρήτῃ». «ΚΡ. Ἀστ. Φύλ. 2.

Καλομενοπούλου Νικοστρ. «Κρητικά», Ἀθηναί 1884.

Καταπότη Μιχ. (Μ. Γ. Κ.).

I. «Ἡ Σητεία», Ἀγ. Νικόλαος 1930.

II. «Ὁ Χάρτης τοῦ Μποντελμόντι», ἐν «Ἐλ. Σκέψει» τῆς 5 Ἰουλίου 1930.

III. Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ 15ου αἰῶνος ἐν «Ἐλ. Σκέψει» τῆς 11 Ἰουλίου 1930.

IV. «Ἐγγραφα Μονῆς Τοπλοῦ», ἐν «Μύσωνος» τόμ. Α΄.

V. «Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Σητεῖᾳ», «Μύσων» Α΄.

VI. «Οἱ Κορνᾶροι Σητείας», ἐν «Μύσωνος» Α΄.

VII. «Ἡ Μονὴ Τράχηλα», ἐν «Μύσωνος» τόμ. Α΄.

VIII. «Ἱστορικὰ σημειώματα Τοπλοῦ» ἐν «Μύσωνος», τόμ. Α΄ καὶ Γ΄.

IX. «Ἡ Μονὴ Ἀγ. Νικολάου», ἐν «Μύσωνος» τόμ. Α΄.

X. «Χειρόγραφον Βιβλιοθ. Βουλῆς ὑπ' ἄρ. 70», ἐν «Μύσωνος» τόμ. Α΄.

XI. «Ἡ Στεφανές—Ἐπιδρομὴ Τούρκων», ἐν «Μύσ» Α΄

XII. «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ—Χειρόγραφα», ἐν «Μύσωνος» Β΄.

XIII. «Μονῆς Τοπλοῦ Ἐνθυμήσεις» ἐν «Μύσωνος» Α΄.

XIV. «Σητεία—Μέσα Μουλιανά», ἐν «Μύσωνος» Β΄.

XV. «Κῶδιξ Μονῆς Τοπλοῦ», ἐν «Μύσωνος» Β΄.

- XVI. «Γαβριήλ Παντόγαλος», ἐν «Μύσωνος» Β΄.
 XVII. «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ», ἐν «Μύσωνος» Β΄.
 XVIII. «Ἄνθιμος Μαρκαντωνάκης», ἐν Μύσωνος» Β΄.
 XIX. «Ὁ Π. Καστροφύλακος περὶ Σητείας», ἐν «Μύσωνος» Β΄.
 XX. «Ἐγγραφα Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου» ἐν «Μύσωνος» Γ΄.
 XXI. «Ἡ ἐν Τοπλοῦ Ἐπιγραφή» ἐν «Μύσωνος» Γ΄.
 XXII. «Εἰκονογρ. Παράρτημα Μύσωνος» τόμ. Γ΄, τευχ. 3.
 XIII «Μελέτιος Παντόγαλος» ἐν «Μύσωνος» Τόμῳ Δ΄.
 XIV. «Κασάπ—Ἀχμέτ» ἐν «Μύσωνος» Τόμῳ Δ΄.
 XV. «Σητεία—Ὅσιος Ἰωσήφ» ἐν «Μύσωνος» Τόμῳ Δ΄.

Καυφάτου Α. Ἐγγραφα Τουρκικὰ ἐν «Βήματι» Ρεθύμνης (1931).

Cornelii Fl. «Creta Sacra», Vol. I. II.

Κριαρᾶ Μαν. Ἱστορικὰ τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν «Ἑλληνικοῖς» Τόμ. Η΄ (1935).

Κριτοβουλίδου Καλ. Ἀπομνημονεύματα.

Κριτωτάκι Ι. (Ζωγράφου), «Οἱ Κρήτες Ζωγράφοι τῆς Μεταβυζαντινῆς Σχολῆς», ἐν Μύσωνος» Τόμ. Γ΄.

Meursii Joanni «Creta, Rhodus et Cyprus» 1675.

Moroni Gaetano Dizionario di erudizione Storico—Ecclesiastica.

Ξανθουδίδου Στεφάνου (Σ. Α. Ξ.)

- I. Νέα Ἐπιγραφή, ἐν «Ἐρεῦνη» (1899).
- II. Συνθήκη Ἀλεξίου Καλλιέργου, ἐν «Ἀθηναῖς» τόμ. ΙΔ΄.
- III. Χριστ. Ἐπιγραφαί, ἐν «Ἀθηναῖς» τόμ. ΙΕ΄, 1903.
- IV. Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας, ἐν «Χριστ. Κρήτη» τόμ. Α΄
- V. Σημειώσεις περὶ Ἀρχοντοπούλλων, ἐν «Χρ. Κρ.» Β΄.
- VI. Κώδιξ Μητροπόλεως. Κανονικὰ πεσκέσια ἐν «Χρ. Κρήτη» τ. Β΄
- VII. «Ἐγγραφα Χρυσοπηγῆς ἐν «Χρ. Κρήτη» τομ. Β΄.
- VIII. Δύο νέα βιβλία περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Ἐνετοκρατίας «Χρισ. Κρήτη» Β΄.
- IX. Ἐπαρχίαι καὶ Πόλεις Κρήτης ἐν Ἐπ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν Γ. Χ. Χάνδαξ—Ἡράκλειον», 1927.

Οἰκονομίδου Γ.

- I. «Βεράτιον καὶ Φιρμάνιον Μητροπόλ. Κρήτης», ἐν «Χρ. Κρήτη» Β΄
 - II. «Διὰ τὴν Μονὴν Τοπλοῦ» ἐν «Μύσωνι» Τομ. Δ΄
- Παπαδάκι Ν.** (Ν. Ι. Π.)
- I. Ἐκθέσεις περὶ Φανερωμένης. 1902 καὶ 1906.
 - II. Ἡ Ἀλληλογραφία τῆς Ἐπαν. Συνελεύσεως καὶ Προσωρινῆς Κυβερνήσεως 1866, βιβλία 14 εἰς τὸ Ἰστ. Ἀρχεῖον
 - III. Τὸ Βιβλίον τοῦ Παπαγιαννάκι καὶ τὰ Μον. κτήματα ἐν «Ν. Ἐρεῦνη».
 - IV. «Ὁ Ἰωάν. Χαρτοφύλαξ καὶ ἡ Μονὴ Χρυσοπηγῆς» ἐν «Κήρικι» 1924
 - V. «Τὸ Οἰκόσημον τοῦ Χαρτοφύλακος καὶ ἡ Μονὴ Χρυσοπηγῆς» ἐν «Δελτίου Κρ. Φιλ. Συλλόγου» Χανίων 1927, Α΄
 - VI «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ», ἐν. «Ἐλ. Σκέψεις» 1930.

VII. Ἡ Μονὴ Κεράς, ὡς ἔδρα τοῦ Ἐπισκόπου Σητείας, ἐν «Ἐλ. Σκέψει».

VIII. Τί λέγουσι τὰ ἔγγραφα καὶ τί τὰ πράγματα, ἐν «Ἐλ. Σκέψει» 1930

IX. «Ὁ Γεροντογιάννης καὶ ἡ Μονὴ Καψᾶ», ἐν «Μύσωνος» Τόμ. Γ'

X. Ἄρθρα περὶ Μονῶν Τοπλοῦ Φανερωμένης Ἱεραπέτρου, Φανερωμένης Σητείας καὶ Ψάθης, ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

XI. Τὸ Ἔργον τοῦ Ἰστ. Ἀρχείου Κρήτης, 1933.

XII. «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος», 1936

XIII. «Ἡ σφαγὴ τῶν Ἐπιανῶν τῷ 1897. Ἐν «Μύσωνος τόμῳ Δ'.

XII. «Διατηροῦσα Μαγνησιῶν τοῦ Βου αἰῶνος π. χ.» (ὕπὸ ἔκδ.)

XV. «Ἐπαναστατικὰ Ἀπομνημονεύματα 1896—1898» (ὕπὸ ἔκδ.)

Κωνσταντῖνος Καραμαμέως Ἀθ. «Κώδιξις Ἱεροσουλ. Συλλογῆς» ἐν Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας 1891.

Παύλος Ἐμμ. «Ἱστορία Ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ 1925

Raulin Victor. «Description physique del' ile de Crète» 1869

Σάββα Κ. Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη.

Σπυριδῆς Γ. Ἐνθυμήσεις ἐκ τῆς Μονῆς Τοπλοῦ ἐν «Ἐλληλικῶν» τόμ. Ε΄.

Σταυρακῆς Ἐ. Παράδοσις περὶ Περιοχῆς Τοπλοῦ, ἐν «Ἐλ. Σκέψει» 1930

Σταυράκη Νικ. Στατιστικὴ Κρήτης 1881 (ἔκδ. 1890)

Τιμοθέου Ἐπισκόπου—Μητροπολίτου (Βενέρη).

Ἄρθρα περὶ Μονῶν τινῶν ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

Trinani Antonio, «Χρονικὸν 1181—1669» ἐν Ἰστ. Ἀρχεῖῳ.

Τωμαδάκης Ν. (Ν.Β.Τ.)

I. «Ἡ Μονὴ Ἀγ. Τριάδος Τσαγκαρόλων», ἐν Επ. Βυζ. Σπουδῶν τ. θ΄

III. «Εἰδήσεις καὶ ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας», ἐν Επ. Βυζ. Σπ. τόμ. Ι΄.

III. «Ἐκκλησία Κρήτης—Γουβερνέτου Κώδικες—Σιγγίλλιον», ἐν «Νεοελ. Ἀρχεῖῳ» 1935,

IV. Βιβλιοκριτικὰ, ἐν «Νεοελ. Ἀρχεῖῳ». 1935, σελ. 340—41.

Φραγκολῆς Δημ. Βιογρ. Σημειώσεις, Ἐπισκ. Ἱλαρίωνος ἐν Ἰδῆ» (1931)

Φωτιάκης Γ. Ποίημα Τεσσάρων Μαρτύρων ἐν «Κρ. Ἀστέρι» 1907.

Χαραλαμπίου Χ. Ὁ Μάξιμος Μαργούνιος ἐν «Κρ. Ἀστέρι» 1907.

Ψεῖλις Βασίλ. I. Τοπογραφία Ἀρχαίων Πόλεων (1899).

II. «Ἱστορία Κρήτης», 1909, Τόμ. Α΄. Γ΄.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διὰ τὴν συγγραφὴν Ἐκκλησιαστικῆς τῆς Κρήτης ἱστορίας, μακρὰς καὶ αὐτῆς, ὡς ἡ πολιτικὴ, καὶ περιπετειῶν πλήρους, εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ὑπάρχουσι ἐπαρκῆ στοιχεῖα, τὰ δὲ ὀλίγα ὑπάρχοντα δὲν εὐρίσκονται πάντα παρ' ἡμῖν πρόχειρα ἀλλ' εἰς ἀρχεῖα ξένα καὶ εἰς δυσπροσίτους Βιβλιοθήκας διεσπαρμένα.

Γνωστὸν, ἐξ ἄλλου, εἶναι ὅτι Ἐκκλησιαστικὴ τῆς Κρήτης ἱστορία, διὰ τὰ θεωρηθῆ ὅπωςδὴποτε πλήρης, πρέπει νὰ περιλαμβάνη: 1) τὴν ἀρχικὴν ἐν τῇ Νήσῳ διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. 2) τοὺς ἀγῶνας οὗς οὗτος διεξήγαγε κατὰ καιροὺς πρὸς ἐπικράτησιν. 3) τὰς πρὸς ἄλλας Ἐκκλησίας σχέσεις τῆς Κρητικῆς. 4) τὸ διοικητικὸν Ἐκκλησιαστικὸν προσωπικὸν (Συνόδους, Ἐπισκόπους καὶ λοιπὸν Κληρὸν). 5) τὴν Ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν. 6) τοὺς Ναοὺς μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διακόσμησιν (γλυπτικὴν, ζωγραφικὴν). 7) τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας. 8) τὴν διάδοσιν τοῦ Μοναχισμοῦ ἐν Κρήτῃ. 9) τὰς Μονὰς μετὰ τὸν κτηματικὸν τῶν πλοῦτον καὶ μετὰ τὴν χρησιμότητά τῶν πάλαι ποτὲ καὶ νῦν. 10) τὴν σημερινὴν τῆς ὅλης Κρητικῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν. 11) τὰς ἀναγκαίας συγχρονιστικὰς μεταρρυθμίσεις κλπ. κλπ.

Ἄν ληθῆ δὲ ὑπ' ὅσιν πρῶτον μὲν ὅτι ἀρχεῖον ὅλον ἢ Μουσεῖον ἀπαιτεῖται, ἴδιον καὶ ἱκανῶς πλούσιον, δι' ἕκαστον τῶν ἀνω κεφαλαιῶν θεμάτων πρὸς πλήρη αὐτοῦ διαφώτισιν, ἔπειτα, ἐξ' ἄλλου, ὅτι ἐλάχιστα ἐκ τῶν ἀπαιτουμένων στοιχείων διαθέτομεν, θὰ κατανοηθῆ ὅλον τὸ παρουσιαζόμενον κενόν, μέγιστον ἀληθῶς.

Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε ἀποθαρρυντικόν, «πᾶς γὰρ ὁ ζητῶν εὐρίσκει» Τῷ ὄντι δὲ βλέπομεν συχνάκις νὰ φέρωσι εἰς φῶς ἀπροσδόκητα πράγματα, οὐχὶ εἰς ἀρχεῖα ξένα καὶ εἰς Βιβλιοθήκας δυσπροσίτους, ἀλλ' εἰς τὰ παρ' ἡμῖν, ἐρευνῶντες ἀκάματοι καὶ δεξιοὶ τῆς πατρίου ἱστορίας ἐρευνηταί. Ἄν ἐπιμένωμεν λοιπὸν ἐρευνῶντες ἐνδελεχῶς καὶ μεθοδικῶς, θὰ καταλήξωμεν μίαν ἡμέραν, οὐχὶ ποτε βέβαια ἐκεῖ ὅπου θέλομεν καὶ πρέπει, ἀλλὰ πάντως εἰς τὸ δυνατόν. Καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἱκανὸν ἡμῖν καὶ ἀγαπητὸν.

Ἐκ παραλλήλου, ὁμοίως πρὸς τὰς ἀρχεῖα ἐρεύνας ἐπιβάλλεται καὶ ἄλλη ἐργασία, ἡ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συγκέντρωσις τῶν ἀνακαλυπτομένων στοιχείων καὶ τῶν ἐκδιδομένων μονογραφιῶν ἢ πραγματειῶν, μάλιστα δὲ ἐκκαθάρσις αὐτῶν καὶ συνδυασμὸς καὶ, τέλος, νοητικὴ ἐπεξεργασία, ὑπομονητικὴ καὶ σοβαρὰ, ἡ ὁποία θὰ δύναται

νά ἀναπληρώσῃ πολλαχοῦ τὰ ἐκ τῶν ἑλλιπῶν στοιχείων δημιουργοῦμενα κενὰ καὶ τῆς ὁποίας συχὴν καὶ πῶς τολμηρὰν—τὸ ὁμολογοῦμεν—ἐκάμομεν χρῆσιν ἐν τῇ παρούσῃ Μελέτῃ.

Διὰ τοιοῦτου ἐνεργείας τρόπου θὰ προκύπτωσιν νέα ἐκάστοτε στοιχεῖα καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω ἐκάστοτε θὰ προάγεται τὸ ἱστορικὸν ἔργον.

Πρὸς τοιαύτην ἀποβλέψαντες ἐργασία ν ἤρχισαμεν τὴν παρούσαν Μελέτην. Ἀναλαβόντες ὑποχρέωσιν ἐναντι τοῦ ἀειμνήστου Ἐπισκόπου Ἱεράς καὶ Σητείας Ἀμβροσίου, ὡς καὶ ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς περὶ αὐτοῦ Συγγραφῆς ἡμῶν εἶπομεν, νὰ ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τὰς Ἐπισκοπὰς/τῆς ἐπισκοπικῆς Περιφερείας τῆς, ἐσκέφθημεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο κατὰ πολὺ μακρότερον ἢ κοπιωδέστερον τὸ ἔργον, ἂν εἰς τὴν Μελέτην ἡμῶν ἐδίδομεν γενικώτερον χαρακτῆρα καὶ εὐρυτέραν ἑκτασιν, ὥστε νὰ περιλάβῃ αὕτη πρῶτον μὲν μίαν γενικὴν, συνοπτικὴν, ἀλλὰ κεκαθαρμένην περὶ πασῶν τῶν Ἐπισκοπῶν Κρήτης, ἔπειτα δὲ ἰδίαν περὶ ἐκάστης τῶν Ἐπισκοπῶν τούτων πραγματείαν. Ἐπὶ τούτοις, διὰ νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸ ἕτερον τῶν δύο σπουδαιότερων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας θεμάτων, τὸ τῶν Μονῶν, νὰ περιλάβῃ δευτέραν πραγματείαν, ἐνθεν μὲν γενικὴν, συνοπτικὴν, ἀλλὰ κεκαθαρμένην περὶ Μοναχισμοῦ καὶ περὶ πασῶν τῶν Μονῶν Κρήτης, ἐνθεν δὲ ἰδίαν περὶ μιᾶς ἐκάστης τῶν Μονῶν τούτων.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τῆς τοιαύτης ἡμῶν Μελέτης ἐθέσαμεν τίτλον γενικὸν «Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης Ἐπισκοπαὶ καὶ Μοναί».

Ἀλλὰ προσεκόψαμεν δυσυπερβλήτως εἰς τὸ περὶ ἐκάστης Ἐπισκοπῆς καὶ μάλιστα Μονῆς Εἰδικὸν Μέρος. Δι' ἀλληλογραφίας μὲν καὶ περ μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν ὅσας ἀναγκασιότατας ἐχρειαζόμεθα πληροφορίας· ἐπιτόπιον δὲ μετὰ βασιν' καὶ ἔρευναν δὲν ἐπέτρεπον ἡμῖν σωματικαὶ ἀδυναμίαι καὶ μάλιστα ἀπότομος τῶν ὀφθαλμῶν ἐξασθένησις. Περιορίσαμεν ἐξ ἀνάγκης τὸ Εἰδικὸν Μέρος εἰς τὰς τῶν δύο μόνων ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν, Σητείας καὶ Ἱεραπέτρου, Ἐπισκοπὰς καὶ Μονὰς, τὰς ὁποίας καὶ νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἐτύχομεν ἄλλοτε εὐκαιρίας καὶ ἐν μονογραφίαις πολλάκις νὰ ἐξετάσωμεν, οὕτω δὲ τῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπιτυχάνεται ἤδη ἱκανῶς εὐρεῖα μίαι τις συμβολῆ, ἢ ὁποία ἀρξασμένη ἀπὸ Μονογραφίας, τὰς ἐν τῷ πινάκι τῶν Πηγῶν καὶ Βοηθημάτων μνημονευόμενας, ἐπαυξηθεῖσα δὲ διὰ τῆς περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀμβροσίου συγγραφῆς ἡμῶν, συμπληροῦται νῦν ἐπαρκῶς διὰ τῆς παρούσης συγκεντρωτικῆς Μελέτης.

Διὰ τὰς ὑπολειπομένας ἐπισκοπὰς καὶ Μονὰς νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ εἶναι πλέον τόσον δύσκολον τὸ ἔργον, ἐν ᾧ, ἐξ ἄλλου, ἢ συνέχισις αὐτοῦ θὰ εἶναι πρᾶξις πατριωτικὴ καὶ ἀξιέπαινος.

Ἐν Χαλέπῃ Δεκέμβριος 1935

Ν. Ι. ΠΑΠΑΔΑΚΙΣ

Τ. Δ) τῆς Ἰστ. Ἀρχείου Κρήτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΚΡΗΤῃ

Ἡ ἐν Κρήτῃ τοῦ χριστιανισμοῦ διάδοσις, καὶ ἂν θεωρηθῇ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 33 μ.Χ. διὰ Κρητῶν Ἰουδαίων ἐπανελθόντων ἐξ Ἱεροσολύμων, ἔνθα εἶχον μεταβῆ διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς (*), αὐτῶν δὲ τούτων τῶν Ἀποστόλων ἤκουσαν κηρύγματα ἢ καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἐν τούτοις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ λίαν περιωρισμένη νὰ εἶναι ἡ διάδοσις αὕτη διὰ τῶν τοιούτων κηρύκων. Ἡ διδασκαλία τῶν, ἐπὶ ἀνεπαρκῶν πληροφοριῶν στηριζομένη καὶ μείγμα οὖσα Ἰουδαϊσμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, ἐχαρακτηρίσθη εὐλόγως ὡς ψευδοδιδασκαλία καὶ δὲν ἐκαρποφόρησεν ἐπὶ πολὺ.

Διὰ τοῦτο ὡς ἀρχὴν τῆς ἐν Κρήτῃ διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μόνον τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τοῦ Τίτου κατὰ τὴν 7ην δεκαετηρίδα (64 μ. Χ.) γενομένην δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν. Ἀπερχόμενος τῆς Νήσου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀφήκεν ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ τὸν Τίτον μὲ τὴν ἐντολὴν ὅπως «τὰ λείποντα ἐπίδιορθώσῃ καὶ καταστήσῃ κατὰ πόλεις Πρεσβυτέρους».

Οὕτω βαθμηδὸν σὺν τῇ ἐξαπλώσει τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Νήσῳ συνεκροτήθη ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς καὶ ἀπεκατεστάθησαν κατὰ πόλεις Πρεσβύτεροι, ἔργον καὶ ἐξουσίαν Ἐπισκόπου ἔχοντες καὶ ὡς πρῶτον αὐτῶν τὸν Τίτον ἀναγνωρίζοντες καὶ τιμῶντες.

Αὐτοκέφαλος δ' ἐν ἀρχῇ ἢ οὕτω συγκροτηθεῖσα Ἐκκλησία Κρήτης ὑπήχθη κατόπιν κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Ρώμης Ἐπίσκοπον (Πάπαν). Μετὰ τὴν εἰς τέσσαρα δηλαδὴ Τμήματα ἢ Ὑπαρχίας διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐπὶ Μεγ. Κωνσταντινου (330), ἡ Κρήτη, ὑπαγομένη πολιτικῶς εἰς τὸ Τμήμα Ἰλλυρίας, περιήλθε βαθμηδὸν μεθ' ὅλης τῆς Ὑπαρχίας ταύτης ὑπὸ τὸν Πάπαν Ἐκκλησιαστικῶς. Ἐπειτα δὲ ἐπὶ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου (717—741) ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως (Πατριάρχην), ὅφ' ὄν καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1898, διατελεῖ δὲ καὶ ἔκτοτε μὲ τινὰ ἀνεξαρτησίαν δι' εἰδικῆς μετὰ τοῦ Πατριαρχείου Συμβάσεως τῷ 1900 καθορισθεῖσαν.

(*) Πετράκι, Ἱστορ. Ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ σελ. 21.

Β' ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῆς Κρήτης σχετίζοντες μὲ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἱστορίαν, διαιροῦμεν εἰς τὰς ἀκόλουθους περιόδους:

- I. Προβυζαντινὴν καὶ Βυζαντινὴν (64—823).
- II. Ἀραβικὴν (824—961).
- III. Νεοβυζαντινὴν (961—1204).
- IV. Ἑνετικὴν (1204—1669).
- V. Τουρκικὴν (1669—1898).
- VI. Ἀὐτονομιακὴν (1898—1913).
- VII. Ἑλληνικὴν (1913 κ. ἔ.)

Κατὰ πάσας τὰς περιόδους ταύτας θὰ ἐξετάσωμεν ἐν μὲν τῷ Πρῶτῳ Μέρει τὰς Ἐπισκοπὰς τῶν δύο ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν, Ἰεράρας ἢ Ἱεραπύτνης καὶ Σητείας, προτάσσοντες αὐτῶν γενικὰς περὶ πασῶν τῶν Ἐπισκοπῶν Κρήτης πληροφορίας, ἐν δὲ τῷ Δευτέρῳ Μέρει καὶ ἐν τῷ Ἐιδικῷ αὐτοῦ Κεφαλαίῳ, τὰς Μονὰς τῶν αὐτῶν Ἐπαρχιῶν, προτάσσοντες ὁμοίως ἐν Γενικῷ Κεφαλαίῳ κοινὰς περὶ πασῶν τῶν Μονῶν Κρήτης πληροφορίας καὶ πινάκας λεπτομερεῖς.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΙΑΙ

Ι. ΠΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(64—823 μ. Χ.)

Α'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Εἰς τίνας πόλεις συμμορφούμενος πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Παύλου κατέστησε Πρεσβυτέρους ὁ Τίτος δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν. Λέγει μὲν εἰς τὸ «Μαρτυρολόγιον τῶν Ἁγίων Δέκα Μαρτύρων» ὁ Ἀθανάσιος Παπαδόπουλλος-Κεραμεύς(*) ὅτι πρῶται ὑπὸ τοῦ Τίτου ἱδρυθεῖσαι Ἐπισκοπαὶ ἦσαν αἱ Κνωσοῦ, Χερρονήσου, Ἱεραπύτνης, Ἐλευθέρης, Λάμπης καὶ Κυδωνίας, ἀλλ' ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Παπαδοπούλου, πολὺ μεταγενεστέρα καὶ ἀμαρτύρητος οὔσα, θὰ ἠδύνατο ν' ἀμφισβητηθῇ.

* Ἄλλας πληροφορίας γενικὰς περὶ Ἐπισκοπῶν Κρήτης, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἀναφερομένας εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Φλαμίνῳ Κορνηλίῳ (1) τὰς ἐπομένας (κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν),

α'. Ἱεροκλῆς ὁ Γραμματικὸς εἰς σημείωμα περὶ τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἀναφέρει διὰ τὴν Ἐπαρχίαν Κρήτης Ἐκκλησίας:

1	Γορτύνη (Μητρόπ.)	6	Ἄλλυγγος	11	Σούβριτος	16	Κυδωνία
1	Ἴνατος	7	Χερσόνησος	12	Ἀξὸς	17	Κίσσαμος
3	Βίεννα	8	Λύκτος	13	Ἐλεύθερα	18	Καντανία
4	Ἱεράπυτνα	9	Ἀρκαδία	14	Λάμπαι	19	Ἐλυρος
5	Καμάρα	10	Κνωσὸς	15	Ἄπτερα	20	Λίσσος
		21	Φοινίκη.	22	Κλαῦδος (νήσος).		

(*) Πητρ. Ἱστ. Ἐκκλ. 35.

1. Προτιθέμενος ὁ Κορνήλιος νὰ πραγματευθῇ περὶ τῶν Ἐπισκοπῶν Κρήτης καὶ διαπορῶν ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν σειρὰν τῆς πραγματείας του, λόγῳ τῶν ἐλλειπῶν καὶ κατὰ χρόνον ἀσαφῶν βοηθημάτων, λέγει ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ἦν καὶ ὁ Λεκιβινίος (Le Quien) ταῦτι, θὰ παραλείψῃ δὲ τὰς Ἐκκλησίας ἐκείνας περὶ τῶν Ἐπισκοπῶν τῶν ὁποίων οὔτε εἰς Βιβλία οὔτε εἰς χειρογράφα γίνεται μνησὶα («... ipsos eo ordine proferemus quo eos digessit Laudatissimus Lequienius, Ecclesias illas praetermissas facientes de quorum Episcopis nulla nec in editis libris nec in ms. documentis occurrit mentio». (Creta Sacra Vol. I, p. 233—236).

Βλέπομεν ἐν τούτοις ἐκτιθεμένας πρῶτας μὲν τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀλβέρτου Μιρραίου (Alb. Mirraeus) καὶ τοῦ I. Μουρσίου (J. Meurisus) τὰς ἀπὸ τῶν Νσαρῶν Λέοντες τοῦ Σοφοῦ (9ος αἰὼν) εἰλημμένας καὶ προφικῶς εἰς τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὴν ὑπεργωγὴν τῆς

β'. Ἀπὸ τοῦ Ἱεροκλέους Κάρολος ὁ ἐξ Ἁγίου Παύλου (Carolus a S. Paulo) τὴν αὐτὴν τῶν Ἐπισκοπῶν σειρὰν ἀναφέρει ἐν τῇ «Χριστιανικῇ Γεωγραφίᾳ» του, ἔνθα ἐκ παλαιῶν τοῦ Βατικανοῦ Κωδίκων καταγράφει «παλαιὰς ἐπαρχίας καὶ πόλεις αἱ ὁποῖαι ὑπὸ Αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων, ἐν Κ)πόλει ἐδρεύοντος, ἐκυβερνῶντο».

γ') Ἄλλ' ἐν τῇ τῶν Μητροπολιτῶν τάξει, ἡ ὁποία ἐν Τόμῳ XVIII τῆς Βυζαντινῆς Βιβλιοθήκης ἀκριβέστατα ἀναφέρεται καθάπερ ἐν τῷ Χαρτοφυλακίῳ ἔχει καταγραφῆ, σημειοῦται πόσοι Ἐπίσκοποι ὑπάγονται εἰς τοὺς Μητροπολίτας. Παραλειπομένης τῆς Ἰνάτου αἱ πόλεις ἀπαριθμοῦνται κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν:

«Τῆς ἐπαρχίας Κρήτης

1	Γορτύνης	6	Συβρίτου	11	Φοῖνικος	16	Ἄξοδ
2	Βιέννης	7	Ἐλευθέρνης	12	Ἱεραπύδνης	17	Λάμπης
3	Καμάρας	8	Ἀπτέρας	13	Ἀλύγγου	18	Κυδωνίας
4	Χερρονήσου	9	Κισάμου	14	Λύκτου	19	Καντανίας
5	Ἀρκαδίας	10	Ἐλύρου	15	Κνωσοῦ	20	Λίσσου
				21	Κλαύδου (νήσου) (2)		

δ'. Ὁ Λεκβιένιος, τέλος, ὁ ὁποῖος ἐκεῖνας μόνον τὰς Ἐπισκοπὰς περιέγραψεν εἰς τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψεν ὅτι ἤδρευσαν Ἐπίσκοποι, ἀπαριθμεῖ δεκατρεῖς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὡς Μητέρα καὶ Μητρόπολιν ἐτίμων τὴν Γόρτυναν.

1	Κνωσός	4	Λάππα	7	Σύβριτος	10	Χερσόνησος
2	Ἀρκαδία	5	Φοῖνιξ	8	Ἀπολλωνία	11	Κυδωνία
3	Ἱεράπ.-Ἱεράπολις	6	Ἡρακλεόπολις	9	Ἐλεύθερα	12	Κίσσμος
				13	Κάντανος.		

Εἰς τὸν πίνακα τοῦτον τοῦ Λεκβιενίου, ἐπάγεται ὁ Κορνήλιος, πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἡ Ραυκία (Ραυκος) τῆς ὁποίας Ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ Ἅγιος Μύρων ὁ Θαυματουργός, καθὼς ὑποδεικνύει ὁ Jo. Pini-

Ἐκκλησίας Κρήτης ὑπο τὸ Πατριαρχεῖον Κ)πόλεως (8ος αἰὼν) ἀναφερομένης, ἀκολουθοῦσα δὲ τὰς τοῦ Ἱεροκλέους καὶ ἄλλων Ἱστορικῶν πληροφορίας χωρὶς καὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς ποῖαν χρονικὴν περίοδον ἀνάγονται αὗται, ἀφίεται δ' οὕτω νὰ νοηθῆ ὅτι εἶναι μεταγενέστεραι τῶν πρώτων. Τοῦτο ὅμως, μὴ ἀκριβές, δημιουργεῖ σύγχισιν μὲ τὰ ἀνακόλουθα συμπεράσματά του.

Καίτοι εἰς ἡμᾶς, διὰ πραγματεῖαν εἰδικὴν καὶ περιορισμένην, δὲν χρησιμεύουσι πολὺ αἱ ἐν λόγῳ γενικαὶ πληροφορίες, ἐν τούτοις λαμβάνομεν αὐτὰς ἐξ ὁλοκλήρου ἐνταῦθα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ δώσωμεν πρῶτον μὲν εἰς αὐτὰς τὴν καθ' ἡμᾶς προσήκουσαν σειρὰν, ἔπειτα δὲ νὰ διευκολύνωμεν ἄλλας ἐν τῷ μέλλοντι σχετικὰς ἐρεῦνας.

2. Εἰς τὸν παρὰ τῷ Κορνηλίῳ Πίνακα ἀναγράφεται ὑπ' ἀριθμὸν 22 καὶ ἡ Ἀράδαινα, ἐπαναληψίς προφανῶς τῆς Φοινίκης: ἐξ ἄλλε ψίας τοῦ ἀντιγραφέως, διὸ καίπαρελείψαμεν αὐτήν.

us. (3).

Είς τούς άνωτέρω πίνακας παρατηρεί τις δι μεταξυ τών δύο πρώτων και τοϋ τελευταίου, τοϋ τοϋ Λεκβιενίου, ο όποιος παραλείπει 10 'Επισκοπάς έκ τών εις τούς πρώτους περιλαμβανομένων, έν ϖ έξ άλλου προσθέτει δύο άλλας ('Ηρακλεοπόλεως και 'Απολλωνίας) μή περιλαμβανόμενάς έν αύτοις, ύπάρχει ούχι μικρά διαφορά. (γ') 'Η διαφορά αύτη αποδοτέα προφανώς εις τήν άσάφειαν και άνεπάρκειαν τών σχετικών πηγών και βοηθημάτων, αλλά και εις τήν διαφοράν τών εποχών πρός ός οι πίνακες αναφέρονται. Παρουσιάζεται λοιπόν χρεία έξελέγγεως και έκκαθάρσεως· αλλά τοιοϋτον έργον, μακρόν και δυσχερές, άν μη άδύνατον, δέν πρόκειται πρός τό παρόν τουλάχιστον ν' άπασχολήση ήμās, ώς μή διά τόν σκοπόν ήμών άπαραίτητον.

Β'. ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ

α'. 'Ιερά πύτνης

'Εκτασις και πολιτική κατάστασις της χώρας. 'Η 'Ιεράπυτνα ήτο έκ τών σημαντικώτερων της Κρητης πόλεων κατά τήν εποχήν εκείνην τών πρώτων χριστιανικών χρόνων. Καταλαβοϋσα περί τά μέσα τοϋ 2ου π. Χ. αιώνος τήν χώραν της Πραισοϋ, έπεκταθείσα δ' οϋτω έκ δυσμών, από της χώρας Πριανσίων και Βιεννίων (άπό τινος σημείου ανατόλικώς τοϋ κολπίσκου τοϋ σήμερον Τσουτσούρου καλουμένου), μέχρι τών ανατολικών της 'Ετεοκρητικής χερσονήσου άκτών κατά τόν κόλπον τών Καρυμών, κατείχεν έδάφη τοσαϋτα κατ' έκτασιν 8σα οϋδεμία άλλη τών συγχρόνων Κρητικών πόλεων. 'Η χώρα αύτης άπετέλει λωρίδα μακράν της νοτίου άκτης. 'Η βορεία δέ της λωρίδος αύτης πλευρά, περιλαμβάνουσα έντός αύτης τήν "Ωλερον"(Μεσελέρους νϋν), τήν Λάρισσαν, κατά τό σημερινόν Χωρίον Πισκοπήν και όλην τήν χώραν της Πραισοϋ έν τή 'Ετεοκρητική χερσονήσφ, κατέληγεν εις τόν κατά τάς ανατολικάς άκτάς κολπίσκον Καρυμών, όπερ πιστεύομεν ότι θα άποδειξώμεν διά τινος έπί της Διαιτησίας Μαγνησίων (2ου αιώνος π Χ.) Μελέτης ήμών.

'Η τοσαύτη έκτασις, καθώς και ή γεωγραφική αύτης θέσις προσέ

3. Το πιθανώτερον όμως είναι ότι εις Ραϋκον, τήν γενέθλιον αύτου πόλιν, τήν σημερινήν 'Αγιον Μύρωνα Μαλεβιζίου, ως Πρεσβύτερος μόνον έχρηματισεν ο 'Αγ. Μύρων. 'Αναφέρεται μόνον έν τών βιογράφων αύτου ως 'Επίσκοπος, ούχι όμως Ραϋκου, ή όποία οϋδαμού σημειοίται ως έδρα 'Επισκοπής της εποχής εκείνης, αλλά Κρήτης (Γορτύνης), προάτοχος τοϋ 'Αγίου Κυρίλλου. (Βλ. Πετράκι 'Ιστορίαν 'Εκκλησίας έν Κρήτη σελ. 51—53).

3'. Της 'Απολλωνίας αναφέρεται και 'Επίσκοπος Ευσέβιος λαβών μέρος εις τήν έν Χαλκηδόνι Σύνοδον. (Στ. Σταυρ. σελ. 64).

δωκαν εἰς τὴν Ἱεράπυτναν τὴν δύναμιν ὅπως ἐπὶ μακρότερον χρόνον, μόνῃ αὐτῇ, ἀντιστῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὑποκύψασα δὲ τέλος νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς, ὡς μὲν ἔχρηστοί τι τὰ εὐρεθέντα πολλὰ αὐτῆς νομίσματα, καὶ νὰ προαχθῆ εἰς πολιτισμόν.

Ἰδρυσίς Ἐπισκοπῆς. Ἡ πλεονεκτικὴ αὐτῆ τῆς Ἱεραπύτνης θέσις καὶ κατάστασις παρέιχεν αὐτῇ σπουδαιότητα ἢ ὅποια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παροραθῆ κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῶν Ἐπισκοπῶν ἐγκατάστασιν. (4)

Ἡ πληροφορία λοιπὸν τοῦ Παπαδοπουλλοῦ-Κεραμέως περὶ τῶν πρώτων ἐν Κρήτῃ ἱδρυθεισῶν Ἐπισκοπῶν, ἢ ὅποια δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅλως τυχαία καὶ ἀβάσιμος, συνάδει πρὸς τὸν συλλογισμόν ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱεραπύτνης, ἢ ὅποια φέρεται μίᾳ ἀπὸ τὰς ἕξ Ἐπισκοπὰς Κρήτης τὰς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τιτου ἱδρυθείσας.

Διὰ μετεγενεστέρους χρόνους ἔχομεν περὶ Ἐπισκοπῆς Ἱεραπύτνης πληροφορίας σαφεστέρας καὶ ἀναμφισβητήτους. (*) Κατὰ μὲν τὸ 343 μ.Χ. βλέπομεν τὴν Ἐπισκοπὴν ταύτην μετέχουσαν διὰ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῆς Συμφόρου τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (5), κατὰ δὲ τὸ 457 ὑπογράφουσαν διὰ τοῦ Ἐπισκόπου Εὐφρονίου (6) ἀπόφασιν τῆς Τοπικῆς Συνόδου περιλαμβανομένην εἰς τὴν πρὸς ἐπιστολὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Λέοντος Α' ἀπάντησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Μαρτυρίου, καὶ κατὰ τὸ 787 μετέχουσαν τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου.

Ἐχομεν ἐπὶ τούτοις καὶ τοὺς εἰς προηγουμένας σελίδας περιληφθέντας πίνακας, οἱ ὅποιοι πάντως ἀναφέρονται εἰς χρόνους τῆς Βυζαν-

4 Ὁ ἀ. παρατήρησις τις τοῦτο ὅτι οὐχὶ ἡ πολιτικὴ τῆς πόλεως ἰσχύς καὶ οὐχὶ ὁ τῶν κατοίκων αὐτῆς πληθυσμὸς ἀλλ' ὁ τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανῶν θὰ ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς πόλεως ὡς ἔδρα Πρεσβυτέρου ἢ Ἐπισκόπου. Ἀλλὰ βλέπομεν καὶ τὴν Κνωσόν, τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν συνοικισθεῖσαν, ἐπομένως δὲ ἔχουσαν μικρὸν ἀναμφιβόλως χριστιανικὸν πληθυσμόν, ἀποτελέσασαν ἐν τούτοις, κατὰ πάσας τὰς μαρτυρίας, τὴν πρώτην Ἐπισκοπικὴν ἔδραν, ἀποδεικνύουσαν δ' ἐν ταύτῃ καὶ (ἐξαιρέσει τῶν διωγμῶν Αὐτοκρατόρων τινῶν) τὴν πρὸς τὸ νέον θρησκειομαχίαν ἀνοχὴν τῶν ἐν Κρήτῃ Ῥωμαϊκῶν Ἀρχῶν.

5. Σαρδικὴ ἢ νῦν τῆς Βουλγαρίας Πρωτεύουσα Σόφια.

Ἡ ἐν αὐτῇ Σύνοδος θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν ὡς συνέχεια τῆς πρώτης ἐν Νικαίᾳ Οἴκ. Συνόδου (325), ἀλλ' οὐδαμῶς φαίνεται ὅτι ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη εἴτε ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων εἴτε ὑπὸ τῶν Δυτικῶν.

6. Τὸν Εὐφρόνιον τοῦτον ὡς πρῶτον Ἐπίσκοπον Ἱεραπύτνης ἐκλαβὼν ὁ Συγγραφεὺς τῆς «Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς» (Orientis cristiani) ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ ἱδρύθη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές. (Βλ. καὶ Moroni-Dizionario Tom XXIX p. 68)

(*) Πετρ. Ἱστορ. Ἐκκλ. σελ. 84—83.

τινῆς Περιόδου καί εἰς τοὺς ὁποίους πάντας περιλαμβάνεται καὶ Ἱερα-
πύτνης Ἐπισκοπῆ.

Συνάγομεν ἐκ πάντων τούτων ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπύτνης ὕφιστα-
το, ἀποδεδειγμένως μὲν καὶ ἀναμφισβητήτως κατὰ τὸν χρόνον τῶν Συ-
νόδων, ἀπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ μέχρι τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ' Οἰκουμενικῆς (347-
787), καθ' ὃν καὶ ὀνόματα δύο Ἐπισκόπων αὐτῆς ἐξηκριβώσαμεν, Συμ-
φόρου καὶ Εὐφρονίου, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ πρὸ τῶν χρόνων
τούτων, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τίτου μεταξὺ τῶν πρώτων Ἐκκλησιῶν εἶτε μὲ
Πρεσβύτερον εἶτε μὲ Ἐπίσκοπον ἰδρυθεῖσα. Ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν τοῦ
787 μέχρι τῆς Ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς (823) οὐδὲν ἔχομεν γεγονὸς δυνάμε-
νον νὰ ἐμβάλῃ ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ διατηρήσεως τῆς Ἐπισκοπῆς.

Καταλήγομεν ὅθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπύτνης,
ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τίτου ἰδρυθεῖσα κατὰ τὴν 7ην περίπου δεκαετηρίδα, διε-
τηρήθη καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν Περιόδων Προβυζαντινῆς καὶ Βυζαν-
τινῆς, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 64 περίπου μέχρι τοῦ 823 μ. Χ.

Τί τ λ ο ς κ α ι ἔ δ ρ α τ ῆ ς Ἐ π ι σ κ ο π ῆ ς. Μένει μόνη ἀπο-
ρία ἂν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἠδρευεν ἡ Ἐπισκοπὴ ἐν αὐτῇ τῇ πό-
λει καὶ διετήρησε τὸ αὐτὸ τῆς Ἱεραπύτνης ὄνομα. Ἡ πόλις εἶναι γνωστὸν
ὅτι ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Γεωγράφου (150 μ. Χ.), ἂν μὴ καὶ πρότερον,
ἐκαλεῖτο καὶ Ἱερά Πέτρα ἢ μονολεκτικῶς Ἱεράπετρα. Ἀλλὰ γνωστὸν ἐπί-
σης ἀπὸ τῶν καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις συμβαινόντων ὅτι δὲν μετα-
βάλλουσιν εὐκόλως ὀνομασίαν αἱ Ἐπισκοπαί. Διὰ τοῦτο πιθανώτατον
εἶναι ὅτι καθ' ὅλην τὴν προειρημένην ἐποχὴν διετήρησε τὸ αὐτὸ ὄνομα ἢ
τὸν αὐτὸν τίτλον ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπύτνης.

Ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τῆς Ἐπισκοπῆς δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ὑποθέ-
σωμεν ὅτι δὲν ἦτο πάντοτε ἡ Ἱεράπυτνα, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὕφιστατο ἡ
πόλις αὕτη. Ἦδρευε μὲν ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Ρωμαῖος πολιτικός Ἀρχων, Ἐ-
θνικός τῆ θρησκευμα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυε καὶ τὸν Ἐπίσκοπον νὰ ἐ-
δρεύῃ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, διότι αἱ Ρωμαϊκαὶ Ἀρχαὶ ἠλείχοντο τὸν χριστια-
νισμόν, ὡς ἀπλῆν ἀίρεσιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ θεωροῦσαι αὐτὸν (*), μόνον
δὲ εἰς ἐκτάκτους τινὰς περιστάσεις καὶ κατόπιιν Αὐτοκρατορικῶν ἐπιτα-
γῶν κατεδίωξαν αὐτὸν ἀπηνῶς, ὅπου ἰδίᾳ ὑπερέτερον ἀκόμη οἱ Ἐθνικοὶ
καὶ οἱ Ἰουδαῖζοντες.

Ἐπὶ τούτῳ ὅμως ἄλλος λόγος καθιστῶν πιθανὴν τὴν μετάθεσιν τῆς
ἔδρας. Ἡ πόλις οὐχὶ ἅπαξ κατεστράφη ὑπὸ σεισμῶν. Ἐν ἐντὸς τῆς πε-
ρὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα χρονικῆς περιόδου ἔλαβε χώραν τοιαύτη κατα-

(*) Ἰωαννίδου Ἐκκλ. Ἱστ. σελ. 41.

στροφή (7) ἀναγκαιώς μετετέθη ἡ ἔδρα εἰς τι τῶν πλησιοχώρων, πιθανῶς εἰς τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πισκοπὴν σημερινὸν Χωρίον, ἔνθα καὶ παρέμεινεν ἕως οὗτου ἐπελθούσης τῆς Ἀραβικῆς συμφορᾶς, μεθ' ἣν καὶ ποιμένες καὶ ποιμνιον χριστιανικὸν ἐξέλιπον ἀπὸ τὴν Κρήτην, συνεξέλιπε καὶ ἡ Ἐπισκοπικὴ ἔδρα Ἱεραπόλινος.

6. Σητείας

Ἐκτασις— Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς χώρας. Κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους ἡ Σητεία (ἀρχαία Ἥτεια ἢ Σήτεια), πόλις κειμένη εἰς τὸν μυχὸν ἢ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, ἀπετέλει μετὰ τῆς περιφερείας αὐτῆς χώραν αὐτόνομον. (8) Θὰ ἠδυνάμεθα λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ τῶν πρώτων Ἐπισκοπῶν ἐγκατάστασις «ἐκανονίσθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τότε σωζομένων πόλεων, ἀποτελουσῶν τὰς ἐπαρχιακὰς, οὕτως εἰπεῖν, περιφερείας τῆς ὑπὸ Κονσουλάριον διατελούσης Κρητικῆς Τοπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους» (*), θὰ ἰδρῦθη καὶ ἐν Σητεῖα Ἐπισκοπὴ. Ἐν τούτοις δὲν ἀποδεικνύεται τοιοῦτόν τι.

Ἐν πρώτοις μὲν εἰς τοὺς ἐνταῦθα περιληφθέντας πίνακας Ἐπισκοπῶν Κρήτης δὲν βλέπομεν ἀναγεγραφομένην τὴν Σητεῖαν ὡς οὐδὲ τὴν Ἴτανον. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἢ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἐδαφικὴ ἔκτασις, ὡς καὶ ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς Σητείας (τῆς ἐπαρχιακῆς, ἐννοεῖται, περιφερείας ὡς ἔχει σήμερον), δὲν ἐπιτρέπουσι ν' ἀγαζητῶμεν ἰδίαν ἐν αὐτῇ Ἐπισκοπὴν κατὰ τὸν πρὸ τοῦ 823 χρόνον. Τὸ μείζον τῆς περιφερείας ταύτης ἔδαφος (τὸ μεσημβρινὸν) ὑπήγετο πολιτικῶς εἰς τὴν Ἱεράπυτναν. Ὅλον τὸ νότιον τμήμα, τὸ ἀποχωριζόμενον διὰ γραμμῆς διερχομένης παρὰ τὸ χωρίον Μαρνιάν καὶ καταληγούσης ἀνα-

(7) Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶνος ὑφίστατο ἡ πόλις Ἱεραπόλινος ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους τοῦ Γραμματικοῦ ὡς ἔδρα Ἐπισκοπῆς. Κατὰ δὲ τὸν 10ον αἰῶνα «τὰ εἰρήνια τῆς πόλεως ἦσαν ἀκόμη σημαντικώτατα» (Στατιστικὴ Σταυράκη, σελ. 73). Ἡ καταστροφή ἄρα ἐγίνετο κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονικῶν ὁρίων διάστημα, δηλ. εἴτε ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 795 εἴτε ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῷ 823.

Ὁ Raulin, («Description physique ...» vol. I. p. 165), ἀναφέρει καταστροφὴν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ 1508 (βλ. καὶ Σταυρ. Στατιστ. σ. 108), ἀλλὰ πρόκειται περὶ τῆς νέας πόλεως, τῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας ἰδρυθείσης. (La ville nouvelle avait été ruinée par un grand tremblement de terre en 1508).

8. Περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ὀνομασίας καὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Σητείας ἐκτενῆ λόγον ποιούμεθα ἐν ἐτέρῳ πραγματεῖᾳ περὶ «Διαιτησίας τῶν Μαγνησίων τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος».

(*) Σταυρ. Στατ. σ. 174.

τολικῶς μὲν εἰς τὸν κολπίσκον Καρυμῶν, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ εἶπομεν, δυτικῶς δὲ εἰς τὴν φάραγγα Θρυφτῆς, τὴν παρά τὸ Χωρίον Καβούσι ἀπολήγουσαν, καὶ τὸ ὅποιον μέχρι τῶν μέσων τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἀνήκεν εἰς τὴν Πραισόν, κατελήφθη κατόπιν καὶ κατεῖχετο ὑπὸ τῆς Ἱεραπύτνης, ἢ ὅποια καὶ μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἐξηκολούθησε, κατὰ τὸν G. Perot (*), νὰ κατέχη ὅσα καὶ πρότερον κατεῖχεν ἐδάφη, ἀποτελοῦντα τὴν περιφέρειαν αὐτῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὰ βόρεια μέρη ὑπολειπομένη στενὴ λωρὶς δὲν ὑπήγετο ὀλόκληρος εἰς τὴν Σητεῖαν, τὴν διάδοχον τοῦ Πραισοῦ, διότι τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς λωρίδος ταύτης, τὸ ἡμισυ περίπου, τὸ διὰ τινος γραμμῆς διερχομένης ἀνωθεν τῶν σημερινῶν συνοικισμῶν Μετοχιῶν Πισκοκεφάλου καὶ καταληγούσης εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν σημεῖον μεταξὺ Τρυπητῆς καὶ Καλῶν Νερῶν, ἀνήκεν εἰς τὴν Ἰτανον (**). Ἔμενε μόνον διὰ τὴν Σητεῖαν τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βορείας λωρίδος τὸ καταλήγον πρὸς δυσμὰς μέχρι πιθανῶς τῶν φυσικῶν ὀρίων τῆς Ἑτεοκρητικῆς Χερσονήσου, τῶν κορυφῶν δηλ. Θρυφτῆς καὶ Μαλάβρας, καὶ τοῦτο, ἐννοεῖται, ἂν ὄσαι ἐν τῷ τμήματι ὑπῆρχον κῶμαι καὶ συνοικισμοὶ κατὰ τὰς θέσεις ἐνθα καὶ σήμερον τὰ ἐρείπια Πετρᾶ, Χαμαιζίου, Μουλιανῶν καὶ Καστρί, δὲν ἀπετέλουν ἰδίαν ἢ ἰδίας περιφέρειας, ἀλλ' ὑπήγοντο εἰς τὴν τῆς Σητείας, ὅπερ πιθανὸν μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεμαρτυρημένον.

Ἐκτὸς τούτου τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης ἄκρον, ὡς ἀπώτερον, ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ τύχη τῆς ἐπισκέψεως καὶ τῆς φροντίδος Ἀποστόλου τοῦ χριστιανισμοῦ εἰμὴ βραδέως, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου συγκοινωνοῦν τοῦτο συχνότερον ἢ τὰ λοιπὰ τῆς Κρήτης τμήματα μὲ τὴν ἀνατολίαν διὰ θαλάσσης καὶ δεχθὲν μὲν πρῶτον τὴν εἴδησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀνεπαρκῆ καὶ τὴν ψευδοδιδασκαλίαν, ὡς εἶπομεν καὶ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, εἶχε χρεῖαν περισσοτέρων καὶ ἐπιμονωτέρων ἐνεργειῶν ἐκ μέρους τῶν ἀκραιφνῶν τοῦ χριστιανισμοῦ Ἀποστόλων, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς, (τῆς ἐθνικῆς) καὶ ἀπὸ τῆς νέας (τῆς κακοδόξου) θρησκείας του.

Τοιαύτης οὔσης τῆς ἐκτάσεως, τῆς θέσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνατολικοῦ τούτου τμήματος, εὐλογον ἦτο νὰ στερηθῇ τοῦτο ἐπὶ μακρότερον χρόνον τῆς διοικητικῆς τοῦ Τίτου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μερίμνης, ἕως ὅτου ἐν μακρῷ χρόνῳ διεδόθη καὶ ἐν αὐτῷ, ἀποδεκτὴ δὲ εἰς εὐρείαν περιφέρειαν ἔγινεν ἡ ἀληθῆς καὶ

(*) Φιλ. Τοπογρ. σελ. 223.

(**) Ν. Ι. Π. «Διαίτησία κλπ.» Χάρτης.

ύγιης τῶν Ἀποστόλων διδασκαλία, ἐξέλιπον δὲ καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ γεωγραφικοὶ λόγοι.

Συμπεραίνω λοιπὸν ἀδιστακτικῶς ὅτι πρὸ τοῦ ἔτους 823 δὲν ὑπῆρξεν ἰδίᾳ Ἐπισκοπὴ ἐν Σητεία, ὡς οὐδὲ ἐν Ἰτάνῳ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν παρατεθέντων πινάκων, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν περιλαμβάνεται τοιαύτη Ἐπισκοπὴ.

Ἐλεγχος ἀντιθέτων πληροφοριῶν. Ὑπάρχουσιν ἀληθῶς καὶ ἀντίθετοι πληροφορίες «παραρχαιολογούντων Ἐνετῶν» (κατὰ Ξανθοῦδιδην), ἀλλ' εὐκόλως οὗτοι, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοῦλάχιστον ζητήματος, δύνανται νὰ ἐλεγχθῶσιν ὡς πλανώμενοι.

Πρῶτος ὁ τῆς «Χριστιανικῆς Γεωγραφίας» Συγγραφεὺς Κάρολος ὁ Ἀγιοπαυλίτης (Carolus a s. Paulo) γράφει: «Σύτοιον—Κύτοιον (Πτολεμ.), κοινῶς Σιτία. Λεύκιος Σιτείου Ἐπίσκοπος ὑπέγραψεν εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον (451)». Κατὰ τὸν Γεωγράφον λοιπὸν τοῦτον ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος Σιτείου, κοινῶς Σιτίας, ὁ ὁποῖος καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον (9). Ἄλλὰ πρῶτον μὲν ἄλλο Σίτειον ἢ Κύτοιον καὶ ἄλλο Σητεία, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ θὰ εἴπωμεν. Ἐπειτα δὲ ἕτερος ἱστορικός, ὁ Λεκβιένιος (Le Quien), οὔτε Ἐπίσκοπον Λεύκιον μεταξὺ τῶν πατέρων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἀναφέρει οὐδὲ Ἐκκλησίαν Σιτείου κατατάσσει μεταξὺ τῶν Ἐπισκοπικῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φλ. Κορνήλιος, ὁ σχετικῶς ὁμιλῶν, ἐπάγεται: «πῶς ὁ Κάρολος ν' ἀναφέρῃ Ἐπίσκοπον Σιτείου εἰς ἐμὲ εἶναι ἄγνωστον». (*)

Δεύτερος ὁ Δομήνικος Νίγηρ (Domenicus Niger) γράφει: «Μετὰ τὸ Ἀκρωτήριον Ζεφύριον (Ἅγιον Ἰωάννην Ἀφωρεσμένον νῦν), ἀπλοῦται ἀκτὴ καὶ μέγας κόλπος. εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ Ἡράκλειον, ἐμπορικός λιμὴν Κνωσοῦ, τὸ ὑποῖον οἱ Νησιῶται ὀνομάζουσι νῦν Σητεῖαν». Ἐν δὲ τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ Ζ' Οἰκ. Συνόδου (787) φέρεται ὑπογραφόμενος «Θεόδωρος Ἐπίσκοπος Ἡρακλεοπόλεως». Ἡρακλεόπολις δ' ἐταυτίσθη μὲ τὴν ἀρχαίαν ἐν Κρήτῃ πόλιν Ἡράκλειον ἢ Ἡράκλειαν.

Κατὰ τὸν Δομήνικον Νέγρον λοιπὸν, ὁ Ἡρακλεοπόλεως Ἐπίσκοπος Θεόδωρος δύνανται νὰ κληθῇ Σητείας Ἐπίσκοπος, ἀφ' οὗ Ἡρακλεόπολις καὶ Σητεία εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις. Τὸ περιεργὸν εἶναι ὅτι καὶ ὁ Φλάμ. Κορνήλιος ἀποδέχεται ἀβασανίστως τὴν γνώ-

9 Ἐνεῦθεν ἢ ἐν αἷ «Χριστιανικῆ Ἀνατολῆ» (Oriens cristianus) πληροφορία καθ' ἣν ἡ Ἐπισκοπὴ Σητείας ἰδρύθη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα (Moroni Gaet Dizionario Tom. XIV, p. 274). Βλ. καὶ ὑποσημ. 6.

* Creta Sacra, vol. I, p. 268.

μην ταύτην καὶ προσθέτει ὅτι ἡ πόλις οὕτη διετήρησε καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν τὴν Ἐπισκοπικὴν τιμὴν, ὅθεν καὶ Ἐπίσκοποι Σητείας (Episcopi Sitienses (*).

Ἡ πλάνη εἶναι καταφανής. Οὐδεὶς ἄλλος Ἱστορικός συγγέει, ὡς ὁ Domenicus Niger τὴν Σητείαν πρὸς τὴν πόλιν Ἡράκλειον ἢ Ἡράκλειαν, τὸ ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ.

Συμπέρασμα. Αἱ πληροφορίες λοιπὸν τῶν Γεωγράφων Καρόλου καὶ Δομηνίκου Νέγγρου οὐδαμῶς δύνανται νὰ ἐπηρεάσωσι τὸ προσημειωθὲν συμπέρασμα, καθ' ὃ ἰδίᾳ Ἐπισκοπὴ δὲν ὑπῆρξεν ἐν Σητεία πρὸ τοῦ 823 μ. Χ. Λέγω δὲ ἰδίᾳ Ἐπισκοπὴ διότι, ἂν, ὡς ἐν τῇ λοιπῇ Κρήτῃ, ἐπεκράτησε πλήρως, καὶ ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ, ὁ χριστιανισμὸς μέχρι τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἀποκλείεται ἢ καὶ πιθανὸν εἶναι νὰ ὑπῆρχη τὸ τμήμα τοῦτο ὑπὸ τὴν διοικητικὴν ἐκκλησιαστικὴν μέριμναν τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεραπύτνης. Ἐν τιοιούτῃ περιπτώσει ἔχομεν, μετὰ τὴν 4ην πάντως ἑκατονταετηρίδα, Ἐπισκοπὴν κοινὴν Ἱεραπύτνης, Ἰτάνου καὶ Σητείας, μὲ τὸ ὄνομα πάντοτε τῆς πρώτης ὡς πρεσβυτέρας Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ πληροφορία, ἢ περιλαμβανομένη ἐν νεωστὶ ἐκδοθέντι Συγγράμματι (« Σητειακά», 1935, σελ. 84 καὶ ὑποσημ. 1), καθ' ἣν «ἡ Σητεία εἶχε πάντοτε χωριστὴν Ἐπισκοπὴν καὶ πρὸ τῆς Ἀραβικῆς κατακτήσεως», δὲν ἐστηρίχθη προφανῶς ἐπὶ σαφοῦς πηγῆς, ὡς δειχθήσεται καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις (II. Α' β').

II. ἈΡΑΒΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (10)

(824—961)

A'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

α'. Ἐξ ὄντως εἰς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ἀραβικὴ ἐποχὴ ὑπῆρξε διὰ τὴν ἐν Κρήτῃ χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν αὐτόχρομα πανωλεθρία. Οἱ ἐπὶ τινῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων διωγμοὶ οὔτε κατ' εἶδος οὔτε κατ' ἔκτασιν δύνανται νὰ παράβληθῶσι πρὸς

(*) Cf. Sacra I, p. 254.

10. Περὶ τῶν κατὰ τὴν Περίοδον ταύτην συμβάντων ἐν Κρήτῃ πραγματεύονται οἱ ἐπόμενοι Ἱστορικοί:

Θεοδόσιος ὁ Διάκονος εἰς ποίημα αὐτοῦ μαζρὸν, ἀφιερωμένον «τῷ φιλανθρώπῳ καὶ γερατῷ Βασιλεῖ Ρώμης» (Νικηφόρος Φωκά) (Cf. Sacra Τόμ. 1, σελ. 269—295).

Νοβαῖο ἠ, Ἀραβ. Ἱστορικός. Στοιχ. Στατιστ. σ. 123—ἴσοσ. καὶ Ψιλ. Ἱστορ. Τόμ. 1, σ. 736)

Ἐκ τούτων δὲ σί:

τούς τῶν Σαρακηλῶν. Ἐν ἐκείνοις μὲν κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς μόνον ἐκείνοι οἱ ὅποιοι μετὰ παρρησίας τινός καὶ πλείονος θάρρους τὴν χριστιανικὴν ὠμολόγουν καὶ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν κατέκρινον. Ἀφήνεται ἐν τούτοις ἄλλο καὶ εὐρύτερον παρὰ τοῖς μὴ διωκομένοις χριστιανοῖς, ὡς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἐθνικοῖς, ἔδαφος εἰς τὸ ὅποιον μετεφυτεύετο καὶ ταχέως ἀνεπτύσσετο ζωηρότερα ἢ τῶν διωκομένων θρησκεία· οὕτω δὲ ἀντί νὰ περιστέλλεται διὰ τῶν διωγμῶν, ἐξηπλοῦτο αὕτη περισσότερον. Παρὰ τοῖς Ἀραβῖν ὁμως, οἱ ὅποιοι πρὸς διττὸν ἀπέβλεπον σκοπὸν, τὸν πολιτικὸν πρῶτον καὶ τὸν θρησκευτικὸν δεύτερον, οἱ διωγμοὶ ἐλάμβανον χαρακτῆρα γενικῆς ἐξοντώσεως. Πληθυσμοὶ συμπαγεῖς ἐξοντώθησαν ἢ ἐξισλαμίσθησαν καὶ πόλεις ὅλαι κατεστράφησαν ὅσαι ἀντίστασιν τινα κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς προέβαλον, ἀντίστασιν πάντως μικρὰν, διότι εἶχον ἀφοπλισθῆ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, διὰ τὸν φόβον ἀποστασίας, ἢ καὶ εἶχον καταληφθῆ καὶ οὗτοι ὑπὸ τῆς τοῦ ὅλου Βυζαντινοῦ Κράτους ἀποχαυνώσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καταστραφεισῶν πόλεων ἀναφέρεται ὀνομαστί μόνον ἡ Γόρτυς, ἀλλ' ἀναμφιβολον εἶναι ὅτι καὶ ἄλλαι πόλεις, ἐν αἷς καὶ αἱ τῶν ἀνατολικῶν παραλίῶν, ὅπου ἀπεβίβάσθησαν οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἐπελθόντες Σαρακηνοὶ, κατεστράφησαν (Ἰτανος, Ἱεράπυτνα κ. ἄ.)

Καὶ τῶν ἀνωτέρων Θρησκευτικῶν Λειτουργῶν ὀνομαστί μνημονεύονται μόνον ὁ Γόρτυνος Μητροπολίτης Κύριλλος μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστάς, καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Βασίλειος, ἀπελθὼν ἢ ἀπελαθεὶς εἰς Κ/πολιν (*) ἔνθα καὶ μετέσχε τῆς ἐπὶ Φωτίου Συνόδου (879). Εἰκάζεται ὁμως ὅτι καὶ ἄλλοι Ἐπίσκοποι ἐφονεύθησαν ἢ ἐξεδιώχθησαν ἢ ἐκουσίως ἐξεπατρίθησαν ὡς ἀποστερηθέντες τοῦ ποιμνίου αὐτῶν, διέτριβον δὲ εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν ὡς ἀπλοῖ Τιτουλάριοι, Ἐπίσκοποι ἄνευ Ἐπισκοπῶν, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῶν.

Κατόπιν τούτων εὐνόητον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν Ἀραβικὴν ἐποχὴν δὲν δυνάμεθα ν' ἀναζητῶμεν Ἐπισκοπὰς καὶ Ἐπισκόπους ἐν Κρήτῃ.

Victor Raulin «Description physique» Vol I. σ. 37.

I. Schumberger «Nicéphore Phocas», Paris 1890

Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Καὶ ἐκ τούτων οἱ:

Ν. Σταυράκης, Στατιστ. Κρήτης σελ. 119—124 καὶ 174.

Γρ. Παπαδοπετράκης, Ἱστορ. Σφακίων, σ. 81—89.

Β. Ψιλάκης, Ἱστ. Κρήτης, τόμ. Α'. σ. 705, 721, 724, 735, 736, 738.

Τιμ. Βενέρης, Ἄρθρον ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλιαιδείᾳ.

Καὶ ἄλλοι δι' ὀλίγων.

(*) Fl. Corn. Cr. S. vol. 1 p. 205.

β') Ἀδικαιολόγητος ἔδρασις Ἐπισκοπῶν Ἐν Κρήτῃ

Ἀντιτιθέμεναι πρὸς τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα ἐμφανίζονται αἱ ἐπόμεναι πληροφορίες, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Φλαμινίου Κορνηλίου (*).

Ἐν τῷ περὶ Ἐπισκοπῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου συγγράμματι αὐτοῦ (**) ὁ Ἀλμπέρτ Μιρραῖος γράφει τὰ ἑξῆς: «Πατριαρχεῖον Κ/πόλεως ἐκ Διατάξεως Λέοντος Αὐτοκράτορος τοῦ Σοφοῦ, ὅστις ἤρξατο βασιλεύειν ἀπὸ τοῦ Σωτηρίου ἔτους 886 καὶ ἔβασίλευσεν ἔτη XXII». (ἀκριβέστερον ἔτη XXVI).

«Ἐδρα ΧΧΧ (304) τῆς Νήσου Κρήτης

«(Μητρόπολις) Γόρτυνος, (Ἐπισκοπαί:) Κνωσοῦ, Ἀρκαδίας, Χερσονήσου, Αὐλοποτάμου, Ἀγρίου, Λάμπης, Κυδωνίας, Ἱεραπότνης, Σητείας, Κισάμου.»

Ὁ δὲ J. Meursius. εἰς τὰς Νεαράς τοῦ Λέοντος στηριζόμενος, γράφει ἐν τῷ περὶ Κρήτης ἐγχειριδίῳ του (***):

«Τῷ Μητροπολίτῃ Κρήτης ὕπαισι: Πρῶτος ὁ Γόρτυνος, δευτέρως ὁ Κνωσοῦ, τρίτος ὁ Ἀρκαδίας, τέταρτος ὁ Χερσονήσου, πέμπτος ὁ Αὐλοποτάμου, ἕκτος ὁ Ἀγρίου, ἕβδομος ὁ Λάμπης, ὄγδοος ὁ Κυδωνίας, ἔνατος ὁ Ἱεράς, δέκατος ὁ Πέτρας, ἐνδέκατος ὁ Σητείας, δωδέκατος ὁ Κισάμου.»

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἀμφότεροι, οἱ ἄνω Ἱστορικοὶ (Mirraeus καὶ Meursius), ἀναφέρονται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, τὴν τοῦ Λέοντος Στ' τοῦ Σοφοῦ, διὸ καὶ οἱ πίνακες αὐτῶν, κατὰ τε τὰς ὀνομασίας τῶν Ἐπισκοπῶν καὶ κατὰ τὴν σειρὰν αὐτῶν, ὁμοιάζουσι πλήρως, διαφέροντες μόνον κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Πέτρας τὴν ὁποῖαν ὁ Meursius προσθέτει ἐπὶ πλέον, «διαιρῶν εἰς δύο τὴν πόλιν Ἱεραπέτρας καὶ ἐκ μιᾶς Ἐκκλησίας δύο Ἐπισκοπάς συγκροτῶν», ὡς λέγει καὶ ὁ Κορνήλιος (12).

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος ὅτι καὶ «ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος ἡ Ἱεράπετρα ἦτο μίση Ἐπισκοπικὴ πόλις,» ἐπικαλεῖται ἐπιστολὴν πρὸς Λέοντα τὸν Α', ἐν ἣ φέρεται ὑπογεγραμμένος καὶ Εὐφρόνιος Ἐπίσκοπος Ἱεραπότνης, μιᾶς δηλονότι καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως (σελ. 16), ἐπάγεται δ' ὁ Κορνήλιος ὅτι πρέπει νὰ ἀνασκευασθοῦν τὰ

(*) Creta Sacra vol. I, 233—24. (**) Notitiae Episcopatum orbis Christiani, 1613. Liber III, p. 102,

(***) «Creta, Rhodus, Cyprus», 1675, Liber IV. Cap. IV.

12. Urbem Hierapetran bipartitionis ex una Ecclesia duos Episcopatus constituit». Creta Sacra Vol. I, 234.

ὑπὸ τοῦ Μεουρσίου γραφόμενα ἐνταῦθα τε (Liber IV., Cap. IV.) καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου (Liber I. Cap. XI), ἐνθα, τάσσων τὴν Ἱεράπολιν διάφορον τῆς Ἱεραπύτνης, λέγει ὅτι ἡ ἐν ταῖς Νεσραῖς τοῦ Λέοντος ἀναφερομένη Ἐπισκοπὴ πρέπει νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν Ἱεράπολιν καὶ οὐχὶ μὲ τὴν Ἱεράπετραν. (13)

Καταφανές ὅτι ὁ μὲν Κορνήλιος συγχέει τὸν Λέοντα Α' (457—474) πρὸς τὸν Λέοντα Στ' (886—912), ἀπέχοντα τοῦ πρώτου κατὰ τέσσαρας καὶ πλεον αἰῶνας, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων δὲν ἦτο ἀπίθανον καὶ ὀνομασίαν καὶ ἔκτασιν ν' ἀλλάξῃ ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπύτνης, ὁ δὲ Μεούρσιος διαστέλλει τὴν Ἱεράπολιν ἀπὸ τὴν Ἱεράπετραν, ἐνῶ, κατὰ τὸν Κορνήλιον ἦτο μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις (Jerapetra seu Jerapolis).

Κατὰ τὸν Μεούρσιον λοιπὸν ἐκ τῶν δύο Ἐπισκοπῶν ἡ μὲν Ἱεράς ἀποδοτέα εἰς τὴν Ἱεράπολιν ἡ δὲ Πέτρας εἰς τὴν Ἱεράπετραν (14).

Παρὰ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Μεουρσίου ὡς πρὸς τὴν κλησιν τῶν δύο Ἐπισκοπῶν, ἡ περὶ αὐτῶν πληροφορία του εἶναι δι' ἡμᾶς πολῦτιμος, διότι ἡγνοοῦμεν πότε ἐγένεν ὁ διχασμὸς Ἱεράς καὶ Πέτρας δι' ἀποσπάσεως τῆς σημερινῆς Ἐπαρχίας Μεραμβέλλου (15).

Ἀλλὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπορίας ἄξιον εἶναι τοῦτο. Ἡ ἴδρυσις τῶν εἰς τοὺς δύο ἀνωτέρω πίνακας ἀναφερομένων Ἐπισκοπῶν, ἔνδεκα τὸν ἀριθμὸν, γενομένη ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, συμπίπτει μὲ τὴν Ἀραβοκρατίαν ἐν Κρήτῃ. Γεννᾶται λοιπὸν ἡ ἀπορία. διὰ τί τὸ Βυζάντιον ἴδρυσεν ἐν Κρήτῃ Ἐπισκοπὰς, τοσαύτας μάλιστα τὸν ἀριθμὸν, ἀφοῦ ἡ Νῆσος διετέλει ὑπὸ ξένον καὶ ἀλλόθρησκον Κυρίαρχον ὁ δὲ χριστιανικὸς αὐτῆς πληθυσμὸς δὲν εἶχε μὲν ἐκλείψει ἐντελῶς (16), πάντως

13 «Hierapolim statuit a Hierapytna diversam, Episcopatus dignitatem Hierapoli non Hierapytnae dicit ex Nouvella Leonis alligandam esse. Hierapolis.. sub christianis sedes facta est Episcopi ordine nona. Vide Nouvellam....»

Ἱεράπολιν ἐν Κρήτῃ βλέπομεν καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ Στατιστικῇ Σταυράκῃ πίνακα ἀρχαίων πόλεως, παρ' ἄλλοις ὁμοῦ Ἱστορικοῖς οὐχί.

(14) Ἡ κλησιν τῶν δύο Ἐπισκοπῶν, λέγει ὁ Ξανθ. ἐγένετο διὰ διχοτομήσεως τῆς Ἱεραπέτρας, τὸ δεύτερον συνθετικὸν τῆς ὁποίας ἦτο γινώριμον καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων φερουσῶν αὐτό (Ἐπαρχ. καὶ Πόλ. Κρήτης, σελ. 37) Γνωστά εἶναι: Πέτρα, τοπος παρὰ τὴν Κόρινθον καὶ κώμη Ἡλιδος ἐν Πελοποννήσῳ. Πέτρα, πρωτ. Πετραίας Ἀραβίας· Χρυσοπέτρα, ἐν Παφλαγονίᾳ, Μονὴ τοῦ Ὁσίου Νίκωνος, ὃν θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

(15) «Πότε ἀκριβῶς ἐγένετο ὁ διχασμὸς δὲν γνωρίζομεν» (Ξανθ. αὐτόθι). Ἄλλ' ἰδοῦ ὅτι λύεται ἀνωτέρω ἡ ἀπορία αὕτη. Μανθάνομεν δ' ἀκόμη ἀπὸ πότε ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπύτνης ἐκλήθη Ἱεράς.

16 · Ἡ καιπαίεσις καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ἦσαν τοιοῦτοι ὥστε μικροῦ

ὅμως εἶχε περιορισθῆ εἰς ἀσήμαντον ἀριθμὸν καὶ ἦτο καθ' ὅλην τὴν Νήσον εἰς μικρὰς ομάδας καὶ εἰς ἀπόκεντρα μέρη διεσπαρμένος.

Πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι, προκειμένων ἐκκλησιαστικῶν ἐν ὄλῳ τῷ Βυζαντινῷ Κράτει μεταρρυθμίσεων, ἐκρίθη καλὸν νὰ περιληφθῆ εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας καὶ ἡ Κρήτη, εἴτε διότι ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ὡς εἰς τὸ Βυζάντιον ἐκκλησιαστικῶς ὑπαγομένη χώρα, εἴτε διότι ἠλπίζετο ταχεῖα ἢ ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἀπελειθέρωσις αὐτῆς. Δυνάμεθα ὅμως νὰ υποθέσωμεν καὶ ὅτι ἡ τοσοῦτων καὶ τοιούτων Ἐπισκοπῶν Ἰδρυσις ἢ διατήρησις ἐπεζητεῖτο ὑπὸ Κρητῶν Κληρικῶν ἵνα οὕτω δικαιολογηταὶ ὁ ὄν ἔφερον ἀκόμη τίτλον Ἐπισκόπου, ἢ ἵνα διευκολύνηται καὶ ἡ νέων Ἐπισκόπων χειροτονία.

Β'. ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΙΕΡΑΠΥΤΝΗΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ

Τὸ συμπέρασμα ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ ἐνταῦθα ἐξαγόμενον, δὲν προκύπτει διάφορον πρὸς τὸ πρὸ μικροῦ ἐξ ἄλλων συλλογισμῶν ἐξαχθὲν γενικὸν συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ Ἐπισκοπαὶ ἐν ἐνεργείᾳ εἰς Ἱεράπετρον καὶ εἰς Σητεῖαν, ὡς οὐδὲ εἰς ἄλλας τῆς Κρήτης πόλεις, δὲν ὑφίσταντο καθ' ὅλην τὴν Ἀραβικὴν Περίοδον, ἦτοι ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (824) μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (961) ἀπελευθερώσεως αὐτῆς.

III. ΝΕΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(961—1204)

Α'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Ἐγκαθίδρυσις πολλοῦ ἀριθμοῦ Ἐπισκόπων.

Ὅτε κατόπιν ἐπτά μεγάλων ἐκστρατειῶν κατωρθώθη διὰ τοῦ Στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ν' ἀπαλλαχθῆ ἡ Κρήτη τοῦ ἀπηνουῖς τῶν Σαρακηνῶν ζυγοῦ, νὰ καθαρισθῆ δὲ καὶ τὸ Αἶγαῖον ἀπὸ τῆς μάστιγος τῶν πειρατῶν τούτων, ὁποῖος πληθυσμὸς ἀπέμεινεν εἰς τὴν Νήσον δὲν εἶναι γνωστόν. Λέγεται μόνον ὅτι 200 χιλιάδες Ἀράβων ἐσφάγησαν καὶ ἄλλοι τοσοῦτοι ἐξηνδραποδίσθησαν, ἢ πληροφορία δ' αὕτη τοῦ Ἀραβος Ἱστορικοῦ Νοβαΐρη ἐνέχει πιθανώτατα μεγάλην δόσιν ὑπερβολῆς. «εἶποντο καὶ οἱ ἐξηνδραποδισθέντες βάρβαροι εἰς π ο λ υ ἄ ρ ι θ μ ο ν π λ η θ ὺ ν συν-

ἐδέησε νὰ ἐκλίπῃ πᾶν ἔχνος χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Νήσῳ» (Ξανθ. Χριστ. Ἐπιγραφαί, σελ. 51 ὑποσ.)

αγόμενοι», λέγει άορίστως και ό Συγγραφεύς Λέων ό Διάκονος.

“Αν ήλήθευεν ή πληροφορία τοῦ Νοβαίρη, χριστιανοί ή “Αραβες έκχριστιανισθέντες μετά την κατατρόπωση των όμοθρήσκων των δέν θα έμειναν οὔδε 100 χιλιάδες έν όλη τή Νήσω, διότι ό πληθυσμός αύτης δέν άνήρχετο επί ‘Αράβων, ώς εύρέθη με τά 2 1)2 περίπου αίωνος, ήτοι κατὰ τὰ πρώτα έτη τής ‘Ενετικής Κατοχής, εις 500 χιλ. ψυχών. (17)

“Αγνωσιον επίσης είναι ό πόσος έξωθεν άπεστάλη εις την Νήσον πληθυσμός ‘Αρμενίων και ‘Ελλήνων. (15)

Εικάζομεν έν πάση περιπτώσει ότι ό χριστιανικός έν τή Νήσω πληθυσμός κατά τους πρώτους μετά την άπελευθέρωση αύτης χρόνους δέν θα υπέρβαινε τās 100 χιλιάδας ψυχών, πληθυσμός ό όποιος δέν θα έδικαιολόγει ίδρουσιν ‘Επισκοπών περισσοτέρων των 4 ή 5.

“Αλλ’ ‘Επισκοπαί έν Κρήτη είχον ήδη πρό 5ο/ετίας και πλέον καθορισθή, ώς είπομεν έν τή προηγουμένη παραγράφω, και άνήρχοντο εις 12 τόν άριθμόν, συμπεριλαμβανομένης και τής ‘Αρχιεπισκοπής, καιτοι, ότε καθωρίζοντο αύται, είχεν ήδη σημαντικώς άραιωθή ό χριστιανικός τής Νήσου πληθυσμός, ώστε να μη δικαιολογή τοσοῦτον ‘Επισκοπών άριθμόν. (19).

Εις την προ κειμένην δε περίπτωση καθ’ ήν μέγας των χριστιανών κατοίκων άριθμός προήρχετο από έξωμότας “Αραβας και είχε, τόσον αύτός όσον και ό των γνησίων χριστιανών, χρείαν διδασκαλίας και έμψυχώσεως, θα ήτο βεβαίως άσκοπον να έλαττωθή ό των ‘Επισκοπών άριθμός ή ό των ‘Επισκόπων.

‘Αναμφίβολον λοιπόν ότι άμα τή άποστολή καταλλήλου ‘Ιεροκήρυκος, τοῦ ‘Οσίου Νίκωνος τοῦ «Μετανοετή», έπληρώθησαν ταχέως και αί χηρεύουσαι ‘Επισκοπαί Κρήτης έγκατασταθέντων ‘Επισκό-

17. ‘Απογραφή πληθυσμοῦ τής Κρήτης επί ‘Αράβων οὔδαμοῦ αναφέρεται γενομένη.

18. Τούτων ως γνωστόν, έπηκολούθησε βραδύτερον νέα μετοικεσία υπό την ήγεσία των ‘Αρχοντοπούλλων.

19. ‘Ο άριθμός μάλιστα οὔτος ηδέξηθη βραδύτερον εις 18. ‘Ο Ρωλέν, οὔ και έν τοις έμπροσθεν έμνημονεύσαμεν λέγει «... a la fin du IX siècle il y avait déjà onze évêchés et un archévêché, relevant du Patriarche de Constantinople. Un peu plus tard on comptait dix—huit sièges...»

‘Απαριθμών δε τās 18 ‘Επισκοπās αναφέρει τās και υπό τοῦ Μεουρσιου όνομαζόμενας 12, παραλείπον μόνον την τοῦ ‘Αγρίου και προσθέτων τās έπομένας 7: Καντάνου, Φοίνικος, ‘Ελευθέρας, Συβριτίας, Κυτίου, ‘Απολλωνίας και ‘Ηρακλείου.

Την εις 18 αύξησιν τοῦ άριθμοῦ των ‘Επισκοπών αναφέρουσι και οι ‘Ιστορικοί Ψιλάκис, (Παραρτ. τόμου Α’ ‘Ιστορ. Κρήτης, σελ. 45), Σιαυράκης (Στατ. σ. 174) και άλλοι μεταγενέστεροι· άλλ’ αί πληροφορίες αύτων, ειλημμέναί από τοῦ Ρωλέν, οὔδέν προστίτουν εις την βαρύτητα των εκείνου πληροφοριών.

πῶν ἐν αὐταῖς, οἱ ὁποῖοι καὶ εἰς χειροτονίας Ἱερέων καὶ εἰς ἔγερσιν Ἐκκλησιῶν προέβησαν ἐν τάχει, κατηχοῦντες ἐν ταύτῳ τοὺς νεοφωτίστους χριστιανοὺς.

Εἰς τὰ ἀπόκεντρα μάλιστα τῆς Νήσου διαμερίσματα ἐνεφανίζετο ἐπιτακτικώτερα καὶ μᾶλλον ἐπείγουσα ἡ παρουσία ἀνωτέρου χριστιανικοῦ Κλήρου. Εἰς τὰ διαμερίσματα ταῦτα, οἷα καὶ τὰ τῆς Σητείας καὶ τῆς Ἱεραπέτρας, διαρροή ἢ μεγάλη τοῦ Ἀραβικοῦ πληθυσμοῦ φθορά δὲν ἔλαβε χώραν, διότι, ἅμα τῇ κατατροπώσει τῶν ἐν Χάνδακι κεντρικῶν Ἀραβικῶν δυνάμεων, ἔσπευσαν αἱ τῶν ἀποκέντρων τμημάτων Κοινοῖτες καὶ ὑποταγὴν καὶ διαθέσεις ἐξωμοσίας νὰ δηλώσωσι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι πιθανώτερος καὶ μεγαλύτερος παρουσιάζεται κίνδυνος νέας ἐξέωθεν Ἀράβων ἐπιδρομῆς εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἐπεβάλλετο ὅπως ἐγκατασταθῶσι τὸ ταχύτερον μετὰ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχαί, ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας τάξεως.

Β'. ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ

Συνάγω λοιπὸν ὅτι πρῶται, μεταξὺ τῶν πρώτων κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν ἐποχὴν πληρωθεισῶν, ὑπῆρξαν αἱ δύο Ἐπισκοπαὶ Ἱεράς καὶ Σητείας, αἱ εἰς τοὺς πίνακας τῶν πρὸ πολλοῦ ἰδρυμένων Ἐπισκοπῶν περιλαμβανόμεναι (20)

Ἐπισκοπῶν ὅμως ὀνόματα, ἐκ τῶν καταλαβόντων τὰς περὶ ὧν κυρίως ἐνδιαφερόμεθα ἐνταῦθα Ἐπισκοπὰς, τὴν Ἱεράς καὶ τὴν Σητείας, δὲν εὐρίσκομεν οὐδὲ ἓν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς Ἐπισκοπὰς Κρήτης, διότι ἡ Νεοβυζαντινὴ ἐποχὴ εἶναι ἡ πάσης ἄλλης ἐποχῆς ἢ περιόδου περισσότερον στεῖρα πληροφοριῶν διὰ τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν τῆς Κρήτης (21).

(20) «Ἡ Σητεία εἶχε τὸν ΙΑ' Ἐπισκοπικὸν Θρόνον, ὅταν οἱ χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐξουσίαζον τὴν Κρήτην».

(Δάπερ, σελ. 69)

(21) Ἀρχιεπισκόπων μόνον, ἐκ τῶν καὶ ἐκτὸς τῆς Νήσου δρασάντων, ἀναφέρονται ὀνόματα ὑπὸ τοῦ Κορηλίου (Creta Sacra I. p. 210—212), τὸ τοῦ Στεφάνου, παραστάντος εἰς τὰς δύο Συνόδους τὰς ἐν Κ]πόλει συγκροτηθείσας ἐπὶ Πατριάρχου Ἀλεξίου (1028—29), τὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β', παραστάντος ἐπίσης εἰς Σύνοδον ἐν Κ]πόλει (1166. «Ἄντι ὀνόματος ἀναφέρεται καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὡς παραστὰς εἰς τὴν ὑπὸ Πατριάρχου Λουκά τοῦ Χρυσοβέργου συγκληθείσαν Σύνοδον (1158). Ἀναφέρεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Κορηλίου καὶ «Κ ρ ῆ τ η ς Ν ι κ η φ ὀ ρ ο ς» τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ πέμψῃ ὡς Λεγάτον εἰς τοὺς Βενετοὺς ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος (Senior) ὁ βασιλεύσας 1183—85. Ἀλλ' ὁ Gerola, βασιζόμενος εἰς τὸν Βυζαντινὸν Χρονογραφον Γ. Παχυμέρη, ἐξάγει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' τοῦ Παλιολόγου (1283—1328) καὶ ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἐκλεχθῆ ἐπὶ Ἐνετῶν ἀλλ' ἐξεδιώθη ἐκ Κρήτης (Χριστ. Κρήτη», Β', γ', 314)

Ἔδραι Ἐπισκοπῶν Ἱεραῶς καὶ Σητείας. Τῆς μὲν Ἱεραῶς δὲν θὰ ἦτο ἡ πόλις Ἱεράπετρα, ἂν ἐξ ὄσων ἐν ὑποσημειώ-
σει 7 εἴπομεν προκύπτῃ πράγματι, ὅτι εὐρίσκετο ἐν ἐρειπίῳδει ἀκόμη
καταστάσει.

Καὶ ὁ Gerola ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ Βιβλίου του «Περὶ χρονολογι-
κῆς κατατάξεως τῶν Ἐπισκοπῶν Κρήτης κατὰ τὴν Ἑνετικὴν ἐποχὴν
(Per la cronotassi dei vescovoni Cretesi all' epoca veneziana) λέγει, χωρὶς
ὅμως νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του εἰς ὠρισμένην μορτυρίαν, ὅτι κατὰ
τὴν Β' Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἔδραι τῶν Ἐπισκοπῶν δὲν ἦσαν πλέον αἱ
φερώνυμοι πόλεις τῆς Κρήτης, διότι αὐταὶ ἐν τῷ μεταξύ εἶχον κατα-
στραφῆ καὶ ἐκλίπει, ἀλλὰ μετεκομίσθησαν εἰς Χωρία τὰ ὁποῖα ἀντε-
προσώπευον θρησκευτικὰ κέντρα ἢ παρεῖχον μεγαλυτέραν εὐκολίαν καὶ
πλείονα ἀσφάλειαν ἐκ τῶν πειρατικῶν ἐπιθέσεων ὡς μεσογειότερα (*).
Διὰ τινὰς δὲ ἰδίᾳ ἐπισκοπικὰς περιφερείας, εἰς τὰς ὁποίας καὶ κατὰ
τοὺς σημερινοὺς χρόνους ὑπάρχουσι Χωρία μὲ τὸ ὄνομα Πισκο-
πῆ ἢ Πισκοπιανὸ, φρονεῖ ὅτι τότε τὰ Χωρία ταῦτα ἐχρησιμο-
ποιήθησαν ὡς ἔδραι Ἐπισκοπῶν. Οὕτως ἐχρησιμοποιήθη ἐν Ἱεραπέ-
τρα μὲν τὸ χωρίον Πισκοπῆ περὶ τὰ ἕξ μίλια ἀπέχον τῆς παραλλοῦ
πόλεως Ἱεραπέτρας, ἐν Σητείᾳ δὲ Κάτω—Πισκοπῆ, περὶ τὰ τρία μό-
νον μίλια ἀπὸ τῆς παραλλοῦ πόλεως ἀπέχον.

Ἐπὶ τούτων παρατηρῶ ὅτι ὁ μὲν ἀπὸ τῆς θαλάσσης φόβος ἦτο
πράγματι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Νεοβυζαντινῆς ἐποχῆς πολὺ δεδικαι-
ολογημένος καὶ ἰκανὸς ν' ἀποτρέψῃ τὴν εἰς παραλλοὺς πόλεις ἐγκατά-
στασιν Ἀρχῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἢ καὶ πολιτικῶν. Ἡ τοσαύτη τῶν ἐν
Κρήτῃ Ἀράβων φθορὰ καὶ ἐξόντωσις, ἡ ὁποία καὶ εἰς βαθμὸν «ἀ γ ρ ι ὅ-
τ η τ ο ς» ἐξίκετο, ἠδύνατο πράγματι νὰ κινήσῃ εἰς ἐκδίκησιν τοὺς ἐν
Ἀφρικῇ ὁμοφύλους καὶ ὁμοθρήσκους αὐτῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς καταστρο-
φῆς τῶν παραλλῶν πόλεων Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας δὲν μοι φαίνεται ὅτι
ὑπῆρχε λόγος ἀποτρεπτικός. Ἡ μὲν Ἱεράπετρα εἶχε ἱπράγματι κατα-
στραφῆ, ὡς κατὰ ἀλλοχου εἴπομεν (ὑποσημ. 7)· ἀλλὰ πόλις παράλιος δυνα-
μένη νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὰ νότια τῆς Κρήτης παράλια ὡς σταθμός, ὀρ-
μητήριον καὶ καταφύγιον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράβων, πόλις
βλέπουσα πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ὀπρόθεν μικρὸς ὑφίστατο ὁ κατὰ τῶν
ἐνοίκων Ἀράβων κίνδυνος, δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἀφήνετο ὑπ' αὐ-
τῶν τῶν Ἀράβων εἰς ἐρειπίῳδῃ ὄλως κατάστασιν, καὶ πάντῃ ἀκατοίκη-
τος ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισὺν περίπου αἰῶνα.

Ἡ δὲ Σητεία δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι δὲν εἶχε καταστραφῆ. Ἐπὶ
Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ εἶχεν ὀρισθῆ ὡς ἔδρα τῆς Ἐπι-

(*) Ἐανθ. «Δύο-νέα Βιβλία», ἐν «Χρ. ΚΡ.» Β'. β', σ. 297.

σκοπής εἰς ἣν αὐτὴ ἡ πόλις, (οὐχὶ ἡ οὐπω ὑφίσταμένη ὁμώνυμος ἐπαρχιακὴ περιφέρεια), ἔδωκε τὸ ὄνομά της. Ἐποῦ δὲ ὑφίστατο ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912), θὰ ἐξηκολούθει ὑφίσταμένη καὶ κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν ἐποχὴν (961—1205), διότι κατὰ τὸ μεταξὺ διάστημα, ὡς οὐδὲ κατὰ τὸ μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Βαρβαρόσσα (1538), οὐδὲν ἔχομεν ἱστορικὸν γεγονὸς ἐξ οὗ νὰ συμπεράνωμεν καταστροφὴν τῆς πόλεως.

Δέχομαι λοιπὸν ὅτι ἡ κατὰ τὰ μεσογειότερα Χωρία Πισκοπὴν ἐν Ἱεραπέτρᾳ καὶ Κάτω-Πισκοπὴν ἐν Σητείας ἐγκατάστασις τῶν Ἐπισκοπῶν ἔγινε μὲν ἐν ἀρχῇ ἐκ μόνου τοῦ λόγου ἀσφαλείας αὐτῶν κατ' ἐνδεχομένης Ἀραβικῆς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιδρομῆς, ἀλλ' ὅτι, παρελθόντος τοῦ φόβου, δὲν παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς Νεοβ. ἐποχῆς ἡ τοιαύτη τῶν Ἐπισκοπῶν ἐγκατάστασις, ἡ ὁποία ἀπεμάκρυνεν αὐτὰς ἀπὸ τὰς ἔδρας πολιτικῶν Ἀρχῶν, ὁμοφύλων ἤδη, ὁμοθρήσκων καὶ φιλικῶν, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ πολιτικαὶ Ἀρχαὶ ἠδρευον ἐν οἷς Χωρίοις καὶ οἱ Ἐπίσκοποι, δι' ὅπερ οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν.

IV. ΕΝΕΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(1204—1669)

Α'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

α'. Κατάληψις Ἐπισκοπῶν Ὀρθοδόξων ὑπὸ Λατίνων. Κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔτη δὲν ὑπῆρχον ἐν Κρήτῃ εἰμὴ 10 Ἐπίσκοποι καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Πῶς δ' ἐξηγεῖται τοῦτο, ἀφοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ὑπῆρχον 18 Ἐπισκοπαὶ μετὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς; Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ 7 Ἐπισκοπαὶ ἐχῆρευον εἶναι δύσκολον. Μένει νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ 18 Ἐπισκοπαὶ, ἅμα τῇ ἀποκαταστάσει μονίμου καὶ ἀσφαλοῦς Ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος, μὴ ἀπαιτοῦντος πλέον τοσοῦτους «ἐργάτας ἀμπελωνοῦς», καλλιεργηθέντος ἤδη, εἶχον περιορισθῆ κατ' αὐτὴν τὴν Νεοβ. ἐποχὴν διὰ καταργήσεως καὶ συγχωνεύσεως πολλῶν ἐξ αὐτῶν. (22)

Ἐκ τῶν 10 Ἐπισκόπων τρεῖς μὲν κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς

22 Ἐν τῷ τοῦ Gaet. Moroni. Μεγάλῳ Λεξικῷ Ἱστορικο-ἐκκλησιαστικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας (Τομ. XXIX σ. 68) ἀναγράφεται ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπέτρας ἠνώθη μὲ τὴν τῆς Σητείας ἐντὸς τοῦ 12ου αἰῶνος, ἤτοι πρὸ τῆς Ἐνετικῆς κατοχῆς, ἀλλὰ πρόκειται ἄσφαλῶς περὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Πέτρας, ἡ ὁποία πράγματι δὲν ἀναφέρεται ποσῶς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας.

Κυριαρχίας τῶν Γενουησίων ἀπῆλθον πρὸς τοὺς ἐν ἄλλῃ Νήτῳ συγγενεῖς αὐτῶν (ad alliam Insulam ad parentes suos) καὶ δὲν ἐπανῆλθον πλέον ἢ τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1224 δὲν εἶχον ἐπανέλθει. Οἱ Ἐνετοὶ λοιπὸν εὗρον ἐν Κρήτῃ ἑπτὰ Ἐπισκόπους καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον. Ἐκ τούτων πάλιν μέχρι τοῦ 1224 ἀπέθανον τρεῖς καὶ δύο εὗρισκοντο ἐν ἐπαίτεια (περιοδεῖα ἐράνων ἐκτὸς πιθανῶς τῆς Νήσου). Ἐμείναν δ' οὕτω δύο μόνον Ἐπίσκοποι εἰς τὰς ἔδρας τῶν.

Ταῦτα συναγομὲν ἀπὸ τινος πρὸς τὴν Ἐνετικὴν Κυβέρνησιν ἀναφορὰν τῶν Κρητῶν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Cerverlini καὶ εἰς τὸ ἔτος 1224, κατὰ τὸν Ἐνετολόγον Gerola ἀναγομένην. (*)

Χηρευούσας οὕτω τὰς Ἐπισκοπὰς εὗρον ἐπαρκῆ δικαιολογίαν νὰ καταλάβωσι Λατῖνοι Ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι καὶ τὰς ὀνομασίας καὶ τὰς ἔδρας τῶν Ἐπισκοπῶν διετήρησαν, τῶν περισσοτέρων τοῦλάχιστον, καθὼς λέγει καὶ ὁ Gerola (**). Ἡ κατάληψις λοιπὸν τῶν ἐν Κρήτῃ Ἐπισκοπῶν τῶν Ὀρθοδόξων ὑπὸ Λατίνων τὸ δόγμα Ἐπισκόπων δὲν ἐγένετο ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἐνετικῆς Κατοχῆς ἐτῶν, οὐδὲ συγχρόνως, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν καὶ βαθμηδὸν ἐντὸς μακροῦ διαστήματος. Ἐξαιρέσιν φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσεν ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Μυλοποτάμου.

Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ ἐπομένου πίνακος τὸν ὅποιον ἐσταχυολογήσαμεν ἀπὸ τοῦ Φλ. Κορνηλίου.

Ἀρχιεπισκοπὴ τῷ 1912

Ἐπισκοπαί:	Μυλοποτάμου 1212. Σητείας 1219 ἢ 1225
	Ἱεραπέτρας 1223 ἢ 1240. Ρεθύμνης ἢ Καλαμῶνος 1287
	Χερρονήσου 1306. Ἀγρίου 1307
	Ἀγιάς ἢ Κυδωνίας 1310. Ἀρκαδίας 1330
	Κισάμου 1346. Καντάνου 1346 (:)

Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι οἱ ἀνωτέρω παρατεθέντες ἀριθμοὶ ἐτῶν ἐμφαίνουσι μὲν τινες (Χερρονήσου καὶ Ἀγρίου) τὸ πρῶτον χρονολογικὸν ὄριον, τὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ πρώτου Λατίνου Ἐπισκόπου ἢ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς Κρητικὴν Ἐπισκοπὴν, οἱ λοιποὶ ὅμως ἐμφαίνουσιν ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ ἔτος τοῦ ἐγγράφου εἰς ὃ τὸ πρῶτον ἀναφέρεται Ἐπισκοπὴ μὲ Λατῖνον Ἐπίσκοπον καὶ τὸ ὅποιον ἐνδέχεται νὰ εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενέστερον τοῦ διορισμοῦ Ἐπισκόπου ἢ τῆς καταλήψεως Κρητικῆς Ἐπισκοπῆς.

Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἐξ 134 ἐτῶν διαφορὰ, ἡ παρατηρουμένη μεταξὺ τοῦ 1346 καὶ τοῦ 1212, δεικνύει ἀναμφιλέκτως ὅτι εἶναι ἄ-

(*) Gerola «Οἱ ἔλλ. Ἐπίσκοποι κλπ» Χρ, Κρ. Β' γ' 305, 307 καὶ 328,

(**) Gerola «Mon. Veneti» Vol II, p 41.

δύνατον νά διωρίσθησαν συγχρόνως πάντες οί Ἐπίσκοποι ἢ νά κατελή-
φθησαν πᾶσαι αἱ Ἐπισκοπαί, διότι, ἄλλωστε, κατά τὸ διάστημα τοῦτο
τῶν 134 ἐτῶν ἔλαβον χώραν ἕνδεκα ὄλαι Ἐπαναστάσεις ἐν Κρήτῃ, κατά
τάς ὁποίας ἤλαττοῦτο ἐκάστοτε τὸ διὰ τῶν ἀποίκων δημιουργούμενον
Λατινικὸν ἐν Κρήτῃ ποίμνιον καὶ δὲν εἰλκύνοντο Λατῖνοι Ἐπίσκοποι, οἱ
ὁποῖοι ἐφοβοῦντο ὅτι οὐχὶ πνευματικούς μόνον ἀλλὰ καὶ σωματικούς θά
εἶχον νά διεξάγωσι πεισματώδεις ἀγῶνας ἐν Κρήτῃ.

Ἐπισκοπαί τινες πάντως ἔμειναν ἐπὶ μακρὸν χρεέουσαι ἢ ἀργοῦ-
σαι, ἂν μὴ καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἐπισκόπων κατεχόμεναι. Ἕλληνας δ' Ἐ-
πισκόπους νοοῦμεν οὐχὶ τοὺς ἔλληνας μὲν τὸ γένος ἢ τὴν ἐθνικότητα Λα-
τίνους δὲ τὸ δόγμα, ὡς συνέβαινεν ἐνίοτε, ἀλλὰ τοὺς Ὀρθοδόξους, τοὺς
εἴτε πρὸς τὸν Πάπαν ὑπακοὴν δηλώσαντας εἴτε πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον
Κ/πόλεως ἐμμένοντας.

Στηριζόμεθα εἰς τὰ ἐπόμενα ἱστορικά στοιχεῖα:

1. Εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ 1224, ἧς καὶ πρὸ μικροῦ ἐμνημονεύσα-
μεν καὶ ἦτις, ἂν εἶναι γνησίᾳ—ὄπερ ὁ Ξανθ. ἀμφισβητεῖ—ἀποδεικνύει
ὅτι ἔμμενον κατά τὸ ἔτος τοῦτο Ἐπίσκοποι Ὀρθόδοξοι, δύο μὲν ἐν τῇ
Νήσῳ, δύο δ' ἄλλοι ἐν περιοδείᾳ ἐράνων, οἱ ὁποῖοι ἐνδέχεται νά ἐπα-
νήλθον εἰς τὰς Ἐπισκοπὰς τῶν, καὶ τρεῖς «εἰς ἄλλην Νήσον εἰς τοὺς συγ-
γενεῖς τῶν», τῶν ὁποίων τὴν ἐπάνοδον ἐζήτει ἡ ἀναφορά.

2. Εἰς τὴν Συνθήκην Καλλιέργη, καθ' ἣν ἐπετράπη ἐγκατάστασις
Ἑλλήνος (Ὀρθόδοξου) Ἐπισκόπου εἰς τὴν τότε χρεέουσαν (1299) καὶ
μήπω καταληφθεῖσαν Ἐπισκοπὴν Ἀγρίου. (*)

3) Εἰς τὴν κατὰ τὸ 1368 ἐπὶ Πάπα Οὐρβάνου τοῦ Ε', καὶ 1373 ἐπὶ
Γρηγορίου τοῦ ΙΑ' διατυπωθεῖσαν ἀξιῶσιν ἀξιούσαν, κατὰ τὸν Ἱστορι-
κὸν Ψιλάκιν (**) τὴν «πτῶσιν πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων καὶ
τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων καὶ τῶν περιουσιῶν αὐτῶν». (23)

(*) Σταύρ. Στατ. σελ. 132—133. Ψιλ. Ἱστ. Κρ. Β', 98—103. Corn. Cr. Sac.
Vol. II. 294.

(**) Ψιλ. Ἱστ. Κρ. Β' Παράρτ. σ. 48 Βλ. καὶ «Χρ. Κρ.» Β', γ, 313 ἔνθα τὸ πρῶν
μα κρίνεται κάπως διαφορητικόν.

(23) Αἱ Βούλλαι τῶν Παπῶν τούτων ἀπηγόρευον νά χειροτονῶνται ἱερεῖς «εἰμὴ
διὰ Λατίνου Ἐπισκόπου ἢ Ἑλλήνος Καθολικοῦ» ἐδίδετο δ' ἔντονος παραγγελία «ὅ-
πως μηδεὶς σχισματικὸς Ἐπίσκοπος γίνεταί δεκτὸς ἐν τῇ Νήσῳ καὶ ὅπως μηδεὶς Κρῆς
ἐξέρχεται ἐκ τοῦ Βασιλείου καὶ χειροτονῆται εἰς οἰονδήποτε ἐκκλησιαστικὸν βαθμὸν
ὑπὸ τοῦ σχισματικοῦ Ἐπισκόπου εὐρισκομένου ἐκτὸς τῆς Νήσου (Gerola «Οἱ Ἕλληνες
Ἐπισκ.» «Χρ. Κρ.» γ' σ, 313 ὑπ. 5.)

β'. Πίνακες Ἐπισκοπῶν τῆς Ἑνετικῆς Περιόδου. Ἐκ πληροφοριῶν, ἀπὸ διαφόρων Ἱστορικῶν σταχυολογηθεῖσων, καταρτίσαντες παραθέτομεν ἔνταῦθα τοὺς ἐπομένους πίνακας, χρήσιμους διὰ τὴν πασῶν τῶν Ἐπισκοπῶν ἱστορικὴν ἔρευναν,

A (1347)	B (1375)	Γ (1467—1480)	Δ (1583)
Cironensis	Kironensis	Cheronesi	Χερρονήσου
Sitiensis	Sitiensis	Sitiensis	—
Archadiensis	Archadiensis	Arcadiensis	Ἀρκαδίας
Calamonensis	Calamonensis	Calam. Retim.	Καλαμ.-Ἄριου
Agiensis	Agiensis	Agiensis (Can)	Χανίων
Lissaniensis	Chissamensis	Chissamensis	Κισσάμου
Cantiensis	Cantiensis	—	—
Ariensis	Ariensis	Ariensis	—
Milopotamensis	Milopotam.	Milopotam.	Μυλοποτάμου
Girapetrensis	Hierapetrensis	Hierapetrensis	Ἱεραπ.-Σητ.
Cirottonensis	—	—	—

Ἐπὶ ταύταις καὶ: Archiepiscopus Cretensis.

Πρῶτος καὶ ἀρχαιότερος πίναξ διὰ τὰς ἐπὶ Πάπα Coelestinus III (1225) Ἐπισκοπὰς Κρήτης παρεσκευάσθη ὑπὸ Em. Schelstratius καὶ περιελάμβανε τρεῖς μόνον Ἐπισκοπὰς (Arianensis ἢ Arinensis, Milopotamensis, Pirothopisiensis). Διὰ τὸν τόσον δ' ἑλλιπῆ πίνακα τοῦτον λέγει ὁ Κορνῆλιος ὅτι εἴτε δὲν εἶχον ἀκόμη ἰδρυθῆ ἄλλαι Ἐπισκοπαὶ ἐν Κρήτῃ (Λατινικαὶ βεβαίως), εἴτε δὲν εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν αὐταῖς Ἐπίσκοποι.

Ἐπισκοπὴ δὲ Pirothopisiensis εἶναι καὶ κατὰ τὸν Κορνῆλιον παντελῶς ἀγνωστος. Ὑποθέτω ὅτι συνέβη παρανάγνωσις τῆς λέξεως Mironisensis (Ἐπισκοπῆς Ἁγίου Μύρωνος), ἡ ὁποία πράγματι ἀναφέρεται μὲν ὡς ἰδρυθεῖσα ἀρχικῶς μὲ περιφέρειαν τὴν τῆς πρό αὐτῆς Κνωσοῦ, ἀλλὰ ταχέως συγχωνευθεῖσα μὲ τὴν Μητρόπολιν, ὡς λέγει καὶ ὁ Γκερόλα (*). Ἐπίσκοπος πάντως τοιαύτης Ἐπισκοπῆς οὐδαμοῦ ἀναφέρεται.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων πινάκων:

Ὁ μὲν Α' προέρχεται ἀπὸ πραγματεῖαν τοῦ Schelstratius ἐκδοθεῖσαν μὲν τῷ 1697 σημειζομένην ὁμως ἐπὶ προγενεστέρως πρα-

(*) Ger. «Per la cronotassi etc.» «Χρ. Κρ.» Β'. β', 298.

γματείας «Notitia Ecclesiarum Urbis et orbis» τοῦ Ἐπισκόπου Catharensis (Καττάρου), παρασκευασθείσης πρὸ 350 ἐτῶν, ἦτοι περὶ τὸ 1347. Lissaniensis εἶναι προφανῶς Chissamensis καὶ δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς παλαιὰν Ἐπισκοπὴν Λισσοῦ. Cirotoniensis δὲ εἶναι παραλλαγή τῆς Pirothonisiensis, ληφθεῖσης ἀνεξελέγκτως, περὶ ἧς ἀνωτέρω.

Ἐπὶ τῆς Β' πίναξ, αὐθεντικώτερος τοῦ πρώτου, προέρχεται ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΑ', τῶν ἐν ἔτει 1375 ἀπευθυνθεισῶν πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς Ἐπισκόπους Κρήτης. Παραλείπεται ἡ τῆς Ἱεραπέτρας, ἃν καὶ ὑφίστατο αὐτῇ πρὸ τοῦ 1240, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἐχῆρευεν ὁμοῦς τῷ 1375, ἢ ἡπουσίαζεν ὁ Ἐπίσκοπος.

Ἐπὶ τῆς Γ' ἐσταχυολογήθη ἀπὸ τὸ Βιβλίον Ἀγαθ. Ξηρουχάκι, «αἱ Σύνοδοι τοῦ Γερολάμο-Λάντο» καὶ ἀπὸ τὸ τοῦ Ραφαὴλ Βολατερράνου (Raphael Volaterranus) ζήσαντος ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου μέχρις ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος. (*) Ἀναφέρεται δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Raphael τούτου καθὼς ὁ ἴδιος λέγει: *Urbes n u n c in Creta decem cum praesulibus cernuntur, inter quas Metropolis una*,

Ἐπὶ τῆς Δ' πίναξ ἀπαριθμεῖ οὐχί τίτλους Ἐπισκοπῶν, ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ὀνόματα τῶν πόλεων ἐν αἷς αἱ ἔδραι τῶν Ἐπισκοπῶν. Χαρακτηρίζει δὲ τὰς μὲν πόλεις Kandia, Rhetimum, Canea, Sitia ὡς ἀκεραίας (iucolumes) τὰς δὲ λοιπὰς ὡς ἡμικατεστραμμένας (semidirutas).

Ἐπὶ τῆς Ε' (τελευταῖος) πίναξ ἐλήφθη ἀπὸ τοῦ Καστροφύλακα, ἔκδοσιν Ξηρουχάκι (**) καὶ ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1583.

Ἡ Σητείας εἶχε τότε ἐνωθῆ μετὰ τῆς Ἱεραπέτρας ἀπὸ τοῦ 1571 ἢ τοῦ Ἀρίου μετὰ τῆς Ρεθύμνης ἢ Καλαμώνος ἀπὸ τοῦ 1551.

Ἐπὶ τῆς Στ' πίνακος, σημειοῦμεν τὰς μετὰ τὸ 1583 ἐπελθούσας μεταβολὰς. Μικρὸν μετὰ τὸ 1583 κατηργήθη ἡ Κισσάμου. Τῷ 1604 ἡ Ἀρκαδίας, τῷ δὲ 1641 συνεχωνεύθη ἡ Μυλοποτάμου μετὰ τὴν Ρεθύμνης.

Β' ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ

Ἐκ τῶν παρατεθέντων πινάκων καὶ ἐξ ἄλλων πληροφοριῶν ἐξάγεται ὅτι αἱ Ἐπισκοπαὶ Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας διετηρήθησαν ἐπὶ Ἐνετῶν ἐκ τῶν πρώτων δὲ καὶ κατελήφθησαν ὑπὸ Λατίνων (24), οἱ ὁποῖοι μετέφεραν τὴν ἔδραν τῶν εἰς τὰς φερωνύμους παραλίους πό-

(*) Μορονί «Dizionario» ἐν λέξει: Volaterra Tom. 103.

(**) Ἀγαθ. Ξηρ. «Ἡ Βενετικὴ, Ἀνατολήν», σελ. 109.

(24) Ὁ ἱστορικός Ψιλ. (Ἰσ. Κρ. τόμ. Β' σελ. 56) λέγει, διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱεραπέτρας ὅτι ἰδρῶθη τῷ 1255, ἀλλ' ἡμεῖς εὐρίσκομεν ὅτι τῷ 1223 ὑπῆρχεν Ἐπίσκοπος Ἱεραπέτρας, ὁ πρῶτος ἐπὶ Ἐνετῶν.

λεις (*). Τῶν Λατίνων τούτων Ἐπισκόπων παραθέτομεν κατωιέρω τὰ ὀνόματα μετὰ βιογραφικῶν πινων σημειώσεων, ληφθειῶν ἀπὸ τοῦ Φλ. Κορνηλίου (**), καὶ ἀπὸ τοῦ Γκερόλα (***), οἱ ὅποιοι εἰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἔχουσι συγκεντρώσει πάσας τὰς προτέρας σχετικὰς πληροφορίας, ὁ μὲν Κορνήλιος τὰς τοῦ Mich. Le Quien καὶ ἄλλων ἱστορικῶν, ὁ δὲ Gerola τὰς τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Πίου Βονιφατίου Gams (1873) καὶ τοῦ Conr. Eubel (1898—1910).

α' Ἐπίσκοποι (Ἱεραπέτρας, Σητείας, Ἱραπέτρας—Σητείας).

Ἱεραπέτρας (25)

I. (ἀγνώστου ὀνόματος). Ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Θ', ἐκδοθεῖσα τῇ 5 Ἰουλίου τοῦ XIII Παπικοῦ ἔτους ἢ τοῦ Σωτηρίου 1240, φέρεται ὁ Ἐπίσκοπος Ἱεραπέτρας (ἄνευ ὀνόματος) ἐντελλόμενος ὅπως ἐπιτρέψῃ ἢ θέσῃ τὸν πρῶτον λίθον διὰ τὸν ὄν Κρήτες Στρατιωτικοὶ εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐγείρωσι Ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Χάνδακι. (26)

Ὁ Γκερόλα διὰ τὸν πρῶτον τοῦτον τῆς Ἱεραπέτρας Ἐπίσκοπον εὕρσκει χρονολογίαν τὴν τοῦ 1223.

(*) Ξαν. «Δύο νέα Βιβλία» ἐν «Χρ. Κρ.» Β' 298.

(**) Κορν. C. r. sacra, II. 121—126 καὶ 180—183.

(***) Γκερ «Per la cronotassi» p. 49 καὶ 58—61.

(25) Ἐπὶ Ἐνετῶν τὸ ὄνομα Ἱεραπέτρας διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν δὲν ἀπαντᾷται. Καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Ἐπισκοπῆς ἠυρύνθη περιλαβοῦσα μέρος τῆς Ἐπισκοπῆς Πέτρας, ἢ ὅποια κατὰ τὸ ὑπολειπόμενον μέρος, συνεχωνεύθη μὲ τὴν τῆς γειτονεύουσας Χερσονήσου καὶ δὲν ἀναφέρεται πλέον ἐπὶ Ἐνετῶν. (Βλ. καὶ ὑποσημ. 22):

(26) Ἡ πληροφορία, πολὺ χρήσιμος καὶ διὰ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐγένεως τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγ. Μάρκου, ἔχει παρὰ μὲν τῷ Φλ. Κορνηλίῳ οὕτω: «...ei (Episcopo Ierapetrensi) Pontifex per Apostolica scripta mandavit ut militibus Cretensibus, qui Ecclesiam Deo et Beato Marco Evangelistae sacram in civitate Candita construere disposuerant, primarium lapidum autoritate Pontificia concedere non postponeret» (Creta Sacra, Vol. II. pag. 9, 180).

Παρὰ δὲ τῷ Predelli (Regesti commemoriali):

«Bolla piccola di Gregorio IX al Vescovo di Gera petra per che conceda la collocazione della prima pietra della Chiesa di santo Marco in Candia» (Ἁγ. Ξηρουχ. «Σύνοδο. Γερολάμου σ. 73.—Ξανθ. «Χάνδαξ—Ἡράκλειον σ. 80).

Διατὶ δὲ τοιαύτη ἐντολή, μέλλουσα νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν Χάνδακι, ἐδόθη² εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Ἱεραπέτρας καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἐν Χάνδακι Ἀρχιεπίσκοπον, ἢ εἰς τὸν Τοποτηρητὴν του; Φαίνεται δτι ἠλουσίαζεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, Τοποτηρητῆς δ' αὐτοῦ Πρεσβύτερος ἢ ἐξ ἐγγυτέρως Ἐπισκοπῆς δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος Ἐπίσκοπος. Κατιόντες θέλομεν ἴδει Ἐπίσκοπον Σητείας (Γάσπαρ) ὡς Γενικὸν Βικάριον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Ἡ χρονολογία αὕτη, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ προηγουμένη (1240), ἀποδεικνύουσιν ἀναντιρρήτως ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῆς ἢ παρὰ τῷ Ψιλάκι πληροφορία, καθ' ἣν ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεραπέτρας ἰδρύθη τῷ 1255 (βλ. ὑποσημ. 24).

2. Ἀντώνιος (1317-1323). Διαμένων ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1317, εἰς τιμωρουμένους Ἀδελφούς τῆς ἐν τῇ Πρασίνῃ Κοιλὰδι Μονῆς τῆς Ἀειπαρθένου, ἀφῆκε τὴν ἐπιβεβλημένην ποινὴν, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἀφέσεως.

3. Θωμᾶς. Ἀναφέρεται ὡς μετατεθεὶς ἐξ Ἱεραπέτρας ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ ΚΒ' εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀγιάς τῇ 13 Φεβρουαρίου 1325.

4. Γεράρδος, ἐκ τῶν Μिनιοριτῶν (Φραγκισκανῶν). Διεδέχθη διὰ τῆς αὐτῆς τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΚΒ' Πράξεως τὸν μετατεθέντα Θωμᾶν.

5. Παῦλος. Μετετέθη ἐξ Ἱεραπέτρας εἰς Κόρινθον τῷ 1363.

6. Δομήνικος. Διεδέχθη τὸν μετατεθέντα Παῦλον (1363) μετετέθη δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1364) ὑπὸ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε'.

7. Ἰουλιανός, ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Δομηνικανῶν (Praedicatorum). Διεδέχθη τὸν Δομήνικον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1364). Τῷ 1375 ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΑ' δὲν ἀναφέρει Ἐπίσκοπον Ἱεραπέτρας καὶ δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι δὲν ὑπῆρχεν Ἐπισκοπὴ ἢ Ἐπίσκοπος, ὡς εἴπομεν καὶ ἐν σ. 33.

8. Φραγκῆσκος. Διεδέχθη τὸν Ἰουλιανὸν τῷ 1377, φέρεται δ' ἀποθανὼν τῷ 1389.

9. Ἰωάννης Κβερῆνος, ἐνετὸς ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν. Διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Φραγκῆσκον.

Ἀπόφασις τῆς Ἐνετικῆς Γερουσίας, ὑπὸ χρονολογίαν 12 Νοεμβρίου 1389, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἰωάννου ὡς ζητηθέντος διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱεραπέτρας, Πράξις δὲ τοῦ Πάπα Βονιφατίου τοῦ Θ' περὶ προαγωγῆς τούτου εἰς Ἐπίσκοπον τῇ 23 Δεκεμβρίου 1390.

10. Φραγκῆσκος Β'. Ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Γκερόλα εἰς τὰ Ἐνετικὰ ἀρχεῖα, ἀλλ' ἄνευ χρονολογίας. Πάντως ὁμῶς ἢ Ἐπισκοπικῆτος ὑπηρεσία πίπτει μεταξύ 1390 καὶ 1441.

11. Ἰωάννης Λορεδᾶνος. (1441—1474). Διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Φραγκῆσκον Β'. Ἀναφέρεται μεταξύ τῶν παραστάτων εἰς τὴν ἐν

Χάνδακι Τοπικὴν Σύνοδον τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γερολάμου συγκληθεῖσαν τῷ 1467. Εἰς ὁμοίαν Σύνοδον συγκληθεῖσαν τῷ 1474 δὲν ἦδυνήθη νὰ παραστῆ ἕνεκα γήρατος. (*)

12. Γερολάμος (1475—1486). Ἀναφέρεται παραστάς εἰς τὴν ἐν Χάνδακι Σύνοδον τοῦ 1486. Διωρίσθη δὲ καὶ Τοποτηρητὴς τοῦ Ἐπισκόπου Σητείας Λέοντος, ἀπὸ ἐτῶν ἀπουσιάζοντος ἀπὸ τῆς ἔδρας τοῦ. (**)

13. Νικόλαος Γεαλιναῦς. (1502—1513) Διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Γερολάμον.

14. Ἀνδρέας (1514). Ἀναφέρεται ὡς Ἐπίσκοπος Ἱεραπέτρας-Μαλεβιζίου, ἐνωθεῖσων (27), καὶ Χερρονήσου, προσαρτηθείσης τῷ (1515). (28).

15. Μᾶρκος Μουσοῦρος. Διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Ἀνδρέαν (1516—17).

16. Μανουὴλ Ράλλης (1517—20). Φέρεται διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Μᾶρκον, ὡς Ἐπίσκοπος τῶντριῶν, ὡς ἀνωτέρω Ἐπισκοπῶν. (29)

17. Φίλιππος. Διεδέχθη κατὰ τὸ 1520 τὸν παραιτηθέντα Μανουὴλ (Manuilio) ἐπὶ τριῶν, ὡς ἀνωτέρω, Ἐπισκοπῶν μέχρι τοῦ 1526, ὅτε ἀπεσπᾶσθη καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἀγρίου ἢ Ἐπισκοπῇ Χερρονήσου (***)

(*) Ἀγαθ. Ξηρ. «Αἱ Σύνοδοι Γεραλάμου-Λάντου», σ. 4, 13, 78.

(**) Αὐτόθι, σελ. 14, 15, 82.

27. Οὕτω λέγει ὁ Γκερόλα Ἄλλ' Ἐπισκοπῇ Μαλεβιζίου, ἣ ὁποία εἶχεν ἀρχικῶς ἰδρυθῆ με περιφέρειαν τὰς Ἐπαρχίας Τιμένους καὶ Μαλεβιζίου, δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, συγχωνευμένη πρὸ πολλοῦ μετὰ τῆς Μητροπόλεως. Πρόκειται λοιπὸν ἐνταῦθα οὐχὶ περὶ Ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ περὶ Ἐπαρχίας Μαλεβιζίου ἀποσπασθείσης προσωρινῶς εἰς τὴν τῆς Ἱεραπέτρας, εἰς ἣν προσσηρήθη καὶ ἡ Ἐπισκοπῇ Χερρονήσου.

28. Ἐπισκοπαὶ χηρεύουσαι, ὡς συνέβαινε πολλάκις, συνεχωνεύοντο με ἄλλην Ἐπισκοπὴν ἔχουσαν παρόντα τὸν Ἐπίσκοπόν τῆς, ἕως ὅτου ἤθελεν εὐρεθῆ ἴδιος καὶ δι' αὐτὰς Ἐπίσκοπος, ὁπότε ἐχωρίζοντο πάλιν. Ἡ συγχώνευσίς αὕτη, εἶχεν σκοπὸν νὰ λύη μὲν τὸ ζήτημα τῆς ἀρμοδιότητος ἐν περιπτώσει χειροτονιῶν ἢ ἄλλων θερηκευτικῶν ὑποθέσεων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἱκανοποιῆ ὕλικῶς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν πτωχοτέρων Ἐπισκοπῶν. Οὕτω συνέβη τῷ 1590 νὰ ἐνωθῶσιν ὑπὸ ἓνα Ἐπίσκοπον τ ἔ σ σ α ρ ε ς, καὶ μακρὸν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι Ἐπισκοπαὶ (Χερρονήσου, Καλαμώνος, Ἀγρίου, Κισιάμου).

29. Αὐτὸν αὖτε ἐν τῇ ἐπιτομῇ ἐντελῆ; πρωτογενεῖ διὰ τοῦτο δὲν σημειοῦνται εἰς τοὺς πίνακας τῆς σελίδος 32—33.

29. Οἱ Ἐπίσκοποι, ὑπ' ἀριθμοὺς 13, 15 καὶ 16, ἦσαν Ἕλληνες τὴν ἐθνικότητα κατὰ τὸν Γκερόλα «Χριστ. Κρήτης», Β', τευχ. γ' σελ. 306).

(***) Κορν, Cr. Sacra, II, p 115, 172, 458.

18. Ἰππόλυτος Ἀριδαμπένσις. ἐκ Μαντουῆς, ἀνεψιὸς τοῦ Φιλίππου, ὃν καὶ διεδέχθη τῷ 1542 παραιτηθέντα. Ἀναφέρεται καὶ ἐν ἐπιστολῇ ἀπευθυνομένη πρὸς Μάρκον Μαντουανόν, Κοθηγητὴν τοῦ Δικαίου ἐν τῷ Λυκεῖῳ Παταβίου, μὲ χρονολογίαν 4 Ὀκτωβρίου 1547. Παρέστη εἰς τὴν ἐπὶ Πάπα Πίου τοῦ Δ' Σύνοδον Τριδέντου κατὰ τὸ 1563.

19. Νικόλαος. Διεδέχθη κατὰ τὸ 1565 τὸν παραιτηθέντα Ἰππόλυτον. Ἡ ὑπηρεσία του ἔληξε πιθανώτατα πρὸ τοῦ 1571, ὅτε ἡ Ἐπισκοπὴ ἠνώθη μὲ τὴν τῆς Σητείας.

Σητείας

1. Μάρκος (30). Ἐν ἐπιγραφῇ, (ἐπὶ λιθίνης πλακὸς) ἀποκειμένη εἰς τὴν ἐν Βενετία Ἐκκλησίαν Ἀγ. Δανιὴλ, ἀναγράφεται μεταξὺ ἄλλων Ἐπισκόπων παραστάντων εἰς τὰ κατὰ τὴν 7 Φεβρουαρίου 1219 τελεσθέντα ἐγκαίνια τῆς Ἐκκλησίας ταύτης καὶ Ἐπίσκοπος Σητείας (ἄνευ ὀνόματος). Ἐν ἄλλῳ ὁμοίως μνημείῳ χρονολογουμένῳ μηνὶ Μαΐῳ 1225, Ἰνδικτιῶνος XIII, βλέπομεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου, πιστεύομεν δὲ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ λέγεται ὅτι Ἐπίσκοπος Σητείας Μάρκος, διαμένων ἐν Χάνδακι, παρεχώρησεν εἰς Μοναστήριον τοῦ Ἀγ. Μάρκου, κείμενον εἰς Νησίδα τῆς Λιμνοθαλάσσης Βενετίας ὀνομαζομένην Aymanis, καταποντισθεῖσαν δὲ βραδύτερον, τὸ κατὰ τὸ Ἀκρωτήριον Σαλμώνην (Πλάκον σήμερον) Μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπῆρξεν Abbatia ἤτοι Μονὴ μὲ Ἠγούμενον (31).

Ἐπισκοπικὸν τοῦ Μάρκου Δίπλωμα εὐρίσκεται ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ ἐν Torcello Μοναστηρίου Ἀγ. Ἀντωνίου. (Italia Sacra, Tom. V Col. 1387).

2. Ν α τ ἄ λ η ς (Natale). Ἀναφέρεται ὡς πρόην Ἐπίσκοπος Σητείας μὲ ἔτος 1243 κατὰ τὸν Γκερόλαν.

(30) Ἡ Ἐκκλησία Σητείας ἔτιμᾶτο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγ. Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, διὸ καὶ ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος ἐπὶ Ἑνετῶν ἔφερε τὸ ὄνομα Μάρκος. Εἶχε μέχρι τοῦ 1538 ἕξ Κανονικοὺς, (Οἱ Κανονικοὶ εἶχον βαθμὸν ἀνώτερον τοῦ Ἀρχidiaκόνου καὶ κατώτερον τοῦ Ἱερέως—Πρεσβυτέρου. Ἄλλ' ὡς κανονικοὶ ἠδύνατο νὰ εἶνε καὶ Δαῖχοι, Δόκιμοι οὕτως εἰπεῖν).

(31) Πρόκειται περὶ τῆς Μονῆς ἣ ὁποία καὶ σήμερον σφίζεται ὡς ἐξωκλήσιον κατὰ τὴν θέσιν «Σηλιάραν» νοτιοδυτικῶς τοῦ Παλαιοκάστρου. Περὶ τούτου ἐκτενέστερον ἐν τοῖς ἐπομένοις (Μέρ, Δεῦτ, Μοναί),

3. Ἀνδρέας. Φέρεται ὡς ἀποθανὼν Ἐπίσκοπος Σητείας πρὸ τοῦ 1351, καθ' ἃ λέγει ἡ περὶ τοῦ διαδόχου του πρᾶξις τοῦ Πάπα Κλήμεντος Στ' ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου (32).

4. Ἰωάννης (de Clavasio), Ἀδελφὸς τοῦ Τάγματος τῶν Μινοριτῶν (Φραγκισκανῶν). Προήχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρέου εἰς Ἐπίσκοπον Σητείας ὑπὸ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Στ' διὰ τῆς προρρηθείσης Παπικῆς Πράξεως τῆς 23 Μαρτίου 1351.

5. Ἰωάννης Β' (ἐκ Σιένης,) ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Δομηκανῶν (Praedicatores). Περί τούτου πληροφορούμεθα ἕκ τινος ἐγγράφου ἐκδοθέντος τῇ 14 Ἀπριλίου 1364 καὶ ὁμιλοῦντος περὶ ὑποθέσεως Azolipi Malavoltae, Ἐπισκόπου Σιένης, εἰς ἣν ὑπόθεσιν διωρίσθη ὑπὸ Πάπα Οὐρβανοῦ Ε' (1362—1370) ὡς δικαστῆς ὁ Ἐπίσκοπος Σητείας Ἰωάννης. Καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΑ (1370—1378) ἀναφέρεται τοῦ Ἐπισκόπου τούτου τὸ ὄνομα, ὡς λέγει ὁ Μιχαὴλ Λεκβιένιος. (33)

Σημεῖοις. Μετὰ τὴν τῆς Σητείας ἠνώθη καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Χερρονήσου, ὡς λέγει ὁ Κορνήλιος, ὁ ὁποῖος ὁμως δὲν ὀρίζει οὔτε πότε ἐγένεν ἡ ἐνωσις αὐτῆ οὔτε πόσον χρόνον διήρκεσε. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐπισκοπῶν τούτων, ὧν αἱ ἑδραὶ ἀπέχον πολὺ ἀπ' ἀλλήλων, ὁ Ἐπίσκοπος ἤδρευεν ὅτε μὲν ἐν Σητείᾳ ὅτε δὲ ἐν Μονῇ τῆς Παναγίας Καρδιωτίσσης (Κερᾶς νῦν καλουμένης), ἡ ὁποία ἔκειτο ἐντὸς τῆς Ἐπισκοπικῆς περιφερείας Χερρονήσου. Τοῦ γεγονότος τούτου ὑπάρχει καὶ νῦν ἐτι παραδόσις ἐν τῇ Μονῇ Κερᾶς, ἔνθα καὶ τάφος δεικνύται Ἐπισκόπου Σητείας (τοῦ Ἰωάννου Β' κατὰ πᾶσαν πιθανότητα). (34)

(32) Ὁ Κορν., (Creta sacra) ἀντὶ τοῦ ἔτους 1351, γράφει 1251 ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα συνάγω ὡς ἀκοιθέστερον τὸ 1351,

33 Καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖται ἀθλέπτημα, τυπογραφικὸν προφανῶς, τῆς Creta Sacra ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα, ὃν γράφει Γρηγόριον Χ (Δέκατον). Ποῖος θ' ἀνελάμβανε τὸ ἔργον νὰ μεταφράσῃ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποκαθαίρων ἐν ταύτῳ τὰ τυπογραφικὰ καὶ οὐσιαστικὰ λάθη καὶ τὰς ἀνακολουθίας, ἐπανορθῶν δὲ τὰς ἀνακριθείας, καὶ διαφωτίζων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων μεταγενεστέρων ἐρευνῶν, τὰ σκοτεινὰ ζητήματα; Γοιαυτῆ τῆς Creta Sacra ἔκδοσις, ἔργον ἀληθῶς μακρὸν καὶ δυσχερές, θὰ ἀπέβαινε ὁμως σπουδαιστάτη πηγὴ καὶ βοήθημα διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας ὄχι μόνον τῶν Ἐνετικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν προτέρων χρόνων. Καλὴν ἀρχὴν ἐπιτυχῶς μεταφράσεως εἶδομεν ἐσχάτως ἐν «Μύσωνι» (τόμ. Δ', σελ. 22—28), τῆν τοῦ Κ—Μ. μεταφράσαντος τὰς εἰς τοὺς Ἐπισκόπους Σητείας τῶν ἐνετικῶν χρόνων ἀναφερομένας σελίδας.

34 Ἐπιμ. Στυλ. Γεωργίου, Καθηγητῆς, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ περὶ Κερᾶς, ὡς ἑδρας Ἐπισκόπου Σητείας, παράδοσις ἀναφέρεται εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν ἦσαν ἠνωμένοι αἱ δύο Ἐπισκοπαί. Ὑπόθεσις δὲ καθ' ἣν χωρὶς νὰ εἶναι ἠνωμένοι αἱ Ἐπισκοπαί, ὁ Σητείας ἤδρευεν ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς Ἐπισκοπικῆς Χερρονήσου, δὲν ἔχει λογικὴν βάσιν, διότι καὶ ὑπὸ τῶν Ἰερῶν

6. Ο υ γ ο ς Β α ρ ό λ η ς, ἀπὸ τὸ Ἀούξιμον τῆς Πικεντίνης (Osimo νῦν). Ἐν συμβολαιογραφικῷ τῆς πόλεως ταύτης Κώδικι εὐρέθη συμβόλαιον κατὰ τὸ ὁποῖον «τῇ προτελευταίᾳ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου, Ἰνδικτιῶνος VII (1384) ὁ κύριος Φράτερ Οὔγος Βαρόλης, Ἐπίσκοπος Σητείας καὶ Προϊστάμενος (Rector) τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος τῆς πόλεως Αὐκίμο, κάμνει ὑπὸ τὴν διπλὴν αὐτοῦ ιδιότητα Ἐπίτροπόν του τὸν Antonium Fanelli». Ἦτο λοιπὸν κατὰ τὸ 1384 Ἐπίσκοπος Σητείας διαμένων ὁμοῦ ἐν τῇ πατρίδι του, ἔνθα εἶχε καὶ ἄλλην ὑπηρεσίαν καὶ ἀπεκρίμιζεν οὕτω διπλᾶ εἰσοδήματα, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῆς Κρήτης Ἐπίσκοποι ἔπραττον. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ 1384 ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν του καὶ διὰ τοῦτο διώριζεν Ἐπίτροπον διὰ τὰς ἐν τῇ πατρίδι ὑποθέσεις του.

7. Δ ο μ ῆ ν ι κ ο ς, ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Δομηνικανῶν--Καρμελιτῶν. Γενικὸς Ἐπίτροπος τοῦ Τάγματος τούτου διατελὼν παρὰ τῇ Ρωμαϊκῇ Αὐλῇ, προήχθη εἰς Ἐπίσκοπον Σητείας ὑπὸ τοῦ Πάπα Βονιφατίου Θ' τῇ 30 Μαρτίου 1395. Ἀλλὰ μετὰ τετραετίαν, ἦτοι τῇ 24 Νοεμβρίου 1399, μετετέθη εἰς Μυλοπόταμον ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ Βίκτωρος, μετατεθέντος εἰς Σητείαν. Ἀλλὰ τοῦ Βίκτωρος μὴ ἀποδεξαμένου τὴν Ἐπισκοπὴν Σητείας ἠκυρώθη τῇ 13 Δεκεμβρίου 1401 ἡ περὶ μεταθέσεως Παπικῆ Πράξις καὶ οὕτω ἑκάτερος τῶν μετατιθεμένων Ἐπισκόπων διετήρησε τὴν ἑαυτοῦ.

8. Μ α τ θ α ῖ ο ς, Ρεθύμιος, ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Ἐρημιτῶν τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου. Διεδέχθη τὸν Δομηνικὸν διορισθεὶς τῇ 3 Ἰουνίου 1405 ὑπὸ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ VII. Φέρεται δ' ἀναλαβὼν καθήκοντα τῇ 1 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἀποθανῶν ὡς Ἐπίσκοπος Σητείας πρὸ τοῦ 1444.

9. Ἰ ω ἄ ν ν η ς Δ ο λ φ ῖ ν ο ς. Διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα τῇ 13 Μαΐου 1444. Μετὰ τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1467 ἢ μικρὸν πρὸ τῆς 17 Μαρτίου 1469 κατέλιπε τὸν θρόνον μετατεθείς ἢ τελευτήσας. (35)

κανόνων ἀπαγορεύεται ἐγκατάστασις Ἐπισκόπου ἐν ξένη Ἐπισκοπῇ καὶ ἡ μεγάλη ἀπόστασις ἢ τὰς δύο Ἐπισκοπὰς χωρίζουσα δὲν καθιστᾷ πιθανὴν τοιαύτην ἐγκατάστασιν. Πιθανὸν μόνον εἶναι τὸ ὅτι Ἐπίσκοπός τις Σητείας ἦτο Ἄδελφός τῆς Μονῆς Κερᾶς καὶ ὡς τοιοῦτος διέτριβεν ἐνίοτε ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἢ καὶ ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῇ. (Παπαδ. Ν. «Ἡ Μονὴ Κερᾶς κλπ.» ἐν «Ἐλ. Σκέψει» τῆς 1 καὶ 2^ο σουλ. 1930).

35. Περὶ τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἔχομεν τὰς ἀκολούθους ἀντιφατικὰς πληροφορίες. Κατὰ τὸν Κορνήλιον ἐτελεύτησε πρὸ τῆς 17 Μαρτίου 1467, κατὰ δὲ τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ Γερολάμου Λάντου Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς ἐν Χάνδακι γενομένης τῇ 1—5 Ὀκτωβρίου 1467, παρίστατο εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην μετὰ τοῦ Ἱεραπίστου Ἰωάννου καὶ τούτου καλουμένου (Βλ. Ἀγαθ. Ξηρουχᾶκι «Αἱ Σύνοδοι Γερολάμου κλπ.», σελ. 4).

Ἄμφισβητοῦν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀκριβεστέρην τὴν πληροφορίαν τῶν Πρακτικῶν καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης ἦτο ἐν ζωῇ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1467. Θὰ ἀπέθανε δὲ μικρὸν πρὸ τῆς 17

10. Λέων ἡ Λέοντιος ἐκ Ναξίας, ἐκ τοῦ Τάγματος τῶν Μινοριτῶν—Φραγκισκανῶν, μεγάλως τιμῶμενος διὰ τὴν παιδείαν του (litterarum peritia), προήχθη εἰς Ἐπίσκοπον Σητείας τῇ 17 Μαρτίου 1467, ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ κατέλθῃ, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω. Τῷ 1474 ἀπουσιάζων εἰς Ρώμην δὲν παρέστη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐν Χάνδακι Σύνοδον τοῦ Γερολάμου ἀλλὰ διὰ τοῦ Βικαρίου τοῦ Πέτρου Ρούφου (*). Βραδύτερον, ποιμένος στερηθείσης τῆς Ἐπισκοπῆς Βrixίας (Βρεσκίας νῦν), ἀνέλαβε καὶ διώκησεν αὐτὴν «μετὰ πολλῆς ἀφοσιώσεως καὶ γενικῆς ἱκανοποιήσεως ἐπὶ τέσσαρα καὶ πλέον ἔτη», καθὼς λέγει Διάταγμα ἐκδοθὲν τῇ 23 Ἰουλίου 1483. Ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς δὲ ταύτης, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ Διατάγματος (Decreto), εἶχε συμπεφωνημένας ἀποδοχάς ἐκ 200 Δουκάτων (2400 χρ. φρ.) ἐν ᾧ «τῆς πτωχῆς Σητείας τὰ εἰσοδήματα ἠριθμοῦντο εἰς 30 ἀργύρια». (36)

Τῷ 1486, ὅτε τρίτη ἐπὶ Γερολάμου Σύνοδος ἔλαβε χώραν ἐν Χάνδακι, ὁ Ἐπίσκοπος Σητείας σημειοῦται μεταξὺ τῶν ἀπουσιαζόντων ἐκ Κρήτης καὶ μὴ διορισάντων Βικάριον αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἠπουσίαζεν ἐκ τῆς ἔδρας του, διωρίσθη Τοποτηρητῆς αὐτοῦ ὁ Ἱεραπέτρας Ἐπίσκοπος (**). Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν του ἀργότερον καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ μεταξὺ τοῦ ἔτους 1490 καθ' ὃ φέρεται ἀκόμη Ἐπίσκοπος Σητείας, καὶ τοῦ 1507, ὅτε διωρίσθη διάδοχός του ὁ

11 Ἄνδρέας Συρῆτος τῇ 4 Ἰανουαρίου 1507. Φέρεται ἀποθανῶν ὡς Ἐπίσκοπος πρὸ τοῦ 1518.

12. Παύλος. Φέρεται ὡς προκριθεὶς Ἐπίσκοπος Σητείας πρὸ τοῦ 1518, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ἂν ἐπεσκόπευσεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν

Μαρτίου 1469, ὅτε, κατὰ Γερολα διωρίσθη ὁ διάδοχός του καὶ οὐχὶ τῷ 1467 ὡς λέγει ὁ Κορνῆλιος. * Ἄγ. Σηρ. «Αἱ Σύν. Γερολ.» σελ. 13.

36 Τὸ ποσὸν τῶν 30 ἀργυρῶν Δουκάτων (χρ. φρ. 150) εἶναι ὑπερβολικὰ μικρὸν, ἐκτὸς ἐὰν νοοῦνται τὰ ἔκτακτα μόνον τοῦ Ἐπισκόπου ἔσοδα, διότι τὰ ἀκίνητα τῆς Ἐπισκοπῆς κτήματα, μισθούμενα, ἀπέδιδον μεγαλύτερα πάντοτε ποσά, ὡς συνάγομεν ἐκ τινῶν ἐτησίων μισθώσεων. Τῷ 1573 τὰ κτήματα τῶν ἠνωμένων τότε Ἐπισκοπῶν Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας ἐμισθώθησαν ἀντὶ 1400 Δουκάτων (16.000 χρ. φρ.) Τῷ 1575 ἀντὶ 1500 Δουκάτων. Τῷ 1607, κατὰ τινὰ ἔχθεσιν τοῦ Ρέκτωρος Σητείας Ζουάν-Ἀντόνιο, τὰ μὲν ἐν Ἱεραπέτρῃ κτήματα ἦσαν μισθωμένα ἀντὶ 1000 Δουκ. (12 000 φρ.) τὰ δὲ ἐν Σητείᾳ ἀντὶ 98 Τσεκινίων καὶ 26 μιστᾶτων οἴνου (600 φρ. περίπου). Πάντα δὲ τὰ χρήματα ταῦτα, ἢ τὸ πλεῖστον ἐξ αὐτῶν, περιήρχοντο εἰς τὸν Ἐπίσκοπον. (Ἄγαθ. Σηρ. «Σύν. Γερολ.» σ. 53, 54. καὶ «Βενετ. Ἀνατολή» σελ. 109).

** Ἄγ. Σηρ. «Αἱ Σύν. Γερολ.» σ. 15.

ταύτην.

13. Πέτρος, Τιτουλάριος Ἐπίσκοπος Σητείας χρησιμοποιηθεὶς ἐν ἄλλῃ ὑπηρεσίᾳ ἐκτὸς τῆς Κρήτης.

14. Γεώργιος Ἀβράμος, Ἕλλην τὴν ἐθνικότητα. Διορισθεὶς τῇ 9 ἢ 14 Δεκεμβρίου 1523 ἔλαβε διορισμὸν τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1524 καὶ ἔγκρισιν τῆς Ἑνετικῆς Γερουσίας τῇ 10 Ἀπριλίου 1525. Ἐτελεύτησεν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ μετὰ τῷ 1528. Εἶχεν ἀδελφὸν (Βαρθολομαῖον), Ἐπίσκοπον Ἀγρίου. Κατήγετο πιθανῶς ἐκ τῆς ἐν Φουρνῇ Μεραμβέλλου οἰκογενείας Ἀβράμων (*).

15. Πέτρος Bonfigli. Φέρεται ὡς διάδοχος τοῦ Ἀβράμου διορισθεὶς τῇ 18 Σεπτεμβρίου ἢ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1553 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ πρὸ τοῦ 1555.

16. Πέτρος Magno. Διεδέχθη τὸν Bonfigli διορισθεὶς τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1555, ἀπέθανε τῇ 15 Μαΐου 1556.

17. Γάσπαρ Βιβιᾶνος. Ἐπίσκοπος Σητείας ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1556, χρονολογίας τοῦ διορισμοῦ του, μέχρι τοῦ 1571, ὁπότε ἡ Ἐπισκοπὴ ἠνώθη μετὰ τὴν τῆς Ἱεραπέτρας, ὡς λεχθήσεται ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ἀναφέρεται καὶ ὡς Γενικὸς Βικᾶριος πρῶτον μὲν «τοῦ Ἐκλαμ-προτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Σκιπίωνος Rebiba» ὅστις ἐτίτλοφορεῖτο ὡς πρεσβύτερος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ἐκαλεῖτο δὲ καὶ «Καρδινάλιος de Pisis» ἔπειτα δὲ τοῦ Πατριάρχου Κ/πόλεως δηλαδὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης εἰς ὃν καὶ τίτλος Πατριάρχου Κ/πόλεως ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐδίδετο, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι προΐστατο καὶ τῶν ἐν Κ/πόλει Λατίνων.

Τοῦ τελευταίου τούτου ὑπῆρξε καὶ οἰκονομικὸς Διευθυντὴς καὶ Προμηθευτὴς ὁ Γάσπαρ, ὡς λέγει ὁ Κορνήλιος (bonorum mensae Patriarchalis gubernator ac Procurator) ὅπερ παράδοξον. Ἐξάγει δὲ τοῦτο ὁ Κορνήλιος ἀπὸ ἔγγραφον ἀποκείμενον εἰς τὸ ἀρχεῖον Ἀδελφῶν Δομηνικανῶν τῆς ἐν Βενετίᾳ Μονῆς τῆς Θεοτόκου (Ροζαρίου), καθ' ὃ, τῇ 18 Ἰουλίου 1567, διαμένων ἐν Χάνδακι ὁ Γάσπαρ ἐζήτησεν ἢ εἰσέπραξε δικαιώματα τῆς Πατριαρχικῆς Τραπεζῆς («Candidae Insulae Cretae degens redditus mensae ejusdem Patriarchalis exegit») (Cf. Sacr. II 125). Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατ' ἐμὲ, ἐξάγεται δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ὅτι διαμένων ἐν Χάνδακι ὁ Ἐπίσκοπος Γάσπαρ καὶ καθήκοντα

* Gerola, «Οἱ Ἕλληνες Ἐπίσκοποι κ.λπ.», ἐν «Χριστ. Κρήτη» Β' γ', σελ. 307 Ξανθ. «Κρητ. Συμβολαία», ἐν «Χριστ. Κρήτη», Α', σελ. 17, 18.

Τοποτηρητοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐκτελῶν ἀπήτησε καὶ τὰ Ἀρχιεπισκοπικά του δικαιώματα, ὅπερ λογικάτατον. Ὡς Γενικός Βικάριος (κατὰ τε τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ καθήκοντα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης), ὁ Ἐπίσκοπος Γάσπαρ ἐξέδωκε Ποιμαντορικὴν Ἐγκύλιον διὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν Ἐπαρχίαν κατὰ τὴν εἰς αὐτὴν μετάβασιν του. Ἐκ τῆς Ἐγκυκλίου δὲ ταύτης ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκέκτητο οὐχὶ Θεολογικὴν μόνον ἀλλὰ καὶ φιλολογικὴν μόρφωσιν, οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Χρονολογικὴν ἔνδειξιν οὐδεμίαν φέρει ἡ Ἐγκύκλιος ἢ μᾶλλον τὸ διασφωζόμενον αὐτῆς ἀντίγραφον, το ἄλλωστε κολοβόν. (37) Ἄλλ' εὐνόητον εἶναι ὅτι ἡ χρονολογία τῆς Ἐγκυκλίου δὲν θὰ ἀφίσταται πολὺ τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης, πάντως δὲν θὰ εἶναι αὐτὴ μεταγενεστέρα τῆς 20 Ἰουνίου 1571, καθ' ἣν ἠνώθησαν αἱ Ἐπισκοπαὶ Σητείας καὶ Ἱεραπέρας, ἀφοῦ ὁ ἐκδοὺς τὴν Ἐγκύκλιον σημειοῦται Ἐπίσκοπος Σητείας μόνον καὶ οὐχὶ Ἱεραπέρας καὶ Σητείας.

Ἐπῆρξε Διδάσκαλος εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν τοῦ λογίου Κρητὸς καὶ Ἐπισκόπου Κυθήρων Μαξίμου Μαργουνίου (1549—1602), ὡς ἐξάγεται ἀπὸ ἀφιερωτικὴν τούτου ἐπιστολὴν προτασσομένην τῆς εἰς τὴν Λατινικὴν μεταφράσεως τοῦ κατὰ Μανιχαίων Διαλόγου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. (*)

Σημείωσις Ὁ Νικόλαος Κομνηνός—Παπαδόπουλος ἐν τῇ περὶ Γυμνασίου Παταβίου Ἱστορίᾳ του γράφει, καθὼς λέγει ὁ Κορνῆλιος (Cf. Sacra, II. σ. 125): «ἐγνωρίσαμεν Ἐπίσκοπον Σητείας φονευθέντα ὑπὸ οἰκογενειάρχου διὰ λόγους ἀνηθικούς (filiae suae pudorem conturperat). Φειδόμεθα τοῦ ὀνόματός του τὸ ὅποιον ἢ περιφημος πρὸς τοὺς Κρητὰς ἐπιστολῇ τοῦ Ἀνδρέου Εὐδοιμονογιάννη ἀναφέρει καὶ τὸ ὅποιον ἄλλως εἶναι γνωστότατον εἰς τὸ ἡμέτερον γένος ἐκ τῶν κακολογιῶν τὰς ὁποίας ἐξήμεσαν κατὰ τῶν Λατίνων ὁ Μάξιμος Μαργούνιος καὶ ὁ Μελέτιος Πηγάς».

Πρόκειται πάντως περὶ Ἐπισκόπου ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐπισκοπῶν, ἀλλὰ περὶ τίνος ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναγρα-

37. Εὐρίσκεται παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς (ὑπ' ἀριθ. 70), γεγραμμένον εἰς ἀρχαίζουσαν ἑλληνικὴν ὡς ἀπευθυνόμενον «τῷ τῶν Γραικῶν εὐλαβεῖ Κήρῳ. Ἄξιον παρατήρητον δ' ἐν τῇ Ἐγκυκλίῳ εἶναι ὅτι Ἐπίσκοπος Λατίνος, γράφων τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως παραλείπει τὴν γνωστὴν διὰ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (C. Filioque). Καὶ προφανῶς δὲν ἦτο τυχαία ἀλλὰ σκόπιμος ἡ παραλείψις αὐτῆ, γενομένη ἕνεκα τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ «τῶν Γραικῶν ἑλλήνων».

Τὸ ἀντίγραφον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Μ. Γ. Καταπότη εἰς τὸ Περιοδικὸν οὗτο «Δύο νεοτὸμ. Α' σ. 132—143.

* Λαζαλεμπάκι Χ. «Μάξ. Μαργ.» ἐν «Κρητ. Ἄστ.» 1907 σ. 210.

φέντων δὲν γινώσκομεν, διότι δὲν ἔχομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐδαιμονογιάννη (38).

Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας

Διὰ Πράξεως τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Ε' (20 Ἰουνίου 1571) ἡ Ἐπισκοπὴ Σητείας ἠνώθη μετὰ τὴν τῆς Ἱεραπέτρας. Τῆς ἐνώσεως ταύτης ὁ λόγος ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου εἰς τὴν ἐπὶ Χαΐρεδδὶν—Βαρβαρόσσα ἐν ἔτει 1538 καταστροφὴν τῆς πόλεως Σητείας, ἕδρας τῆς Ἐπισκοπῆς. Πρὸς βληθεῖσα, λέγει, ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅτε εἶχε μικρὰν φρουράν, διὸ καὶ οἱ πολῖται ἐγκατέλειψαν αὐτήν, κατελήφθη εὐκόλως καὶ διηρπάγη ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἶτα δὲ καὶ ἀπετεφρώθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε, ἐκ τῶν 400 οἰκιῶν, 13 μόνον διεσώθησαν ἀπὸ τοῦ πυρός. Καὶ ἐπανήλθον μὲν πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη αὕτη μῆτε μετὸν τῶν οἰκιῶν μῆτε μετὸν τῶν πολιτῶν ἀριθμὸν νὰ λάβῃ μορφήν πόλεως. (*)

Ὁ λόγος οὗτος δὲν μοι φαίνεται διὰ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἱεραπέτρας συγχώνευσιν τῆς Ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία συγχώνευσις ἔλαβε χώραν 33 ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σητείας. Οἱ Ἐπίσκοποι ἄλλωστε πολλάκις καὶ μετὰ τὴν συγχώνευσιν ἤδρευον ἐν Σητείᾳ. Δὲν εἶναι ὁμοῦς ἀπίθανον διὰ Ἐπίσκοποι Σητείας, καὶ δὴ ὁ Γάσπαρ, ἐπιτῶν χρόνων τοῦ ὁποίου ἔλαβον χώραν ἄγριαι Τουρκικαὶ ἐπιδρομαί, αἱ τοῦ 1567 καὶ τοῦ 1571, κατὰ τῶν βορείων τῆς Κρήτης παραλίων, ὡς ἴδια καὶ τῶν κατὰ τὰ Χανιά καὶ τὴν Ρεθύμνην (**), ἐπεδίωξε, καθ' ὃν χρόνον ἀνεπλήρου τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, καὶ ἐπέτυχεν

38 Τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τῶν Παλαιολόγων τοῦ Βυζαντίου οἰκογενείας Εὐδαιμονογιάννη, τῆς ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα (ἐγκατασταθείσης, ὁ Ἄνδρέας Εὐδαιμονογιάννης, ἐσπούδασε ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐν Παταβίῳ τῆς Ἰταλίας, εἶτα μετέβη τῷ 1574 εἰς Ρώμην. ἐνθα τὸν καθολικισμὸν ἀσπασθεὶς καὶ ἱερθεὶς κατετάχθη εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν καὶ διαπρεπὲς αὐτοῦ ἔθεωρεῖτο μέλος διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὸ ἦθος, ὥστε καὶ εἰς Καρδιάλιον θὰ προήγηση κατὰ τὸν Κορνήλιον (Creta Sacra I. p. 262—263), ἂν μὴ ἐτελεύτα προῶτως τὸν βίον (1625). Κατέλιπε πλεῖστα συγγράμματα ἅπαντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, πρὸς δὲ καὶ ἐπιστολὰς πρὸς συμπολίτας τοῦ Κρήτας καὶ πρὸς ἄλλους. (βλ. λέξιν ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Πυρσοῦ).

Τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἔχομεν καὶ Ἐπίσκοπον Ἱεραπέτρας—Σητείας, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ὁμοίως καὶ Καπητάνον Ἄνδρέαν Εὐδαιμονογιάννην ἐκ τῶν «Ἐκλεκτῶν καὶ Προνομιούχων» τοῦ Διαμερισματος Ἡρακλείου. (βλ. Ξηροῦχ. «Βενετοχ. Ἀνατολή» σελ. 11' καὶ 62.

* Ψιλ. Ἰστ. Κρ. Β'. σελ. 22—122 καὶ 227—228

** Κορν. Cr. Sacra, II. 121—122.

των Ἐπισκοπῶν ἔνωσιν, ἡ ὁποία καὶ δικαιώματα μὲν ἱκανοποιητικῶς τερα, ἀλλ' ἀσφάλειαν μάλιστα μεγαλυτέραν διὰ τῆς εἰς τὰ νότια παρὰ τὴν Ἰταλίαν μεταθέσεως τῆς ἔδρας, θὰ ἀπέδιδε. Τῆς ἐνώσεως δὲ ταύτης καὶ ἄλλοι ἐπωφελήθησαν, καθὼς βλέπομεν εἰς Βουλλαν τοῦ Πάπα Κλήμεντος Η', ἐκδοθεῖσαν τῇ 31 Ἰανουαρίου 1593 καὶ ὑποχρεοῦσαν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ ἐν Βενετῖαι Σεμινάριον τῶν Κληρικῶν 300 σκούδα (1500 φρ.) ἑτησίως ἐκ τῶν διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐπισκοπῶν οὐξανομένων δικαιωμάτων του. (*)

Τίτλος τοῦ Ἐπισκόπου τῶν ἠνωμένων Ἐπισκοπῶν ἦτο ὁ τῆς Ἱεραπέτρας, ὡς ἀρχαιότερας Ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ καὶ «Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας». Δύο μάλιστα Ἐπίσκοποι φέρονται μὲν τὸν «Σητείας» μόνον.

1. Γάσπαρ Βιβιᾶνος, πρῶν Ἐπίσκοπος Σητείας, ἔλαβε τὸν τίτλον Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας ἅμα τῇ ἐνώσει τῶν Ἐπισκοπῶν (20 Ἰουνίου 1571) καὶ ἐξηκολούθησε ποιμαίνων ἀμφοτέρως τὰς Ἐπισκοπὰς μέχρι τῆς 3 Αὐγούστου τοῦ 1579, ὅτε μετετέθη εἰς ἄλλην ἐκτὸς τῆς Νήσου Ἐπισκοπὴν, τὴν τῆς Ἀναγνίας.

2. Σοφιανὸς Εὐδαιμονογιάννης, Ἕλληνας τὴν ἐθνικότητα. Διεδέχθη τὸν Γάσπαρ διορισθεὶς διὰ τῆς αὐτῆς ὑπὸ χρονολογίαν 3 Αὐγούστου 1579 Παπικῆς Πράξεως. Ἐτελεύτησε τῷ 1593, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὑπὸ χρονολογίαν 31 Ἰανουαρίου 1593 Διπλώματος Ἀποστολικοῦ τοῦ Πάπα Κλήμεντος Η'.

3. Ἀλέξανδρος (della Torre) ἐνεκατεστάθη «Ἐπίσκοπος καὶ Πάστορ» τῶν ἠνωμένων Ἐπισκοπῶν διὰ τοῦ προειρημένου Ἀποστολικοῦ Διπλώματος, ἔχοντος ἐν συνόψει οὕτω: «Σήμερον, προτεραίᾳ τῶν Καλενδῶν Φεβρουαρίου ἔτει ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου 1593, τῶν ἠνωμένων Ἐπισκοπῶν Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας, ὧν ὁ μακαρὶα τῇ μνήμῃ Σοφιανὸς προΐστατο, στερηθεισῶν ποιμένος ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Σοφιανοῦ, τοῦ ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐλῆς τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄφλημα ἀποδόντος, τὸν Ἀγαπητὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον, ὑφ' ἡμῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἀδελφῶν ἐκλεχθέντα, βάσει τῶν ἀξιοτήτων αὐτοῦ κατὰ γνώμην τῶν αὐτῶν Ἀδελφῶν καὶ ἡμετέρων, προβαίνομεν ἐπιστῆσαι ἐπὶ τῶν Ἐπισκοπῶν ἐκείνων Ἐπίσκοπον καὶ Πάστορα» Ἐτελεύτησε πρὸ τῆς 7 Ὀκτωβρίου 1624.

4. Πέτρος Πιζάνης. Διορίσθη τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1624 ὡς διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Παρητήθη δὲ πρὸ τῆς 21 Αὐγούστου 1634.

(*) Κορν. C. I. Sacra II. p. 120.

Εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τοῦτον, παρητημένον ἤδη φέροντα ὄμω· τὸν τίτλον Ἐπισκόπου Σητείας, ὡς Τιτουλάριον, ἐπεγράφη τῇ 6 Ἰουλίου 1642 διὰ Γράμματος τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Η΄ ἢ φροντίς [καὶ ἡ ἑξουσία] τοῦ ἐκ Παρθένων Βενετίας (de Virginibus Venetiarum) Μοναστηρίου τῆς Παναγίας ἐν Βενετίᾳ; (39)

5. Γεώργιος Μινότιος. Ἀναφέρεται ὡς προταθεὶς διὰ τὴν Ἐπισκοπὴν Σητείας καὶ ἐκλεχθεὶς τῇ 21 Αὐγούστου 1634 ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Πέτρου. Ἐφερε τὸν Ἐπισκοπικὸν τίτλον μέχρι 15 Ἀπριλίου 1648, ὁπότε ἡ Σητεία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Σημείωσις. Οἱ δύο τελευταῖοι Ἐπίσκοποι φέρονται μὲ τίτλον «Σητείας» μόνον, ἀντὶ «Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας» ἢ μόνον «Ἱεραπέτρας». καίτοι προΐσαντο ἀμφοτέρων τῶν Ἐπισκοπῶν, αἱ ὁποῖαι μέχρι τέλους τῆς Ἑνετικῆς Περιόδου δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἠνωμένοι.

6. Ἐπισκοπικὴ ἔδρα

Ἐν Σητείᾳ. Λέγεται μὲν ὑπὸ Γκερόλα, ὡς προεσημειώσαμεν (σελ. 28), ὅτι ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Σητείας μετεφέρθη εἰς τὴν φερόντων πολίχνην καὶ συνάγομεν ἐκ τούτου ὅτι εὐρίσκετο ἀκόμη μέχρις Ἑνετῶν ἔξω αὐτῆς (εἰς Πισκοπὴν)· ἐξ ἄλλου δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς Κάτω-Πισκοπὴν ἠγέρθη ναὸς τύπου Λατινικοῦ (40) καὶ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι παρέμεινεν ἐκεῖ ἡ Ἐπισκοπὴ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἴσως ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1508 καταστροφῆς τῆς πόλεως Σητείας μέχρι τοῦ 1538, ὅτε καὶ ἡ πόλις πάλιν καὶ τὸ Χωρίον Κάτω-Πισκοπῆ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ Βαρβαρρόσσα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν (σελ. 43), ἡ δὲ Ἐπισκοπὴ μετετέθη εἰς Χωρίον μεσογειότερον, Πισκοπὴν καὶ αὐτὸ μετονομασθὲν ἢ «Πάνω-Πισκοπὴν» πρὸς διακρίσιν ἀπὸ τοῦ ἄλλου Χωρίου τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἔκαλεῖτο Κάτω-Πισκοπῆ. (41)

οἱ οὗτοι (39). Καὶ ἐν Σητείᾳ, ὅπου νῦν τὸ Νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, ὑπῆρχε Μοναστήριον Ἰουναϊκεῖον τῆς Παναγίας, ἀλλὰ τούτο ἔκαλεῖτο «Monasterium Sanctae Mariae in Sithia (Creta Sacra, II, 16). ἢ Γαλλιστὶ «Santa Maria di Sitia» (Gerola «I Francescani in Creta» pag 42), ἐν ᾧ τὸ ἐν Βενετίᾳ ἔκαλεῖτο «Monasterium Sanctae Mariae de Virginibus Venetiarum». Τοῦ δευτέρου δὲ τούτου ἡ διεύθυνσις ἀντέθη εἰς τὸν πρώην Ἐπίσκοπον Πέτρον.

40. Τῷ 1627 καταστρέψαντες αἱ Ἕλληνες (οἱ ὀρθόδοξοι) τὸν θωμὸν τοῦ ἐν Ἱεραπέτρας ναοῦ τοῦ Σωτήρος ὑπερσεώθησαν ν' ἀνεγείρωσιν αὐτὸν κατὰ τὸν τύπον τοῦ Λατινικοῦ ναοῦ Κάτω-Πισκοπῆς Σητείας. («Χριστ. Κρ.» Β', 2, σελ. 291).

41. Τὴν διακρίσιν αὐτὴν τῶν δύο Χωρίων βλέπομεν τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 1583 εἰς τὸν

Εἰς τὴν νέαν ταύτην ἔδραν παρέμεινεν ἡ Ἐπισκοπὴ μέχρι τῆς ἐπι Γάσπαρ συγχωνεύσεως αὐτῆς μετὰ τὴν τῆς Ἱεραπέτρας. Ἀναμφισβήτητον περὶ τούτου ἀπόδειξιν ἔχομεν τὸν καὶ μέχρι σήμερον ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ Χωρίου διασφζόμενον θυρεὸν καὶ φέροντα τὰ ἀρχικά τοῦ Ἐπισκοπικοῦ ὀνόματος στοιχεῖα G. (Gaspar) V. (Vivianus) μετὰ τὸ οἰκόσημον αὐτοῦ. (*)

Μετὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν Ἐπισκοπῶν ἡ ἔδρα μετετέθη εἰς Ἱεράπετραν. Ἄλλ' οἱ δύο τελευταῖοι τῶν Ἐπισκόπων τῶν ἠνωμένων Ἐπισκοπῶν ἠδρευον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὡς προείπομεν, ἐν τῇ πόλει Σητείας, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξὺ ἀνφοδομήθη καὶ κατέστη ἀσφαλῆς διαμονὴ ἀνωτέρων Ἀρχῶν, Πολιτικῶν τε καὶ Ἐκκλησιαστικῶν.

Ἐν Ἱεραπέτρα δὲ ἡ Ἐπισκοπικὴ ἔδρα δὲν θά ἦτο εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε, καὶ αὐτὴ, καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν, ὡς εἶπομεν καὶ ἐν ὑποσημειώσει 7, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ταχεῖαν τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς. Ἐκτὸς τούτου οἱ Λατῖνοι Ἐπίσκοποι προὔτιμον νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὰς παλαιὰς τῶν Ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων ἔδρας, εἰς τὰς ὁποίας αἱ τῆς ἐγκαταστάσεως δυσχέρειαι παρουσιάζοντο ὀλιγώτεραι ὑπὸ ἔποψιν οἰκῆματος τοῦλάχιστον καὶ ναοῦ.

Θά ἦτο λοιπὸν ἡ ἔδρα ἐν τῷ Χωρίῳ πάλιν Πισκοπῆ. Περὶ ἄλλου Χωρίου ἀπόδειξιν δὲν ἔχομεν καμμίαν, διότι τὸ παρὰ τὴν Μονὴν Ἐξακουστὴν Μετόχιον Ἀρμὸς, πάλαι ποτὲ Μονὸδριον, ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ἔχουσι ταφῆ τρεῖς Ἐπίσκοποι, ἂν ἐχρησίμυσέ ποτε ὡς Ἐπισκοπικὴ ἔδρα, φρονῶ ὅτι θά συνέβη τοῦτο εἰς μεταγενεστέραν ἔποχην, τὴν Τουρκικὴν, ἐπὶ Ἐπισκόπων Ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι ἠδύνατο νὰ ἔχωσι περὶ ἑαυτοὺς ποίμνιον πιστὸν καὶ ἀσφάλειαν περισσοτέραν ἀπὸ Κυβερνήσεως ἀλλοφύλου, ἀλλοθρήσκου καὶ ἐχθρικής, ὡς θά εἴπωμεν καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοῦ Δευτέρου Μέρους. Διὰ Λατίνους Ἐπισκόπους καὶ αὐτὸ τὸ Χωρίον Πισκοπῆ, τὸ ὁποῖον δὲν θά ἀπέιχε πολὺ ἀπὸ τῆς ἔδρας τῶν ὀμοδόξων Πολιτικῶν Ἀρχῶν, θά εἶχε δὲ καὶ οἶκημα εὐπρεπέστερον καὶ ναὸν καλὸν (42), δὲν θά ἀπετέλει εὐχάριστον διανομήν. Διὰ τοῦτο δὲ, μάλιστα οἱ ἀπὸ θάλασσης κίνδυνρι ἐφάνησαν ἐξουδετερούμενοι ἐν τῇ

παρὰ Καστροφύλακι πίνακα Χωρίων (Descrizione delle anime del' distretto di Sithia et suo castello), δημοσιευθέντα καὶ ἐν Μύσωνος τόμ. Β, τ. 3, σ. 248—255.

(*) Κατ. «Χειρόγρ. Βιβλιοθ. Βουλῆς» ἐν «Μυσ.» Α' 3. 141. Καὶ εἰκόνες τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ Οἰκοσῆμου ἐν «Μύσ.» Δ' εἰκ. V. VI.

42. Μέχρι τοῦ 1895 ὑφίσταντο ἀκόμη παλαιᾶς Ἐκκλησίας «Ἐφ τ ἄ τ ρ ο υ λ λ η ς» ἐρείπια, ἐφ' ὧν ἠγέρθη νεώτερος ὁ τοῦ Μιχαήλ Ἀρχαγγέλου ναὸς, κατὰ πληροφορίες τοῦ ἀοιδίμου Ἐπισκόπου Ἀμβροσίου.

νέα καὶ ὄχυρᾶ πόλει Σητείας, μετέφεραν ἐκεῖ τὴν ἔδραν τῶν καὶ πρὸς νομιμοποίησιν τῆς τοιαύτης μεταφορᾶς ἐζήτησαν καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ τίτλου τῶν ὀνομαζόμενοι ἔκτοτε «Σητείας» ἀντὶ «Ἰεραπέτρας» Ἐπίσκοποι.

V—VII. ΤΟΥΡΚΙΚΗ, ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(1669—1898—1913)

Α'. ΓΕΝΙΚΑ

α'. Ἀναστάσεις Ἐπισκοπῶν.—**Πίναξ.** Ἄμα τῇ ἐξ ὀλοκλήρου κατακτῆσει τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῇ ἀποχωρήσει τῶν Λατινικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν, ἔσπευσε τὸ Πατριαρχεῖον Κ' πόλεως νὰ ἐγκαταστήσῃ ἰδικὰς τοῦ Ἀρχᾶς, Μητροπολίτην πρῶτον καὶ Ἐπισκόπους ἔπειτα. Οὕτω δὲ ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς Νήσου πᾶν ἴχνος Παπικῆς ἐξουσίας.

Ἐπισκοπαὶ ἀνασυστήθησαν ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) εἶχον συστηθῆ, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν μετὰ τῆς Μητροπόλεως, παρελείφθησαν δὲ ὅσαι ἐπιπροσθέτως κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον εἶχον ἰδρυθῆ καὶ προσκαίρως λειτουργήσῃ, ἐξ Ἐπισκοπαῶν καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν (σελ. 29.)

Αἱ ἀνασυσταθεῖσαι Ἐπισκοπαὶ, κατὰ σειρᾶν προκαθεδρίας ἀναγραφόμεναι, ἦσαν αἱ ἐπόμεναι:

α' Γορτύνης (Μητρόπολις), β' Κνωσοῦ, γ' Ἀρκαδίας, δ' Χερρονήσου, ε' Αὐλοποτάμου, στ' Ἀγρίου, ζ' Λάμπης, η' Κυδωνίας, θ' Ἰερᾶς, ι' Πέτρας, ιβ' Κισσάμου. (*)

β'. Μεταγενέτεροι Πίνακες ἐκκαθαριζόμενοι

Ἄλλους Ἐπισκοπῶν πίνακας μετὰ τινὰς πρὸς τὸν ἀνωτέρω διαφορὰς, ἃς μόνον σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ἔχομεν ἐκ τῶν ἐπομένων πηγῶν:

1. Ἐκ τοῦ 487ου Κώδικος τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Συλλογῆς, παρασκευασθείσης ὑπὸ Ἀθανασίου Παπαδοπούλου—Κεραμέως (*) καὶ ἀναγομένης εἰς τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1697—1710). Ἄλλ' ἐνταῦθα παρατηροῦνται διαφοραὶ τινες, ἧτοι: ἡ μὲν Αὐλοποτάμου ὀνομάζεται Μυλοποτάμου, ἡ δὲ Χερρονήσου, ἡ ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Πεδιάδος ἀποτελουμένη, γράφεται Χερώνης καὶ ἀντὶ Πέτρας τίθεται Πεδιάδος. Τὸ τελευταῖον, τὸ καὶ οὐσιώδη ἀποτελοῦν διαφορὰν, προ

(*) Σταυρ. Στατ. σ. 179—Χρυσάνθου Συνταγμάτιον σ. 72.

(*) Ἰστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. Δελτίον 1891—σ. 468—478.

ἤλθεν ἀναμφιβόλως ἐκ παρανοήσεως· αἱ μὲν Ἱερᾶς καὶ Πέτρας ἐξελήφθησαν ὡς μία ἢ δὲ λέξις Πεδιάδος, (ἐπεξήγησις τῆς Χερώνης), ὡς ἴδια Ἐπισκοπή.

2. Ἐκ Βερατίου—Φερμανίου τοῦ 1756, μεταφρασθέντος καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ Γ. Οἰκονομίδου (*). Καὶ ἐνταῦθα ἡ Αὐλοποτάμου ὀνομάζεται ἐπίσης Μυλοποτάμου, αἱ δὲ Ἐπισκοπαὶ Ρεθύμνης καὶ Λάμπης γράφονται Ἀμαρίου καὶ Ἀγίου Βασιλείου δι' ἄγνωστον ἡμῖν λόγον, νοοῦνται πάντως δύο καὶ οὐχὶ μία Ἐπισκοπή. Ὁμοίως γράφονται τελευταῖαι Ἱερᾶς καὶ Σητείας, ἔνθα ὁ σύνδεσμος καὶ συνδέει τὴν τελευταίαν (τὴν Σητείας) μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκοπῶν καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς Ἱερᾶς, μεθ' ἧς δὲν εἶχεν ἀκόμη συγχωνευθῆ. Ἐπισκοπαὶ λοιπὸν ὑπῆρχον δώδεκα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετὰ τῆς Μητροπόλεως (43)

3. Ἐκ Καταστίχου τῆς Μητροπόλεως, ἐν τῷ ὁποίῳ κατεγράφησαν κατὰ τὸ 1786 τὰ «κανονικὰ πεσκέσια» τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης, ὅσα οὗτος προσέφερεν ἐκάστοτε εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχάς, εἰς τοὺς Ἐπισκόπους, Ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς καὶ ὅσα ἀπ' αὐτῶν ἐλάμβανεν. Ἐν τῷ Καταστίχῳ τούτῳ ἡ Αὐλοποτάμου ὀνομάζεται μετὰ τὴν ἀρχαιότεραν αὐτὴν κλησιν, τὴν καὶ ἐπίσημον, μετὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἔκτοτε σημειοῦται.

Ὁ τὸ Κατάστιχον ἐκδούς καὶ εἰς «Χρ. Κρήτην» Ἡρακλείου δημοσιεύσας αὐτὸ μακ. Ξανθοῦδιδης παρατηρεῖ διὰ τῆς 71ης σημειώσεως αὐτοῦ ὅτι μετὰ τῶν δόντων καὶ λαβόντων «πεσκέσια» δὲν ἀναφέρεται Ἐπίσκοπος Σητείας καὶ συμπεραίνει ἐκ τούτου ὅτι ἡ Ἐπισκοπή Σητείας θὰ ἦτο ἀπὸ τότε συγχωνευμένη μετὰ τῆς Ἱερᾶς ὅπως καὶ σήμερον». Ἐν τούτοις εἰς τὸν αὐτὸν, ὡς ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Περιοδικὸν Κατάλογον τῶν πεσκεσιῶν ἀναγινώσκομεν εἰς μὲν τὴν σελ. 72, παράγρ. 129: «εἰς τὸν κύρ Γιαννίου τοῦ σιτήρας υἱός του» ἕνα ζευγάρι τερλικοπάπουτσα κλπ., εἰς δὲ τὴν σελ. 88, παράγρ. 319: «τοῦ ἀγίου τοῦ σιτήρας ἀρνὶ 1». Ἀναφέρεται λοιπὸν Ἐπίσκοπος Σητείας καὶ μάλιστα μετὰ τὴν νοουμένην λεπτομέρειαν ὅτι, κοσμικὸς ἔτι ὢν, εἶχε νυμφευθῆ καὶ ἀποκτήσει υἱὸν Ἰωάννην, μετὰ χηρείαν δὲ εἶχε γίνεαι Ἐπίσκοπος. Ἐπομένως ὑπῆρχε καὶ Σητείας ἴδια Ἐπισκοπή. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀπὸ ἄλλο τῆς

(*) Εἰς Περιοδ. Ἡρακλ. «Χριστ. Κρ.» 1913, σελ. 109—120.

(43) Ὁ μεταφράσας καὶ δημοσιεύσας τὸ Βερατιῶν σημειοῖ ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου τοῦ ὅτι, ὡς φέρονται ἐν τῷ Βερατίῳ γεγραμμένα αἱ Ἐπισκοπαὶ, θὰ ἠδύνατο νὰ παραπληρώσῃ τινὰ εἰς τὸ νὰ ἀναριθμῆσθαι αὐτὰς εἰς 11 ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 9, ὃν ἐκεῖνος ἐθέλει ἀκριβέστερον. Δὲν λέγει ὅμως πόθεν ἔχει τὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 9, τὴν εἰς ἐμὲ τούλαχιστον ἄγνωστον διὰ τὴν περί ἧς πρόκειται ἐποχὴν. Πλάνη ἀνοχρονιστικὴ τοῦ μεταφράσαντος. Τὸ Βερατιῶν, τὸ ὅποσον ἐστηρίχθη ἐπὶ πληροφοριῶν τοῦ Πατριαρχείου, εἶχεν ὀρθῶς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐπισκοπῶν.

Μητροπόλεως ἱστορικὸν στοιχείον, τὸ Κατάστιχον Ἀφιερωτῶν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, περιλαμβάνον ὀνόματα Ἐπισκόπων μὲ διαφόρους χρονολογίας ἀπὸ τοῦ 1744 μέχρι τοῦ 1820, δημοσιευθὲν δὲ καὶ τοῦτο εἰς τι Περιοδικὸν Ἑρακλείου τῷ 1900. Ἐν τῷ Κατασίχῳ τούτῳ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1875 ἀναφέρεται Ἐπίσκοπος Σητείας Κωνστάντιος (*), ὡς πρὸ μικροῦ τελευτήσας.

γ' **Μεταβολαὶ εἰς τὸ Ἐπισκοπικὸν καθεστῶς.** Εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς περιφέρειαι τῶν Ἐπισκοπῶν ἐπηνέχθησαν διάφοροι κατὰ περιόδους μεταβολαί, ἐξ ὧν εὐρίσκομεν καὶ σημειοῦμεν τὰς ἐπομένας (*).

1. Τῷ 1779 ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Ἐπισκοπὴν Αὐλοποτάμου ἢ Ἐπαρχία Σφακίων, ἢ ἕως τότε ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν ὑπαγομένη.

2. Τῷ 1824 ἐπὶ Μητροπολίτου Καλλινίκου τοῦ Ἀγγιαλίτου ἢ Ἐπισκοπὴ Κνωσοῦ προσηρτήθη εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ δὲν ἀνασυνεστήθη πλέον.

3. Τῷ 1831—1838, ἐπὶ Μητροπολίτου Μελετίου Νικολετάκι συνεχωνεύθησαν ἢ τῆς Κισάμου μετὰ τῆς Κυδωνίας (1831), ἢ τῆς Σητείας μετὰ τῆς Ἱερᾶς (1832) καὶ ἢ τῆς Αὐλοποτάμου μετὰ τῆς Ρεθύμνης (1838), ἢ δὲ Ἐπαρχία Σφακίων ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Ἐπισκοπὴν Λάμπης, ἣτις ἕκτοτε ἐκαλεῖτο Λάμπης καὶ Σφακίων.

4. Τῷ 1843—45, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μητροπολίτου, προσηρτήθησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν αἱ Ἐπισκοπαὶ Χερρονήσου καὶ ἢ Λάμπης Σφακίων.

5. Ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1859—1870 ἀνασυνεστήθησαν αἱ Ἐπισκοπαὶ Κισάμου (1859), ἢ Λάμπης Σφακίων (1863) καὶ ἢ Χερρονήσου (1870), αἱ ὁποῖαι καὶ παρέμειναν καθ' ὅλην τὴν Τουρκικὴν περίοδον.

6. Τῷ 1900, ἐπὶ Αὐτονομιακῆς Περιόδου, διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου 276, ἢ Χερρονήσου προσηρτήθη εἰς τὴν Μητρόπολιν, τῶν δὲ Ἐπισκοπῶν Πέτρας καὶ Ἱερᾶς ἠὲξήθησαν αἱ περιφέρειαι διὰ τῆς εἰς αὐτὰς διανεμηθείσης Ἐπαρχίας Βιάννου, ἢ ὁποία πρότερον ὑπήγετο εἰς τὴν τῆς Ἀρκαδίας.

7. Τῷ 1932 ἐπὶ Ἑλληνικῆς Περιόδου, συνεχωνεύθησαν διὰ τοῦ νόμου 5621 πᾶσαι τῆς Κρήτης αἱ Ἐπισκοπικαὶ ἔδραι εἰς τέσσαρας μόνον ἦτοι μίαν καθ' ἕκαστον τῆς Νήσου Νομόν. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης προσηρτήθη ὁλόκληρος ἢ προτέρα Ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ Σφακίων, ἦτοι περιελήφθη καὶ ἐκ τοῦ Νομοῦ Χανίων ἢ Ἐπαρχία Σφακίων ἢ ὁποία ὅμως βραδύτερον διὰ τοῦ Νόμου 5750 ἀπεσπάσθη καὶ προσηρ-

(*) Εὐμενίου Μητροπ. «Οἱ ἀφιερωταὶ τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ» ἐν «Κρητικῷ Λαοῦ» φύλ. Ε', σελ. 143.

(*) Σταυρ. Στατ. σ. 17—181—Καλομεν. «Κρητικά» 1894, σ. 50—Τιμ. Βενέρη ἄρθρον ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. ἐν Δίξει Κ ρ ἢ τ η. Καταστ. Ν. 276, Νόμ. 5621 καὶ 5750.

τήθη εις τὴν τῶν Χανίων· Αἱ εἰς τέσσαρας συγχωνευθεῖσαι Ἐπισκοπαὶ ἐκλήθησαν μετὰ τὸ ὄνομα τῆς ἔδρας τῶν, τῆς καὶ τοῦ Νομοῦ ἔδρας, οὕτως: Μητρόπολις Ἡρακλείου, Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης, Ἐπισκοπὴ Χανίων, Ἐπισκοπὴ Νεαπόλεως (44).

Τῷ 1935 διὰ τοῦ Ἀναγκαστικοῦ Νόμου τῆς 21/25 Ὀκτωβρίου καθ' ἡγεσίαν τοῦ Νόμου 5621 καὶ ἐπανεφέρθη ἐν πλήρει ἰσχύϊ ὁ Καταστατικὸς Νόμος 276 τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτω δὲ ἀνασυνεστήθησαν αἱ Ἐπισκοπαί: Ἱεράς—Σητείας, Ἀρκαδίας, Λάμπης—Σφακίων, Κισάμου—Σελίνου, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη χηρεύσασαι εἶχον ἤδη συγχωνευθῆ. Αἱ Ἐπισκοπαὶ λοιπὸν Κρήτης ἀνήλθον καὶ πάλιν εἰς ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν μετὰ τῆς Μητροπόλεως, ἀνέλαβον δὲ καὶ τὰς πρὸ τοῦ 1932 ὀνομασίας αὐτῶν.

Κατόπιν τῶν μεταβολῶν τούτων, αἱ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Τουρκικῆς Περιόδου δώδεκα Ἐπισκοπικαὶ ἔδραι περιορίσθησαν μὲν πρῶτον εἰς ἔνδεκα τῷ 1824, ἔπειτα εἰς ὀκτὼ ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1831—1838. κατόπιν εἰς ἕξ μόνον ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1844—45 ἠυξήθησαν δὲ εἰς ἑπτὰ, εἰς ὀκτὼ καὶ εἰς 9 κατὰ τὰ ἔτη 1859, 1863, 1870· περιορίσθησαν πάλιν εἰς ὀκτὼ τῷ 1900 καὶ εἰς τέσσαρας τῷ 1932· τέλος δὲ ἀπεκατεστάθησαν εἰς ὀκτὼ πάλιν τῷ 1935.

Ἄλλαι, πληρὴν τῶν ἀνωτέρω σημειωθεισῶν μεταβολῶν, δὲν πιστεύομεν ὅτι ἔλαβον χώραν ἐντὸς τῶν διαλαμβανομένων περιόδων. Ἐχήμεν μὲν αἱ Ἐπισκοπαὶ πολλάκις, ἐπὶ τριετίαν δ' ὄλην κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἀλλὰ τοῦτο ἀφέωρα τοὺς Ἐπισκόπους καὶ οὐχὶ τὰς Ἐπισκοπάς.

Β'. ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΙΕΡΑΣ, ΣΗΤΕΙΑΣ, ΙΕΡΟΣΗΤΕΙΑΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ, ΙΕΡΟΣΗΤΕΙΑΣ

Διὰ τὰς Ἐπισκοπάς Ἱεράς καὶ Σητείας, περὶ ὧν διαφερόμεθα ἐνταῦθα, συνάγομεν ἐκ τῶν προεκτεθέντων ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης μετὰ τὴν τουρκικὴν Κατάκτησιν ἀνασυστάσεως τῶν Ἐπισκοπῶν ἀνεσυνεστήθησαν μὲν καὶ αὗται κεχωρισμέναι ὡς εἶχον καὶ ἐκαλοῦντο κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς Ἐνετικῆς Περιόδου, συνεχωνεύθησαν δὲ

44. Διὰ τὴν τοιαυτὴν τῶν Ἐπισκοπῶν Κρήτης συγχώνευσιν καθ' ἣν ἡ περιφέρεια ἐκάστης Ἐπισκοπῆς, καὶ τῆς Μητροπόλεως συμπεριλαμβανομένης θά ἐταυτίζετο πρὸς τὴν ἐκάστου τῶν πέντε Τμημάτων ἢ Νομῶν Κρήτης περιφέρειαν, ἐξέφρασαν εὐχὴν διὰ Ψηφίσματος αὐτῶν τῆς 21 Μαΐου 1884 οἱ τότε παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει τῶν Κρητῶν Χριστιανοὶ Πληρεξούσιοι. Ἄλλ' ἡ εὐχὴ αὕτη, μὴ τυχοῦσα καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς κοινῆς γνώμης, ὡς πρόωρος, δὲν ἐκυώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. (Σταυρ. Στατ. σ. 181 ὑποσ.)

κατὰ τὸ 1832 καὶ οὕτω συνηνωμένοι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἱεράς καὶ Ση-
τείας διετηρήθησαν ἐπὶ μίαν ἀκριβῶς ἑκαντονταετίαν μέχρι τῆς μετὰ τῆς
Πέτρας συγχωνεύσεως αὐτῶν εἰς μίαν ἐν τῷ Νομῷ Λασηθίου Ἐπισκο-
πὴν, τὴν Νεαπόλεως.

Θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη τοὺς Ἐπισκόπους καὶ τὰς ἑδρας των:

α' Ἐπίσκοποι (ὀνόματα—βιογρ. σημειώσεις)

Ἱεράς

Ι. Ἀθανάσιος, υἱὸς Ἐμμανουὴλ Καραβέλα. Κατήγετο
ἐκ τῆς πόλεως Ἱεραπέτρας ἐκέκτητο δὲ, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐποχὴν,
μεγάλην μόρφωσιν, ὡς συνάγομεν ἀπὸ μακρὰν καὶ ἐπίμονον περὶ ἀθα-
νασίας τῆς ψυχῆς συζήτησιν (*) τὴν ὅποیان, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ
ΙΖ' ου αἰῶνος διεξήγαγε νικηφόρως μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Πατελάρου
καὶ εἰς ἣν ἔλαβε μέρος ὡς διαιτητῆς ὁ Παναγιώτης Νικουσίος, ὁ τὴν
κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρατείαν παρακολουθήσας πολὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύ-
λης Διερμηνεὺς, ὁ ὅποιος ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Ἀθανασίου,
φρονούντος ὅτι οὐχὶ «κατὰ χάριν», ἀλλὰ «φύσει» ἡ Ψυχὴ τοῦ
ἀνθρώπου εἶνε ἀθάνατος (45).

Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐπεσκόπευσεν ὁ Ἀθανάσιος
τοῦτο μόνον δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν μετὰ θετικότητος, ὅτι ἀνέλα-
βε μὲν τὴν Ἐπισκοπὴν πρὸ τοῦ 1671, ἔτους καθ' ὃ εὐρίσκομεν αὐτὸν
ἀνταλλάσσοντα οἰκίαν αὐτοῦ ἐν Ἱεραπέτρᾳ μὲ τουρκικὰ κατὰ τὴν πε-
ριφέρειαν Γιαννιτισίου καὶ Κάτω—Χωρίου κτήματα, καὶ ἐν τῇ σχετικῇ
τοῦ Καδῆ Πράξει ἀναφερόμενον μὲ τὸν Ἐπισκοπικὸν τίτλον (*) ἀφῆκε
δ' αὐτὴν, παραιτηθεὶς ἢ τελευτήσας, πρὸ τοῦ 1686, ἔτους καθ' ὃ εὐ-
ρίσκομεν ἄλλον Ἱεράς Ἐπίσκοπον.

Ἐξ ἄλλου ὁμοῦς ἔχομεν καὶ τὴν ἐπομένην εἴδησιν, καθ' ἣν ἐπὶ Πα-
τριάρχου Παρθενίου Δ' κατὰ Μάιον 1675 Ἰνδ. ιγ' ἐξεδόθη Σιγγίλλιον

(*) Μεγ. Ἐλ. Ἐγκ. ἐν λέξει Ἀθασία ψυχῆς, ἄρθρον Κ. Δυοβουνιώτου.

(45) Μακάριοι ἄνθρωποι! θὰ ἀνεφώνει τις σήμερον. Ἐν ἡμέραις
ὑποδουλώσεως τῆς πατρίδος αὐτῶν ὑπὸ ἀλλοφύλου, ἀλλοθρήσκου καὶ βαρβάρου Κατακτη-
τοῦ εἶχον αὐτοὶ διαθέσιν νὰ συζητήσιν ἐπὶ ζητημάτων ἀπαιτούντων πνευματικὴν ἢρε-
μίαν καὶ ψυχικὴν ἀγαλλίασιν! Ἀλλὰ δὲν πιστεύομεν ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιαφορίας
διὰ τῆς πατρίδος τὴν συμφορὰν καὶ εἰς τοσοῦτον β'ζαντινισμοῦ εἶχον ἐξιχθῆ μεμορφω-
μένοι Κληρικοί. Συμπεραίνομεν μόνον ὅτι ἡπίως, ἕως τότε τοῦλάχιστον, ἐφέρετο ἡ
Τουρκικὴ Διοίκησις καὶ ἀνεκτικῶς εἶχε πρὸς τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν, Κληρὸν
καὶ λαὸν, ὅτι διὰ τοῦτο οἱ Ἐπίσκοποι ἔμενον εὐχαριστημένοι ἢ οὐχὶ πολὺ δυσηρεστη-
μένοι ἐκ τῆς νέας καταστάσεως, ἡ ὅποία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταλυθεῖσαν Ἐνετι-
κὴν καὶ Δατινικὴν, ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ πατρίδι των ἀφόβως νὰ διαμένω-
σι καὶ τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα ἐλευθέρως νὰ ἀσκῶσι.

(*) Καταπ. ἐγγραφα τουρκ. Ἀρχείου Ἡρακλείου, ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Γ' 1, σ, 5.

«περὶ τοῦ ἐν Ἱεραπέτρα Κρήτης Σιναΐτικοῦ Μετοχίου τοῦ Ταξιάρχου (45') τοῦ ἀφιερωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἱερέως Ἀθανασίου Καραβέλα τοῦ Μανουήλ. ὡς κληρονόμου τοῦ κτήματος.»

(βλ. Σάθα «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» 3, 600 καὶ Κριαρᾶ Μαν. «Ἱστορικὰ τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας» εἰς τοῦ Περιοδικοῦ «Ἑλληνικῶν» Τόμ. Η' (1935). τεύχ. I, σελ. 119).

Παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῷ Σιγγιλλίῳ τούτῳ τοῦ 1675 ὁ Ἀθανάσιος Καραβέλας ἀναφέρεται ὡς Ἱερεὺς, ἐν ᾧ εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν Τουρκικὴν Πράξιν τοῦ 1671 φέρεται ὡς Ἐπίσκοπος.

Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι κατέπεσεν ἐν τῷ μεταξύ, συνεπεῖα παραπτώματος ἐκκλησιαστικοῦ, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἱερέως, ἢ μᾶλλον ὅτι τὸ μὲν Σιγγιλλίον συνετάχθη τῷ 1675 ἀλλὰ τοῦ κτήματος ἡ ἀφιέρωσις εἶχε γίνῃ πολλῶ πρότερον, πρὸ τοῦ 1671, ὅτε ἀκόμη ἦτο ἀπλοῦς Ἱερεὺς ὁ Ἀθανάσιος.

2. Μελέτιος, υἱὸς Θεοδώρου Τριβιζᾶ ἐκ Λιθινῶν Σητείας. (46). Λόγω τῆς ἐκ Σητείας καταγωγῆς καὶ τῆς ἀνετωτέρας πιθανῶς διαμονῆς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, διέτριβε συχνάκις ἐνταῦθα, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος καθ' ὃ διὰ Πράξεως τοῦ Ἱεροδικαστοῦ Ἡρακλείου διωρίσθη τῷ 1686 Κετχουδάς «δι' εἰσπραξίν πατριαρχικῶν φόρων ἐν Σητεία

45'. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ κατὰ τὴν θέσιν Βιγλιᾶ Μετοχίου ἔνθα καὶ σήμερον καὶ παλαιὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου

46. Θεόδωρον Τριβιζᾶν, υἱὸν Τζώρτζη, εὕρισκόμεν ἐν ἐγγράφῳ Τουρκικοῦ ἀρχείου Ἡρακλείου («Μύλων». Γ', I, σ. 5) δωροῦντα οἰκίαν αὐτοῦ κειμένην ἐν Χανδρᾷ καὶ ἐλαϊόφυτον ἐν Κάτω-Πισκοπῇ εἰς τὸν «ἐξοχώτατον Μουσταρᾶ Ἐρέντην» (Ἱεροδικὴν Ἡρακλείου) εὕρισκόμεν ὁμοίως αὐτὸν δαπανῶντα διὰ τὴν ζωγράφισιν εἰκόνας τοῦ Παντοκράτορος, κοσμοῦσης τὸν ἐν Λιθίνας ναὸν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου («Χρισ. Ἐπιγρ.» Ἐανθ. σελ. 83). Συμπεραίνομεν ὅτι κατήγετο ἐκ Χανδρᾶ καὶ εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν Λιθίνας Ἀλλ' ὡς Κετχουδάς ἐν τῷ Καστελλίῳ, Σητείας, ἐνδέχεται νὰ διέμενε καὶ ἐν Χανδρᾷ, πρωτεύουσῃ τότε τῆς Σητείας (Μύλων, Γ' I, σ. 8), πιθανὸν δὲ καὶ ἐν Κάτω-Πισκοπῇ, ἔνθα καὶ ἐμφανετήθη τῷ 1683 ὅτι ἐκρυσπεν ὄπλα εἰς τὴν οἰκίαν του μὲ πιθανὸν σκοπὸν «νὰ ἐπέληθῃ κατὰ τοῦ φρουρίου τοῦ Χάνδακος», ὡς ἔγραφε καὶ ἡ διαταγὴ τῆς συλλήψεώς του. Ἐκ τῆς σκοφαντίας ταύτης, τῆς σκοπίμου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸς ἐκδίσχμὸν γραμματικῶν, ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Κοτζᾶ καὶ Κετχουδά (Προῦγοντος, ἀντιπροσώπου τῆς Διοικήσεως) ἐκ τῆς δωρεᾶς κτημάτων μεγάλης ἀξίας εἰς τὸν Καδῆν, καὶ ἐκ τοῦ ξενικοῦ του ἐπωνύμου, συνάγομεν ὅτι ἦτο πλούσιος γαιοκτῆμων, μεγάλην ἀσκήν ἐπιβολὴν ἐν ὅλῃ τῇ Ἐπαρχίᾳ, ἀπόγονος εὐγενῶν Ἐνετῶν Τιμαριούγων, ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκκηρτισθῆ ἔθνικῶς καὶ θρησκευτικῶς, παρέμειναν δ' ἐν Κρήτῃ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἐνετικῶν Ἀρχῶν διὰ νὰ μὴ ἀπολέσῃσι τὰς μεγάλας περιουσίας των.

καὶ Ἱεραπέτρα» (47). Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Σητείας ἐχρή-
 ρευε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅποτε ὁ Μελέτιος ἐξετέλει καὶ τῆς Ἐπαρ-
 χίας ταύτης τὰ Ἐπισκοπικὰ καθήκοντα. Τοιοῦτόν τι ὑποδηλοῦται καὶ ἐκ
 τοῦ ὅτι φέρεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὴν ἐν Μονῇ Τοπλοῦ «Παρρησίαν», διὰ
 νὰ μνημονεῦεται μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Σητείας Ἐπισκόπων (*).

Διὰ τὴν ἐν Σητεία διαμονὴν του ἐχρησιμοποιοῖ ὁ Μελέτιος τὴν ἐν
 τῷ Λεκανοπεδίῳ Χανδρᾶ Μονὴν Ἁγίας Σοφίας, τῆς ὁποίας καὶ ἀδελφὸς
 ἐνδέχεται νὰ ἦτο, ἢ τὸ εἰς τὸ παρακείμενον Χωρίον Ἐτιάν Μέγαρον τῆς
 Ἐνετικῆς οἰκογενείας De Mezzo, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἴσως περιέλθει ὑπὸ τὴν
 κυριότητα ἢ τὴν κατοχὴν τοῦ πατρός του. Τότε ἀνήγειρεν ἐν τῷ περιβό-
 λῳ τοῦ Μεγάρου τούτου καὶ παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν κρήνην μεγάλην,
 τῆς ὁποίας καὶ σήμερον διατηρεῖται ἡ πρόσοψις μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν, τὴν
 πολλάκις μὲν δημοσιευθεῖσαν, ἐν ἀκριβεῖα δὲ ἔχουσαν οὕτω:

«1701. ΣΕΠΤΕΒΡΙΟΥ 26
 ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΕΙ Η ΠΗΓΗ
 ΤΑΥΤΗ. ΥΠΟ ΕΞΟΔΟΥ Κ=
 ΑΙ- ΜΟΧΘΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕ=
 ΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ. ΚΥ. ΜΕ=
 ΛΕΤΙΟΥ. ΙΕΡΑΣ ΤΟ. ΕΠΙΚ=
 ΛΕΙΝ. ΤΡΙΒΙΖΑΣ ΠΟΤΕ.
 ΘΕΟΔΩΡΟΥ».

Τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπισκόπου τούτου ἔχομεν ἀκριβῆ πληροφορίαν
 ἀπὸ τινος ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Μονῆς Τοπλοῦ σημειώματος, ἔχοντος οὕ-
 τω: «1713 μινὶ ἀπριλίου 5^ο ἐκίμῃσι ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μελέτιος ἀρχιερεὺς
 τριβιζᾶς αἰώνια ἴη ἡ μνήμη». (**). Ἐπεσκόπευσε λοιπὸν πρὸ τοῦ 1686 με-
 χρι τοῦ 1713, ἦτοι ὑπὲρ τὰ 28 ἔτη.

Σ η μ. Μεσολαβεῖ διάστημα πενήκοντα ἐτῶν (μέχρι τοῦ 1763)
 διὰ τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν περὶ Ἐπισκόπου Ἱεράς ἔχομεν εἶδησιν. Διὰ
 δὲ τὰ μετὰ ταῦτα 20 ἔτη ἔχομεν ἰσχνὴν τινα πληροφορίαν ἀπὸ πρα-
 γματείας τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, ἐσχάτως δημοσιευ-
 θεῖσαν εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν Φάρον Ἀλεξανδρείας (1935, τόμ.

(47) Τὸ ἀξίωμα τοῦ Κετχουδά, τὸ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον δεθὲν, εἶχε περιορισμένην
 καὶ εἰδικὴν δικαιοδοσίαν, τὴν τῶν Πατριαρχικῶν δικαιωμάτων εἰσπραξίν, τὴν ὁποίαν φαί-
 νεται ὅτι εἶχεν ἀναλάβει ἡ Διοίκησις καὶ μετεβίβασεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον. Κετχουδάδες
 μετ' εὐρυτέραν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν εἶχον διορισθῆ πολιταὶ ἐν Σητεία (ὁ Πατὴρ τοῦ Ἐ-
 πισκόπου) καὶ ἐν Ἱεραπέτρῳ, ἴδιος δι' ἐκατέραν Ἐπαρχίαν.

(*) Κατ. «Ἰστ. Σημ. Μονῆς Τοπλοῦ» ἐν ἐν Μύτ, Γ', 3 σ. 203

(**). Κατ. «Μονῆς «Τοπλοῦ ἐνθ.» Μύσων Β', 2, 125.

ΛΔ' σ. 80—89 καὶ 292—316) περί τῶν ἐπομένων δύο Ἐπισκόπων (*)

3. Ἱερεμίας καὶ 4. Φιλόθεος. Φέρονται ἐκλεχθέντες ὁ μὲν τῷ 1763 ὁ δὲ τῷ 1773.

5. Γεδεών. 6 Αὐξέντιος. Κατὰ τὴν μοναδικὴν ἦν περί τῶν Ἐπισκόπων τούτων ἔχομεν εἶδησιν, ἐκ χειρογράφου τῆς Μονῆς Ἁγ. Τριάδος τῶν Τσαγκαρόλων Ἱστορίας, γραφείσης τῷ 1866 ὑπὸ Γρηγορίου Παπαδοπειράκι καὶ εἰς τὴν Μοῆν φυλαττομένης, ἀμφότεροι οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι κατήγοντο ἐκ Κισάμου καὶ ἦσαν τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀδελφοὶ (**). Ἐγίναν δ' Ἐπίσκοποι Ἱερᾶς πρὸ τοῦ 1821 (μετὰ τὸ 1773 πάντως), πρῶτος ὁ Γεδεών καὶ εἶτα ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Αὐξέντιος. Εἰς τὴν ἐν Μοῆν Τοπλοῦ «Πάρρησιαν», ἧς καὶ πρὸ μικροῦ ἐμνημονεύσαμεν, δὲν ἀναφέρονται, ἀλλὰ ἐν τῷ Κώδικι τῶν Μονῶν, τῷ ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ πρότερον νῦν δὲ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ φυλαττομένῳ, ἔνθα ἕξ διαφόρων ἐποχῶν Ἐπίσκοποι ἔχουσι σημειωθῆ διὰ χειρὸς Ἀμβροσίου, οἱ κατὰ τὰς Ἀρχιερατικὰς λειτουργίας μνημονευόμενοι, περιλαμβάνεται καὶ τοῦ Γεδεών τὸ ὄνομα.

7. Ἀρτέμιος. Τῆς αὐτῆς Κρητικῆς οἰκογενείας (ἐκ Χανίων ἢ Σφακιῶν), ἕξ ἧς καὶ ὁ σύγχρονος Μητροπολίτης Κρήτης Γεράσιμος Παρδάλλης. Ἰκανῶς καὶ οὗτος μεμορφωμένος. Πότε ἀνέλαβε τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱερᾶς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἀπεμακρύνθη αὐτῆς ἐν ἔτει 1821, διότι κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους τούτου, ὁπότε ὁ Μητροπολίτης, ὅτι Ἐπίσκοποι, Ἡγούμενοὶ τινὲς Μοναστηρίων καὶ Πρόκριτοι ἐκ τῶν κοσμικῶν ἐσφάγησαν ἐν Ἡρακλείῳ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ὁ Ἀρτέμιος εὐρέθη ἔξω τῆς Νήσου, ἐπανερχόμενος δὲ ἐπληροφόρηθη ἐν Θήρᾳ τὰς σφαγὰς καὶ ἀνέκοψε τὴν κάθοδον.

Ἐχρημάτισε κατόπιν Ἐπίσκοπος Κεστεντηλίου καὶ παραιτηθεὶς τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου (27 Σεπτεμβρίου 1845) Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὡς καὶ ὁ Ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἠθέλησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐκλογὴν ταύτην (***)). Οὕτω δὲ ὡς Τιτουλλάριος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, διέτριβεν ἐν Κιπύλῳ, ἔνθα πολλάκις ἐξυπηρέτησε τὴν ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίαν, Ἐπισκοπὰς καὶ Μονὰς, εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν. (****).

* Τομ. «Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» 1935, σ. 340—41.

** Τομ. «Ἱερὰ Μοῆ Ἁγ. Τριάδος» ἐν Ἐπ. Βυζ. Σπ. Τ. Θ'.

*** Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. «Πυρσοῦ» ἐν λέξει Ἀλεξάνδρεια, σελ. 864

**** Κριτοβ. Ἀπομν. σελ. 575—Τομ. «Γουβερνετιου Κώδικες» ἐν «Νεοελ. Ἀρχ.»

Σ η μ. Μετὰ τὸν Ἀρτέμιον ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱερᾶς ἐχήρευσε μέχρι τοῦ 1832, ὁπότε συνεχωνεύθη μετὰ τὴν τῆς Σητείας.

Σ η τ ε ι α ς

Ἐξ ὧν ἔχομεν ὑπ' ὕψιν στοιχείων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐπαρκεῖς περὶ τῶν Ἐπισκόπων Σητείας εἰδήσεις. Ἡ ἐν τῇ Μονῇ Τοπλοῦ «Παρρησία» ἢ Βραβεῖον Ἱερόν Προθέσεως, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις Μοναῖς ἐκαλεῖτο τὸ Βιβλίον τὸ περιλαμβάνον τὰ κατὰ τὴν Θεῖαν Μυσταγωγίαν μνημονευόμενα πρόσωπα, περιλαμβάνει ἐν ἰδίᾳ στήλῃ καὶ 15 Ἀρχιερέων ὀνόματα, ἐγγροφένια μέχρι τοῦ 1769· ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ Ἀρχιερέων Κρητῶν ἢ καὶ ξένων ἐπισκεφθέντων ἀπλῶς ἢ καὶ συνδραμόντων τὴν Μονὴν κατὰ τὴν διαρρυσάσαν ἑκατονταετίαν τῆς Τουρκικῆς Περιόδου (1669—1769) καὶ οὐχὶ περὶ Σητείας μόνον Ἀρχιερέων. Φαίνεται δ' ὅτι διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἢ δευτέρα τῆς Μονῆς «Παρρησία», ἡ ὁποία ἐγράφη βραδύτερον, δὲν περιέλαβεν ἐκ τῶν 15 τῆς πρώτης εἰμὴ 7 Ἀρχιερεῖς, (1 Μελέτιον, 2 Ἱερεμίαν, 3 Ἀθανάσιον, 4 Γρηγόριον, 5 Γεράσιμον, 6 Διονύσιον, καὶ 7 Γρηγόριον) (48) εἰς οὓς προσετέθησαν κατόπιν καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι, (8 Ἰωσήφ, 9 Κωνστάντιος, 10 Ζαχαρίας, 11 Μελέτιος), ἧτοι ἕνδεκα ἐν ἄλλῳ Ἐπισκόπους (*) οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τοῦ γράψαντος ἢ ἀντιγράψαντος τὴν νέαν «Παρρησίαν» ὡς Ἐπίσκοποι Σητείας.

Ὁ πρῶτος ὁμῶς (Μελέτιος), ὡς γινώσκομεν ἤδη, ἦτο Ἱερᾶς ἐκτελών καὶ τοῦ Σητείας καθήκοντα.

Πρὸς τὴν δευτέραν ταύτην «Παρρησίαν» συμφωνεῖ ἐν πολλοῖς καὶ τι ἐπὶ τοῦ πρώτου φύλλου τοῦ Κώδικος τῆς Ἐπισκοπῆς σημεῖωμα τοῦ Ἐπισκόπου Γρηγορίου Παπαδοπετράκι (1880), τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν προσθέτει Παρθένιον, μετὰ τὸν πρῶτον Μελέτιον, καὶ Θεοφύλακτον μετὰ τὸν 9ον (Κωνστάντιον), ἀφ' ἑτέρου δὲ παραλείπει τοὺς 2ον, 5ον καὶ 7ον. Καίπερ ἀμάρτυρον, ἀλλ' ὡς ὑπὸ φιλιστορὸς Ἐπισκόπου γραφέν, δεχόμεθα πρὸς τὸ παρόν, ὡς αὐθεντικωτέραν πληροφορίαν τὸ σημεῖωμα τοῦτο τοῦ Γρηγορίου.

48. Παρέλειψε δηλ. Νεόφυτον (τὸν Μητροπολίτην πιθανῶς) Παρθένιον (Κισιάμου;) Ἀθανάσιον (Μητροπολίτην). Γεράσιμον (Μητροπολίτην), ὁ ὁποῖος, κατὰ τινα ἐνθύμησιν εἰς τὸ ἐξώφυλλον Μηναίου Ἰουνίου, ἐ.δ. 1740. ἤλθε καὶ ἐλειτούργησε τὴν Κυρίαν Ἀκρωτηριαγὴν, Ἀνθίμον (Κισιάμου, Γεμισίμιν Πίτρες;), Μακάριον (Κυθωνίας,) καὶ Διονύσιον,

* Κατ. «Ἱστορ. Σημεῖωμ. Μόν. Τοπλοῦ», ἐν «Μύσων», Γ', 8, σ. 203

Ὡς πρὸς τοὺς τελευταίους τέσσαρας Ἐπισκόπους (8—11) ἔχομεν ἀκριβεστέρας καὶ σαφεστέρας πληροφορίες.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν γνωστοὶ Ἐπίσκοποι Σητείας εἶναι:

1. Παρθένιος. 2. Γρηγόριος. 3. Ἀθανάσιος 4. Διοσίου, κατὰ τὸ σημεῖωμα τοῦ Κώδικος τῆς Ἐπισκοπῆς

5. Ἰωσήφ. Μὴ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρώτην «Παρρησίαν» τοῦ 1769 θὰ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ἔτους τούτου. Τὸ ὄνομά του εὐρίσκομεν ἐν ἐπιγραφῇ ἐπὶ ξυλίνης θήκης Σταυροῦ δωρηθέντος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου εἰς τὴν Μονὴν καὶ φυλαττομένου ἤδη εἰς αὐτὴν (48')

Ἐπεσκόπευσε μετὰ τὸ 1769 καὶ πρὸ τοῦ 1785.

6. Κωνστάντιος. Ἀναφέρεται, ὡς καὶ ἐν σελ. 49 εἶπομεν, ἐν τῷ Καταστίχῳ τῶν Ἀφιερωτῶν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ μετὰ χρονολογίαν 23 Νοεμβρίου 1785 ὡς ἀφιέρωσας διὰ τοῦ υἱοῦ του Γιάννου κατὰ τὸν θάνατόν του «γρῶσια 100 διὰ τὴν μνημονεύεται παρρησίαν».

7. Θεοφύλακτος. Διάδοχος τοῦ Κωνσταντίου, κατὰ μόνον τὸ σημεῖωμα τοῦ Κώδικος τῆς Ἐπισκοπῆς (1786 μέχρι πρὸ τοῦ 1812).

8. Ζαχαρίας. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ἐπισκοπικὸν Θρόνον πρὸ τοῦ 1812, ὡς συνάγομεν ἀπὸ «Ἀρχιερατικὸν ἐπιτίμιον κατὰ κλεπτῶν», ἐκδοθὲν τῇ 29 Μαΐου 1812 ὑπὸ τῆς ἐν Κρήτῃ Ἱερέως Συνόδου καὶ φέρον τὴν ὑπογραφήν του (*).

Ἐσφάγη ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 23—24 Ἰουνίου 1821 μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων (**). Τὸ ὄνομά του συνδέεται μετὰ παράδοσιν καθ' ἣν ὑπέικων εἰς πιέσεις τοῦ Τοπάρχου Σητείας Ἰβραῆμ Ἀφεντακάκι ὑποστηρίζοντος ὑπηρετήν αὐτοῦ παντελῶς ἀγράμματον, ἐδέχθη καὶ ἔχειροτόνησεν αὐτὸν Ἱερέα. (49).

(48') Ἡ ἐπιγραφὴ, ἣ καὶ ὑπὸ Ξανθοῦδίδου δημοσιεύθησα (Χριστ. Ἐπιγρ. σελ. 93) ἔχει οὕτω: «Τῷ Θεοφιλεστάτῳ καὶ Θεοπροβλήτῳ κυρίῳ κύρ Ἰωσήφ Σητείας ὑπόδουλος Μηχαῖλ Μαστροκωνσταντούλακης ἐκ κόμης Κεφαλᾶ». Φαίνεται ὅτι τὸν Σταυρὸν ἢ μᾶλλον τὴν θήκην μόνον εἶχε προσφέρει εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, αὐτὸς οὗτος ἴσως καὶ κατασκευάσας αὐτὴν, ὡς μάστορας, ὁ Μαστροκωνσταντούλακης ἐκ κόμης Κεφαλᾶ (Ἀποκορώνου), ὁμοζῶριος πιθανῶς ἢ συνεπαρχιώτης τοῦ Ἐπισκόπου.

* Τομ. « Ἰδ. καὶ Ἐγγρ. Ἐκκλ. Κρ » ΕΠΒΣ, I', σ, 230.

(*) Κριτοβ. Ἀπομνημ. σελ. 41.

49. Ὁ Ἱερεὺς οὗτος νομίζων ὅτι ὄφειλε κατὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν Ἁγίων τὴν ἐξάφη τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπισκόπου ἀπεκαλεσθῆναι αὐτὸν «Μαστροφζαχαρίαν», ἐκφωνήσας,

9. Μελέτιος. ἐκ τῆς ἐπιφανοῦς τῆς πόλεως Ἡρακλείου οἰκογενείας Νικολετάκι. Μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Μητροπολίτου Γερασίου καὶ τὸν ἐκ πανώλους θάνατον τοῦ ὡς Τοποτηρητοῦ προσκληθέντος εἰς Ἡράκλειον Ἐπισκόπου Ἀρκαδίας Νεοφύτου, ὁ Μελέτιος, Ἀρχιδιάκονος τότε παρὰ τῆ Μητροπόλει ὄν, ἔμεινεν Ἐπιτροπεύων, ἔλλειπει Ἐπισκόπου. μέχρι τοῦ 1823, ὅτε ἦλθεν ὡς Μητροπολίτης ὁ ἐξ Ἀγχιάλου Καλλίνικος.

ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου τούτου προσχθεὶς εἰς τὸν τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Ἀρχιερωσύνης βαθμὸν, ἐτοποθετήθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Σητείας, χηρευούσης δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱερᾶς ἀνεπλήρου καὶ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῆς.

Τελευτήσαντος τοῦ Μητροπολίτου Καλλινίκου ἐν ἔτει 1831, ἐψηφίσθη καὶ ἐκλήθη διάδοχος αὐτοῦ ὁ Μελέτιος.

Ὡς Μητροπολίτης, μεταξύ τῶν ἄλλων εἰς τὸ Ἐπισκοπικὸν καθεστῶς μεταβολῶν, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἐν προηγουμένῃ σελίδι, ἐνήργησε καὶ τὴν κατὰ τύποις συγχώνευσιν τῶν Ἐπισκοπῶν Ἱερᾶς καὶ Σητείας ὑπὸ ἓνα Ἐπίσκοπον (1832). Ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον ἐν ἔτει 1839, ὡς βλέπομεν εἰς Πράξιν ἀφιερωτικὴν ἐν τῷ παρὰ τῆ Μητροπόλει Καταστίχῳ ἀφιερωτῶν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου κατέλιπεν Ἀρχιερατικά τινα Ἀμφια (*).

Ἱερᾶς καὶ Σητείας

Τοῦ Κώδικος τὸ σημεῖωμα προσθέτει: «καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν: Γεράσιμος, Καλλίνικος, Ἰλαρίων, Νεόφυτος». Παρὰ τὸ σημεῖωμα τοῦτο, ὡς καὶ ἐν τῷ τῶν Μονῶν Κώδικι, βλέπομεν ἕτερον τοῦ τελευταίου Ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἔχον οὕτω: «Ἐπίσκοποι ὧν μνημονεύω: Γεδεῶν, Γερασίου, Καλλινίκου, Ἰλαρίωνος, Νεοφύτου, Γρηγορίου καὶ Νικοδήμου». Εἰς ταῦτα δέον νὰ προσθέσωμεν ἤδη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμβροσίου, νὰ παραλείψωμεν δὲ τὰ τοῦ Γεδεῶν καὶ Νικοδήμου (50). Οὕτω δὲ προκύπτει ὁ ἐπόμενος πίναξ: Γεράσιμος, Καλλίνικος, Ἰλαρίων, Νεόφυτος, Γρηγόριος, Ἀμβρόσιος. (51)

Ι. Γεράσιμος. Κατὰ τὰ σημειώματα τῶν Κωδίκων. Ἐν τινι βι-

Μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἐπισκόπου καὶ Πατρὸς ἡμῶν Μαστροζαχαρία». (Ἄγγελ. «ὁ Γενιτασμιὸς ἐν Σητεία» «Κρητικαὶ Μελέται» 1933, τ. 3, σ. 91).

* Σισυρ. Στατ. σ. 178, 180—Εὐμενίου «Ὁ Ἀφιερωτὴς τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ ἐν Κρητ. Λαφῷ» σελ. 116—Γωμ. «Εἰδήσεις καὶ Ἔγγρ. κλ» ἐν ΕΕΒΣ. Ι', σ. 205, 206, 221.

50 Γ ε δ ε ὦ ν εἶναι Ἐπ. Ἱερᾶς, περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν ἤδη. Ν ι κ ὁ δ η μ ο ς δὲ Ἰ π. Ἀρκαδία, ἧς τμήμα προσετέθη τῷ 1900 εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱερᾶς καὶ Σητείας.

51 Δὶν περιλαμβανόμεν τὸν πρὸ τοῦ Γρηγορίου Μισαὴλ ὁ ὁποῖος ἐψηφίσθη μὲν

ογραφία τοῦ Ἐπισκόπου Ἰλαρίωνος ἀναφέρεται ὁ Γεράσιμος ὡς τελευτήσας τῷ 1845, ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ Καλλινίκου. Ἄλλην περὶ τοῦ Γερασίμου πληροφορίαν δὲν ἔχομεν.

2. Καλλίνικος. Ἐξελέγη τῷ 1841, ὡς πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τῆν ἐν τῷ Ἐκκλ. Φάρῳ Ἀλεξανδρείας πραγματείας τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἐν σελ. 53. Τὸν εὐρίσκομεν καὶ εἰς ἔγγραφον τοῦ 1844 (Σ)βριος), τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Γέροντας τοῦ Χωρίου Μέσα Μουλιανῶν Σητείας (*). Ἐτελεύτησε τῷ 1845, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, καὶ ἐτάφη, ὡς λέγεται, εἰς τὸν ἐν Ἱεραπέτρα ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου παρὰ τὸν τοῦ ναοῦ κτήτορα, Γρηγόριον μνημονουόμενον.

3 Ἰλαρίων. Ἐγεννήθη εἰς Μάλια Πεδιάδος τῷ 1808 ἐκ πατρὸς Παπα Μιχαὴλ Κατσούλλι καὶ μητρὸς Φωτεινῆς ἐκ Λατοίδας Μεραμβέλου. Τῷ 1823 εὐρεθεὶς ἐν τῷ Σηλαιῷ Μιλάτου ἠχμαλωτίσθη μετὰ πάσης τῆς πατρικῆς οἰκογενείας. Δραπετεύσας συνελήφθη πάλιν καὶ ἐπωλήθη εἰς τὸν Οἰκονόμον τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Σιναΐτικου Μετοχίου Ἁγίου Ματθαίου Μελσισεδέκ, ἔνθα καὶ πάλιν κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ Ἀγριολήθη (1828) συνελήφθη καὶ, διὰ δευτέραν φοράν πωληθεὶς, περιήλθεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Οἰκονόμου Μελσισεδέκ προστασίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν καὶ τρίτης τοιαύτης περιπετείας, ἐξαπεστάλη ὑπὸ τοῦ Γέροντός του ἔξω τῆς Κρήτης, εἰς Κάϊρον τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον φοιτῶν εἰς τὰ ἐκεῖ τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας Σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδύσεως.

Κατελθὼν εἰς Ἡράκλειον ἱερώθη λαβὼν τὸ καλογηρικὸν ὄνομα Ἰλαρίων, ἀντὶ τοῦ κοσμικοῦ Ἰωάννης, καὶ, ὡς Ἀδελφὸς ἤδη τῆς Μονῆς Σινᾶ, διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ Μετοχίου τὸν ἀποθανόντα Γέροντα του.

Τῷ 1845, τελευτήσαντος τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσητείας Καλλινίκου, ἐψηφίσθη διάδοχός του ὁ Ἰλαρίων. Μεταβαίνων οὗτος εἰς Κ)πολιν διὰ τὰ προχειρισθῆ ἢ καὶ διὰ τὰ ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, συνεταξίδευσεν μετὰ τοῦ τότε Γεν. Διοικητοῦ Κρήτης Μουσταφᾶ-Πασσᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν οἰκονομικῶς καταβαλὼν τὰ ἀναγκαζοῦντα ἔξοδα (40.000 γροσίων) διὰ τὴν χειροτονίαν ἢ ἀναγνώρισιν, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1847 τὸ ἀπαιτούμενον Σουλτανικὸν Βεράτιον.

κατὰ Ἰανουάριον 1879 ἀλλὰ δὲν μετέβη ποσῶς εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν ἄτε ἀποκρουόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων.

* Κατ. «Σητεία—Μέσα Μουλιανὰ» ἐν «Μύσ.» Β', 2, σ. 138.

Ὡς Ἐπίσκοπος, παρὰ τὴν μικρὰν του μόρφωσιν, ἀπεδείχθη φιλοπρόοδος. Ἐπεμελήθη τῆς ἰδρύσεως Σχολείων, προσέλαβε διδασκάλους διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν (52) μετεκάλεσεν ἐξ Ἡρακλείου Ἰατρὸν καὶ Φαρμακοποιὸν (Γεώργιον Δρακάκιν καὶ Ἀθανάσιον Νικολαΐδην) συνέδραμε καὶ ἐξεπαίδευσεν πτωχοὺς νέους ἐκ τε τῆς Ἐπαρχίας τῆς καταγωγῆς του καὶ ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς του (53) καὶ ἐν γένει ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐπισκοπῆς του.

Ἀναπληρώσας πολλὰκις τὸν εἰς Κ]πολιν ὡς Συνοδικὸν ἀπουσιάζοντα Μητροπολίτην Κρήτης, ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ταύτης νὰ ἐνεργήσῃ ἐπιτυχῶς τὴν ἀνάρτησιν Κώδωνος ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ, νὰ τελέσῃ δὲ τὸ πρῶτον τὴν κατὰ τὰ Θεοφάνεια πομπώδη τελετὴν τῆς εἰς τὴν θάλασσαν καταδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Τῆς τόλμης καὶ τοῦ σθένους του ἐναντι τῶν καταπιστικῶν τῶν Τούρκων τάσεων ἀπόδειξις εἶναι καὶ ὁ ἐγκαινισμὸς τῆς «Μεγάλης Παναγίας», τρικλίτου Ἐκκλησίας, ἐν τῇ «Μεγάλῃ Ἐπισκοπῇ» Σητείας (Πάνω—Πισκοπῆ), πρᾶξις, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (περὶ τὸ 1861), τολμηρὰ (54) ἀλλὰ βασιζομένη ἐπὶ τῶν καλῶν μετὰ τοῦ Διοικητοῦ Ἰσμαήλ—Πασσᾶ σχέσεων (55).

Τῷ 1866, ἐν Ἡρακλείῳ ἔσπευσε πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπανα-

52. Τὸν ἐκ Βιάννου Νικόλαον Κοντύλαν, τὸν ἐκ Λασηθίου Παπᾶ Ταμιωλάκιν καὶ τὸν ἐκ Πισκοκεφάλου Ξενικόν.

53 Ἐκ Πεδιάδος μὲν τοὺς; Ἐμμανουὴλ Κανάκιν, Καθηγητὴν Θεολόγον, Δημήτριον Φακιολάκιν, σπουδασάντα ἐν Χάλκῃ καὶ Ἐφημέριον Ἁγ. Μηνᾶ γενόμενον, τὸν Γεώργιον Παπαδάκιν ἐκ Πύργου, τὸν ἐκ Τυλίσσου Ἰωάννην Περγιδάρην, διάσημον Φιλολόγον, κ. ἄ. Ἐκ Σητείας δὲ τὸν ἐκ Ρουκκάκας Μιχαὴλ Παπαδάκιν ἢ Προφήτην, Διδάσκαλον, τὸν ἐξ Ὀρεινοῦ Θεοδοσίον Παπαδάκιν, τὸν ἐκ Στραβοδοξαρίου Νικόλαον Πολυχρονίδην, Πτυχιούχον διδασκαλον τὸν ἐκ Καρυδίου Πέτρον Μαρκαντωνάκιν, τὸν Ἀνθιμον Μαρκαντωνάκιν (Διάκονόν του), οὗ ἡ ἐκτενὴς βιογραφία ἐν «Μύσωνος» τόμ. Β, τ. 3 σελ. 239—240.

54 Ἐἶχε μὲν ἐκδοθῆ τότε τὸ Χάττι—Χουμαγιούν του 1856 καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν Κρήτην, ὁ Ὑψηλὸς Ὄρισμὸς τοῦ 1858, δι' ὧν ἀνεκηρύσσεται ἀνεξίθρησκεία καὶ ἐλευθέρια πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν Ὀρθόδοξον ἄσκησιν, ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ τῆς Νήσου παρενέβαλλον, ἐνεκα χρηματισμοῦ, πλεῖστα προσκόμματα εἰς τὰς ἐξωμοσίας πρὸ πάντων καὶ εἰς τὰς ἀνεγέρσεις, ἢ ἀνκαινίσεις Ἐκκλησιῶν (εἰκὼν τοῦ ναοῦ Πάνω—Πισκοπῆς ἐν «Μύσωνι», τομ. Δ' βλ. καὶ ὑποσημ. τῆς σελ. 46).

55. Ὁ Πασσᾶς οὗτος ἦτο χριστιανὸς, Κωνσταντῖνος καλούμενος. Παιὶς ὧν εἶχε συλληφθῆ ἐν Χίφ μετ' ἄλλων χριστιανοπαίδων αἰχμάλωτος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1822 καὶ ἐστάλη μετ' αὐτῶν εἰς Κρήτην, ἐνθα πάντες ἐξιολάμισθησαν. Ἐν τῷ πλοίῳ συνητήθη μετὰ τοῦ ἐκ Καΐρου εἰς Ἡράκλειον ἐπανακίπτοντος Ἰωάννου (Ἰλαρίωνος), ὁ ὁποῖος καὶ ἔδειξε μεγάλην, πρὸς τὸν αἰχμάλωτον συμπάθειαν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος—Ἰσμαὴλ ἐγίνε Διοικητὴς Κρήτης, ὁπότε ὁ Ἰλαρίων

στάσεως, τῆς ὁποίας ἦτο μεμυημένος, νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν του. Διήλθε διὰ τῆς ἐν Μεραμβέλλῳ Μονῆς Κρεμαστῶν καὶ μετέσχε τῆς ἐκεῖ συσκέψεως τῶν ἐπαναστατικῶν Ἀρχηγῶν τοῦ Τμήματος Λασηθίου εἴτα διὰ τῆς Μονῆς Φανερωμένης ἀφίκετο εἰς Ἱεράπετραν τὴν προτεραίαν τοῦ Πάσχα. Ἀκολούθως μετέβη εἰς Σητεῖαν, ἔνθα εὗρηκε διωργανωμένην τὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ τὸν Ἰωσήφ Δερμιτζάκιν. Ἐτέλεσε Δοξολογίαν ἐν Πισκοκεφάλῳ (12 Αὐγούστου) ὑπὲρ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος καὶ κατέληξεν εἰς τὴν Μονὴν Τοπλοῦ. Ἐκεῖθεν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδιακόνου Ἀνθίμου καὶ τοῦ Ὑποτακτικοῦ τοῦ Δημητρίου Φακιολάκι διεξεπεραιώθη πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν εἰς τὴν Νῆσον Κάσον (24 Ὀκτωβρίου), ὁπόθεν ἐπανελθὼν τῇ 19 Ἰουνίου 1868 εἰς Σητεῖαν, συνητητήθη ἐν Πισκοκεφάλῳ μετὰ τοῦ Διοικητοῦ Λασηθίου Κωστή—Πασᾶ Ἀδοσίδου καὶ, ὡς λέγεται, ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτόν.

Τῷ 1869, ἀγγελθέντος τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Καλλινίκου Νικολετάκι, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς Σμύρνην κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεδέχθη τὴν Ἐπισκοπὴν ταύτην ὁ Ἰλαρίων (8 Μαΐου 1869), Καλλινίκον καὶ ἐνταῦθα κατὰ σύμπτωσιν διαδεχθεὶς. Τὴν νέαν ταύτην Ἐπισκοπὴν ἐκράτησε μέχρι τοῦ 1880, ὁπότε πάσχων ὑπὸ ρευματισμῶν καὶ εἰς Αἴγυπτον πρὸς θεραπείαν μεταβαίνων ἔκρινε καλὸν νὰ κατευθυνθῇ εἰς τὴν Μονὴν Σινᾶ. Κατὰ τὸ ταξιδιὸν του ὅμως προσεβλήθη ὑπὸ ἡμιπληγίας, ἐξ ἧς ἐπὶ τετραετίαν ταλαιπωρηθεὶς ἐτελεύτησε τῷ 1884.

Ταῦτα ἀπὸ βιογραφίαν συντεθεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν τοῦ ποτὲ Δημητρίου Φακιολάκι, ὑποτρόφου τοῦ Ἰλαρίωνος καὶ Ἐφημερίου τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ (*). Ἀλλὰ καὶ ἐπίσημα ἔχομεν στοιχεῖα, ἦτοι:

α') τὸν παρὰ τῇ Μον. Ἐπιτροπεῖα Κώδικα τῆς Μονῆς Τοπλοῦ, «συσταθέντα ὑπὸ Θεοφιλεστάτου Ἀγίου Ἱεροσητείας Κυρίου Κυρ. Ἰλαρίωνος ἐν ἔτει σωτηρίῳ ΑΩΞΒ». (**). β') τὸν παρὰ τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης Κώδικα τῆς Ἐπισκοπῆς, εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ ὁποίου ἔχει κατα-

ἦτο Ἐπίσκοπος Ἱεροσητείας, ἀνεμνήσθησαν τῆς καλαιᾶς, ἐκείνης γνωριμίας καὶ συνεδέθησαν διὰ φιλίας ἢ ὅποια ἐνεθάρρυνε τὸν Ἐπίσκοπον εἰς τὰς τολμηρὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις του. Περὶ τοῦ Διοικητοῦ τούτου, ὁ ὁποῖος ἔκαλεῖτο καὶ Χεκημ—Πασσᾶς, ὡς Ἰατρός βλ. καὶ ἐν «Μύσωνι» τόμ. Δ' σελ. 73.

(*) Φακιολ. Βιογρ. Σημ. Ἰλαρ. Ἐπισκόπου ἐν «Ἰδης» φύλ. 27 καὶ 30 Σ)βρίου, 1, 2, 4, 8, 9, 14 καὶ 24 Ὀκτ. 1931.

(**) Κατ. «Κώδ. Τοπλοῦ» ἐν Μύσ. Β', 3, σελ. 186—188.

χωρηθῆ τὸ περὶ Ἐπισκοπικῶν καὶ Πατριαρχικῶν δικαιωμάτων Συγγίλλον τοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ χρονολογίαν 1 Ὀκτωβρίου 1862 μετὰ σχετικῆς Πράξεως «τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν Ἐπαρχιῶν Ἱερᾶς καὶ Σητείας» (56) γ) Σημείωμα τοῦ διαδόχου τοῦ Ἱαριῶνος περὶ τῆς εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης μεταθέσεως αὐτοῦ.

(56) Ἐπὶ τούτοις ἔχομεν καὶ Βιβλίον Ἀκολουθιῶν τοῦ Ἀγίου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καὶ ἄλλων ἐκ Κρήτης Ἀγίων, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1877 «ἐπιμελεία καὶ δαπάνη Ἱαριῶνος Ἐπισκόπου Ρεθύμνης» (*). Προσέτι καὶ ἰδιγραφὸν πωλητήριον ἔγγραφον δημοσιευθὲν ὑπὸ Ἐμμ. Βλαστοῦ, Διδασκάλου Μαλλίων, ἀλλὰ μὲ ἐσφαλμένην χρονολογίαν. (57)

56. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης, κατάχωρηθεῖσιν ἐν ἑτέρῳ βιβλίῳ ἡμῶν «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» (Μέρ Α', ὑποσημ. 48), κατενεμήθησαν εἰς τὰ Χωρία τῶν Ἐπαρχιῶν ἡ τε Πατριαρχικὴ (ἐκ 10 χρ. εἰκοσοφράγκων) καὶ ἡ Ἀρχιερατικὴ (ἐκ 400 χρ. 20)φρ.) ἑτησίαι χερηγία.

Ἐπὶ ἐκάστου χωρίου κατενεμήθη κατόπιν τὸ εἰς αὐτὸ ἀναλογῆσαν πᾶσιν καὶ ἐκάστη οἰκογένεια, κατὰ λόγον τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἐπιβαρύνετο κατ' ἔτος μὲ 10—25 γρόσια διὰ τὸ «Ἀρχιερατικὸν ἐτήσιον» ἢ τὸ «Δεσποτικὸν» πλὴν τοῦ Ἱερέως ὁ ὁποῖος ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλλῃ μίαν λίραν (γρ. 100—120). Προ τοῦ 1862 ἡ ἐπιβάρυνσις διὰ τὰ «Δεσποτικά» ὤριζετο εἰς 12 παράδες δι' ἕκαστον ἔγγαμον πολίτην.

Τὰ Ἀρχιερατικά ταῦτα δικαιώματα, καταθλιπτικά διὰ τὰς πτωχὰς οἰκογενείας καὶ ἐπιζήμια διὰ τὸ γόητρον τοῦ Ἀρχιερέως, κατηργήθησαν τῷ 1887 καὶ ἀντ' αὐτῶν ὠρίσθησαν μισθοδοσίαι πάγια (Σταυρ. Στατ. σελ. 182), αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνοντο εἰς τὸν δημόσιον τῆς Νήσου Προσμὸν καὶ κατεβάλλοντο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἑλλειπῶς ὁμως καὶ ἀτάκτως, ὅπως καὶ εἰς πάντας τοὺς ὑπαλλήλους συνέβαιναν, ὥστε οἱ Ἀρχιερεῖς ἔμειναν μὲ τὰ «τυχηρά» τῶν μόνων καὶ εἰς μεγάλην χρεὴν πολλοὶ ἔξ αὐτῶν περιέπεσαν. Ἐκτενέστερος περὶ τούτων λόγος εἰς ἕτερον Βιβλίον. «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος», Κεφ. IV, παρ. Β' ἐδ. α'. «Τὰ οἰκονομικά τῶν Ἀρχιερέων».

* Γωμ. «Γουβερν. Κώδ.» ἐν «Νεοεὐκ. Ἀρχ.» 1935, σ. 88.

57 Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Ἰδὴ» Ἡσακλείου (1 Νοεμβρίου 1931) καὶ ἔχει οὕτω κατὰ λέξιν καὶ ὀρθογραφίαν: «διὰ τοῦ παράπτου μου πολιτικοῦ γραμματός φανερόν ἐγὼ ὁ Ἐπίσκοπος Ἱερᾶς καὶ σιτειᾶς ὅτι ἐσημειώσαμε μὲ τὸν ἀντὶ τὴν κατασουλίκι ἀπὸ χωρίου μάλῃ ἐπιπέσαμε ἀλαζὰ τὸ ἀμπέλι οὐδὲν ἔχάρισεν ὁ ἀνεψίος τοῦ οὐ μυχάλῃ του μοναστηριοῦ εἰς τὴν ζέχρη καὶ τίς κεραθίαι οὐδὲν ἔγινε εἰς τὸν ἀπᾶνο κάμπο ρίζες τέσσερις καὶ τοὺς δῖνα τοῦ ἀντόνη ἀλαζὰ καὶ μου δῖνη τοῖς πρακτικὸ χωράφι εἰς τὸ λασιθί εἰς τοῦ λαγοῦ ενοῦς πρακτικὸ εἰς τὸ σώχορο καὶ διὸ πρακτικὸ ἀπεξὸ ἀπὸ τὸ ἀλόνι καὶ διὰ τοῦτο ἐνένετο τὸ παρὸν ἔμπροσθεν τοὺς κάτοῦεν ὑπογεγραμένους μαρτίρους.

γύργης ἀύγεινός μάρτιρας, Ξαχάρης ἀσαργιότις μάρτιρας χα ζῆ μυχάλις μαρτιρας. 8 Μαρτίου 1811.

Ἐγὼ δεσποτικὴ ἱεράς καὶ σιτειᾶς ἠπόσχομε τὰ ἄνωθεν ἡδὸν καὶ ἡ βούλα μου

Ἱεράς καὶ σιτειᾶς ἐπιθεθεί».

Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου δὲν φαίνεται. Περιείχετο εἰς τὴν βούλλαν ἡ ὁποία παρ-

4. Νεόφυτος. Καλύμνιος τὴν πατρίδα μὲ ἐπώνυμον Καλογερίδης. Ἀπόφοιτος τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς. Προστατευόμενος τοῦ συμπατριώτου τοῦ Μελετίου Μητροπολίτου. Ὡς Ἐπίσκοπος Σητείας ἐνεκαθιδρόθη τῇ 10 Μαΐου 1869, καθὼς ὁ ἴδιος ἐσημείωσεν εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἐπισκοπῆς. Βραχὺς τὸ σῶμα, ὀξύνοος, φιλοπρόοδος καὶ δραστήριος, ὅσον καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, εὐερέσθιτος ὅμως ἴλιαν καὶ ὀργίλος (58) Διὰ τοῦτο, κατόπιν ἀναφορᾶς τῶν Προκρίτων, ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἐπισκοπῆς ὁ διάδοχος αὐτοῦ Γρηγόριος σημειοῖ: «Παυθέντος τοῦ Ἐπισκόπου κυρίου Νεοφύτου κατὰ Φεβρουάριον 1878... προήχθημεν ἡμεῖς κλπ.» Ἔτι περὶ τοῦ Νεοφύτου ἐπίσημα στοιχεῖα ἔχομεν: α') τὸν Διοργανισμὸν τῶν Μονῶν (1870) φέροντα τὴν ὑπογραφήν του. β) Ἐγγραφοὺς τῆς Δημογεροντίας Λασηθίου (16 Φε-

λείφθη κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν.

Ἡ χρονολογία δὲν δύναται νὰ εἶναι 1841, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἀκόμη Ἐπίσκοπος ὁ Ἰλαρίων, ἀλλὰ 1847. Κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ χειρογράφου ἐξελήφθη τὸ 7 ὡς 1. Μοναστήρι θὰ εἶναι τοῦ ἁγίου Ματθαίου ἐν Ἡρακλείῳ ἢ μᾶλλον τὸ τῆς Καρδιωτίσης (Κέρρας) Πεδιάδος, διότι τὸ Μοναστήριον τοῦτο εἶχε Μετόχιον εἰς τοῦ Λαγοῦ Δασηθίου (Γεωργίου Στ. «Μονὴ Κερᾶς» «Ἐλ. Σκέψει» 15 Ἰουλ. 1930)

Ἐννοία τῆς τόσον κακῶς συντεταγμένης ἀνταλλακτικῆς Πράξεως εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Μιχαὴλ (ἀνεψιὸς τοῦ Ἀντωνίου Κατσουλλάκι), εἶχε δωρήσει εἰς τὸ Μοναστήρι ἄμπελον εἰς θέσιν ζέχερην καὶ 4 χαρουπέας εἰς τὸν κάμπον. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὡς ἀντιπρόσωπος, φαίνεται, τοῦ Μοναστηρίου, δίδει τὰ κτήματα ταῦτα εἰς τὸν ὁμοχώριον καὶ συγγενὴ τοῦ Ἀντωνίου Κατσουλλάκιν, ὁ ὁποῖος εἰς ἀντάλλαγμα δίδει εἰς τὸν Ἐπίσκοπον κτήματά του, ἡτοι: α') εἰς τοῦ Λαγοῦ Δασηθίου ἀγρὸν τριῶν πρακτικῶν, β') εἰς τὸ σάχωρον ἀγρὸν ἐνὸς πρακτικοῦ καὶ γ') ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ ἀλῶνι ἕτερον ἀγρὸν ἐνὸς πρακτικοῦ.

58 Εἰς τῶν παρ' αὐτῷ ὑπηρετησάντων Διακόνων γράφει:

«Ἦτο θυμώδης, ἐλάσφημος, πολὺ κακὸς τὴν γνώμην
ἢ φύσιν δὲν ἐγέννησε τὸν ὅμοιον ἀκόμη.

Δώδεκα Διάκοι ἔβουγαν ἐντὸς τεσσάρων χρόνων,
γιατὶ δὲν ὑποφέμανε τὰς ὕβρεις καὶ τὸν πόνον.

Βλασφήμια καὶ κτυπήματα καθημερινῇ καὶ σκόλη.

Σὰν σκλάβος ὁ ἐλεύθερος δούλευε στὸ περὸ βόλι.»

Πρὸς δὲ τὸν Μητροπολιτικὸν ἀπευθυνόμενος καταγγέλλει ὁ αὐτὸς Διάκονος.

«Τὰ ἔθη του εἶναι χρηστά, ἀθῶα ἡ ψυχὴ του
καὶ τὸ καθῆκόν του εὐθὺ καὶ ἡ ἀπόφασίς του.

Ἄλλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους του εἶναι πολὺ θυμώδης
καὶ μ' ἓνα φύλλον πῆδημα γίνεται θηριώδης.

Πολλάκις δίχως ἀφορμὴν, χωρὶς καμμίαν αἰτίαν,
ἔρχονται τὰ κτυπήματα καὶ ἡ κακολογία».

(Βλ. Παπαδάκι: «Ὁ Γεροντογιάννης καὶ ἡ Μονὴ Καψᾶ» καὶ ποίημα Ἰωσήφ Γεροντάκι» κατατεθειμένον εἰς τὴν Μονὴν καὶ εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον).

βρουαρίου 1861) πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμενον. γ') Ἀπάντησιν αὐτοῦ (2 Μαρτίου 1871). δ') Ἀπόφασιν (ὑπ' ἀριθμὸν 79 τῆς 7 Δεκεμβρίου 1874) περιλαμβανούσαν τὸ ὄνομά του. καὶ ε') Ἐγγραφὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐφημέριον Μέσα—Μουλιανῶν (*).

Ἐπεσκόπευσεν ἑννέα περίπου ἔτη (1869—1878).

Ἐ. Γρηγόριος ἐκ Καλλικράτους Σφακίων καταγόμενος, Παπαδοπετράκις τὸ οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον. Ἐγενήθη τῷ 1812, ἀπὸ μικρᾶς δὲ ἡλικίας προκρίνας τὸν μοναχικὸν βίον μετέβη εἰς τὴν ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα Μονῆν Ἁγίας Τριάδος Τσαγκαρόλων καὶ εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν προεχειρίσθη Διάκονος. Ὡς Ἀδελφὸς ἤδη τῆς ἁγ. Τριάδος εἰσήχθη εἰς τὴν Ριζάρειον Σχολὴν ἐξ ἧς ἀπολυθεὶς καὶ κατελθὼν εἰς τὴν Μονὴν του προήχθη εἰς Ἱερομόναχον καὶ βραδύτερον ἡγουμένευσεν ἐν αὐτῇ κατὰ δύο τετραετεῖς περιόδους (1862—66 καὶ 1873—76.)

Τῷ 1866 μετέσχε τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων Πληρεξουσίων (**).

Τῷ δὲ 1878 ἀπετέλεσε μέλος τῆς ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως καταρτισθείσης Ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία μετὰ τῶν Αὐτοκρατορικῶν Ἀπεσταλμένων συνέταξε τὸ Πολίτευμα τῆς Κρήτης, τὸ ἐπικληθὲν «Σύμβασιν τῆς Χαλέπας». (***)

Τῷ 1880, χηρευούσης τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱεροσητείας, ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἐπίσκοπος αὐτῆς, ἐχειροτονήθη δὲ τῇ 3 Φεβρουαρίου καὶ ἀνέλαβε τὴν Ἐπισκοπὴν τῇ 10 τοῦ αὐτοῦ μηνός, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ἐσημείωσεν ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἐπισκοπῆς, προκύπτει δὲ καὶ ἐκ τοῦ σχετικοῦ τῆς Μητροπόλεως ἐγγράφου «πρὸς τὸν Χριστιανικὸν τῶν Ἐπαρχιῶν Ἱερᾶς Σητείας λαόν».

Τὸ ὑψηλὸν καὶ ὀγκῶδες τοῦ σώματος, τὸ σοβαρὸν καὶ ἀγέλαστον τῆς μορφῆς (εἰκὼν I.) πρὸς δὲ καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν ἢ πολιτικὸν παρελθὸν τοῦ Γρηγορίου προσέδιδον εἰς τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ γόητρον καὶ δύναμιν ἐπιβολῆς ἀξιοσημείωτον, προσόντα δηλαδὴ Ἐπισκόπου πολύτιμα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν δὲν εἶχε θρησκευτικὰ μόνον ὁ Ἐπίσκοπος ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ νὰ ἐπιτελῇ καθήκοντα καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων νὰ ἐπιβάλλεται ὥστε νὰ καταστέλλῃ ἢ νὰ προλαμβάνῃ

*. Κατ. «Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Σητεῖα» ἐν «Μύσωνι» Α', I, σελ. Καὶ «Σητεία Μ. Μουλ.» «Μύσ. Β', σ. 138 22—25.

** . Παπαδ. «Ἀλληλογραφία Ἐπαν. Συνελ. καὶ Πρ. Κυβερνήσεως» κατατεθειμένη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον.

***. Σταυρ. Στατ. σελ. 160 ὑποσ. 4

τάς εἰς βάρος τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου αὐθαιρεσίας αὐτῶν.

Παρά τὰ ἐξαιρετικά καὶ γνωστά ταῦτα τοῦ Γρηγορίου προσόντα, φυσικά καὶ ἐπίκτητα, ἢ ὑποψηφιότης αὐτοῦ καταπολεμήθη σφόδρα ἐν Σητεῖα καὶ Ἱεραπέτρα ἐξ αἰτίας παρεξηγήσεών τινων. (59) Καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν ἀντίδρασις αὐτῆ ὑπεχώρησε πρὸ τῆς Κυβερνητικῆς ὑποστηρίξεως, ἐκδηλωθείσης διὰ τοῦ τότε τὴν Διοίκησιν τοῦ Τμήματος Λασηθίου κατέχοντος Κωνσταντίνου Σφακιανάκι, αἱ παρεξηγήσεις ὁμῶς παρέμειναν ἢ καὶ ἐνισχύθησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε παρεκώλυσαν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῶν μεταξὺ Ποιμένος καὶ Ποιμνίου προσηκουσῶν σχέσεων ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ.

59 Εἶχε γνωσθῆ ὅτι, πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ Ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐχρησιμοποίησε μέσα τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὅποια ἐπροθυμοποιεῖτο πάντοτε νὰ ἐπωφελητῆι εὐκαιριῶν διὰ ν' ἀχρηστεύῃ μετὰ τὸ μέσον δημοσίων ἀξιομάτων καὶ θέσεων πᾶν πρῶτον τὸ ἔσπιον θὰ ἔκρινεν ὡς δυνάμενον νὰ δράσῃ ἐπαναστατικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διέθεσε χρηματικά ποσὰ ὑπέρογκα (800 χρ. λίρας διὰ μόνον τὸν Μητροπολίτην κατὰ τινα ἐπιστολὴν περιλαμβανομένην εἰς τὴν παρὰ τῶ Ἱστορικῶ Ἀρχεῖφ Ἀλληλογραφίαν Παρθενίου Κελαϊτῆ— Βλ. Τωμ. «Ἐκκλησία Κρήτης ἐν Νεοεπ. Ἀρχεῖφ» 1935 σ. 100 ἑξῆς.) Οὕτω δὲ ἡ Ἐπισκοπὴ Ἱεροσητείας ἐθεωρήθη ἔνθεν μὲν ὡς μέσον ἰκανοποιήσεως προσωπικῶν ἀξιώσεων Ἐπαναστατικοῦ Πληρεξουσίου, ἔνθεν δὲ, ὅπερ σοβαρώτερον, ὡς τιμᾶριον ἐξαγοραζόμενον πρὸς ἐκμετάλλευσιν.

Ἡ τοιαυτὴ παρὰ τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ Σητείας καὶ Ἱεραπέτρας μορφωθείσα γνώμη δὲν διεψεύσθη ἐκ τῆς στάσεως τοῦ Ἐπισκόπου. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπέδειξεν ἀδράνειαν (φυσικὴν ἢ χρονίων νοσημάτων συμπτωματικὴν), περιορισθεὶς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς Ἱστορίας του, (Ἱστορίας τῶν Σφακιῶν, τῆς μετὰ θάνατον τοῦ Συγγραφέως ἐκδοθείσης), καὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἀκροσφαλοῦς ὑγείας του, ἀδιαφορήσας ὅλως διὰ τὰς Ἐκκλησιοστικὰς καὶ Κοινωνικὰς ὑποθέσεις. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεῖχεν ἐπιμελῶς ἀπὸ παντός διὰ κοινωφελεῖς σκοποὺς ἐράνου ἢ καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἐλεημοσύνης, ἐν ᾧ, ἐξ ἄλλου, μετὰ πολλῆς ἀπαθείας βλέπων τὴν κατάστασιν πτωχῶν οἰκογενειῶν, ἐξήτει καὶ μέσῳ τῆς Τουρκικῆς Χωροφυλακῆς εἰσέπρατιεν ἀπ' αὐτῶν, τὰ διααιώματά του (Δεσποτιάτικα). Ταῦτα πάντα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ καθίστανται ψυχρότεροι ὁσημέραι, ἂν μὴ καὶ ἔχθρικοί, αἱ μεταξὺ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τοῦ Ποιμνίου τοῦ σχέσεις. Τοιούτων δὲ σχέσεων συνέπεια καὶ τὸ γεγονός ὅτι, οὐδὲ λέξιν μίαν ἐπαινετικὴν ὑπὲρ τῶν ἐγνωσμένης εὐλαβείας καὶ φιλοξενίας Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπισκοπῆς του, ἀλλ' ὄνειδῆ μόνον ἐπεφύλαξεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του κατ' αὐτῶν, ὡς καὶ κατ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Νομοῦ Λασηθίου, τοῦ ὁποίου ἡ παρεσιώπησεν ὅλως ἢ καὶ παρεχάραξε τὴν ἐπαναστατικὴν δράσιν.

Καίτοι δὲ εἶχε ποτε ὁμολογήσει ὅτι ἠδίκησε τὰς Ἐπαρχίας ταύτας πιστεύων συκοφαντίας καὶ γράφων αὐτάς εἰς τὴν ἱστορίαν του, καίτοι εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ἀπεκαθίστα τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συγγραφῆς του, δὲν ἠθέλησεν ἢ δὲν ἐπρόφρασε νὰ τὸ πράξῃ. Ἀποθνήσκων δὲ καὶ διαθίτων τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλησμόνησε παντελῶς τὴν Ἐπισκοπὴν του οὐδὲ Ἐπιτραχῆλιον εἰς αὐτὴν καταλιπὼν. (Βλ. καὶ Παπαδ. «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος».)

Ἐτελεύτησε τῆ 9 Ὀκτωβρίου 1889 ἐν Παρισίοις, ἔνθα ἐνοσηλεύετο κατὰ πολύποδος τῆς ρινός ἢ καὶ διαβήτου ἐτάφη δὲ ἐν Ἀθήναις δημοσίᾳ δαπάνῃ. Ἐπεσκόπευσεν ἑννέα περιπού ἔτη, πάντη ἄγονα ἐπισκοπικῆς ὑπὲρ τῶν Ἐπαρχιῶν δράσεως.

6. Ἀμβρόσιος ἐκ τοῦ Γεωργίου Σφακιανάκι ἀπό Μεραμβέλου καὶ ἐκ τῆς Εἰρήνης Δασκαλάκι ἀτὸ Χουδετσίου Πεδιάδος γεννηθεὶς τῆ 15 Σεπτεμβρίου 1856 καὶ Δημήτριος κληθεὶς. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐν Ἡρακλείῳ ἔνθα εἶχεν ἀποκατασταθῆ ὁ πατήρ του, ράπτης τὸ ἐπάγγελμα. Τὰ τοῦ Γυμνασίου μαθήματα ἤρχισεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα διέμενον ἀδελφοὶ του, συνέχισεν ἐν Ἡρακλείῳ καὶ συνεπλήρωσεν ἐν Ἀθήναις. Ἐφοίτησε καὶ εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ, εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον Σχολὴν καὶ εἰς τὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔλαβε πτυχίον Θεολογίας ἐν ἔτει 1887.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος μὲν ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱερικοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους, (εἶτα Πλαταμῶνος καὶ Λυκοστομίου ἐν Θεσσαλίᾳ), Ἀμβροσίου Κασσάρα, παρ' οὗ ἐπὶ ἔτος ὑπηρέτησε (1876—77). Πρεσβύτερος δὲ καὶ Ἀρχιμανδρίτης (1888) ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου Γ', τοῦ ὁποίου εἶχε καὶ τὴν προστασίαν κατὰ τὸν πλεῖστον τῶν σπουδῶν του χρόνον. Ὑπηρέτησεν ὡς Ἱεροκῆρυξ τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Καίρῳ, ὡς Ἐφημέριος δὲ ἐν Βέγγῃ Ἀιγύπτου ἀφήσας πανταχοῦ ἔργα μαρτυροῦντα καὶ σήμερον ἔτι τὴν ἐκεῖ ὑπηρεσίαν καὶ δραστηριότητά του.

Τῷ 1890 Ἰανουαρίου 28 προεχειρίσθη ἐν Ἡρακλείῳ εἰς Ἀρχιερέα καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν χηρεύουσαν Ἐπισκοπὴν Ἱερᾶς καὶ Σητείας. Ἡ ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία του ἠκούσθη μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐπαρχίαις, ἐν αἷς, εὐπαρουσίαστος, μελιχίος καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους, ὁμιλητικὸς δὲ καὶ εὐπροσήγορος, ἐπὶ τούτοις φιλόανθρωπος καὶ φιλελεῆμων, κατέκτησεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν δλην τοῦ Ποιμνίου του τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν (εἰκ. II.)

Ὅποια δὲ ὑπῆρξεν ἡ Ἐπισκοπικὴ του δράσις μαρτυροῦσι πολυἀριθμα ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπροίκισε πάσας τὰς ὑπερεκατὸν Κοινότητας ἢ Χωρία τῆς Ἐπισκοπικῆς περιφερείας καὶ διὰ τὰ ὁποῖα διέθεσε τὸ πλεῖστον τῆς δράσεώς του. Ἐμόρφωσε τὸν Κληρον, ἐφ' οὗ ἐπεβάλλετο οὐχὶ διὰ δεσποτικῆς αὐστηρότητος ἀλλὰ διὰ τῆς ἠπιότητος καὶ τῆς ἀγάπης.

Τριάκοντα καὶ πλέον νέους, ἀπὸ τῶν πτωχοτέρων οἰκογενειῶν παραλαβῶν, ἐμόρφωσε καὶ ἀπεκατέστησεν ἐν τῇ κοινῳίᾳ ὡς Ἐπιστήμονας, Τεχνίτας, Ἐμπόρους καὶ Κληρικοὺς, διακρινομένους ἤδη διὰ τε τὸ ἦθος καὶ τὴν μόρφωσιν.

Συνέτρεχε πάντοτε γενναιοφρόνως Συλλόγους, Σωματεία καὶ Φιλανθρωπικά Ἰδρύματα, Ἐκδότας βιβλίων, Περιοδικῶν καὶ Ἐφημερίδων, καὶ ἐν γένει μετείχε πάσης πάντοτε πρὸς καλὰ ἔργα κινήσεως ἢ καί προηγεῖτο αὐτῆς.

Ἐποφελθεῖς εὐκαιρίας ἤγειρε περίλαμπρον Ἐπισκοπεῖον ἐν θέσει καλουμένη «Ἁγιοσμένος», ὅπου καὶ ἐφιλοξένησεν ἡγεμονικῶς Πασσάδες, Πρίγκιπας καὶ ἄλλους ἐπίσημους ξένους (εἰκ. III.).

Κατὰ τὰς Ἐπαναστάσεις τοῦ 1896 καὶ 1897—98 δὲν ὑστέρησεν εἰς πατριωτισμὸν καὶ δραστηριότητα. Πρῶτον μὲν προνοήσας ἐγκοίρως συνέστησε καὶ ἐνεθάρρυνε πολυτρόπως τὸν ταχὺν τῶν χριστιανῶν ἐξοπλισμὸν, ἔπειτα δὲ, κατὰ τὴν διεθνή κατοχὴν, κατώρθωσε διὰ τῶν καλῶν του τρόπων νὰ προσοικειωθῇ τὰς Διεθνεῖς Στρατ. Ἀρχὰς καὶ νὰ ἐφεκλύσῃ ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος μίαν αὐτῶν εὐμένειαν, ἣ ὅποια ὑπῆρξε πολλαχῶς ἐποφελῆς. Ἀπὸ τῆς μιᾶς δὲ εἰς τὴν ἑτέραν τῶν Ἐπαρχιῶν ἀδιαλείπτως κινούμενος ὡς Ἐπίσκοπος ἢ ὡς Προεδρεύων τῆς ἐν Ἱεραπέτρα Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπετέλεσεν ὅσον καλύτερον ἀντελαμβάνετο τὸ καθήκον αὐτοῦ. (60). Ἐπὶ τούτοις, παρασκεύασε καὶ διεφύλαξεν ἐπὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ἢ πολιτικῶν πραγμάτων λεπτομερεῖς ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας, ὁμοῦ μὲ τὴν μακρὰν του ἀλληλογραφίαν, μὲ ἄλλα ἱστορικά στοιχεῖα καὶ βιβλία, κατέθηκεν εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης (*).

Ἐπαρασημοφορήθη πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 1893 μὲ τὸ Τουρκικὸν «Μετ ζ η τ ι ἐ» Δ' Τάξεως διὰ τινὰ ἐν Ἁγιοσμένῳ ὑποδοχὴν καὶ φιλοξενίαν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Δζεβάτ—Πασσᾶ, κατόπιν δὲ (1896) μὲ τὸ Ἑλλη-

60. Δὲν ἔλειψαν ὁμως, ὡς πάντοτε εἰς παρομοίους, καιροὺς συμβαίνει, αἱ παρεξηγήσεις καὶ ἔριδες, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ διάστασις τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς τὴν Ἐπαναστατικὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπεῖαν Σητείας. Ἡ Ἐπιτροπεῖα αὕτη, ἣ ὅποια περιελάμβανεν ἐν ἑαυτῇ πρόσωπα διαπρεπῆ κατὰ τε τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πολιτικὴν πείραν, ἀπέδιδεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον ἐνεργείας καὶ λόγους οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὰς ἀποτροπικὰς Ἐπισκοπὰς Ἐγκυκλίους, ἐνεθάρρυνον τοὺς Ἐπαναστάτας πρὸς γενικὴν φθορὰν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀπέδιδεν ἐπίσης ἔλλειψιν πολιτικῆς πείρας καὶ διπλωματικῆς δεξιότητος, τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τὰς μετὰ τῶν Διεθνῶν Ἀρχῶν ἐπίσημους σχέσεις τῶν Ἀντιπροσώπων τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ. Αἱ μομφαὶ αὗται τὰς ὁποίας ἀποκρούει εἰς τὰς ἐκθέσεις του ὁ Ἐπίσκοπος, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ μετάρχη τῆς Ἐπιτροπεῖας Σητείας, ἀλλ' ὡς Ἐπίσκοπος μὲνιν ἢ ὡς πολίτης ἄλλοις νὰ ἐνεργῇ ὅτι ἠδύνατο ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἢ ἐθνικῆς τοῦ τόπου υποθέσεως. (Βλ. Παπαδάκι «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμφιθέσις». Μέρος Β', II, Δ'.)

*. Βλ. Παπαδάκι «Τὸ Ἔργον τοῦ Ἱστ. Ἀρχεῖου Κρήτης» 1933 σελ. 16.

νικόν «Χρυσὸν Σταυρὸν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος» καὶ βραδύτερον, κατὰ τοὺς πολέμους Ἑλληνοτουρκικὸν καὶ Παγκόσμιον, μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Πολεμικὰ Μετάλλια, διὰ τὴν καθόλου μὲν ἐκπολιτιστικὴν του δρᾶσιν ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν μεγάλην προθυμίαν καὶ πρωτοβουλίαν πρὸς ἔθνικοὺς ἐράνους, καθ' οὓς καὶ ἄμφια αὐτοῦ πολῦτιμα προσήνεγκε πρὸς συμπλήρωσιν τῶν χρηματικῶν του εἰσφορῶν (61).

Πνευματικὰ του ἔργα ἀναφέρονται διάφορα, ἔξ ὧν ἐκδοθέντα μὲν τὰ ἑξῆς:

1. Συλλογὴ Ὁμιλιῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Λόγων, ἐκδοθεῖσα τῷ 1908 (σελ. 385 εἰς 16ον).
2. Συλλογὴ ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς Καινὴν-Κτίσιν, ἐκδοθεῖσα τῷ 1926 ὑπ' τὸν τίτλον «λόγοι πρὸς Νέους» (σελ. 72 εἰς 16ον μικρόν).
3. Διάφορα ποιήματα, θρησκευτικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον περιεχομένου, δημοσιευθέντα κατὰ καιροῦς ἐν ἰδιοῖς φυλλαδίοις καὶ εἰς Περιοδικά.

Πρὸς δὲ ἔτοιμα:

1. Πῶς δεῖ φέρεσθαι Κλῆρον καὶ λαὸν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις;
2. Τριάκοντα πέντε λόγοι εἰς τὴν Μεγ. Παρασκευὴν.
3. Τριάκοντα πέντε λόγοι εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας.
4. Ἑρμηνεῖα πασῶν τῶν Καταβασίων τοῦ ἔτους.
5. Διατριβαὶ δημοσιευθεῖσαι εἰς Ἐφημερίδας κλπ.
6. Ἐκθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Ἐπανάστασιν 1897—98.

Καὶ ὑπὸ ἐπεξεργασίαν Μεταφράσεις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ:

1. «Τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» τοῦ Chateaubriand,
2. «Ἐκλογαὶ Λόγων» Γάλλων Ἐκκλησιαστικῶν Ρητόρων.
3. «Αἱ Διατριβαί» τοῦ Triall.
4. «Αἱ Μελέται ἐπὶ τῶν Μυστηρίων κλπ.»
5. Οἱ ἐπικήδειοι καὶ οἱ Πανηγυρικοὶ τοῦ Bossuet.
6. «Τὰ Ἐκλεκτὰ Ἔργα» τοῦ Marsillon.

Σημ. Πάντα ταῦτα μετὰ τῆς πλουσίας Βιβλιοθήκης, τῶν πολυτιμῶν Ἀρχιερατικῶν καὶ μικρῶν τινῶν χρηματικῶν ποσῶν περιήλθον εἰς τοὺς νομίμους κληρονόμους τοῦ Ἐπισκόπου καὶ εἰς τὸ ὑπηρετικὸν αὐτοῦ προσωπικόν. (62)

61. Τὸ Σουλτανικὸν Παράσημον καὶ τὰ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν σχετικὰ ἔγγραφα εὐρίσκονται νῦν φυλατιζόμενα μετ' ἄλλων τοῦ Ἐπισκόπου ἱστορικῶν συλλογῶν παρὰ τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης. (βλ. Παπαδάκι. «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» Μερ. Δεύτερον, ἵποσημ. 16 καὶ 70.)

(62) Διαθήκη γραπτὴ λέγεται παραδόξως ὅτι δὲν ἀνευρέθη, ἀλλ' ὅτι προφορικῶς μόνον κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς, ὑπὸ τύπον παρμηγελιῶν καὶ συστάσεων, ἔγινε

Ετελεύτησε τῆ 5 Ἰανουαρίου 1929, βραχυχρόνιον νοσήσας ἐξ ἡμιπληγικῆς προσβολῆς, εἰς ἡλικίαν 72 ἐτῶν, ἐπισκοπεύσας ἔτη 38, μῆνας 11 καὶ ἡμέρας 7.

Νεαπόλεως

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀμβροσίου (1929), ἡ Ἐπισκοπὴ ἔμενε χηρέουσα μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1932, ὁπότε διὰ τοῦ νόμου 5621, ὡς προεπινοηθέν, αἱ δύο τοῦ Νομοῦ Λασηθίου Ἐπισκοπαί, Ἱεροσπετίας καὶ Πέτρας, συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπισκοπὴ Νεαπόλεως», περιλαμβάνουσαν ἀπάσας τοῦ Νομοῦ τὰς Ἐπαρχίας. Πρῶτος δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς Νεαπόλεως Ἐπίσκοπος ὁ ἀπὸ Πέτρας.

Διονύσιος Μραγκουδάκις (*).

Καταγέται ἐκ Μαργαριτῶν Μυλοποτάμου τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης γεννηθεὶς τῷ 1872. Ἀμα τὰ μαθήματα τῆς Πρώτης Ἐκπαιδύσεως (Δημοτικῆ καὶ Ἑλληνικῆ Σχολεῖου) συμπληρώσας ἐν ἔτει 1889 προσήλθεν εἰς τὴν Μοῆν Ἀρκαδίου, δαπάναις τῆς ὁποίας ἐφοίτησεν ἐπὶ διαιτίαν εἰς τὸ Γυμνάσιον Ρεθύμνης, μεθ' ὃ ἀπεστάλη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῇ Μέσῃ καὶ Ἀνωτέρᾳ Ἐκπαιδύσει σπουδῶν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικῇ Σχολῇ (1892—1898) καὶ εἶτα, πρωτοβουλία καὶ ἐνεργείαις τοῦ τότε Ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Διονυσίου Καστρινογιαννάκι, εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ Ρωσσίας Πνευματικῇ Ἀκαδημίᾳ εἰς ἣν ἐπὶ πενταετίαν ἐφοίτησε (1898—1903).

Πτυχιούχος ἤδη τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας ἐκλήθη καὶ ὑπηρετήσεν ὡς Καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν Μαθημάτων κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπὶ ἑξαετίαν ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1903 μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1909 διαλύσεως τῆς Σχολῆς, ἔπειτα δὲ, μετὰ διαιτῆ ἐν Εὐρώπῃ (Γενεύῃ, Παρισίοις καὶ Βερολίνῳ) διαμονὴν, εἰς τὸ ἐν Ρεθύμνῃ Ἀνώτερον Παρθεναγωγεῖον καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον ἀρρένων (1911—1916) ἐξ οὗ μετετέθη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πρακτικῶν Λύκειον (1916—1920) καὶ, τέλος, εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ ἐν Χαλκίδι Εὐβοίας Ἑλλ. Σχολεῖου.

τοιαύτη, διαθέσεις διερμηνεύουσα οὐχὶ διαφόρους πρὸς τὰς καθ' ἑλὸν τὴν βίον ἐκδηλουμένας. Τοιαύτη ὅμως διζήθη δὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν κληρονόμων ἰσχυρά. Ἐν τούτοις οὐδὲν διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδαμῶθεν διευπλώθη παράπονον, διότι τοσαῦτα ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ζῶντος ἀπῆλθον καὶ ἐνηργετήθησαν ἀμφότεραι αἱ Ἐπαρχίαι ὥστε μόνον διὰ τὸν θάνατον τοῦ καὶ οὐχὶ διὰ τὴν κληρονομίαν ἐλυπήθησαν σφόδρα καὶ ἐπένησαν ἐπὶ μακρὸν.

(*) Ἐκ τοῦ «Πανελληνίου Λευκόμοτος Ἐξαγογιαστῆριδος 1821—1921» τόμ. Γ΄.

Ἐκκλησιαστικοὶ βαθμοὶ καὶ ὑπηρεσίαι. Καρὸς Μοναχὸς καὶ προχειρισθεὶς εἰς Ἱεροδιάκονον ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι ἐτῶν ὑπηρετήσας ὡς τοιοῦτος τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ δεκαετίαν περίπου μέχρι τοῦ 1901, ὁπότε προήχθη εἰς Πρεσβύτερον καὶ Ἀρχιμανδριτὴν.

Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1920 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπηρετήσας ὡς Τοποτηρητῆς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κερκύρας καὶ Παξῶν ἐπὶ ἐξάμηνον, ἦτοι μέχρι τῆς πληρώσεως αὐτῆς δι' ἰδίου Μητροπολίτου. Ὑπὸ τῆς ἐν Κρήτῃ δὲ Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου προϋτάθη διὰ τὴν πλήρωσιν χηρευουσῶν Ἐπισκοπῶν, τῆς μὲν Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου ἐν ἔτει 1910 καὶ 1915, τῆς δὲ Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου ἐν ἔτει 1912 καὶ τῆς Πέτρας τῷ 1923, εἰς ἣν, ἐγκριθείσης ἀρμοδίως τῆς προτάσεως, ἐνεθρονίσθη τῇ 10 Ἰουνίου 1923.

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1932 συγχώνευσιν τῶν Ἐπισκοπῶν, ἀνέλαβε καὶ τὴν πρῶν Ἐπισκοπὴν Ἱερᾶς καὶ Σητείας, ἣν ἐποίμανε μέχρι τῆς ἀνασυστάσεως αὐτῆς ὡς Ἰδίας Ἐπισκοπῆς (Ὀκτώβριος 1935), ὁπότε ἡ ποιμαντορία περιωρίσθη εἰς τὴν τῆς Πέτρας Ἐπισκοπὴν.

Ἐπισκοπικὴ δρᾶσις. Κατὰ τὴν τριετὴ ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ἱερᾶς καὶ Σητείας ποιμαντορίαν αὐτοῦ ὁ Ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐπεμελήθη συντόμως τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Κοινωνικῆς τάξεως ὅπου αὐτὴ εἶχε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀμβροσίου διασαλευθῆ, ἐργασθεὶς πρὸς τοῦτο ἀόκνως διὰ θερμῶν συστάσεων καὶ πατρικῶν νουθεσιῶν. Ἐπλήρωσε χηρευούσας Ἐνορίας (Βαϊνιάς, Καλαμαύκας, Λιμένος Σητείας, Ἁγίας Τριάδος καὶ Σκοπῆς) ἠνεύωσε τὸν ἐπὶ Ἀμβροσίου ἀρξάμενον οἰκοδομικὸν ὄργανον καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀποπεράτωσιν κοινοτικῶν ἔργων καὶ ἰδία Ναῶν ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐτέλεσεν ἐγκαινιασμοὺς εἰς τοὺς ἐπομένους (63).

Α'. Ἐν Σητείᾳ

1. Ἐν Μέσα—Μουλιανοῖς, Παρεκκλήσιον Ἁγίου Νικολάου (3 Σεπτεμβρίου 1933).
2. Ἐν Μακρῷ—Γιαλῷ, Ἐξωκκλήσιον Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος (24 Σεπτεμβρίου 1933).
3. Ἐν Μυσιριοῦ, Παρεκκλήσιον Ἁγ. Κυριακῆς (1 Ὀκτ. 33)
4. Ἐν Τουρτούλοις, Ἐξωκκλήσιον Ἁγ. Παρασκευῆς (8 Ὀκτ. 1933)
5. Ἐν Πεύκοις, Ἐξωκκλήσιον Κοιμήσεως Θεοτόκου (22 Σεπτ. 1935).

(63) Παραθέτομεν τοὺς ἐγκαινιασθέντας Ναοὺς χάριν τῆς Ἱστορίας καὶ πρὸς τινὰ συμπλήρωσιν τοῦ σχετικοῦ πίνακος τοῦ περιληφθέντος ἐν ἑτέρῳ Βιβλίῳ ἡμῶν «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» σελ. 98—103.

6. Ἐν Σταυροχωρίῳ, Ἐξωκκλήσιον Προδρόμου (26—9—35).
 7. Ἐν Πόντᾳ παρά τὴν πόλιν Σητείας, Ἐξωκκλήσιον Ἁγ. Νικολάου (13 Ὀκτ. 1935).

Α'. Ἐν Ἱεραπέτρᾳ

1. Ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ, ἕτερον κλίτος Ἁγίας Τριάδος τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ (22 Ὀκτωβρίου 1933).
 2. Ἐν Βαΐνιᾳ, Ἐξωκκλήσιον Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου (29 Ὀκτ. 1933).
 3) Ἐν Κάτῳ—Χωρίῳ Ἐξωκκλήσιον Ἁγ. Ἀντωνίου (12 Νοεμβρ. 1933).
 4. Ἐν Παχειᾷ—Ἄμμῳ, ἕτερον κλίτος (Ἀναλήψεως τοῦ Σωτήρος) τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ (6 Μαΐου 1934).
 5. Ἐν Βαΐνιᾳ, Ἐξωκκλήσιον Τιμίου Σταυροῦ (13 Μαΐου 1934).
 6. Ἐν Ἱεραπέτρᾳ κατὰ τὴν θέσιν «Μπραΐμιανὰ», Ἐξωκκλήσιον Ἁγ. Γεωργίου (3 Ἰουν. 1934).
 7. Ἐν Ἐπισκοπῇ Ἐξωκκλήσιον Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου (27 Ὀκτ. 1935).

Γ'. Ἐν Βιάννῳ

1. Ἐν Γδοχίοις, Πρεκκλήσιον Εὐαγγελισμοῦ (26 Μαΐου 1934).

Δ'. Ἐν Μεραμβέλλῳ

1. Ἐν Καλῷ Χωρίῳ, (Πύργῳ), ναὸν Εὐαγγελισμοῦ καὶ Ἁγ. Ἀναργύρων (15 Ὀκτ. 1933).

Πνευματικὰ ἔργα. Πλὴν τῶν κηρυγμάτων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν διατριβῶν, τῶν δημοσιευθεισῶν εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις περιοδικῶν Τύπων. ἀποτελουσῶν δὲ ἀπαύγασμα ἐπιστημονικῆς καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως ἀρτίας καὶ ἀποπνεουσῶν τὸ γλυκὺ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀγάπης ἄρωμα, παρεσκεύασεν ὡς ἐνασίσιμον Διατριβὴν καὶ ὑπὸ τίτλον «Φώτιος Πατριάρχης ὡς ποιμὴν καὶ ρήτωρ» ἐξαιρετον πραγματείαν, τὴν ὁποίαν ἢ ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημία ἔκρινεν ἄξιον νὰ δημοσιεύσῃ ἰδίαις δαπάναις. Συνέγραψεν ἐπίσης ἱστορικὴν μονογραφίαν περὶ τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀρκαδίου καὶ ἑτέραν περὶ τοῦ ἐν Νααπόλει Ναοῦ τῆς «Μεγάλῃς Παναγίας». Ἄλλ' αἱ πρὸς τὸ ποίμνιον τοῦ Ἐγλύκλιοι μαρτυροῦσι μεγάλην φιλοπονίαν καὶ διοικητικὴν πείραν οὗ τὴν τυχοῦσαν, πατρικὴν δ' ἀληθῶς ἀγάπην καὶ πλήρη τῶν καθηκόντων τοῦ Ποιμένος τοῦ καλοῦ συνειδησιν, διὸ καὶ σεβασμοῦ ἀπεριορίστου καὶ ἐκτιμήσεως μεγάλης ἀπολαύει γενικῶς ἐν τῇ Ἐπισκοπικῇ αὐτοῦ περιφερείᾳ. (Εἰκ. IV)

Ἡ ῥωσιστῆ
 Ἡ ἀνίμδοτον

Ἱεράς καὶ Σητείας

Ἀνασυσταθείσης ἰδίας Ἐπισκοπῆς, ὡς εἶχεν αὐτὴ καὶ πρὸ τοῦ 1932 ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον «Ἱεράς καὶ Σητείας» καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν περιφέρειαν τῶν Ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρας, Σητείας καὶ μέρους Βιάννου, προεχειρίσθη ἴδιος Ἐπίσκοπος ὁ

Φιλόθεος Μαζοκοπάκις

ἀπὸ Ποταμίδας Κισάμου. Διακούσας τὰ μαθήματα Στοιχειώδους καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἐν Χανίοις ὡς ὑπότροφος τῆς Μονῆς Γουβερνέτου, εἰς ἣν προσῆλθε τῷ 1909 εἰς ἡλικίαν ἑξῆκα ἐτῶν, συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν ἐν Χανίοις καὶ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Θεολογικὴν Σχολὴν.

Ἀμα τὸ πτυχίον του λαβὼν ἐν ἔτει 1922 διωρίσθη Καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν ἐν τῷ Γυμνασίῳ Ρεθύμνης ὁπόθεν κληθεὶς εἰς Ἀμερικὴν τῷ 1925 ὑπὸ τῆς ἐν South Bend Indiana Ἑλληνικῆς παροικίας μετέβη καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ δεκαετίαν περίπου ὡς Ἐφημέριος τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ ὡς Προϊστάμενος τῆς Κοινότητος μετὰ μεγάλην αὐτῆς ἱκανοποίησιν καὶ εὐχαρίστησιν.

Ἀναλαμβάνων λοιπὸν τὴν Ἐπισκοπὴν Ἱεράς καὶ Σητείας φέρει ἱκανὰ τὰ ἐφόδια μορφώσεως, πείρας καὶ δραστηριότητος πρὸς πλήρη εὐδοκίμησιν ἐν τῇ ὁδῷ τῇ ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ Ἀμβροσίου καὶ Διονυσίου χαραχθείση.

β'. Ἐπισκοπικαὶ Ἐδραὶ

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τῶν Ἐπισκόπων τῶν τελευταίων Περιόδων ἐκτεθέντων συμπεραίνομεν, ὡς πρὸς τὰς Ἐπισκοπικὰς ἔδρας τὰ κάτωθι.

1. Ἱεράς. Ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἐπώλησεν οἰκίαν αὐτοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως Ἱεραπέτρας κειμένην καὶ ἠγόρασε κτήματα εἰς τὴν περιφέρειαν Γιαννιτισίου καὶ Κατω—Χωρίου τῷ 1671, ἠδρυσεν ἀναμφιβόλως εἴτε εἰς τὰ Χωρία ταῦτα, εἴτε εἰς τὸ παρ' αὐτὰ Χωρίον Πισκοπὴν, ἐνθα πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐνετός Ἐπίσκοπος, ἰὼς καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Νεοβυζαντινῆς Περιόδου.

Ὁ δεῦτερος Ἐπίσκοπος Μελέτιος, ὁ ὁποῖος ἀνεπλήρου καὶ τὸν Σητείας καὶ εἶχε κτήματα πατρικά ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι, ἠδρυσεν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν αὐτῇ καὶ δὴ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ,

ἢ ἐν τῷ Μεγάρῳ τῆς Ἐτιᾶς, τοῦ ὁποῦοῦ κύριος καὶ κάτοχος ἦτο τότε, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ὁ πατὴρ τοῦ Ἐπισκόπου Θεόδωρος.

Οἱ λοιποὶ τρεῖς Ἐπίσκοποι (Γεδεῶν, Αὐξέντιος καὶ Ἀρτέμιος), οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον λόγους νὰ διατρίβωσιν ἐκτὸς τῆς Ἐπαρχίας των, ὡς ὁ Μελέτιος, ἀλλ' οὐδὲ πλησίον τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν, ἦτοι ἐν τῇ πρωτεύουσῃ Ἱεραπέτρα ἢ παρ' αὐτὴν ἐν Πισκοπῇ, ἠδύναντο πλέον νὰ διαμένωσιν ἐξ αἰτίας τῆς ἐντάσεως τῶν τουρκικῶν αὐθαιρεσιῶν, ἠδρευον ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀπόκεντρα τῆς Ἐπαρχίας μέρη, εἰς τὸ παρὰ τὴν σημερινὴν Μοῆν Ἐξακουστὴν παλαιὸν Μονύδριον, νῦν Ἐξωκκλήσιον τῆς Κοινότητος Μαλλῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀρμός», ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ τάφοι Ἀρχιερέων ὑπάρχουσι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ περὶ τοῦ ὁποῦοῦ ἔχομεν τὴν ἐπομένην σπουδαιότατην ἱστορικὴν πληροφορίαν. Ἐν τῷ Κώδικι τῶν Μονῶν Ἱεραῶς καὶ Σητείας, οὗ ἀντίγραφον παρασκευάσθεν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ ἐστάλη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον, ἀναγινώσκομεν (σελ. 20) τὰ ἐπόμενα: «Ὁ Θεοφιλέστατος Ἅγιος Ἱεροσητείας Κύριος Ἰλαρίων προσέθηκεν ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ Ἱεροῦ αὐτοῦ Θρόνου εἰς τὴν Ἱεράν Μοῆν τῆς Φανερωμένης, μὴ ἐπαρκούντων πρὸς διατήρησιν αὐτῆς τῶν ἰδίων αὐτῆς κτημάτων, τὸ κατὰ τὸ Χωρίον Μάλλαις Ἱεραπέτρου εἰς θέσιν Ἀρμόν κείμενον Μοναστηράκιον μετὰ τῶν ἐφεξῆς κτημάτων».

Ἐπειτα ἡ Καταγραφή τῶν κτημάτων ἀποτελουμένων ἀπὸ Ἐκκλησιᾶν «μὲ παλαιὰ τέμπλα», ἀπὸ πέντε διάφορα οἰκήματα, ἀπὸ περιοχὴν μὲ 40 μουζουριῶν ἀγροῦς, ποτιστικῶς καὶ μὴ, ἀγριάδα, ἀπὸ 60 ἐλαιόδενδρα καὶ ἀπὸ ἄλλα εἰς πέντε θέσεις κτήματα περιέχοντα 215 ἐλαιόδενδρα.

Συνάγομεν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου στοιχείου ὅτι τὸ ἐν Ἀρμῷ Μοναστηράκιον μετὰ τῶν κτημάτων αὐτοῦ, ὑπολογιζομένων (κατὰ τὸ 1860) εἰς ἀξίαν 100,000 γροσιῶν ἦτοι 6.000.000 καὶ πλέον σημερινῶν δραχ. εἶχε μεταβληθῆ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων εἰς κτῆμα τοῦ «Ἱεροῦ Θρόνου» ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ἀσφαλῶς καὶ ὡς Ἐπισκοπικὴ ἔδρα μέχρι ἢ ὀλίγῳ πρότερον τῆς 20 Ἰανουαρίου 1860, ὁπότε ὁ Ἐπίσκοπος Ἰλαρίων παρεχώρησεν αὐτὸ εἰς τὴν Μοῆν Φανερωμένης. (Περὶ τούτου ὁμιλοῦμεν καὶ εἰς τὸ Εἰδικὸν περὶ Μονῶν Κεφάλαιον τῆς παρούσης Μελέτης, ὡς καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» ἔτερον Βιβλίον ἡμῶν).

2. Σητείας. Μαρτυρίαν οἶανδῆποτε, ἐφ' ἧς στηριζόμενοι θὰ ἠδυνάμεθα τὰ ὀρίσωμεν τὴν ἔδραν τῶν κατὰ τὴν Τουρκικὴν Περίοδον Ἐπισκόπων Σητείας, οὐδεμίαν ἔχομεν. Εἰκάζομεν ὅμως ὅτι ὡς ἔδραν αὐτῶν ἐχρησιμοποίησαν εἴτε τὴν Μοῆν Ἁγίας Σοφίας, ἔνθα καὶ νῦν εἶτι παρατηροῦνται τάφοι Ἀρχιερέων, εἴτε τὸ Χωρίον Πάνω—Πισκοπῆν,

ἐνθα καὶ οἱ Ἐνετοὶ Ἐπίσκοποι ἤδρευον μετὰ τὸ 1538 καὶ ναὸν μεγαλοπρεπῆ διετήρουν.

Σημειώτεον ὅτι οὐχὶ μακρὰν τῆς Πάνω—Πισκοπῆς κείται τὸ Χωρίον Τουρτοῦλοι, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν περὶ τὸ 1821 ἐποχὴν ἐχρησίμευεν ὡς ἔδρα Τοπάρχου Σημείας, τοῦ διαβοήτου Ἰβραὴμ Ἀφεντακάκι. Ἡ γειτονιά δ' αὕτη ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς Ἐπισκοπικῆς ἔδρας.

3. Ἰε ρ ᾶ ς καὶ Σ η τ ε ῖ α ς. Διὰ τὸν Καλλίνικον γινώσκομεν ὅτι ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ Ἀγ. Νικολάου, ἐντὸς τῆς πόλεως κειμένου, καὶ συμπεραίνομεν ὅτι ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἠδρευεν ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκτὸς ἐὰν νοσήσας ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρμῷ Ἐπισκοπῆς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν πρὸς νοσηλείαν, ἐνθα καὶ τελευτήσας ἐτάφη. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἐπὶ τῆς φιλελευθέρας καὶ ἀνεξισθρήσκου Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως ἠδρευεν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ὁ Ἐπίσκοπος Ἰεράς καὶ Σητείας Γεράσιμος ἐξηκολούθησε δὲ νὰ ἔδρευῃ ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Καλλίνικος, χωρὶς ὁμῶς νὰ ἐγκαταλείψῃ ὀριστικῶς τὴν τοῦ Ἀρμοῦ.

Ἐπὶ Ἰλαρίωνος λέγει μὲν ὁ βιογράφος αὐτοῦ ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχεν ὠρισμένη ἔδρα, ἀλλ' εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἀναμφιβόλως ὁ βιογράφος οὗτος τὴν μεταξὺ τοῦ 1847 καὶ 1860 κατάστασιν, καθ' ἣν ὁ Ἐπίσκοπος ἠδρευεν ὅτε μὲν ἐν Ἀρμῷ ὅτε δὲ ἐν Ἰεραπέτρα, διότι ἐν τῷ Πρακτικῷ τῶν «Ἀντιπροσώπων τῶν Ἐπαρχιῶν Ἰεράς καὶ Σητείας» οὗ καὶ ἐν προηγουμένῃ σελίδι (61) ἐμνημονεύσαμεν, ἀναγινώσκομεν: «Συνελθόντες ἐν τῇ Ἰερά Ἐπισκοπῇ», δὲν βλέπομεν δὲ καὶ ἔνδειξιν τοῦ τόπου ἐνθα ἔκειτο ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη καὶ συναγομεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἐπισκοπῆς γνωστῆς καὶ ὠρισμένης. Τοιαύτη δὲ θὰ ἦτο ἡ πόλις Ἰεράπετρα, διότι, ἄλλωστε, ἐκεῖ μόνον ἦτο εὐκόλον νὰ συνέλθωσι πολυπληθεῖς Ἀντιπρόσωποι πολλῶν Χωρίων.

Περὶ τοῦ Νεοφύτου καὶ τοῦ Γρηγορίου εἶναι γνωστὸν ἐξ ἐπιζώντων γερόντων ὅτι ἠδρευον ἐντὸς τῆς πόλεως Ἰεραπέτρας. Ὁ Γρηγόριος μάλιστα ἐκέκτητο ἰδίαν ἐξ ἀγορᾶς οἰκίαν τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ Ἀμβρόσιος ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὰ πρῶτα Ἐπισκοπικά του ἔτη, ἕως ὅτου ἐνεκατεστάθη εἰς τὴν ἐν Ἀγιασμένῳ ἔπαυλιν.

Τῷ 1918 ὁ Ἀμβρόσιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μετάβιβασας τὴν ἔπαυλιν Ἀγιασμένου εἰς τὴν Ἐνορίαν Ἰεραπέτρας, ἡ ὁποία καὶ ἐμίσθωσεν αὐτὴν εἰς τὴν Γεωργικὴν Ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους.

4. Ν ε α π ὀ λ ε ω ς. Ἡ ἔδρα ἐν Νεαπόλει ἐνθα καὶ Ἐπισκοπεῖον Κοινοτικόν.

5. Ἰ ε ρ ᾶ ς καὶ Σ η τ ε ῖ α ς. Μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης ἡ ἔδρα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Ἰεραπέτρας.

Τέλος

τοῦ Πρώτου Μέρους

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΟΝΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΓΕΝΙΚΟΝ—ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Ι. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Ὁ Μοναχικὸς βίος δὲν εἶναι χριστιανικὸν ἐπινόημα. Ὑφίστατο καὶ πρότερον ἐν τῷ Βουδδισμῷ καὶ ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ. Οἱ Φακίραι τῶν Ἰνδιῶν, οἱ Προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ἡλίας καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής), πρὸς δὲ καὶ οἱ θεραπευταὶ τῆς Αἰγύπτου, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς Πρόδρομοι καὶ Ἀπόστολοι τοῦ Μοναχισμοῦ. Καὶ ἡ Νεοπλατωνικὴ Φιλοσοφία διὰ τοῦ Φιλοσόφου Πλωτίνου (270 μ.Χ.) συνίστα: «μόνον εἶναι, μόνον πρὸς μόνον Θεὸν γενέσθαι».

Ἄλλὰ τὴν μεγαλυτέραν του ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ὁ Μοναχισμὸς ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων, μὲ ἄλλον δὲ χαρακτήρα, τὸν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου στηριζόμενον. Ἦρχισεν ὡς Ἀσκητισμὸς ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τοῦ Παύλου τοῦ Θηβαίου καὶ κυρίως διὰ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου (251--356), ὁ ὅποιος συμμορφούμενος πρὸς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου. «Ὑπαγε πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, διάδος πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι», διέδωκε τὰ ἑαυτοῦ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι Χριστιανοί, ἐξ ὧν γνωστός, ἥως κυριώτερος Διοργανωτῆς τοῦ Μοναχισμοῦ ἢ Ἀσκητισμοῦ, ὁ Παχώμιος (348). Οὕτω δὲ ἐντὸς βραχείας χρονικοῦ διαστήματος ἀπετελέσθη ἴδιος πληθυσμὸς κατὰ χιλιάδας ἀριθμούμενος.

Σκοπὸς κύριος καὶ ἀρχικὸς τοῦ Μοναχισμοῦ ἐλογίζετο ἢ πρὸς μόνον τὸν Θεὸν ἀφοσίωσις, ἣτις ἐπεδιώκετο ἔνθεν μὲν διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων ἐκείνων μεριμνῶν ὅσας ἀναγκαίως συνεπάγεται ἡ ἰδιοκτησία, ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινωνία καὶ τὸ Κράτος, ἔνθεν δὲ διὰ λιτῆς διαίτης, ἥγουν διὰ τοῦ κατὰ φύσιν ζῆν. (1). Ἐντεῦθεν αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ Π ε-

(1) Ὁ Ἀσκητισμὸς «δύνανται νὰ θεωρηθῆ ὡς Θεία τις ἔμπνευσις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὸν υπαίθριον βίον καὶ τὴν λιτὴν ἢ φυσικὴν διαίταν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς ἀπεμάκρυνε τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἡμέραν τινὰ θὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὸν, ἐκτὸς ἐὰν εἶναι προωρισμένον νὰ ἐπέλθῃ διὰ τοιοῦτου πολιτισμοῦ ἢ ἀπὸ τῆς Γῆς ἐξάλειψις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». (Παπαδάκι, «Τὰ Μοναστηριακὰ κτήματα κλπ.» ἐν «Νέα Ἐρεῦνη». Χανίων 1924 φύλ. 3140—3117)

Καὶ οἱ διασημότεροι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξεθεσίαζον τὸν Μοναχικὸν βίον ὡς «θεϊαν φιλοσοφίαν». (Βαφειδίου Ἐκκλ. Ἱστορία, Τ. Α', 280)

νία καὶ Ἐγκράτεια, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Κανονισμὸς, ὁ τοῦς πληθυνθέντας Μοναστὰς εἰς Κοινόβια Μοναστήρια συγκεντρώσας καὶ ὑπὸ Προϊστάμενον (τὸν Ἠγούμενον) ὑπαγαγὼν, κατέταξε καὶ τὴν Ὑπακοήν, περιλαβὼν οὕτω εἰς τρεῖς λέξεις ὄλην τὴν πρὸς τοὺς Μοναχοὺς παργγελίαν.

Οἱ πρῶτοι Ἀσκηταὶ δὲν ἐθεωροῦντο, ὡς σήμερον, Κληρικοί. Ἦσαν λαϊκοί, τινὲς μάλιστα αὐτῶν καὶ ἔγγαμοι. Καὶ ὅτε ἀκόμη ἐπὶ Μεγάλου Βασιλείου (329—379) ὁ Μοναχισμὸς ὑπήχθη ὑπὸ αὐτηρὸν Κανονισμόν, δὲν ἦτο ἐν αὐτῷ σπάνιος ὁ γάμος, μέχρι τοῦ Στ' αἰῶνος, ὁπότε καθρηγῆθη, θεωρηθεὶς ὡς κατωτέρα τοῦ Χριστιανισμοῦ κατάστασις. Οὕτω δὲ καὶ ἡ ἀγαμία, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐγκρατείας, περιελήφθη εἰς τὰς θεμελιώδεις μοναχικὰς ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι ἐρμηνεύονται καὶ διὰ τῶν λέξεων: Μοναξία, Νηστεία, Προσευχή, Ἐργασία σωματική.

Οἱ Ἀναχωρηταὶ ἢ Ἀσκηταὶ, κατὰ μόνους ἐν ἀρχῇ ζῶντες εἰς σπήλαια, καλύβας προχείρους ἢ Σκήτας, συνηνώθησαν ἅμα ὑπερπληθυνθέντες εἰς μοναχικὰς Κοινωνίας ἐν Μοναστηρίοις, ἐξ ὧν πάλιν ἀποσπώμενοι ἴδρυον ἰδίας ἐρημικὰς Σκήτας, ἐξειλισσομένας καὶ ταύτας εἰς Μοναστήρια, καθ' ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. (2)

Εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ Μοναχισμοῦ ἐξάπλωσιν καὶ ἔντασιν «συνετέλεσαν μὲν λόγοι θρησκευτικοί, οὐχὶ ὀλίγον ὅμως—ἐν Κρήτῃ μάλιστα—καὶ λόγοι πολιτικοί, ὡς παρακατιόντες θὰ εἴπωμεν.

II ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Α'. ΙΔΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤῃ

Μοναστήρια ἐν Κρήτῃ ἢ ἀπλῶς Ἐρημητήρια δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν εἰμὴ μετὰ τὴν πλήρη τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἐπικράτησιν ἐν τῇ Νήσῳ, ἥτοι μόνον μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ μάλιστα πολλῶν βραδύτερον τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐξ ἀνατολῶν δὲ πάντως καὶ δὴ ἐξ Αἰγύπτου, τῆς ἀρχικῆς τοῦ Μοναχισμοῦ πατρίδος, ἔλκοντα τοὺς Ἰδρυτὰς αὐτῶν.

Σημείωσις. Ἡ κατὰ τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τῆς νήσου

(2) Περὶ τοῦ καθ' ὅλου Μοναχικοῦ βίου, ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως, ὡς καὶ περὶ τῆς ἄλλοτε ποτε χρησιμότητος τῶν Μονῶν, σκοπιμωτέρας δὲ ἐν ταῖς σημεριναῖς περιστάσεσι χρησιμοποίησεως αὐτῶν, ὠμιλήσαμεν εἰς τὸ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον, «Ὁ Ἰεροσητείας Ἀμβρόσιος» βιβλίον ἡμῶν (Μέρος Α').

Μονή τοῦ ἐκ Πηλουσίου τῆς Αἰγύπτου Ἁγίου Ἰσιδώρου ἱδρύθη πιθανώτατα ὑπὸ Καλογήρων ἐξ Αἰγύπτου ἐλθόντων καὶ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ ἀρχαιότερα τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν. Τοῦ Ἀρκαδίου ἡ Μονή, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο κατὰ τισὶς νὰ ἀναχθῆ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀρκαδίου, ἤτοι εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, καὶ νὰ θεωρηθῆ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀρχαιότερα («ΚΡΗΤΙΚΑ» Καλομενοπούλλου, σελ. 200), δὲν πιστεύομεν ὅτι ἔχει οἰανδήποτε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον σχέσιν. Πρώτη Βασιλικὴ Μονὴ φέρεται ὑπὸ παραδόσεως ἢ τοῦ Ξηροποτάμου ἐν Ἐθῶ ὡς ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατείας Πουλχερίας ἐγεγερθεῖσα περὶ τὸ 450 μ. Χ. Ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοσις αὕτη διαψεύδεται ὑπὸ τῆς Ἱστορίας, ἡ ὁποία τὴν ἱδρυσιν τῆς Μονῆς ταύτης ἀποδίδει εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ρωμανὸν ἐν ἔτει 924. (Λεύκωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, 1913, σελ. 11). Ἐκτὸς τούτου, ἂν τὴν Μονὴν Ἀρκαδίου ἱδρυσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος, θὰ προσεκαλεῖτο αὕτη Βασιλική, θὰ εἶχε καὶ κτήματα βασιλικὰ καὶ ἀσυδοσίαν, ὡς πᾶσαι αἱ ὑπὸ Αὐτοκρατόρων ἱδρυθεῖσαι Μοναί. Ἀλλὰ τοιαύτη πληροφορία οὔτε γραπτὴ οὔτε ἀπὸ παραδόσεως διασώζεται ἢ πιθανολογεῖται ὑπάρξασα.

α') Πρώτη Βυζαντινὴ καὶ Ἀραβικὴ Περίοδος

Ἀλλὰ πότε ἡ καλογηρικὴ αὕτη μετοικεσία εἰς Κρήτην; Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς πρώτης Βυζαντινῆς Περιόδου, μέχρι τοῦ 823, ἂν συνέβη τοιαύτη μετοικεσία καὶ ἱδρυσις Ἀσκητηρίων ἢ Μοναστηρίων δὲν ἔχομεν καμμίαν μαρτυρίαν, οὔτε γραπτὴν οὔτε οἰκοδομικὴν. Ἀπὸ τὰ εἰς τὸ «Καθολικόν» Ἀκρωτηρίου Μελέχα παρατηρηθέντα δύο κελλία «κλιβανοειδῆ, τοσοῦτον δὲ χαμηλὰ ὥστε ἔρπων μόνον νὰ δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ, οὐδαμῶς δὲ νὰ σταθῆ ὄρθιος», κατὰ Γενεράλιν («Κρητικά» Χανίων 1930, σ. 13), νομίζομεν ὅτι δὲν ἀποδεικνύεται ἀσφαλῶς ὅτι ἀνάγεται εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Μοναχικοῦ ἐν Κρήτῃ βίου ἢ ἐνταῦθα ἐγκατάστασις Ἀναχωρητῶν, οὐδέ ὅτι οἱ χρόνοι οὗτοι συμπίπτουσι πρὸς τὸν Ε' ἢ Στ' αἰῶνα. Διότι κελλία τοιαῦτα ἦσαν καὶ εἰς νεωτέρους χρόνους, ὡς καὶ νῦν ἐν Ἁγίῳ ὄρει εἶναι γνωστά. Ἐπομένως καὶ Καλόγηροι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἠδύνατο νὰ κατασκευάσωσι τοιαῦτα κελλία, παλαιότερους αὐτῶν μιμούμενοι συναδέλφους.

Ἐχομεν ὅμως τὰ μεμαρτυρημένα γεγονότα. Ὅτι μέχρι τοῦ 743 ἡ Κοήτῃ ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὸν Ρώμης (τὸν Πάπαν). Ὅτι ἀπὸ τοῦ 714 μέχρι τοῦ 785 ἢ μᾶλλον μέχρι τοῦ 842, κατὰ τοὺς τῆς εἰκονομαχίας δηλ. χρόνους, οἱ Καλόγηροι διετέλουν ὑπὸ διωγμὸν καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐ-

τῶν περιορίζετο ἀντὶ νὰ σύξάνη καὶ ὀτι ἡ συγκοινωνία Ἐνατολίας καὶ Κρήτης ἦτο δυσχερής. Ἐκ τούτων συνάγομεν ὅτι Μοναστήρια κατὰ τὴν πρώτην Βυζαντινὴν περίοδον δὲν ὑπῆρξαν ἐν Κρήτῃ. Καὶ ἂν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἰδρῦθησαν Ἐρημητήριά τινα ὑπὸ φυγάδων τῆς Εἰκονομαχίας Καλογήρων, διελύθησαν ταῦτα κατὰ τὴν Ἀραβικὴν κατάκτησιν (823--921) καὶ εἰς ἐρείπια οἱ Σκῆται μετεβλήθησαν.

Β. Νεοβυζαντινὴ περίοδος

Κατὰ ταῦτα τὰ ἀρχαιότερα τῶν ἐν Κρήτῃ διασωθέντων Μοναστηρίων πρέπει ν'ἀναχθῶσιν εἰς τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον (I—IB' αἰῶνα). Τότε ἐδημιουργήθησαν αἱ εὐνοϊκώτεραι συνθήκαι πρὸς ἴδρυσιν Μοναστηρίων ἐν Κρήτῃ, διότι τότε τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον ἔπεμψεν ἀποίκους, ὧν τινες προῆρχοντο ἀπὸ τὰς ἐν Κ)πόλει Μονὰς Στουδίου, Ἁγίου Εὐθυμίου, Λεπτής, Μουρτάρων κλπ. (*), διὰ νὰ ἀναζωογονήσωσι τὸν ἐθνισμόν, καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν 18 Ἐπισκοπὰς διὰ νὰ ἀναστηλώσωσιν αὐταὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐξ ἄλλου δὲ ἐπεστράτευσε τὸν Μοναχὸν Νίκωνα τὸν «Μετανοεῖτε», ὅστις ἐμερίμνησε περὶ ἐγέρσεως ναῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρίδωσι τὸ τοῦ Μοναχισμοῦ μέσον, πολὺ συντελεστικὸν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, καὶ νὰ μὴ διευκολύνωσι τὴν κάθοδον Καλογήρων ἀποίκων.

Καὶ πράγματι, γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ Ἐνετοὶ εὗρηκαν ἐν Κρήτῃ ἀκμάζοντα Μοναστήρια Βυζαντινὰ. Περὶ τοιούτων δὲ Μοναστηρίων ἔχομεν καὶ συγκεκριμένης μαρτυρίας· πρώτην μὲν τὴν παρὰ τῷ Φλαμίνῳ Κορνηλίῳ, καθ' ἣν εἰς τὸ Ἀκρωτήριον Σαλμώνην, (παρὰ τὸ σημερινὸν Χωρίον Παλαιόκαστρον) ὑπῆρχε Μοναστήριον Ἁγίου Νικολάου, τὸ ὁποῖον «in tempore graecorum fuerat Abbatia»(**) δευτέραν δὲ τὴν παρὰ τῷ Ἐνετῷ Χρονικογράφῳ Antonio Trivan, καθ' ἣν ὁ Ἰσαάκιος ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην (ἐντὸς τοῦ IB' αἰῶνος;) παρεχώρησε κτήματα καὶ ἵπποτείας εἰς τὸ Μοναστήριον Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου πρὸς τὰ Χανία, ὡς καὶ εἰς τὸ ἐνΧάνδακι Μοναστήριον Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ (3)

* Ἐανθ. Σημειώσεις περὶ Ἀρχοντοπούλλων, ἐν «Χρ. Κρ.» Β' 4, σ. 56.

** Cornel. Creta Sacra, I. p. 122.

3. Essc Sire Isaachio...lasció anco altre possessione e Cavallerie al monasterio di San Zuane di Patmo verso Canea e nel viaggio che faceva per ripatriare in C)poli andó in detta Isola di Patmo ove fece fabricare il monasterio di San Cristodulo e le dedicó con molti donativi a detto monasterio di San Zuane Evangelista di Patmo donó anco al monasterio di Santa Caterina al monte Sinai in Candia la possessione e Cavalleria che possedevano li P. R. padri di esso

καὶ τρίτην τὴν ἐν τῇ συνθήκῃ μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ τῶν Ἐπαναστατῶν Σκορδυλῶν καὶ Μελισσηνῶν (1219), καθ' ἣν εἰς τὰς ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἐπαναστατῶν τούτων Μονὰς, ὅσαι ἐξηριτῶντο ἀπὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου, καὶ βεβαίως εἶχον ἰδρυθῆ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους θὰ εἶχον δὲ καταληφθῆ καὶ αὐταὶ ὑπὸ Λατίνων Κληρικῶν ἅμα τῇ Ἑνετικῇ Κατοχῇ, ἀνεγνωρίσθη πλήρης ἐλευθερία(*). Τοιαῦται Μοναὶ θὰ ἦσαν αἱ δύο τοῦ Θεολόγου, ἐν Κριτσᾶ καὶ ἐν Ἀνωπολεῖ.

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὰ πρῶτα ἐν Κρήτῃ Μοναστήρια, ἐρημικὰ πάντα καὶ ἀπόκεντρα, ἰδρύθησαν ὑπὸ ἀποίκων Καλογηρῶν, ἔξωθεν ἐξ ἄλλων Μοναστηρίων κατελθόντων, καὶ οὐχὶ ὑπὸ Κρητῶν. Καὶ τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐνόητον, διότι ὁ αἰώνιος χαρακτήρ τοῦ Κρητῶς, τοῦ πρὸς πολέμους ρέποντος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνατραπῆ ἄρδην ἐντὸς βραχέος σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος, ὡς οὐδὲ μετὰ ταῦτα δὲν μετεβλήθη (4).

monasterio». (Antonio Trivan. Δακτυλογραφημένον ἀντίγραφον ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κοφίνης σελ. 7—8).

Τὸ μοναστήριον Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου ἠγέρθη κατὰ τὸ ἔτος 1088—1093 ὑπὸ Μοναχοῦ Χριστοδοῦλου (βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ. «Πυρσοῦ» ἐν λ Πάτμος). Ὁ Μοναχὸς οὗτος, ἐθεωρήθη βραδύτερον Ἅγιος (ἐορταζόμενος τῇ 16 Μαρτίου) καὶ ἤδη ὁ Ἰσαάκιος ἐγείρει δι' αὐτὸν ἴδιον Μονοστήριον. Ἄν ἡ πληροφορία τοῦ Τρίβαν εἶναι ἀκριβής, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἰσαάκιος ἐπεσκέφη τὴν Πάτμον (ὡς καὶ τὴν Κρήτην ὀλίγῳ πρότερον), πολὺ μετὰ τὸ 1093 καὶ ἐν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1185—1195 βασιλεύσαντος. Ἡ ἐπίσκεψις λοιπὸν θὰ ἔγινε τῷ ἔντι περὶ τὸ 1181, ὡς γράφει καὶ ὁ Τρίβαν.

(*) Ψιλ. Ἱστορία Κρήτης, τόμ. Β. σελ. 39.

(4) Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐν Κρήτῃ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἄγιοι ἀνεγνωρίσθησαν καὶ τιμῶνται: Μύρων ὁ Ραύκου (οὗ ἡ μνήμη 17 Αὐγούστου). Κύριλλος Γορτύνης (14 Ἰουνίου). Δέκα Μάρτυρες (23 Δεβρίου) Δώδεκα Σταυτιῶται (12 Αὐγ.) Εὐμένιος Γορτύνης (18 Σεβρίου). Πέτρος ὁ Νέος (18 Ἰουνίου). Τέσσαρες ἐκ Μελάμπων Μάρτυρες (28 Ὀκβρίου) καὶ ἄλλοις τις ἴσως (βλ. Πετράκι Ἱστορ. Ἐκκλησ. Κρήτης σελ. 59—Καλαϊσάκι, Τάφοι μεγ. Νεκρῶν Κρήτῃ, ἐν «Κρητ. Ἀστέρως» 1906 φύλ. 2 σελ. 12—Φωτάκι Ποίημα τῶν Τεσ. Μαρτύρων, ἐν «Κρητ. Ἀστ.» 1907 φύλ. 27—28 σελ. 214.)

Ἄλλ' οὗτοι πάντες ὑπάγονται εἰς τὴν τάξιν τῶν Μαρτύρων, τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῶν ἀγωνισμένων καὶ ἀνδρείως πεσόντων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διωγμῶν. Ἴδισαν ὀηλονότι συμφῶνως πρὸς τὴν Κρητικὴν αὐτῶν Χαρακτῆρα.

γ'. 'Ενετική Περίοδος

Κατά την 'Ενετικήν Περίοδον τὰ ἐν Κρήτῃ Μοναστήρια. τὰ καλύτερα καὶ τὰ πλουσιώτερα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου (*), ὅσα δὲ εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους ἀφέθησαν ὑπερεπληρώθησαν Καλογήρων, ὥστε ν' ἀναφέρεται ἀριθμὸς αὐτῶν ὑπερβαίνων τὰς 10.000 ὧν οἱ πλεῖστοι «ἄξεστοι γεωργοί, οἵτινες ὑπὸ τὴν Μοναχικὴν χλαμύδα ἐνέμοντο τὰ κτήματα τῶν Μοναστηρίων» κατὰ τὸν Κορνήλιον (**). Καὶ ὁ Raulin-εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Description phyeiq ue de l' île de Crete» (Vol I. p. 41) λέγει σχετικῶς: «Les Monastères renfermaient des milliers de Kalogeri et on comptait 3000 paras». Τοσοῦτη δὲ πρὸς τὰ Μοναστήρια ἀγάπη εἶχε κυριώτερον σκοπὸν «τὴν ἀποφυγὴν» τῶν πολυωνύμων ἀγγαρειῶν οὐ μόνον ἐν τῷ στρατῷ καὶ τοῖς κατέργοις ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ διάφορα δημόσια ἔργα, δι' ἣν ἀποφυγὴν καὶ οἱ εὐπορώτεροι τῶν γονέων ἀφιέρουν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας διακονίαν». (***)

Ἐκ τῆς τοσαύτης συμπυκνώσεως τοῦ Ὁρθοδόξου Κλήρου, τοῦ τε Ἐνοριακοῦ ἢ ἐγγάμου καὶ τοῦ Μοναχικοῦ ἢ ἀγάμου, θορυβηθεῖσα ἡ Ἐνετικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐκδώσῃ διὰ μὲν τὸν Ἐνοριακὸν Κληρὸν Διάταγμα περιοριστικὸν τῷ 1360, δι' οὗ ἐκανονίζετο ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς χειροτονίας τῶν Ἱερέων (****), διὰ δὲ τὸν Μοναχικὸν Κληρὸν ἕτερα δύο Διατάγματα βροσδύτερον (περὶ τὸν ΙΕ' αἰῶνα πιθανῶς), δι' ὧν ἀπηγορεύετο ἀφ' ἐνός ἢ οἰκοδόμησις ναῶν, μοναστηρίων καὶ νοσοκομείων ἀνευ ἀδείας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ πρόσκτησις νέων τοῦ Κλήρου κτημάτων. Αἱ τοιαῦται ὁμῶς ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις, αἱ ὅποια ἀφεῶρων οὐχὶ τὰ Ἑλληνικὰ μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ Λατινικὰ ἐν Κρήτῃ Μοναστήρια ἀπετέλεσαν δὲ ἓνα τῶν κυριωτέρων λόγων δι' οὓς ἡ Παπικὴ Αὐλὴ περιήλθεν εἰς ἔριδας καὶ κατέληξεν εἰς πολεμικὰς ἐναντίον τῆς Ἐνετίας παρασκευὰς (1606), ἠτόνησαν βαθμηδόν. Τοῦτο δὲ οὐχὶ τόσον ἐκ τῶν τῆς Παπικῆς Αὐλῆς πολεμικῶν παρασκευῶν καὶ ἀπειλῶν (*****), ἐξ ὧν τεταπεινωμένη ἐξήλθεν αὕτη, ὅσον ἐξ ἄλλων ἀπ' ἀνατολῶν κινδύνων, τῶν Τουρκικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέβαλλον τὴν περιποίησιν τοῦ Ἰθαγενοῦς τῆς Κρήτης πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀποφυγὴν ἐσωτερικῶν ἐν γένει ζητημάτων, τοιοῦ

* Ψιλ. Ἱστο. Κρ. τόμ. Β', Παράρτ. σελ. 46.

** Κορν. Cr. Sacra I. p. 220.

*** Ψιλ. Ἱστορ. Κρ., τόμ. Β', Παράρτ. σελ. 51.

**** Ψιλ. Ἱστορ. Κρ. τόμ. Β', σελ. 48-40

***** Παπαδάκι, «Τὸ Οἰκόσημον τοῦ Χαρισφύλακος καὶ ἡ Μονὴ Χρυσοπηγῆς» ἐν Δελ. Κρ. Φιλ. Σουλ. 1927. τόμ. Α', σελ. 19-30 Περιοδ. «Ἀθήναιον» 1873 τόμ. Β' τευχ. Γ', σελ. 194-212.

των μάλιστα ζητημάτων τὰ ὁποῖα οὐδαμῶς θὰ ἔβλοπτον τὴν Πολιτείαν.

Ἐπειὰ λοιπὸν πρὸς ἔγερσιν νέων Μοναστηρίων ἐχορηγοῦντο μετὰ τὸ 1606 προθύμως καὶ ταχέως ἐπὶ μόνῳ τῷ προσχήματι τῆς ἐπὶ τόπου εὐρέσεως ἁγίας εἰκόνας. Βλέπομεν δ' οὕτω νὰ ἐγκαταλείπωνται τὰ εἰς ἔρημικὰς καὶ ἀποκέντρους ἀκτὰς Μονύδρια, ἀνι' αὐτῶν δὲ νὰ ἐμφανίζωνται ταύτοχρόνως σχεδὸν εἰς μεσογειοτέρας καὶ περιβλέπτους τοποθεσίας μεγάλοι καὶ φρουριακῆς μορφῆς Μοναί, αἱ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (5) διὰ τὴν πληθὺν τῶν ὁποίων καὶ τὴν ταυτόχρονον ἔγερσιν διαποροῦσιν οἱ νεώτεροι Ἱστορικοί. (*).

δ' Τουρκικὴ ἢ Περίοδος

Ἡ Τουρκικὴ Περίοδος δὲν ὑπῆρξε διάφορος τῆς Ἑνετικῆς ὡς πρὸς τὰ Μοναστήρια. Κατὰ πρῶτον μὲν, ἅμα τῇ πρώτῃ ἀποβάσει τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐλεηλατήθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὅσα ἔτυχον εἰς τὸν δρόμον του. Ἐπειτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Κράτους κατελήφθησαν ὅσα διὰ Τζαμία, διὰ Στρατιῶνας ἢ καὶ διὰ τιμάρια Ἀγάδων ἐνεκρίθησαν κατάλληλα. Οὕτω, ἐν μὲν τῇ πόλει Ἑρακλείου ἢ Ἁγία Αἰκατερίνα τοῦ Σινᾶ μετετρέπη εἰς Τζαμίον· ὁ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Ἁγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Παράρτημα τῆς ἐν Σητεῖα Ἀκρωτηριανῆς, μετεβλήθη εἰς Στρατιῶνα παρὰ δὲ τὰ Χανία ὁ Ἁγιος Βασίλειος, ὁ Ἁγιος Ἐλευθέριος καὶ ἡ Ἁγία Κυριακὴ κατελήφθησαν ὑπὸ Ἀγάδων. (**)

Ἐπεμβάσει ὁμοῦ τοῦ Πατριαρχείου, τὰ λοιπὰ Μοναστήρια, τὰ Σταυροπήγια μάλιστα, ἐπροστατεύθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Κράτους. Ἄλλ' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ εἶναι ἐξησφαλισμένον ἀπὸ τῶν λεηλασιῶν, ὄφειλε νὰ ἔχη ὡς Προστάτην (Μοναστηραγασὴν) ἓνα ἐκ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ Τόπου Ἀγάδων, πρὸς ὃν ἐτέλει ἰδίους φόρους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μοναστηραγασῆ ἐκάστοτε καθοριζομένους.

(5) Ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν καὶ ἄλλοτε διετυπώσαμεν, ὅτι αὕτη αὕτη ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις συνίστα τὴν ἴδρυσιν τοιούτων Μοναστηρίων εἰς ἅς μάλιστα θέσεις ἠδύνατο ταῦτα νὰ χρησιμεύσωσι κατὰ τῶν συγῶν τότε τουρκικῶν ἐπιδρομῶν ὡς προκεχωρημένα φυλάκια, ἀμυντικὰ καὶ εἰδοποιητικὰ. Αὕτη καὶ τὴν φρουριακὴν μορφήν ὑπεδείκνυε διὰ τῶν Μηχανικῶν τῆς καὶ χρηματικῶς πιθανώτατα συνέτρεχεν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν, διότι, τὸσον πολυσύνθετα καὶ τὸσον ἐκτεταμένα οἰκοδομήματα ἦσαν προφανῶς ἀνώτερα τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τῶν Καλογῆρων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ὁ ὁποῖος ἀπομυζόμενος ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς ἀπληστείας ἠδυνάτει νὰ ἐπαρκῆ καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ λιτοῦ βίου τὰ ἐφόδια. (Ὑλ. καὶ κατωτέρω εἰς τὴν περὶ Μονῆς Τοπλοῦ παράγραφον).

*. Ξανθ., «Κρητ. Συμβόλαια» ἐν Χριστ. Κρ. 1912, Α', 4.

** Σιαυ. Στατ. Πίνακες, σελ. 203, ὑπόσημ. Παπαδάκι. Ἡ Μονὴ Τοπλεῦ ἐν «Ἐλ. Σκέψει» 5 Ἰουλ. 1330.

Νέων Μοναστηρίων ἔγερσις δὲν ἐπετρέπετο ὡς ἀπαγορευομένη ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου (Σεριάτ). Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἠγνοήθη ἑνιαχοῦ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη καὶ νέα τινὰ ἡγέρθησαν Μοναστήρια, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ κατωτέρω ἀναφερομένου Μπουγιουρλντοῦ τοῦ 1831. Ἐπισκευὴ μόνον παλαιῶν ἦτο ἀνεκτὴ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐξηρτάτο ἀπὸ εἰδικῆς ἀδείας, ἡ ὁποία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐστοιχίζεν εἰς κόπους καὶ δαπάνας περισσότερα τῆς ἐπισκευῆς. (6).

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 βλέπομεν νὰ δίδεται ἄδεια ἐπισκευῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τσαγκορόλων ἐν ἔτει 1827 καὶ 1830 καὶ αὕτη οὐχὶ βέβαια ἀφιλοκερδῶς (*) Μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φιλελευθέρου Αἰγυπτιακῆς Διοικήσεως ἀφέθη ἐλευθέρᾳ δι' ἴδιου καὶ γενικοῦ Μπουγιουρλντοῦ τῆς 16 Φεβρουαρίου 1831 ἡ ἐπισκευὴ νῶν καὶ Μοναστηρίων ἐδόθη δὲ καὶ ἄφεις «δι' ὅσα Μοναστήρια καινούρια ἔγιναν προτύτερα» ἦτοι ἐντὸς τῆς Ἐπαναστάσεως. (**)

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπελθοῦσα Τουρκικὴ Διοίκησις (1841), καθ' ἣν ὁ αὐτὸς Διοικητὴς Μουσταφᾶ—Πασσᾶς ἐξηκολούθησε νὰ διοικῆ τὴν Κρήτην μέχρι τοῦ 1851 φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐπιεικεστέρα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Καὶ ἀπὸ τοῦ 1856, ἔτους ἐκδόσεως τοῦ περὶ ἀνεξιθρησκείας

(6) Διὰ τινὰ ἐπισκευὴν γενομένην περὶ τὸ 1805 ἐν τῇ Μονῇ Γωνιᾷ Κισιάμου καὶ στοιχίσασαν γρόσια 4.589, διετέθησαν διὰ τὴν ἄδειαν γρ. 5435 (Χριστιαν. Κρήτη Β', σ. 49) Χαρακτηριστικὸν τῆς καταστάσεως εἶναι καὶ τὸ ἐπόμενον ἔγγραφον, προερχόμενον ἀπὸ τοῦ Ἀρχείου τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Ἐβκαφίου, καὶ δημοσιευθὲν εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Βῆμα» Ρεθύμνης τῆς 10 Ἀπριλίου 1931.

«Ἡ Μεγάλη Βεζυρεία πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Κρήτης.

Ὁ Ἱεροδίκης Ρεθύμνης διὰ προγενεστέρως τοῦ ἀναφορῆς μου εἶχε γράψει τὰ ἑξῆς: «Ἦσαν ἐρειπωμένοι αἱ Μοναὶ καὶ Ἐκκλησίαι εὐρισκόμεναι εἰς τὰς Ἐπαρχίας Ρεθύμνης καὶ εἶχεν ἐκδοθῆ Φερμάνιον πρὸς ἐπισκευὴν αὐτῶν. Τῆς διὰ τοῦ Φερμανίου ἐκείνου δοθείσης ἀδείας ἔκαμαν κακὴν χρῆσιν οἱ Καλόγηροι καὶ παρὰ τοὺς ὅρους τοῦ Φερμανίου ὄχι μόνον ἐπεσκεύεσαν τὰ ἐρειπωμένα, ἀλλὰ καὶ ἐτόλμησαν νὰ κάμουν νέας προσθήκας εἰς τὰς Μονὰς».

Συνεπεί τῆς υπερβάσεως ταύτης ἐξέδωκα διαταγὴν τὴν ὁποίαν σὰς στέλλω ὅπως ἐπιμελεία τοῦ Ἱεροδίκου καὶ τοῦ Κλητήρος του, ἐξακριβωθῶν αἱ υπερβάσεις καὶ ληφθῆ σημείωσις τῶν Καλογήρων ὅλων ἐν γένει τῶν Μονῶν, οἵτινες εἶναι ἔνοχοι αὐτῆς τῆς υπερβάσεως.

Ἀμα τῇ λήψει τῆς παρούσης διαταγῆς, ὁ Ἱεροδίκης μετὰ τοῦ Κλητήρος, ὁ Ἐπίσκοπος καὶ οἱ Ἐπαρχοί, μετ' ἀναλόγου δυνάμεως, νὰ σπεύσωσι καὶ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ αὐτοψίαν καὶ νὰ ἐξακριβώσωσι τοὺς πραγματικοὺς ἐνόχους οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ υπερβοῦν τὴν ἄδειαν, νὰ τοὺς συλλάβουν διὰ τοῦ Κλητήρος καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλουν 15 Σεπτεμβρίου 1732».

(*) Τομ. Ἱερῶ Μονῆ Ἁγ. Τρ. ἐν ΕΕΒΣ. Θ'. σ. 313—314.

(**) Αἰγ. Διοκ. Προκήρυξις ἐντυπος (I.A.K.)

01

Χάτι—Χουμαγιουν, μάλιστα δὲ μετὰ τὰς ἐπαναστάσεις 1866 καὶ 1878 κ. ἔ. κατηργήθη σιωπηρῶς πᾶσα ἀπαγόρευσις ἀνακαινίσεων ἢ καὶ ἐγέρσεων, ἐπετρέπη δὲ καὶ Ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων ἀνάρτησις. (*) Ἐν Σητεῖα, τοῦλάχιστον, καθ' ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἐπεσκευάσθησαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῆς δευτέρας Τουρκικῆς Περιόδου (1841—1898) ἢ ἀνεκαινίσθησαν ἄνευ ἀδείας ἢ ἐνοχλήσεως τῶν Ἀρχῶν, ἕξ Μοναστηρια, ἦτοι τὸ τοῦ Καψᾶ πρὸ τοῦ 1863, τὸ τῆς Ἀγ. Σοφίας μετὰ τὸ 1866 τὸ τῆς Φανερωμένης (Τράχηλα) πρὸ τοῦ 1879, τὸ τοῦ Καλοῦ—Νεροῦ τῷ 1881, τὸ τῶν Καλογέρων Λάστρου τῷ 1882 καὶ τὸ τοῦ Διχαλᾶ παρὰ τὴν Ρουκκάκαν τῷ 1895, ὡς καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ θὰ εἴπωμεν. Νοοὶ δὲ πάμπολλοι μὲ κωδωνοστάσια ὑψηλὰ καὶ κώδωνας διπλοῦς ἢ καὶ τετραπλοῦς, ὡς σύμβολα καὶ σάλπιγγας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐγγιζούσας καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν προοιωνίζουσας.

ε') Αὐτονομικὴ καὶ Ἑλληνικὴ Περίοδος

Ἐπὶ Αὐτονομίας, ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς Κρήτης (1898), τὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν φαίνονται σαφέστερα ἐν τῷ Καταστατικῷ τῆς Ἐκκλησίας Χάρτῃ τοῦ 1900. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀναθεωροῦσα προγενέστερον Διοργανισμὸν τῶν Μονῶν, τὸν τοῦ 1870 (περὶ οὗ κατωτέρω), προέβη ἡ Σύνοδος τῶν Ἀρχιερέων Ἰκρήτης εἰς νέαν τῶν Μονῶν διοργάνωσιν, ὡς καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας Κρήτης, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἐν συμπράξει δὲ καὶ μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἢ ὅποια καὶ περιέβαλε τὴν διοργάνωσιν ταύτην μὲ τὸ κύρος τοῦ νόμου (276).

Οὕτω δέ, ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ληφθεῖσης ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐγκριθείσης ὑπὸ τῆς Πολιτείας, αἱ Μοναί, τὴν ἡμίσειαν ἑκατοντάδα τότε ὑπερβαίνουσαι, περιορίσθησαν εἰς τὸ ἡμισυ αὐτῶν. ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῷ κατωτέρῳ παρastiθεμένῳ Πίνακι τῶν Μονῶν Κρήτης. Ἐννέα μὲν τούτων ἐκρίθησαν διατηρητέαι ἢ Μόνιμοι, ἦτοι αἱ: Γουβερνέτου καὶ Κυρία Γωνιά ἐν τῷ Νομῷ Χανίων· Πρέβελη καὶ Ἀρκάδι ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης· Ἐπανωσήφης καὶ Ἀγκάραθος ἐν τῷ Νομῷ Ἡρακλείου. Κρουσταλλένια καὶ Τοπλοῦ ἐν τῷ Νομῷ Λασηθίου. Δέκα—ἑπτὰ δὲ ἐκρίθησαν Διαλυταί, οἱ ὅποιοι θὰ διελύοντο εὐθύς ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐταῖς διαιτωμένων Μοναχῶν ἤθελε κατέλθει κάτω τοῦ 6. ἦτοι αἱ ἐπόμεναι: Χρυσοπηγὴ καὶ αἱ γυναικεῖαι Κορακιῶν καὶ Χρυσοσκαλιτίσης ἐν τῷ Νομῷ Χανίων· Ἀσώματοι, Ρούστικα, Μπαλῆ, Χαλέψα, Βόσακος καὶ Ἀγ. Παντελεήμων ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης

(*) Ἐανθ. Λάνδου· Ἡρακλείου, σελ. 117.

Σαββατιανά, Ὀδηγήτρια, καὶ Βροντήσι ἐν τῷ Νομῷ Ἡρακλείου. Βιδιανὴ Κρεμαστά, Ἀρέτι, Φανερωμένη, Ἱεραπίερας καὶ Ἄρβη ἐν τῷ Νομῷ Λασηθίου. Καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ Διαλυταί ἢ ἀμέσως Διαλυόμεναι.

Κατόπιν τῆς Πράξεως ταύτης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐκ τῶν κατὰ τοὺς δουλικοὺς χρόνους ἰδρυθεισῶν καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Κρήτην κληροδοτηθεισῶν Μονῶν δὲν θὰ ὑπῆρχον σήμερον, ἂν ἐφηρμόζετο ἢ ἐν τῷ Καταστατικῷ Νόμῳ Πρᾶξις, εἰμὴ ἑννέα Μοναὶ (ὀκτῶ ἀνδρικαὶ καὶ μία Γυναικεῖα) ἐν ὅλῃ τῇ Κρήτῃ, ἐκτός, ἐννοεῖται, τῶν εἰς ξένα Ἰδρύματα ἀνηκουσῶν, ἦτοι: τεσσάρων εἰς Σινᾶ, μίᾳς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, μίᾳς εἰς τὴν Πανάγιον Τάφον καὶ μίᾳς εἰς τὸν Θεολόγον Πάτμου. Ἄλλ' ἐπῆλθεν ὁ νόμος τοῦ 1903 ὑπ' ἀριθ. 553, ὁ ὁποῖος, ὑπὸ μόνῃς τῆς Πολιτείας καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐκκλησίας ἐκδοθεὶς, τὰς διὰ τοῦ Καταστατικοῦ νόμου 276 διαλυθείσας Μονὰς ἀνασυνέστησεν ὡς αὐτoteλεῖς μὲν τὰς πλέον τῶν 6 Μοναχῶν ἐχοῦσας (Ἅγιαν Τριάδα), ὡς Παραρτήματα δὲ ἄλλων Μονῶν τὰς ὀλιγωτέρους ἐχοῦσας. Ἐπηκολούθησε καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὁ νόμος 4684 τοῦ 1930 καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 24 τοῦ νόμου τούτου στηριχθὲν Διάταγμα τῆς 8 Ἰουλίου 1930, δι' οὗ ἐκρίθησαν ὡς Διατηρηταί μὲν Μοναί, 9, ἦτοι:

α') Ἐν τῷ Νομῷ Χανίων τρεῖς, ἢ τῆς Ἅγ. Τριάδος συγχωνευομένη μετὰ τοῦ Γουβερνέτου, ἢ τῆς Γωνιάς καὶ ἢ τῶν Κορακιῶν Γυναικεῖα.

β') Ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης μία, ἢ τοῦ Ἀρκαδίου.

γ') Ἐν τῷ Νομῷ Ἡρακλείου τέσσαρες, ἢ τοῦ Ἅγ. Γεωργίου Ἐπανωσήφῃ, ἢ τῆς Ἀγκαράθου, ἢ τῶν Ἀπεζανῶν (ὡς Σωφρονιστήριον τῶν Κληρικῶν) καὶ ἢ τῆς Παληανῆς Γυναικεῖα.

δ') Ἐν τῷ Νομῷ Λασηθίου μία, ἢ τοῦ Τοπλοῦ.

Διαλυταί δὲ πᾶσαι αἱ λοιπαί.

Δι' ἐτέρου ὁμοῦ Νόμου, ἐσχάτως ἐκδοθέντος (24 Ὀκτωβρίου 1935 ἀνετράπησαν πάντες οἱ προηγούμενοι καὶ τὰ τῶν Μονῶν ἐκανονίσθησαν οὕτω:

Διατηροῦνται αἰμονίμως ἐν Κρήτῃ αἰ ἐπόμεναι 29 Μοναὶ) μὲ τὸν ὀριζόμενον ἀριθμὸν μοναχῶν:

α') Ἐν τῷ Νομῷ Χανίων αἱ Μοναί: 1) Ἅγ. Τριάδος μὲ δέκα Μοναχοὺς, 2) Γουβερνέτου μὲ ὀκτῶ, 3) Κυρίας Γωνιάς μὲ ὀκτῶ, 4) Χρυσοπηγῆς μὲ τρεῖς καὶ 5) ἢ ἐν Κορακαῖς Γυναικεῖα.

β') Ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης. 1) Ἀρκαδίου μὲ δώδεκα, 2) Πρέβελῃ μὲ δέκα, 3) Βοσάκου μὲ τρεῖς, 4) Ἀρσενίου μὲ τρεῖς, 5) Ρουστικῶν μὲ τρεῖς, εἰς ἣν προσαρτᾶται καὶ ἢ Μονὴ Μυριοκεφάλων μὲ ἕνα μοναχόν, 6) Χαλέπας μὲ δύο, εἰς ἣν προσαρτᾶται ἢ Μονὴ Διοσκουρίου μὲ ἕνα, 7) Ἅγ. Παντελεήμονος μὲ δύο μοναχοὺς.

γ') Ἐν τῷ Νομῷ Ἑρακλείου: 1) Ἀγκαράθου με δώδεκα, Ἐπανώ-
σῆφη με δώδεκα, 3) Ἀπεζανῶν με τρεῖς, 4) Ὀδηγητρίας με τρεῖς, 5) Ἰ-
ωάννου Θεολόγου Ἀνωπόλεως με τρεῖς, 6) Καρδιωτίσσης με δύο, 7)
Σαββατιανῶν με τρεῖς, 8) Κουδουμᾶ με πέντε, 9) Βροντησίου με δύο, 10)
Ἀγ. Γεωργίου Γοργολαήνη με δύο καὶ 11) ἡ Παληανὴ Γυναικεία.

δ') Ἐν τῷ Νομῷ Λασηθίου: 1) Τοπλοῦ με δώδεκα, 2) Κρουσταλ
λένιαι με τρεῖς, Ἀρετίου με τρεῖς, Φανερωμένης με τρεῖς, 5) Κρεμαστῶν
με δύο, 6) Βιδιανῆς με δύο μοναχοῦς.

Διαλύονται δὲ πᾶσαι αἱ λοιπαί. Ἐπιτρέπεται ὁμως ὅπως διὰ Δι-
αταγμάτων προκαλουμένων ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Κρή-
της, μετ' ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κρήτης καὶ ἐκδιδομένων ἐκάστο-
τε ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας, ἀνασυνιστῶνταικαὶ
διατηρῶνται Μοναὶ διαλελυμένοι με ἀριθμὸν μοναχῶν ὀριζόμενον ὑπὸ
τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης. Κατ' οὐσίαν λοιπὸν ἡ ἀνσυστάσις
τῶν διαλυτέων Μονῶν ἀφίεται εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ
πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι πᾶσαι σχεδὸν θὰ ἀνασυσταθῶσι πάλιν, ἂν μὴ
τροποποιηθῆ ὁ νόμος οὗτος, ὁ ὁποῖος κατεκρίθη ὡς ἀναχρονιστικὸς.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Ἄν, ὡς πιστεύομεν, ἔχωσιν ἱστορικὴν καὶ λογι-
κὴν βᾶσιν τὰ περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Μοναστηρίων ἐνταῦθα ἐκτεθέντα,
πρέπει νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ καθορίσωμεν, ὡς πρὸς τὴν ἴδρυσιν
ἢ ἀνακαίνισιν τῶν Μοναστηρίων τούτων, τὰς ἐπομένους χρονικὰς
περιόδους: α) 743—823 (μετ' ἀμφιβολιῶν)· β) 961—12(4)· γ) 1453—
1550· δ) 1606—1645 καὶ ε) 1856—1898. Ἀποκλείονται ἐπομένως αἱ
περίοδοι: α) ἡ πρὸ τοῦ 743· β) 823—961· γ) 1204—1453· δ) 1645—
1856, κατὰ τὰς ὁποίας ὄχι νέων Μοναστηρίων ἔγερσις, ἀλλ' ἀπεναν-
τίας τῶν ὑφισταμένων διωγμὸς καὶ παρακμὴ ἐπῆλθε.

Β' ΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

Καὶ τῶν Μοναστηριακῶν κτημάτων ἡ διαχείρισις φαίνεται γενομέ-
νη διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου 276 κατὰ τρόπον στοχαστικώτερον
καὶ λεπτομερέστερον τοῦ ὑπὸ τοῦ Διοργανισμοῦ τοῦ 1870 καθορισθέντος.
Ἐντὶ τῶν Δημογεροντιῶν, τῶν ἐξ οἴωνδήποτε μελῶν συγκροτουμένων,
ἰδρύθησαν κατὰ Νομοὺς Μοναστηριακαὶ Ἐπιτροπεῖαι τῶν ὁποίων με-
τεῖχε καὶ ἀνώτερος δικαστικὸς ἢ διοικητικὸς ὑπάλληλος σκοπιμώτερον
δ' ἐκανονίσθη ἡ τῶν εἰσοδημάτων διάθεσις, ἡ ὁποία δὲν ἐσχετίζετο
πλέον πρὸς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀλαληφθεῖ-
σαν καὶ συντηρουμένην.

Ἐπὶ Ἑλληνικῆς Διοικήσεως αἱ Μοναστηριακαὶ Ἐπιτροπεῖαι μετω-
νομάσθησαν «Ὁργανισμοὶ Διαχειρίσεως Μοναστηριακῶν Περιουσιῶν»

(ΟΔΜΠ) και ώρισθη κάπως διάφορος ό προορισμός τών μετά τήν άφάιρσιν τών 2/5 ύπέρ τών Ήφεδρικών Ταμείων ύπολειφθέντων Μοναστηριακών κτημάτων τά όποία πάντα ρευστοποιούνται (*). Διά δέ τοϋ τελευταίου νόμου τής 24 Ήκτωβρίου 1935 έπετράπη άναθεώρησις τών Περιοχών τών Μονών ήτοι τών διά τήν συντήρησιν αύτών άφεθέντων κτημάτων και συνεπληρώθησαν αί περί καλλιέργειας τών κτημάτων τούτων και περί διαχειρίσεως τών εισοδημάτων αύτών διατάξεις, ίδρύεται δέ και «Ήσυχον άναπήρων και γερόντων Μοναχών» έν τή έδρα τής Μητροπόλεως.

Κτήματα αί Μοναί Κρήτης άπέκτησαν πολλά και μεγάλα. Ήχι μόνον οι προσερχόμενοι διά νά μονάσωσιν εις αύτάς άφιέρουν, έξ ύποχρεώσεως κατά τόν Κανονισμόν, αλλά και άλλοι Χριστιανοί προσέφερον άπό εύλάβειαν κτήματά των, ώστε βαθμηδόν συνεκεντρώθη εις τās Μονάς δυσεκτίμητος κτηματικός πλούτος, ό όποίος όμως, ώς πās πλούτος κακώς διαχειριζόμενος, άπέβη πρός βλάβην τής ήθικης ύποστάσεως τών Μονών, διότι έκτοπίσας άπ' αύτών τās θεμελιώδεις τοϋ Μοναχισμού άρχάς Πενίαν, Ήγκράτεισιν, Ήργασίαν, ένεκατέστησε τās έναντίας αύτών, Πλούτον, Εύμάρειαν, Ήργίαν. (7)

Τό παράδοξον δέ, ούχι όμως και δυσεξήγητον, είναι ότι και μετά τήν άπόκτησιν τοσούτων κτημάτων, ώς και άλλης κινητής περιουσίας, αί πλείστοι, άν μη πāsαι αί Μοναί, κατήνησαν νά πένωνται δεινώς έν πλούτῳ. Λόγοι τοϋ φαινομένου τούτου είναι πολλοί. Ήν πρώτοις τό μέγα τών Μοναστών πληθος, άποτελούμενον, ώς εύνόητον, έκ στοιχείων παντοδαπών και παντοίων, ούχι δέ πάντοτε ύπό τών άγνών τοϋ Μοναχισμού ίδεών έμπνεόμενον, έκτός τοϋ ότι μεγάλας διά τήν συντήρησιν του άπήτει δαπάνας, παρεκώλυε τήν εύρυθμον διοίκησιν χαλαροϋν τήν πειθαρχίαν και άντ' αύτής δημιουργοϋν τήν άναρχίαν, έπέφερε δ' οϋτω τά άποτελέσματα εκείνα τά όποία όλεθρίως πάντοτε, κατ' άτε-

(*) Προεδρικόν Διάταγμα τής 8 Ήουλίου 1930 περί διοικήσεως και διαχειρίσεως τής έν Κρήτη Μοναστηριακής περιουσίας.

(7) Είπον και άλλοτε έν τινι περί Μον. κτημάτων πραγματεία μου («Ν. Ήρευνα» 1924 φύλ. 3410—17) ότι, άσυμβίβαστα πάντοτε ό Πλούτος και ό Μοναχισμός. Διά τούτο δέ και οι τούτου Ήδρυταί έθηκαν πρώτην τών θεμελιωδών άρχών τήν Πενίαν.

Τῳ όντι, ό πλούτος, όπως τās κοσμικός κοινωνίας, οϋτω και τās Μοναχικάς διέφθειρε μόλις ήνεώχθησαν αι δι' αύτόν κεκλεισμέναί πύλαι τών Μοναστηρίων, τά όποια τότε μόνον θά είναι δυνατόν νά επανέλθωσιν εις τήν αρχικήν των κατάστασιν και εις τόν προορισμόν των, όταν κλεισθῶσι πάλιν ή στενεύσωσι τοϋλάχιστον αί πύλαι αύται πρὸ τοϋ οίασδήποτε μορφής πλούτου.

κτον νόμον, ἐπηρεάζουσι πᾶσαν οικονομικὴν διαχείρισιν καὶ κατάστασιν. Ἐπειτα ἡ ἀκόρεστος ἀπομύζησις τῶν Μονῶν ἐκ μέρους τῶν ἐκάστοτε ἰσχυρῶν καὶ δὴ τῶν Γενιτσάρων τῆς Τουρκικῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ τούτοις καὶ τῆς Νήσου αἱ ἀλλεπάλληλοι πολιτικαὶ περιπέτειαι, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ Μοναί, εἴτε εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας συνέτρεχον διὰ τῆς περιουσίας αὐτῶν, εἴτε ἐγκατελείποντο ὅλως εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν ἐχθρῶν καὶ εἰς ἐρήμωσιν, ὥστε νέαι καὶ μεγάλα ν' ἀπαιτῶνται κατόπιν δαπάναι διὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν πεπτωκότων καὶ τὴν θεραπείαν τῶν καταστροφῶν.

Οὐδὲν λοιπὸν τὸ παράδοξον ἂν μὲ τόσα κτήματα περιήλθον αἱ Μοναί εἰς χρέη ὑπέρογκα. Πρὸς θεραπείαν τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν Μονῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκπαιδεύσεως, συνήλθον τῷ 1870 ἐν Ἑρακλειῷ Ἀρχιερεῖς καὶ Ἡγούμενοι μονῶν, οἱ ὅποιοι παρισταμένων καὶ Ἀντιπροσώπων κοσμικῶν, δύο ἐξ ἐκάστου Τμήματος, ὡς καὶ Ἀντιπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου, ἐκανόνισαν τὰ τῆς διοικήσεως τῶν Μονῶν καὶ τὰ τῆς διαχειρίσεως τῶν κτημάτων αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον Δημογεροντίας, ἰδίας ἐν ἐκάστῳ τῶν τεσσάρων τῆς Νήσου Διαμερισμάτων ἢ Τμημάτων. Τὰ μὲν περὶ ἐκάστην μονὴν κτήματα—Περιοχὴ τῆς Μονῆς—ἀφέθησαν πρὸς συντήρησιν αὐτῆς, τὰ δὲ ἔξω καὶ ἀπόκεντρα ὠρίσθησαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν Δημογεροντιῶν, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ὁμῶς νὰ συντρέχωσιν αὐταὶ καὶ τὰς Μονὰς ὁσάκις τῆς Περιοχῆς αὐτῶν τὰ εἰσοδήματα δὲν θὰ ἐπῆρκουν διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν ἢ καὶ διὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῶν χρεῶν τῶν.

Τὴν τοιαύτην διοργάνωσιν ἐνέκρινε καὶ τὸ Πατριαρχεῖον κατόπιν ἐπεμβάσεως τοῦ τότε Διοικητοῦ Λασηθίου Κωστή—Πασᾶ Ἀδοσιδισυ (*).

Οὐδὲν ἐπίσης τὸ παράδοξον ἂν, κατόπιν τοῦ Ἐδιοργανισμοῦ τοῦ 1870, καίτοι ἀφηρέθησαν ἀπὸ τῶν Μονῶν διὰ τὰς σχολικὰς ἀνάγκας τὰ πλεῖστα τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἠλαττώθησαν ἐν τούτοις τὰ Μοναστηριακὰ χρέη. Τοῦτο δὲ διότι κατ' ἀκολουθίαν τοῦ τῶν συσταθεισῶν Δημογεροντιῶν ἐλέγχου ἀπεκατεστάθη εὐρυθμία τις ἐν τῇ οικονομικῇ διαχείρισει, περιωρίσθη δ' ἐξ ἄλλου ὁ ἀριθμὸς τῶν Μοναστῶν καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι (ἐπαναστάσεις) δὲν ἦσαν πλέον πολυχρόνιοι οὐδὲ τόσον καταστρεπτικαὶ ὅσον αἱ προηγούμεναι, αἱ τοῦ 1821 καὶ 1866. Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἐπὶ Κρητικῆς Πολιτείας, ὡς καὶ κατόπιν ἐπὶ Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, ὁπότε καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῶν Ἐφένδρων ἀπεσπᾶσθησαν κτήματα, τὰ χρέη ἐν τούτοις τῶν Μονῶν ἐξέλιπον, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τῶν Μονα

(*) Βορεάδου Ἐπιμνημόσυνος λόγος ἐν «Μεσογίῳ» Χανίων, φύλ. τῆς 23 Ἰουλίου 1895.

στῶν ἢ συντήρησις ἐβελτιώθη περισσότερον. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι κατὰ πλὸν συνετέλεσε καὶ ἡ κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν μεγάλη ὑπερτίμησις τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Γ'. ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Μοναστῶν κατὰ μὲν τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας τῆς Ἑνετικῆς Περιόδου ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ εἶπομεν (σελ. 79). Ἐν μόνῳ τῷ Διαμερισματι Σητείας—Ἱεραπέτρου ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Χρονικογράφου Τριβάν Μοναχοῦ 268, καὶ οὗτοι δὲ κατὰ τὸ 1644, ὅποτε εἶχον προηγηθῆ αἱ προμνημονευθεῖσαι ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις, αἱ ἱκανῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν Μοναχῶν περιορίσασαι (*). Ἐπὶ Τουρκικῆς δὲ ἡρξάτο ἐλαττούμενος οὕτως ὥστε ἐν ᾧ περὶ τὸ 1700 ὁ Περιηγητὴς Pitton de Tournefort εὗρηκεν εἰς μόνας τὰς τῆς Ἁγίας Τριάδος Τσαγκαρόλων, τῆς Γωνιάς καὶ τοῦ Ἀρκαδίου, 463 Μοναστὰς, ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 δὲν εὐρέθησαν περισσότεροι τῶν 420 εἰς πάσας ὁμοῦ τὰς Μονὰς Κρήτης (**). ἔκτοτε δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠλαττώθη ἀκόμη περισσότερον.

Ἐπὶ Αὐτονομίας καὶ Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, κατόπιν μάλιστα τῶν ἀλλεπαλλήλων μεταβολῶν (διαλύσεων καὶ ἀνασυστάσεων), ὡς καὶ τῶν διαδόσεων περὶ ὀλοσχεροῦς καταργήσεως, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν κατὰ τὰ 2)5 δήμευσιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων ὑπὲρ τῶν Ἐφεδρικῶν Ταμείων ὁ ἀριθμὸς τῶν τροφίμων τῶν Μονῶν ἠλαττώθη σημάντικῶς καὶ ἑξακολουθεῖ ἐλαττούμενος, μὴ προσερχομένων νέων Μοναστῶν.

Τῶν Μονῶν ἐξ ἄλλου ὁ ἀριθμὸς, πολλὰς ὑποστάς διακυμάνσεις, ὡς θὰ παρατηρήσῃ τις καὶ εἰς τοὺς κατωτέρω παρατιθεμένους πίνακας αὐτῶν, ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς Τουρκικῆς ἐποχῆς χρόνους, ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, πολὺ ἠϋξημένος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐλαττούμενον ἀριθμὸν τῶν Μοναστῶν.

Μετὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω σύντομον τῶν Μονῶν Κρήτης ἀνασκόπησιν, παραθέτομεν ἐνταῦθα γενικὸν αὐτῶν πίνακα.

(*) Τριβάν Χρονικὸν ἐν δακτυλογραφημένῳ ἀντιγράφῳ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖου, σελ. 22. Παπαδάκη. «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ» ἐν «Ἠλ. Σκέψει» 8 Ἰουλίου 1930.

(**) Σταυμάκι Στατιστικὴ Κρήτης σελ. 204.

Δ'. ΠΙΝΑΞ ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

(ύφισταμένων καὶ διαλελυμένων)

Πρὸς καταρτισμὸν τοῦ πίνακος ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐπόμενα στοιχεῖα:

1. (L. 1415), ἦτοι «*Liber Insularum Archipelagi*» τοῦ Chr. Buonaldmonti (1415), ἐν τῷ ὁποίῳ μνημονεύεται ἡ Μονὴ Ἁγ. Γεωργίου Καμαριώτη. (Βλ. καὶ Στατ., Σταυρ σελ. 51).

2. (Κ. 1786), ἦτοι Κώδικα τῆς Μητροπόλεως Κρήτης ἐμφαίνοντα ἐκεῖνους τῶν ἐπισήμων τούρκων καὶ τῶν Ἀρχιερέων οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν ἢ ἔλαβον «*πεσκέσια*» ἐν ἔτει 1786 ἐπὶ τῇ ἀφίξει νέου Μητροπολίτου, καὶ ἐπὶ τούτοις Μοναστήριά τινα, (22 τὸν ἀριθμὸν), ἐκ τῶν τῶν Νομῶν Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου (α).

3. (R 1845), ἦτοι τὴν Φυσικὴν Περιγραφὴν Κρήτης (β) ὑπὸ Raulin ἐνθα οὗτος ἀναφέρει 19 Μοναστήρια, περὶ τῶν ὁποίων ἠδυνήθη νὰ λάβῃ πληροφορίας κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1845 περιήγησίν του ἐν Κρήτῃ.

4. (Δ 1870), ἦτοι τὸν Διοργανισμὸν τῶν Μονῶν, ἐν ᾧ διαλαμβάνονται 19 Μοναί, αἱ εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1870 ἀντιπροσωπευθεῖσαι καὶ 13 ἄλλαι, αἱ τότε διαλελυμέναι.

5. (Στ. 1881), ἦτοι τὴν Στατιστικὴν τοῦ 1881 ἐν ἣ ἀναγράφονται αἱ τότε ὑφιστάμεναι ὡς καὶ τινες τῶν διαλελυμένων Μονῶν (γ)

6. (Κ. Ν. 1900), ἦτοι τὸν Καταστατικὸν Νόμον τοῦ 1900, διὰ τοῦ ὁποίου κατετάχθησαν εἰς Μονίμους, Διαλυτὰς καὶ Διαλυτέας αἱ τότε ὑφιστάμεναι Μοναί.

7. (Π Ν 1920), ἦτοι τοὺς πίνακας Δήμων καὶ Κοινοτήτων τοῦ 1920.

8. (Α Π. 1928), ἦτοι τοὺς τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928, ἐμφαίνοντας τὰς τότε ὑφιστάμενας Μονὰς.

9. (Ν.4684), ἦτοι τὸν Νόμον 4684 τοῦ 1930 καὶ ἰδίᾳ τὸ ἐπ' αὐτοῦ στηριχθὲν Διάταγμα 8 Ἰουλίου.

10. (Α. Ν. τοῦ 1935), ἦτοι τὸν Ἀναγκαστικὸν Νόμον τῆς 24 Ὀκτωβρ. 1935, δι' οὗ χωρίζονται αἱ Μοναί Κρήτης εἰς Μονίμους καὶ Διαλυτέας, ὀρίζεται δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐταῖς Μοναστηρίων.

(α') Εὐάνθ. Κώδιξ Μητροπ. Κρήτης 1786 «Κανονικὰ πεσκέσια», ἐν «Χριστ. Κρήτη», Β', σελ. 81—83.

(β') Raulin «Description etc vol. I. p. 41, 68.

(γ) Σταυρ. Στατ. Μέγ, Α' σελ. 202—205 καὶ Μέγ, Β' (Πίνακες) σελ. 154—155

11. Ἄρθρα Γενεράλι, Τιμοθέου Μητροπολίτου, Παπαδάκι κ. ἄ. δημοσιευθέντα ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ «Πυρσοῦ» περὶ Μονῶν.

12. Μονογραφίας δημοσιευθείσας εἰς Περιοδικὰ καὶ Ἐφημερίδας τὰς ὁποίας ἰδιαίτερος σημειοῦμεν.

13. Ἰδίας Συλλογὰς καὶ Σημειώσεις.

Μοναὶ Νομοῦ Χανίων—Σφακίων

Ἐπαρχία Ἀποκορώνου.

1. Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, ἀνήκουσα εἰς τὴν ἐν Πάτρῳ ὁμῶνυμον Μονήν. (βλ. καὶ σελ. 77, ὑποσ. 3).

Ἐπαρχία Κισιάμου

2. Ἅγιος Γεώργιος ἐν Ἀκρωτηρίῳ Σπάθα, ἐξ ἧς ἡ Μονὴ Κυρίας Γωνιάς (α), διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ.

3. Κυρία Γωνιά (Κοίμησις Θεοτόκου). Σταυροπηγίακὴ. Μόνιμος (Δ 1870—Στ. 1881—Πιν. 1920—Απ. 1928—ΑΝ. 1935).

4. Χρυσοσκαλίτισσα (Κοίμησις Θεοτόκου). Γυναικεία. Ἐνοριακὴ. Διαλυτὴ. Διαλυτέα κατὰ τὸν τελευταῖον νόμον (Στ. 1881—ΚΝ. 1900—Πιν. 1920).

Ἐπαρχία Κυδωνίας.

5. Ἅγια Μονὴ (Κοίμησις Θεοτόκου) τοῦ Ἁγ. Ὀρους.

6. Ἅγια Κυριακὴ ἐν Περιβολοῖς. Παράρτημα Χρυσοπηγῆς.

7. Ἅγια Κυριακὴ ἐν Χαλέπα, δημευθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἄλωσιν. (Στ. 1881). Ἐρείπιον νῦν.

8. Ἅγια Τριάς ἐν Περιβολοῖς, Σιναΐτικὴ (Στ. 1881) (β.)

9. Ἅγια Τριάς ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα, Σταυροπηγίακὴ (γ), Διαλυτέα, Μόνιμος νῦν (R 1845—Δ 1870—Στ 1881—Κ.Ν 1900—Α.Ν 1935).

10. Ἁγ. Βασίλειος, δημευθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἐκεῖτο μεταξὺ Χανίων καὶ Μουρνιῶν. Σήμερον ἐρείπια ναοῦ.

11. Ἅγιος Ἐλευθέριος, Σταυροπηγίακὴ τῷ 1981, δημευθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔδρα ποτὲ Ἐπισκόπου (δ), Παράρτημα Χρυσοπηγῆς (R. 1845).

12. Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος ἐν Κορακαῖς, Γυναικεία, Ἐνοριακὴ, Παράρτημα παλαιὸν τῆς Μονῆς Γουβερνέτου ἢ Γδερνέτου (ε), Δια-

(α') Ἀνθίμου Λελεδάκι «περὶ Μονῆς Κερᾶς Γωνιάς» ἐν «Χρ. Κρ.» Β' 1913 σ. 4.

(β') Ξανθ. «Χριστ. Ἐπιγρ.» ἐν «Ἀθηνᾶς» ΙΕ'. σ. 400.

(γ') Τωμ. «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἁγ. Τριάς», ΕΕΒΣ, Θ' 289.

(δ') Ξανθ. «Ἐγγρ. Χρυσολ.» ἐν «Χριστ. Κρ.», Β', 196.

(ε') Ἀνωμόμου «Αἱ Κορακαίς», ἐν «Κρητ. Ἀστ.» 1907, φύλ. 22, σελ. 167.

λυτή, Μόνιμος κατά τὸν τελευταῖον νόμον (Στ 1881—Κ.Ν. 1900—Α.Ν. 1935).

13. Ἅγιος Ματθαῖος ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα (εἰς Μόντε Βάρδιαν) ἢ ἑτέρα τῶν ἐπὶ Ἐνετῶν Γυναικείων Μονῶν (8) διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ.

14. Ἀσπαλαθέας (Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος), ὕφισταμένη κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα (α). Διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ.

15. Γουβερνέττο (Κυρία τῶν Ἀγγέλων), Σταυροπηγιακὴ (β) Μόνιμος (R 1845—Στ. 1881—Κ. Ν. 1900—Πιν 1920—Α. Π. 1928—Α. Ν. 1935).

16 Κ α θ ο λ ι κ ὸ ν (Ἀγ. Ἰωάννης Ἐρημίτης) διαλελυμένη ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος.

17. Χρυσοπηγὴ ἢ Ζωοδόχος Πηγὴ, Σταυροπηγιακὴ, (γ) Διαλυτὴ, Ἱερατικὴ Σχολή, Μόνιμος νῦν (Δ. 1870—Στ. 1881—Κ. Ν. 1900—Πιν. 1920—Α. Ν. 1935).

18. Χρυσοπηγὴ, παρὰ τὸ Χωρίων Μουρνιῶν, Παράρτημα τῆς προηγουμένης, μὴ ὕφισταμένη σήμερον.

Ἐπαρχία Σφακίων

19. Ἀγ. Χαράλαμπος ἢ Μονὴ Φραγκοκαστέλλου, ὕφισταμένη τῷ 1845 (Raulin), διαλελυμένη τῷ 1870 ὕφισταμένη νῦν, Διαλυτέα κατὰ τὸν τελευταῖον νόμον.

20. Θυμιανὴ Παναγία, Διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870, ὕφισταμένη νῦν ὡς Ἐξοκκλήσιον. (δ)

Μοναὶ Νομοῦ Ρεθύμνης

Ἐπαρχία Ἀγίου Βασιλείου

1. Ἅγιον Πνεῦμα, Παρῶρτημα Πρέβελη, διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870, ἔδρα Σχολῆς (ε) Περιήλθεν εἰς τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον (Δ1870).

2. Πρέβελη (Πρόδρομος), Σταυροπηγιακὴ, Μόνιμος (Κ. 1876—R. 1845—Δ 1870—Στ. 1881—ΚΝ. 1900—Πιν. 1920—Απ. 1928—ΑΝ. 1935).

(8) Ὁ Φλαμ. Κορηήλιος λέγει: «Sanctimoniales . . . duo monasteria obtinebant, unum sub Sancti Mathaei titulo antiquissimum, in urbe Cydonia . . . » (Creta Sacra, Vol. I, p. 232).

(α') Βουρδ. «Κρητ. Ἑγγρ. ἐν Χρ. Κρ.» Β', σ. 347—359,

(β') Γενερ. ἢ Ἱερά Μον. Γουβερν. ἐν «Κρητικαῖς» 1930, Α', σελ. 5—15.

Τωμ. «Γουβερν. Κώδ.» ἐν «Νεοελλ. Ἀρχ.» 1934, σελ. 76—88.

(γ') Ξανθ. Ἑγγ. Χρυσοπ. ἐν Χρ. Κρ. Β', σ. 195—336. Παπαδ. Ο Ἴω. Χαρτ. ἐν Κήρ. φ. 2950—51 Παπαδ. Τὸ Οἶκ. Χαρτ. κλπ. ἐν Δελτ. Κ. Φ. Σ. 1927

(δ') Καλομεν. «Κρητικὰ», 1894, σελ. 349.

(ε') Καλομεν. «Κρητικὰ» σελ. 226.

Ἐπαρχία Ἀμαρίου

3. Ἀσώματοι (Ταξιάρχαι), Βυζαντινή (α), Ἐνοριακή, Διαλυτή, Διαλυτέα κατὰ τὸν τελευταίον νόμον. (Κ 1876—R. 1845—Δ 1870—Στ. 1881—ΚΝ. 1900—ΠΝ. 1920—ΑΠ. 1928—ΑΝ. 1935).

4. Βούλγαρη (Γίμιος Πρόδρομος), Παράρτημα Ἀσωμάτων, ἄλλοτε αὐτοτελῆς Μονή, περιήλθεν εἰς τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον. (Κ. 1776—R) (1845).

5. Καλοεῖδαινα, διαλυθεῖσα μετὰ τὸ 1876 (Κ. 1876).

Ἐπαρχία Μυλοποτάμου

6. Ἅγιος Γεώργιος Καμαριώτης, ὑφισταμένη πρὸ τοῦ 1415 (L. 1415), διαλυθεῖσα μετὰ τὸ 1845 (R 1845), σήμερον Χωρίον.

7. Ἅγιος Παντελεήμων, Ἐνοριακή, Διαλυτή, Μόνιμος κατὰ τὸν τελ. Νόμον (Κ. 1876—Δ. 1870—Στ. 1881. ΚΝ 1900—ΑΝ 1935).

8. Βόσακος (Γίμιος Σταυρός), Σταυροπηγιακή, Διαλυτή, Μόνιμος κατὰ τὸν τελ. Νόμον. (Κ 1786—R 1845—Δ1870—Στ 1881—ΚΝ1900—Πιν 1920—Απ 1928—ΑΝ 1935) (8').

9. Διοσκοῦρι (Ἅγ. Γεώργιος), Ἐνοριακή, Διαλυτέα, προσαρτωμένη ὑπὸ τοῦ τελ. Νόμου εἰς τὴν τῆς Χαλέπας (Στ1881—Πιν1920—ΑΝ 1935

10. Μπαλῆ (Ἅγιος Ἰωάννης), Ἐνοριακή, Διαλυτή, Διαλυτέα κατὰ τὸν τελ. Νόμον (Στ1881—ΚΝ1900—Απ1928).

11. Χαλέπα, (Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος) Σταυροπηγιακή, Διαλυτή Μόνιμος κατὰ τὸν τελ. Νόμον (Κ1876—R1845—Δ1870—Στ1881—ΚΝ 1900—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ 1935) (8')

Ἐπαρχία Ρεθύμνης

12. Ἅγία Εἰρήνη, διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870 (Δ1870).

13. Ἀρκάδι (Ἅγ. Κωνσταντῖνος—Ἐλένη); Σταυροπηγιακή, Μόνιμος (Κ1876—R1845—Δ1870—Στ1881—ΚΝ1900—Πιν 1920—Απ 1928—ΑΝ1935).

14. Ἀρσάνι (Ἅγ. Γεώργιος), Σταυροπηγιακή, Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935 (Κ1876—R1855—Δ1870 Στ 1881—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

(α') Ψιλ. Ἰστ. Κρ. Β' σ, 66.

8. «Τῷ 1676 Ἰγδ. ιδ', κατ' Ἀπρίλιον, ἐξεδόθη Σιγγίλλιον Πατριαρχικόν, «περὶ τοῦ ἐν Κρήτῃ Μοναστηρίου ὁ Ἐσταυρωμένος ἐν τῷ καλουμένῳ Αὐλοποτάμῳ κατὰ τὴν τοποθεσίαν Βόσακα καὶ τοῦ ἐν Χαλέπῃ Μετοχίου ἐν ὀνόματι τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ».

«Ἐτερον Σιγγίλλιον (Σεπτεμβρίου 1791) ἀφορᾷ τὴν Μονὴν τὴν τιμῶσαν τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ (Χαλέπα) κειμένην εἰς Καστέλλι Μυλοποτάμου.»

(Βλ. Κριαρᾶ Μαν. «Ἱστορικὰ τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας» ἐν Περιοδικῷ «Ἑλληνικῶν» Τομῶ Η' (1935), σελ. 118, 119).

15. Μυριοκέφαλα (Γέννησις Θεοτόκου), Σταυροπηγιακή, Διαλυτέα τῷ 1900, Προσαρτωμένη τῷ 1935 εἰς τὴν τοῦ Προφήτου Ἴηλιου (Ρουστικῶν). (Στ1881—ΑΝ1935).

16. Ρούστικα (Προφήτης Ἰηλίας) Ἑνετικὴ (α), Σταυροπηγιακὴ, Διαλυτὴ τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935. (Κ1786—R1845—Δ1870—Στ1881—ΚΝ1900—ΑΝ1935).

17. Χαλεβή, Σταυροπ. Διαλελελυμένη μετὰ τὸ 1881 (Κ1786—Στ1881)

Μονὰ Νομοῦ Ἑρακλείου

Ἐπαρχία Καινουρίου

1. Ἀπεζαναί (Ἅγιος Ἀντώνιος), Ἑνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935. (Κ1786—Στ 1881—Πιν 1920—Απ1928—ΑΝ1935)

2. Βροντήσι (Ἅγ. Ἀντώνιος—Ἅγ. Θωμᾶς), Ἑνοριακὴ, Διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870, ἀνακαινοθεῖσα μετὰ τὸ 1881, Διαλυτὴ τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935 (Κ1876—Δ1870—ΚΝ1900—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

3. Καρδιώτισσα, (β') διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870 (Δ1870).

4. Ὁδηγήτρια (Θεοτόκος). Σταυροπ., Διαλυτὴ τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935. (Κ1786—R1845—Δ1870—Στ1881—ΚΝ1900—Πιν 1920—Απ1928—Ν1935).

Ἐπαρχία Μαλεβιζίου

5. Ἅγ. Γεώργιος (Γοργολαήνης), Ἑνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος κατὰ τὸν τελ. Νόμον. (Κ1786—Δ1870—Στ1881—Πιν1920—ΑΝ1935.)

6. Ἅγ. Παντελεήμων (Φόδελε), Ἑνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900 καὶ 1985. (Πιν. 1920—Απ1928).

7. Ἱερουσαλήμ, Ἑνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900 καὶ 1935 (Δ1870—Στ 1881—Πιν 1920).

8. Σαββατιανὰ (Ἅγ. Ἀντώνιος), Ἑνοριακὴ, Διαλυτὴ τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935. (Κ1786—Στ1881—ΚΝ1900—ΑΝ1935).

Ἐπαρχία Μονοφατσίου

9. Ἅγια Πελαγία, Μετόχιον τῆς Μονῆς Ἀπεζανῶν, ἄλλοτε μὲ Μοναχοῦς (γ).

10. Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Σιναΐτικὴ.

11. Ἅγ. Γεώργιος (Ἐπανωσήφης), Ἑνοριακὴ, Μόνιμος τῷ 1900 καὶ 1935. (Κ1786—R1845—Δ1870—Στ 1818—ΚΝ1900—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

(α') Βουρδ. «Κρητ. Ἐγγρ.» ἐν «Χρ. Κρ.» Β' σ. 339. Ἐκθ. «Χριστ. Ἐπιγραφαί» σελ. 153.

(β') Ἐκθ. «Χριστ. Ἐπιγρ» σελ. 147.

(γ) Ἐκθ. «Χριστ. Ἐπιγρ.» σελ. 149.

12. Ἅγ. Δημήτριος (Μεσοχωρίου), διαλυθεῖσα μετὰ τὸ 1786 (Κ1786).

13. Ἅγιος Νικόλαος (Απ1928) (;)

14. Βορροῦ (Απ1928) (;)

15. Κουδουμά (Κοίμησις Θεοτόκου) Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935 (Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

16. Τρεῖς Ἐκκλησίαι (;) (Απ1928)

17. Παναγία Τσουτσούρου (;) (Απ1928).

Ἐπαρχία Πεδιάδος

18. Ἅγία Παρασκευή, διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870.

19. Ἀγκάραθος (Θεοτόκος), Ἐνοριακὴ (α'), Μόνιμος τῷ 1900 καὶ 1935 (Κ1786—Στ1881—ΚΝ1900—Απ1928—ΑΝ1935).

20. Ἅγιος Γεώργιος, διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ (β).

21. Ἅγ. Ἰωάννης Θεολόγος (Ἀνώπολις), Ἐνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1933 (Κ1786—1870—Στ1881—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

22. Βιδιανὴ (;) (Πιν1920).

23. Γουβερνιώτισσα, ἀνήκουσα εἰς τὸν Παν. Τάφον.

24. Καρδιώτισσα ἢ Κερά (Θεοτόκος), Σταυροπ. Ὑψίστατο ἐπὶ Ἐνετῶν), Διαλυτέα τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935 (Κ1786—Δ1870—Στ1881—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

25. Καλλέργη (Πιν1920—Απ1928)

26. Σηλαιώτισσα (Κοίμησις Θεατόκου), Σιναΐτικὴ.

Ἐπαρχία Πυργιωτίσης

27. Ἅγ. Γεώργιος (Φαλάνδρα) τῆς Θεοτόκου ἐπὶ Ἐνετῶν (γ), διαλυθεῖσα μετὰ τὸ 1786 (Κ1786).

28. Βαλσαμόνερον (Ἅγ. Φανούριος), ὕψιστατο ἐπὶ Ἐνετῶν (δ) διελύθη πρὸ τοῦ 1870 (Δ1870).

Ἐπαρχία Τεμένους

29. Ἅγ. Αἰκατερίνη ἐν Ἡρακλειῷ, Σιναΐτικὴ, εἰς Τζαμίον μεταβληθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἀνακαινοθεῖσα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν (ε).

30 Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Γυναικεία ἐπὶ Ἐνετῶν, Παράρτημα Ἀκρωτηριανῆς, καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς

(α) Ἐανθ. «Χριστ. Ἐπιγρ.» σελ. 42.

(β) Καλομεν. «Κρητικὰ» σ. 134.

(γ) Ἐανθ. «Χριστ. Ἐπιγρ.» σελ. 128.

(δ) Ἐανθ. «Χριστ. Ἐπιγρ.» σελ. 139.

(ε) Ἐανθ. «Κρητ. Συμβόλ.» ἐν «Χριστ. Κρ.» Α—Β', σ. 284.

πόλεως (α).

31. Ἁγ. Ματθαῖος, Σιναιτική, παλαιὰ ἱστορική (β)

32. Παληανή (Κοίμησις Θεοτόκου) Ἐνοριακή, Γυναικεία, Μόνιμος τῷ 1900 καὶ 1935 (Στ1881—ΚΝ1900—Απ1928—ΑΝ1935).

Ἐπαρχία (γ)

32. Ἁγία Μονή διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870 (Δ1870)

34. Ἐσταυρωμένους ὁμοίως.

35. Κερά Ἐλεοῦσα, διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1881.

36. Κερά Λιμνιώτισσα ὁμοίως (Στ1881)

Σημ. Τὸ ἐν τῷ Νομῷ Ἁρακλείου μέγα σχετικῶς πλῆθος Μονῶν, μὴ δικαιολογούμενον πανταχοῦ ὑπὸ τοποθεσιῶν καταλλήλων διὰ τὸν ἀσκητισμὸν, (πλὴν τῶν κατὰ νότια παράλια), ἀποδοτέον ἐν μέρει εἰς Καλογήρους ἐκ Σητείας, οἱ ὅποιοι κατέφυγον μετὰ πολιτῶν εἰς τὸ διαμέρισμα Χάνδακος—Ἁρακλείου κατόπιν τῶν κατὰ τῶν παραλίων Σητείας Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.

Μοναὶ Νομοῦ Λασηθίου

Ἐπαρχία Βιάννου

1. Ἁγία Μονή (Κοίμησις Θεοτόκου) Ἐνοριακή (Πιν1920—Απ1928)

2. Ἄρβη (Ἁγ. Ἀντώνιος) Ἐνορ. (Πιν1920—Απ1928)

3. Καρυδιανή (Παναγία) Παράρτημα Φανερωμένης (Πιν 1920)

Ἐπαρχία Ἱεραπέτρας (γ)

4. Ἄρμος (Γεννέσιον Θεοτόκου), διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ.

5. Βρυωμένη (Γεννέσιον Θεοτόκου), ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ραυλίου ὡς ὕφισταμένη τῷ 1845.

6. Ἐξακουσιτή (Γέννησις Θεοτόκου), Ἐνοριακή, Διαλυτέα τῷ 1900 καὶ τῷ 1935 (Στ1881—Πιν1920—Απ1928).

7. Παπλινοῦ (Κοίμησις Θεοτόκου), Σταυροπηγιακή ὡς καὶ ἡ ἀφ' ἧς ἐξηρτάτο Ἀκρωτηριανή Σητείας, Διαλυτέα τῷ 1900. (Στ. 1881).

8. Φανερωμένη (Θεοτ. καὶ Ζωοδόχος Πηγὴ), Ἐνορ. Διαλυτὴ τῷ 1900, Μόνιμος τῷ 1935 (Στ1881—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).

9. Ψάθη (Μεταμόρφωσις Σωτήρος), Ἐνορ. Ἰδρυθεῖσα μετὰ τὸ 1881. Διαλυτέα τῷ 1900.

(α) Βλ., εἰς Εἶδ, κεφάλ., τοῦ παρόντος.

(β) Ἐκνθ, «Χριστ. Ἐπιγρ.», σελ, 163

(γ) Βλ. ἐκτενὴ περιγραφὴν τῶν Μονῶν Ἱεραπέτρας εἰς τὸ Ἐιδικὸν Κεφάλαιον τοῦ παρόντος Δευτέρου Μέρους.

Ἐπαρχία Λασηθίου

10. Βιδιανή (Ζωοδόχος Πηγή), Ἔνορ. Διαλυτὴ τῷ 1900. Διαλυθεῖσα τῷ 1930. Μόνιμος τῷ 1935 (Στ1881—ΚΝ1900—Πιν1920—ΑΝ1935).

11. Κρουσταλλένια (Θεοτόκος), Ἔνορ., Μόνιμος τῷ 1900 καὶ 1935 (R1845—Στ1881—Πιν1920—Απ1923—ΑΝ1935).

Ἐπαρχία Μεραμβέλλου

12. Ἅγιοι Πάντες παρὰ τὸ χωρίον Χουμεριάκου διαλελυμένη πρὸ τοῦ 1870. (Δ. 1870).

13 Ἅγ. Ἀντώνιος παρὰ τὸ χωρίον Φουρνὴν, διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ.

14. Ἅγ. Γεώργιος Βραχασώτης, Ἔνορ. Διαλυτέα τῷ 1900. Παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἐνορίαν Βραχασίου. Στ1881—Πιν1920).

15. Ἅγ. Ἰωάννης Θεολόγος ἐν Κριτσῶ. Παράρτημα τῆς ἐν Σητεῖα Ἀκρωτηριανῆς (α) Διαλυτέα τῷ 1900. (Στ1881).

16. Ἅγ. Σύλλας, διαλελυμένη πρὸ πολλοῦ (β) παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἐνορίαν Καλοῦ χωρίου.

17. Ἅγριλῆά (Μεταμ. Σωτήρος) Διαλυτέα τῷ 1900. (Πιν1920).

18. Ἀρέτι [Ἅγία Τριάς], Ἐνοριακὴ, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Ἑνετῶν [γ] Διαλυτὴ τῷ 1900, Διαλυθεῖσα τῷ 1930. Μόνιμος κατὰ τὸν τελ. Νόμον [Στ1881—ΚΝ1900—Πιν1920—ΑΝ1935].

19. Δωριές [Ἅγ. Κωνσταντῖνος], Ἐνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900 καὶ 1935 [Στ1881—Πιν1920].

20. Καρδαμοῦτσα (Τίμιος Σταυρός), Ἐνοριακὴ, Διαλυτέα τῷ 1900 καὶ 1935 (Στ1881).

21. Κεράμου (Ἅγιος Ἰωάννης) ὁμοίως (Στ1881)

22. Κουφή—Πέτρα (Εὐαγγελισμὸς Θεοτ.) Ἔνορ. Γυναικεία, Διαλυτέα (Στ1881—Πιν. 1920).

23. Κρεμαστά (Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος), Ἐνοριακὴ, Διαλυτὴ, μεταβληθεῖσα εἰς πρότυπον Ἀγρόκτημα τῆς Γεωργικῆς ὑπηρεσίας, Μόνιμος τῷ 1935. (Στ1881—Πιν1920—ΑΝ1935).

24. Ξερά Ξύλα (Ἅγ. Γεώργιος), ἰδρυμένη πρὸ τοῦ 1688 (δ), παράρτημα τῆς ἐν Μονοφατσίῳ Μονῆς Ἐπανωσήφῃ. (Μιν2920—Απ1828)

25. Παράμπελα (Γενέθλιον Θεοτ.) Ἔνορ. Διαλυτέα (Στ1881—Πιν1920).

(α) Βλ. ἐκτενῆ περιγραφὴν εἰς τὸ Εἰδ. Κεφ. τοῦ παρόντος Δευτ. Μέρους.

(β) Καλομενοπι, «Κρητικὰ», σελ. 223.

(γ) Ξαν, «Κρητ. Συμβολ.» ἐν «Χριστ. Κρ.», Α—Β σ. 281—288.

(δ) Καπαπ. «Κρητ. Τουρκ. Ἀρχεῖον» ἐν «Μύσανι» τόμ. Γ', σελ. 3 ὑποσημ.

Ἐπαρχία Σητείας(α)

26. Ἁγία Σοφία, Ἐνοριακὴ, Διαλυτέα, Ἐξωκκλήσιον νῦν.
27. Ἁγιον Πνεῦμα—Ἁγία Τριάς, πρὸ πολλοῦ διαλελυμένη. Ἐξωκκλήσιον.
28. Ἁγιοὶ Σαράντα ὁμοίως. Ἐξωκκλήσιον.
29. Ἁγ. Ἰσίδωρος ὁμοίως. Ἐξωκκλήσιον.
30. Ἁγ. Νικόλαος, πρὸ πολλοῦ διαλελυμένη, Ἐξωκκλήσιον νῦν.
31. Γουντᾶ (Παναγίας Κοίμησις), ὁμοίως:
32. Διχαλᾶ (Παναγία), ἀνεκαινίσθη τῷ 1895, Διαλυτέα τῷ 1900, Ἐξωκκλήσιον νῦν.
33. Καλογέρων Λάστρου (Παναγία), Ἐνοριακὴ, ἀνεκαινίσθη μετὰ τὸ 1881, Διαλυτέα, Ἐξωκκλήσιον.
34. Κολο-Νερό (Παναγία), πρὸ 5 αἰώνων διαλυθεῖσα, ἀνεκαινίσθη ὡς Ἐξωκκλήσιον τῷ 1881.
35. Καψᾶς (Πρόδρομος), πρὸ πολλοῦ διαλυθεῖσα ἀνεκαινίσθη ὡς Μονὴ τῷ 1841. Διαλυτέα τῷ 1900, Παράρτημα νῦν τῆς Μονῆς Τοπλοῦ (Στ1881—Πιν1920—Απ1928).
36. Τοπλοῦ (Παναγία Ἀκρωτηριανή), Σταυροπηγιακὴ, Μόνιμος (Κ1786—R1845—Δ1870—Στ1881—Πιν1920—Απ1928—ΑΝ1935).
37. Φανερωμένη (Κοίμησις Θεοτόκου), ἀρχαία, Ἐνοριακὴ Διαλυτέα, Ἐξωκκλήσιον νῦν.

Σημείωσις. Ὁ παρὼν πίναξ οὔτε πλήρης οὔτε ἀπολύτως ἀκριβὴς δύναται νὰ θεωρηθῇ. Οὐδὲ δύναται νὰ παρασκευασθῇ τοιοῦτος εἰμὴ μετ' ἐπιτόπιον καὶ ἐπισταμένην ἐξέτασιν καὶ μετὰ πολλὰς ἱστορικὰς ἐρεῦνας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλλιπὴς, παρουσιάζει οὐχὶ μικρὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν.

Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν: πρῶτον μὲν ὅτι πολλὰ τῶν σημερινῶν Μετοχιῶν τῶν Μονῶν ἦσαν πρότερον καὶ αὐτὰ Μοναὶ αὐτοτελεῖς, ἔπειτα δὲ ὅτι τὰ σημερινὰ Χωρία τὰ φέροντα ὀνόματα: Μονὴ (ἐν Σελίνῳ, ἐν Μαλεβιζίῳ), Μοναστήριον (ἐν Ἀμαρίῳ, ἐν Μονοφατισίῳ, ἐν Ἱεραπέτρᾳ), Καλογέρον ἢ Καλογέροι (ἐν Ἀμαρίῳ, ἐν Ἱεραπέτρᾳ), Κελλάριον, Κελλάριον, Κελλάριον (ἐν Σητείᾳ, ἐν Κισάμῳ, ἐν Πεδιάδι), Χρωμοναστήριον (ἐν Ρεθύμνῃ), Παναγιᾶ (ἐν Κυδωνίᾳ, ἐν Καινουρίῳ, ἐν Μονοφατισίῳ καὶ Πεδιάδι) καὶ ἄλλα διοφόρων Ἁγίων χωρία ἦσαν τὰ πλεῖστα Μοναστήρια, ἀκόμη δὲ ὅτι ἐξέλιπόν τινα μεδὲν καταλι-

α. Βλ. ἐκτενῆ περιγρ. εἰς Εἰδ. Κερ. Δευτ. Μέρος.

πόντα ἴχνος, θὰ ἴδωμεν εἰς ὅποσον μέγαν ἀριθμὸν ἀνήλθον τὰ Μοναστήρια τῆς Κρήτης καὶ θὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἀναφερόμενος ἀριθμὸς 10.000 Μοναχῶν δὲν ἦτο τόσοσ ὅσον σήμερον φαίνεται ὑπερβολικὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΔΙΚΟΝ ΜΟΝΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Πολυάριθμοι εἶναι τῶν Ἐπαρχιῶν Σητείας καὶ Ἱεραπέτρας, τῆς πρώτης μάλιστα, αἱ Μοναί. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τῆς Νήσου Ἐπαρχία ὑπῆρξαν ἢ ὑπάρχουσι τοσαῦται Μοναί καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι δυσεξήγητος, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις ὅσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 75) εἶπομεν περὶ τῆς ἐξ ἀνατολῶν καταγωγῆς τῶν πρώτων τοῦ ἐν Κρήτῃ Μοναχισμοῦ Εἰσηγητῶν, οἱ ὅποιοι φυσικὸν καὶ λογικὸν ἦτο νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ περισσότεροι ὅπου τῆς Νήσου τὸ πρῶτον ἀπεβιβάσθησαν, ἐφ' ὅσον μάλιστα εὔρισκον ἐκεῖ τὸν ἐπιζητούμενον κατάλληλον τόπον, ἀποκέντρους δηλονότι καὶ ἐρημικὰς ἀκτὰς ἢ καὶ σπήλαια ἐν αὐταῖς.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον γέφυρα καὶ πρῶτος τοῦ Μοναχισμοῦ σταθμὸς, ὡς πρότερον καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, ὑπῆρξε τὸ ἀνατολικώτερον τῆς Κρήτης ἄκρον, ἡ Σητεία.

Ἡ Χώρα, ἐξ ἄλλου, τῆς Ἱεραπέτρας, ἢ τὴν σημερινὴν Ἐπαρχίαν ἀποτελοῦσα, μικρὰ καὶ ἀναπεπταμένη, δὲν προσεέλκυεν εἰμὴ ἐπ' ὀλίγον καὶ δὲν ἠνόνησε τὸν Μοναχισμόν. Προηγηθεῖσα τῆς Σητείας, ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν Ἐπισκοπῆς, δι' ἣν τὸ πλεῖστον συνετέλεσαν λόγοι πολιτικοί, ὑστέρησεν αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Μοναχισμοῦ.

Αἱ βραχεῖαι αὐτῆς ἀκταί, κατὰ νότον μόνον καὶ βορρᾶν ἐπὶ μικρὸν ἐκτεινόμεναι, οὐδαμοῦ πρὸς ἐγκατάστασιν Ἀσκητῶν ἐφαίνοντο παρουσιάζουσαι ὄρους εὐνοϊκοὺς, ἐρήμους, ἀποκρήμους καὶ σπηλαιώδεις τοποθεσίας. Μόνον ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν ὀρέων τῶν ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν τοῦ λεκανοπεδίου Ἱεραπέτρας προβαλλομένων ἠδύνατό τις νὰ συναντήσῃ τοιαύτας τοποθεσίας, καὶ τῷ ὄντι, εἰς τὰς κλιτύας μόνον ταύτας, τὰς δυτικὰς μάλιστα, ἠγέρθησαν μοναστήριά τινα, περὶ τῶν ὁ-

ποίων θά γινη λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Θά ὀμιλήσωμεν ἐνταῦθα ὄχι μόνον περὶ τῶν σήμερον ὑφισταμένων ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐκλιπουσῶν Μονῶν, ἐφ' ὅσον ἔχομεν στοιχεῖα περὶ αὐτῶν ἐπαρκῆ. Διότι ἡ τῶν ὑφισταμένων ἱστορία συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τῆς τῶν ἐκλιπουσῶν.

Ἐκλιπούσας δὲ Μονὰς θεωροῦμεν καὶ ἐκεῖνας ἐξ αὐτῶν αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦσι μὲν, ἀκέραιαι ἢ ἡμικατεστραμμέναι, νὰ ὑφίστανται, ἀλλ' ἀπέβαλον τὸν ἀρχικὸν τῶν προορισμὸν, εἰς Ἐκκλησίας καὶ Ἐξωκκλησία ἐνοριακὰ ἢ μοναστηριακὰ μεταβληθεῖσαι.

Τοιαῦται δὲ ἀριθμοῦνται δέκα μὲν ἐν τῇ Σητεῖα, τρεῖς δὲ ἐν Ἱεραπέτρα καὶ ἔχουσι μακρὰν ἐκάστη καὶ περιπετειώδη ἱστορίαν, τὴν ὁποῖαν ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ συντομίᾳ θά ἐκθέσωμεν ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ. Ἀπὸ τοῦδε γενικῶς σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἡ τῶν Μονῶν ἐγκατάλειψις, πρᾶξις δηλ. ἡ ὁποῖα κοινῶς θεωρεῖται ὡς ἀσέβεια τόσον μεγάλη ὅσον, ἐξ ἄλλου, ἡ Ἰδρυσις Μονῆς θεωρεῖται εὐσέβεια, ἱκανὴ νὰ κατατάξη μετὰ τῶν Ἀγίων ἢ Ὁσίων τὸν Ἰδρυτὴν αὐτῆς, προήλθε καὶ ἐπεβλήθη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλοφύλων ἐκ λόγων κυρίως πολιτικῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις. Καὶ περὶ μὲν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἐπιβληθείσης ἐγκαταλείψεως ὀμιλήσαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, περὶ δὲ τῆς ἀπ' ἐχθρῶν προελθούσης θά προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις ἐνταῦθα.

Ἐπὶ Ἀράβων ἢ Σαρακηνῶν ἂν κατεστράφησαν ἢ ἐγκατελείφθησαν Μοναί, ὡς οὐδὲ ἂν ὑπῆρχον τοιαῦται ἐν Κρήτῃ, πλὴν ἴσως Ἐρημητηρίων τινῶν, δὲν εἶναι γνωστὸν μετὰ βεβαιότητος. Ἐπὶ Ἐνετῶν ὅμως γινώσκομεν ὅτι οὐχὶ ἀπᾶς ἐπήλθον ὀλέθρῃαι εἰς Μονὰς συμφοραί. Καὶ δὲν ἐννοοῦμεν τὰς ὑπὸ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου καταληφθείσας, αἱ ὁποῖαι δὲν μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς, ἀλλὰ τὰς ὑπὸ Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καταστραφείσας ἢ ἐκ φόβου ἐγκαταλειφθείσας παραθαλασσίους Μονὰς.

Ἡ Τουρκία, ἅμα τὴν Κ/πολιν καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς Χώρας καταλαβοῦσα, ὀρεγομένη καὶ τῆς Κρήτης, ὑπὸ Ἐνετῶν κατεχομένης, ἐξάπεστειλεν ἀλλεπαλλήλους κατ' αὐτῆς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς μὲ σκοπὸν τὴν παρενόχλησιν, τὴν ἐξασθένησιν καὶ τὴν παραπλάνησιν τῶν ἐν τῇ Νήσῳ στρατιωτικῶν τῆς Ἐνετίας δυνάμεων, ἵνα οὕτω διευκολύνῃ τὴν ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ ὀριστικὴν τῆς Νήσου κατάληψιν,

Ἐκ τῶν τουρκικῶν τούτων ἐπιδρομῶν καταστρεπτικώτερα ὑπήρξαν ἐν πρώτοις μὲν αἱ μικρὸν πρὸ τοῦ 1462 ἐνεργηθεῖσαι (δύο ἢ μία) καὶ ἡ τῷ 1469 ἐπακολουθήσασα, αἱ ὁποῖαι ἐστράφησαν ἀποκλειστικῶς κατὰ τῆς Σητείας εἰς τὰ νότια καὶ ἀνατολικά αὐτῆς μέρη, ὅπου ἐλεηλά-

τησαν, κατέρριψαν καὶ ἠρήμωσαν τὰ Χωρία Ἰζάκρον, Βίγλον, Κλησίδι, Ἰδραβάστους, Μαγκασᾶ, Καρύδι Ζάκανθον, Τσῶ (νῦν Ἁγ. Τριάδα), Λαμνώνι, Χαμαίτουλο, Καλὸ Χωριό, Ἰπίδια, Περβολάκια, Λιθίνες, Γρᾶς (σήμερον Ἁγ. Στέφανον), Ἁγιον Γεώργιον (;) καὶ Ἄνατολὴν (;) καὶ πάντα τὰ παραθαλάσσια Μοναστήρια, ἠνάγκασαν δὲ τοὺς διασωθέντας νὰ μετοικήσωσιν εἰς μεσογειότερα καὶ ἀσφαλέστερα μέρη. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δύο πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Γερουσίαν ἐκ Κρήτης ὑποβληθείσας ἐκ θέσεις τῆς 14 Αὐγούστου 1462 καὶ τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1469 (*). Περί τῆς τοῦ 1469 ἐπιδρομῆς πραγματεύεται καὶ ὁ Κορνήλιος λέγων ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐπὶ Δούκα τῆς Κρήτης Ἰερωνύμου Δαμολίνου, οἱ Τούρκοι, πλὴν ἄλλων ζημιῶν τὰς ὁποίας ἐπήνεγκαν εἰς τοὺς Χριστιανικοὺς τῆς Κρήτης πληθυσμούς, ἠρήμωσαν τὰ παραθαλάσσια μέρη ἀπαγαγόντες ἀχμαλώτους. Ἴνα δὲ οἱ Τιμαριοῦχοι Κρήτης ἐνισχυθῶσιν εἰς τὸ νὰ περιορίσωσι τὰς ἀγρίας τῶν τούρκων ἐπιδρομὰς, ἔπεμψαν ἐν ἔτει 1471 Ἄπεσταλμένους (Legatos) εἰς τὴν Ἑνετικὴν Σύγκλητον, τοὺς Ματθαῖον Μοδάτσον καὶ Νικόλαον Γριμάνον, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ζητήσωσιν ὄπλα καὶ ἐπικουρίας διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Βασιλείου (**).

Γνωσταὶ ἔπειτα εἶναι καὶ τοῦ Χαίρε δδὶν Βαρβαρρόσσα αἱ ἐπιδρομαὶ (1537 καὶ 1538), αἱ ὁποῖαι ἀπὸ δυσμῶν ἀρξάμεναι διέδραμον καταστρέφουσαι τὰ Βόρεια τῆς Κρήτης παραθαλάσσια ἀπὸ Σελίνου μέχρι Κάβου—Σιδέρου. Κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας κατεστράφησαν ἐν Σητεῖα τὰ χωρία Τραπεζοῦς, Πισκοκέφαλον, Κάτω—Πισκοπῆ, Μαρνιά, Βεράτι, Ζοῦ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας, καὶ πιθανώτατα, τὸ Μονύδριον Φανερωμένης ἢ τράχηλα (***) .

Β' ΜΟΝΑΙ

α) Σητείας

1. Μονὴ Ἁγίου Ἰσιδώρου. Ἔκειτο κατὰ τὸ Σαμώνιον ἀκρωτήριο, βορειανατολικῶς τῆς ἀρχαίας Ἰτάνου (Ἐημουπόλεως νῦν) καὶ παρὰ τὸν σημερινὸν Ναυτικὸν Φάρον Κάβου—Σιδέρου ἐπὶ λόφου κωνοειδοῦς ἔνθα καὶ σήμερον μικρὸς ναὸς τιμῶμενος ἐπ' ὄνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, ἐξ οὗ καὶ τὸ Ἀκρωτήριο ἐκλήθη Κάβο—Ἰσιδωρο ἢ Κάβο—Σιδερο (9). Παλαιὸς ὁ ναῖσκος, μὲ εἰκό-

(*) Καταπότη, Παπαδάκι, Πραγματεῖαι ἐν «Ἐλευθέρος Σκέψεως» φύλλοις 11 καὶ 27 Ἰουλίου 1930. Ἀγγελάκι «Σητειακὰ», σελ. 17 καὶ 121.

(**) Creta sacra vol. II. p. 396.

(***) Ψιλ. Ἰστ. Κρ. Β'. σελ. 225—26. Σταυρ. Στ. σ. 137

9. Ἁγιος Σίδερος (τοποθεσία) σημειοῦται καὶ δυτικῶς τοῦ Ἀκρωτηρίου Τραπεζῆς κατὰ τὴν παραλίαν Σφαξιῶν (βλ. Σταυράκι Σιατιστικὴν, σελ. 30).

Τὸ Ἀκρωτήριο Σαμώνιον εἶναι τόπος ἱστορικός. Ἐκεῖ πλὴν τῶν ἱστορι-

να, επίσης παλαιὰν καὶ μεγάλην (1Χ0,60 μ.) τοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου, ἐπεσκευάσθη κατὰ τὸ 1880 ὑπὸ τοῦ ἐκ Τοπλοῦ Ἱερομονάχου Ζωσιμᾶ Στεφανάκι, ἐκτίσθησαν δὲ τότε καὶ δύο παρὰ τὸν ναὸν Κελλία, τὰ ὁποῖα ἐσχάτως ἐξωραίσθησαν ὑπὸ ἐτέρου τοῦ Τοπλοῦ Ἱερομονάχου Νικοδήμου Δροσοφορίδου.

Ἡ ἐπισκευὴ τοῦ τοῦ Ναοῦ συνίστατο εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς προέκτασιν αὐτοῦ καὶ εἰς τινὰ ἀσβεστώματα, χωρὶς νὰ θιχθῆ κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ παλαιὸς ναός.

Τὸ ὅτι ὑπῆρχε ποτε Μονύδριον ἐξάγεται μὲν καὶ ἐκ τοῦ ἐρημικοῦ ναοῦ ἀλλ' ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ γραπτῆς πληροφορίας. τῆς τοῦ Φλωρεντιανοῦ Ἱερέως Cristof Buondelmonti, ὁ ὁποῖος περιηγηθεὶς τὰς Νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τὴν Κρήτην ἐν ἔτει 1415 γράφει εἰς τὸ κατόπιν ἐκδοθὲν Βιβλίον του (Liber Insularum Archipelagi) ὅτι εὗρηκεν εἰς ὄ ρ ο ς τ ρ α χ ὺ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου μὲ δύο Καλογήρους.

Τίνας τῆς Μονῆς οἱ Ἰδρυταὶ νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς. Κείμενος ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὴν πλησιεστέραν πρὸς τὴν Αἴγυπτον τοποθεσίαν τῆς Νήσου φέρων δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ Πηλουσίου τῆς Αἰγύπτου Ἁγίου Ἰσιδώρου, ἐπιτρέπει νὰ σκεφθῶμεν περὶ Αἰγυπτιακῆς τῶν πρώτων Ἰδρυτῶν καταγωγῆς, νὰ θεωρήσωμεν δὲ τὴν Μονὴν ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν, ὡς εἴπομεν καὶ ἐν σημειώσει τῆς σελ. 75 τῶν

κῶν Μονῶν Ἀκρωτηριανῆς καὶ Ἁγ. Ἰσιδώρου, τὰ ἐρείπια Μινωϊκῶν συνοικισμῶν, (κατὰ τὴν βάσιν τοῦ Ἀκρωτηρίου παρὰ τὸν κόλπον Παλαιοκάστρου), καὶ τὰ τῆς Ἰτάνου, ἀνατολικώτερον μετὰ τῶν ναῶν αὐτῆς. Ἐκεῖ ὁ φοινικῶν καὶ οἱ ἀραβικοὶ τάφοι (Κιβούρια καὶ νῦν ὀνομαζόμενοι) πιστοποιοῦντες τὴν κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα παραμονὴν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἐσχιστιὰν τοῦ Ἀκρωτηρίου παρὰ τὸν ὀρμισκὸν Ἁγίου Ἰσιδώρου ἐρείπια ναοῦ ἑλληνικοῦ (Ποσειδῶνος, ὡς λέγεται) κεκλυμμένα ἤδη ὑπὸ ἄμμου. Ἐκεῖ, κατὰ τὸ «Μεσαχὸ Νησί βερνεγάδου», παλαιὸν λατομεῖον, ἐπὶ βράχων τοῦ ὁποῖου ἀναγινώσκονται καὶ νῦν ἐπι Πυργίω ν, Πλουτίω ν καὶ ἄλλα ὀνόματα Ἰτανίων, πιθανῶς, λατόμων, διακρίνονται δὲ καὶ ἐπὶ σκληροῦ λίθου ἐγγλυφαὶ δεξιῦ ποδὸς ἀνθρώπου καὶ βοῦς κεφαλῆ. Ἐκεῖ καὶ δύο ἐνεπίγραφοι πλάκες, ἐκ τῶν ἐρειπίων ἴσως τῆς Ἰτάνου ἢ ἐκ τῶν τοῦ Ποσειδῶνος προερχόμεναι, χρησιμοποιηθεῖσαι δὲ κατὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου ἢ μία καὶ τοῦ ναυτικοῦ Φάρου ἢ ἐτέρα. Ἐκεῖ ὀρραιώτερον τὸ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης ἄκρον φαινόμενον καθιζήσεως, καθ' ἣν μέρος τῶν ἐρειπίων τῆς Ἰτάνου καὶ τῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα τοῦ 1829 καὶ 1866, περὶ ὧν λόγος καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις (βλ. Μετόχιον Βαί καὶ Παρμετόχον Στεφανῆς τῆς Μονῆς Τοπλοῦ).

ἐν Σητεία Μονῶν καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ. (10).

Περὶ τοῦ βίου τῆς Μονῆς οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν εἰμὴ ἀπὸ τοῦ Buondelmonti ὅτι διειρηθεὶς αὕτη ἐν ἔτει 1415 μὲ δύο Καλογήρους. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς καταστροφῆς, ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἔτος 1415 ἄλλα ἱστορικὰ γεγονότα, δυνάμενα νὰ συνδεθῶσι μὲ τὴν καταστροφὴν ταύτην, δὲν ἔχομεν γνωστὰ εἰμὴ τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ ἸΕ' αἰῶνος, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἤδη, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ καταστροφὴ θὰ ἐπῆλθε κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας.

Σημείωσις. Δὲν δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ μίαν περὶ τῆς θέσεως τοῦ Μονυδρίου Ἁγίου Ἰσιδώρου γνώμην, τὴν οὐχὶ ἄπαξ ἐξενεχθεῖσαν καὶ ἐπιμόνως ὑποστηρικθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἱατροῦ καὶ ἱστοριοδίδου Μιχ. Γ. Καταπότῃ (*). Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην τὸ Μονύδριον Ἁγίου Ἰσιδώρου ἔκειτο, οὐχὶ ὡς κοινῶς πιστεύεται καὶ ὡς δεικνύει ὁ σημερινὸς ναὸς, κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἀλλὰ μεσογειότερον, ἐφ' ἧς δὲ ἀκριβῶς θέσεως κεῖται σήμερον ἡ Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς (Τοπλοῦ) καὶ συνεπῶς ἡ Μονὴ αὕτη ἰδρύθη ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐρείπιων τοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου μετὰ τὴν καταστροφὴν ἢ τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτοῦ. Πρὸς δικαιολογίαν δὲ τῆς τοιαύτης γνώμης προβάλλεται ὁ τοῦ Buondelmonti Χάρτης, ὁ ὁποῖος καὶ μεταφέρεται μετὰ τῆς σχετικῆς πραγματείας εἰς τὸ Περιοδικὸν «Μύσωνα».

Ἐν τῷ Χάρτῃ τούτῳ ἀναγιγνώσκονται μὲν τῷ ὄντι αἱ λέξεις «S. Isidor» ἐφ' ἧς περίπου καὶ ἡ Ἀκρωτηριανὴ θέσεως, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐκ τούτου δικαιολογεῖται ἡ εἰρημένη γνώμη, ὡς θ' ἀποδείξωμεν κατωτέρω. Τὴν γνώμην ταύτην συνεμερίσθη ἐσχάτως καὶ ὁ κ. Ἀγγελάκις εἰς τὰ «Σητειακά» του (σελ. 157—159) στηριζόμενος εἰς μόνον τὸν λόγον ὅτι ἐν Κάβρω—Σιδέρῳ δὲν φαίνονται ἐρείπια κτισμάτων, παραβλέπων δὲ τὴν ἣν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν Ἐκθεσιν τοῦ Buondelmonti, ὁ ὁποῖος παραθέτει τοιαῦτα τῷ τόπου γνωρίσματα (ὄρος τραχὺ, μεθ' ὃ ὄρη ἄδενδρα καὶ εἶτα πεδιάς ἀκαλλιέργητος), τὰ ὁποῖα μόνον ἀπὸ τοῦ Κάβρω—Σιδέρου ἀρχόμενός τις συναντᾷ, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ὀροπεδίου τῆς

10. Ἐκ τῶν 98 Ἀσκητῶν οἱ ὁποῖοι ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην, ἐνεκατεστάθησαν εἰς τὸ κατὰ τὴν Κυθωνίαν Ἀκρωτήριον Μελίχαν, ὅπου τὸ Καθολικόν, 35 ἦσαν Αἰγύπτιοι, 39 Κύπριοι καὶ 24 Ἀτταλιῶται, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ βιογραφίᾳ Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου εἰς ἴδιον φυλλαδίον καὶ ἐν σχετικῇ πραγματείᾳ. Γ. Ι. Καλαϊτάκι, δημοσιευθεῖσα ἐν «Κρ. Ἀστέρως» 1906, φύλλῳ 2.

(*) Καταπ. «Ὁ Χάρτης τοῦ Μοντελμόντι» ἐν «Ἐλ. Σκέψει» 5 Ἰουλ. 1930—«Ἡ Μονὴ Ἁγ. Νικολάου» ἐν «Μύσωνι» Α', σελ. 60—«Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ», ἐν «Μύσωνι» Β', σ. 227—230—«Ἡ Σητεία» 1930, σελ. 19.—«Ἡ θέσις Ἁγ. Ἰσιδώρου», ἐν «Μύσωνι», τομ. Δ'. σ. 102.

Ἀκρωτηριανῆς.

Ἐν πρώτοις, ὡς πρὸς συμπέρασμα περὶ ἐγέρσεως τῆς Ἀκρωτηριανῆς ἐπὶ ἐρειπίων τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, ἔχομεν ἀντίτιθεμένους τοὺς ἐπομένους δύο λόγους.

α') ἂν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἡ Μονὴ ἢ Ναὸς τις αὐτῆς θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα. οὐχὶ τῆς Θεοτόκου Ἀκρωτηριανῆς ἢ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἢ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου. Ἀλλαγὴ ὀνόματος Ναοῦ θεωρεῖται καὶ νῦν ἔτι ἀμάρτημα μέγα, αὐστηρῶς ὑπὸ τῶν Ἁγίων τιμωρούμενον, καὶ σπανιώτατα διαπράττεται (*) ἐν τούτοις οὐδὲ εἰκῶν, μεγάλη ἢ μικρά, τοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου εὐρίσκεται ἐν τῇ Μονῇ.

β') Ὑπάρχει παράδοσις, καθ' ἣν ἡ ἀρχικὴ τῆς Μονῆς Ἰδρυσις προήλθεν, οὐχὶ ἀπὸ ἐρείπια προὑπαρξάσης Μονῆς, ἀλλὰ ἀπὸ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εὐρεθεῖσαν ἐντὸς σπηλαίου τὸ ὁποῖον καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται μὲ εἰκόνα καὶ τὸ ὕδωρ του, Ἀ γ ί α σ μ α καλούμενον.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, ὑπάρχουσι πολλὰ κατὰ τῆς ἐξενεχθείσης γνώμης ἐπιχειρήματα, ὧν κυριώτερα καὶ, ὡς φρονοῦμεν, ἀδιάσειτα τὰ ἐπόμενα τρία:

α') Ἐν αὐτῷ τῷ Χάρτῃ τοῦ Buondelmonti, τῷ πρὸς ἀπόδειξιν προβαλλομένῳ, διακρίνομεν σαφέστατα, ἔναντι τοῦ ὀνόματος «S. Isidor» ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἁγ. Ἰσιδώρου, διὰ τετραγώνου κτηρίου περιστάμενον, τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Β. οὐχὶ μ ε σ ο γ ε ί ω ς ὡ ς ἡ Ἀκρωτηριανή. ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀκτὴν, πολλὰ μίλλια ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς Ἀκρωτηριανῆς ἀπέχουσαν καὶ ἐπομένως μὴ συμπίπτουσιν ἐν αὐτῇ.

β') Εἰς τοῦ Βιβλίου τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον κυρίως καὶ μόνον ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ οὐχὶ τὸν Χάρτην, (11) ὁ Β., ὅστις ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων ἀρξάμενος διηυθύνετο πρὸς τὸ κατὰ δυσμὰς ἑσσηιωτικὸν τῆς Νήσου, ἀναφέρει ὅτι εὐρήκεν εἰς ΟΡΟΣ ΤΡΑΧΥ τὴν Ἐκκλησίαν Ἁγ. Ἰσιδώρου μὲ δύο Καλογήρους καὶ ὅτι προχωρῶν ἔπειτα δι' ἄ δ ἔ ν δ ρ ω ν ὁ ρ ἔ ω ν ἀφίκετο εἰς π ε δ ι ἄ δ α ἄ κ α λ λ ι ἔ ρ γ η τ ο ν (12) ἔνθα τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἰτάνου, ἣν ὀνομάζει Κα

(*) Ἐανθ. «Χριστ. Ἐπιγραφαί», σελ. 129.

11. Ὁ Χάρτης ἐνδέχεται μὲν νὰ εἶναι λεπτομερειακός, ὡς λέγει ὁ Gerola ἀλλὰ παρασχευασθεῖς προχείρως ἢ ὅπως αἱ γεωγραφικαὶ καὶ τὰ τεχνικὰ τῆς ἐποχῆς μῆσα ἐπέτρεπον. ἀποδεικνύεται σήμερον ἐσφαλμένος εἰς πολλὰ καὶ ἀτελής.

12. Ἡ πεδιάς αὕτη τῆς Ἐρημουπόλεως (1000 περίπου μουζουρῶν). ὡς καὶ ἡ τοῦ Παλριοκάστρου, (2000 μουζ.) ἔμενον καὶ πέραν τοῦ 1583 ἀκαλλιέργητοι ἀκόμη, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ τοῦ ἔτους τούτου Στατιστικὴ τοῦ Castrolilaca (Ἀγ. θάγ. Ἐηροχ. «Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή» σελ. 119).

μάραν ἐκ π λ ά ν η ς βεβαίως, διότι τοιοῦτον πῆδημα ἀπὸ τοῦ ἀνατολικωτέρου ἄκρου μέχρι τῆς ἀρχαίας Καμάρας (*Αγ. Νικολάου νῦν) δὲν ἦτο δυνατόν μηδὲ εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ νὰ κάμῃ ὁ Β. ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Καμάρα δὲν ἔκειτο «ἐν τῷ μέσῳ ἀκαλλιεργήτου ὡς ἡ Ἰτανος, πεδιάδος μεποταμὸν κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν» (13).

Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον ἂν ὁ Β. ἐξέλαβε τὰ τῆς Ἰτανου ὡς τῆς Καμάρας ἐρείπια, διότι τότε, ὡς καὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας βραδύτερον, οὔτε τῆς μὲν οὔτε τῆς δὲ εἶχε καθόρισθῆ ἢ θέσις ὅπως σήμερον εἶναι καθωρισμένη. Ὑπῆρχε μάλιστα καὶ γνώμη, ὡς ἀναφέρει ὁ Νικόσι.ρ. Καλομενόπουλος εἰς τὰ «Κρητικά» του (σελ. 87 ὑποσ. 1), καθ' ἣν ἐκ τῶν δύο ὑπὸ τὸ ὄνομα λ α τ ὠ ἀρχαίων πόλεων, (τῆς πρὸς Καμάρα καὶ τῆς Ἐτέρας,) ἡ Ἐτέρα ἔκειτο ἔνθα νῦν τοποθετεῖται ἡ Ἰτανος. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ πλάνη τοῦ Buonheimonti.

Βλέπομεν σαφῶς εἰς ταῦτα ὅτι ὁ Β. τοποθετεῖ τὸν Ἅγιον Ἰσιδώρον πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀρχαίας Ἰτανου, τῆς νῦν Ἐρημουπόλεως, ἐν ᾧ ἡ Ἀκρωτηριανὴ κεῖται πρὸς δυσμὰς καὶ πολὺ ἀπ' αὐτῆς ἀπέχει, ἐπὶ ὀροπεδίου δὲ, οὐχὶ εἰς ὄ ρ ο ς τ ρ α χ ὺ.

γ) Σωζόμενος καὶ νῦν ἔτι ὁ Ναὸς τοῦ Ἅγ. Ἰσιδώρου κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ Ἀκρωτηρίου, μαρτυρεῖ αὐτὸς οὗτος περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ Μονυδρίου, ὥστε νὰ καθιστᾷ πᾶσαν ἄλλην ἀπόδειξιν περιττὴν καὶ ἀνεπίδεκτον συζητήσεως. Ἡ γνώμη δὲ ὅτι ὁ Ναὸς ἢ τὸ Μονύδριον ἠγέρθη πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἔγερσιν τῆς Ἀκρωτηριανῆς, εἶναι προφανῶς πάντῃ ἀστήρικτος, ὡς πιστεύομεν. Οὐδεὶς ἀπόλυτως λόγος θὰ ἐπέβαλλεν εἰς τὴν Μονὴν Ἀκρωτηριανῆς, ἢ εἰς ἄλλον τινά, νὰ ἐγειρῇ Νάον ἢ Μονύδριον εἰς τοιαύτην θέσιν, ἂν μὴ ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ μαρτύρια πε-

13. Ἰδού τι ἀκριβῶς γράφει ὁ Β., ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν *Creta Sacra* (σελ. 12 καὶ 100)

«Est igitur in monte aspero Ecclesia Sancti Isidori cum duobus Calojeris, ex qua ulterius procedendo per montes sine arboribus ad planum incultum devenitur non parvum, cujus in medio sub parvo monticulo civitas Camera erat, quae in quodam sinu ac latere australi torrentem habet, cujus etiam aedificia marmorea prostrata sunt».

Δηλαδή: «Υπάρχει λοιπὸν εἰς ὄ ρ ο ς τ ρ α χ ὺ ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου μετὰ δύο Καλογήρους Ἐκκλησία ἐκ τῆς ὁποίας προχωρῶν τις περαιτέρω δι' ἀδένδρων ὄρεων καταλήγει εἰς οὐχὶ μικρὰν πεδιάδα ἀκαλλιέργητον, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας, ὑπὸ λοφίσκον, ἔκειτο ἡ πόλις Καμάρα, ἣτις ἐν τῷ κό λ π ω οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ ἔχει ποταμὸν (χείμαρρον) καὶ τῆς ὁποίας τὰ μαρμάρινα οἰκοδομήματα ἔχουσι καταπέσει . . . »

ρι τοιούτου Ἰδρύματος. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τὰ ἀπόκεντρα καὶ ἐρημικὰ Μονῶδρια προήλθον αἱ μεσογειότεραι καὶ μεγαλύτεραι Μοναί. Οὐχὶ τὰνάπαλιν. Τοιοῦτον παράγειμα δὲν ἔχομεν οὐδὲ ἓν εἰς τὴν Κρήτην. Ὡς πρὸς τὴν μὴ ὑπαρξιν ἐρειπίων ἐν Ἁγ. Ἰσιδώρῳ, ἀναλόγων πρὸς τὸ ἐν τῷ Χάρτῃ τοῦ Β. μέγα σχετικῶς οἰκοδόμημα, παρατηρητέον ὅτι, ἂν τῷ ὄντι δὲν ὑπάρχωσι σήμερον το αὐτὰ ἐρείπια, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἄλλοτε. Ἐχουσι ἤδη παρέλθει Πεντακόσια περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἢ ἐγκαταλείψεως τοῦ Μονουδρίου· ἐπὶ τούτοις ἔγιναν ἔκτοτε κελλιῶν καὶ τοῦ Ναυτικοῦ Φάρου οἰκοδομαί, δι' ἃς ἐπόμμενοι ἦτο νὰ χρησιμοποιοηθῶσιν οἱ λίθοι τῶν παλαιῶν οἰκοδομῶν καὶ νὰ ἐξαφανισθῶσι τὰ ἐρείπια αὐτῶν, τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας μάλιστα ὑπερέχοντα, καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν νὰ μὴ φαίνεται σήμερον μηδὲν ἄλλο εἰμὴ καλλιεργημένος ἀγρός.

Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὰ παρατεθέντα ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα εἶναι τοιαῦτα ὥστε τὸ τῶν ἐρειπίων νὰ μὴ δύναται νὰ κλονισθῇ, ποσῶς τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ εἶνε εἰμὴ τοῦτο: *Ἄλλη ἢ θέσις τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου καὶ ἄλλη ἢ τῆς Ἀκρωτηριανῆς, ἢ τρίωρον καὶ πλέον ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπέχουσα. Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου ὀρμηθέντες Καλόγηροι ἴδρυσαν τὴν Ἀκρωτηριανήν. Οὐχὶ τὰνάπαλιν. Ἡ μαρτυρία τοῦ Β. εἶναι σαφεστάτη καὶ ἀνεπίδεκτος παρερμηνείας. (14).*

2. Μονὴ Ἁγίου Νικολάου. Πληροφορίαν περὶ τῆς Μομφῆς ταύτης ἔχομεν μοναδικὴν τὴν ἀπὸ τοῦ Φλ. Κορνηλίου (*) ἣν καὶ ἐχρησιμοποίησαμεν ἤδη βιογραφοῦντες τὸν πρῶτον ἐπὶ Ἐνετῶν Ἐπίσκοπον Σητείας Μάρκον. Κατὰ τὴν πληροφορίαν ταύτην ἡ Μονὴ Ἁγ. Νικολάου, κειμένη εἰς τὸ Ἀκρωτήριον Σαλμώνην (in capite Salmone) «Πλάκον» σήμερον καλούμενον, ὑπάρξασα δὲ «κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Γραικῶν» A b b a t i a (ἦτοι με ἀριθμόν τινα Καλογήρων συμβιούτων ὑπὸ Ἡγούμενον), παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Μάρκου ἐν ἔτει 1225 εἰς Καλογήρους ἢ Καλογραίας Ἐνετικοῦ Μοναστηρίου (15).

14. Λυποῦμαι ἀντικρούσαν γνώμας Συνεπαρχιωτῶν καὶ τόσων καλῶν ἐν τῷ χεῖρ καὶ ἀνάγναι συνοδοιπόρων. Ἄλλ' ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ παρεξηγηθῶ, διότι πιστεύω ἀκροδάντως ὅτι ἐκ τοῦ Βιβλίου καὶ τοῦ χάρτου τοῦ Β. καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἄνω παρατεθέντων ἐπιχειρημάτων, δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐξαχθῇ ἱστορικὴ ἀλήθεια διάφορος ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἐξάγω ἐγώ.

(*) Creta Sacra vol. I. p. 122.

15. Τὸ Ἐνετικὸν τοῦτο Μοναστήριον, κείμενον ἐν τῇ Λιμνοθαλάσσῃ Βενετί-

Ἡ Μονὴ λοιπὸν, κατὰ τὸν Κορνήλιον, ἤκμασεν ἐπὶ Γραικῶν (Βυζαντινῶν) καὶ ἀγόμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἰδρῦθη ἢ ἀνεκαινίσθη κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον, ἐπὶ Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», μικρὸν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων (961).

Τὴν ἀρχικὴν τῆς Μονῆς θέσιν εἶναι σήμερον δύσκολον νὰ καθορίσωμεν μετ' ἀκριβείας, διότι πλὴν τῶν ἀνωτέρω συντόμων τοῦ Κορνηλίου πληροφοριῶν, δὲν ἔχομεν ἄλλην (16), ἐρείπια δὲ μαρτυροῦντα τὴν κατὰ τὸ Ἀκρωτήριον Σαλμώνην ὑπαρξίν Μονῆς δὲν φαίνονται πλέον. Ἡ φράσις ὅμως τοῦ Κορνηλίου «in capite Salmone» καὶ ἡ κλήσις τοῦ Μονυδρίου μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Προστάτου τῶν ναυτιλομένων, ἐπιτρέπουσι νὰ δεχθῶμεν ὡς παραθαλασσίαν τὴν ἀρχικὴν τοῦ Μονυδρίου θέσιν. Δὲν ἀποκλείεται δὲ καὶ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχε πρότερον κατὰ θέσιν ναὸς προελθὼν ἀπὸ τινος Ναυτικοῦ ὡς ὑπόσχεσις (τάξιμον) ἐν ὥρᾳ θαλασσοῦ κινδύνου. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης, τῆς παραθαλασσίας, μετετέθη κατόπιν τὸ Μονύδριον εἰς ἄλλην μεσογειοτέραν ὅπου σήμερον, ἐπὶ ἐρείπιων δικλῆτου ναοῦ καὶ συνοικισμοῦ, κεῖται Ἐξωκκλήσιον Ἁγίου Νικολάου, νοτιοδυτικῶς τοῦ Χωρίου Παλαιοκάστρου καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀκτῶ καὶ πλέον ἀπὸ τῆς Σαλμώνης μιλίων. (17).

ας καὶ ἐπὶ τῆς Νησίδος de *Aymanis*, ἡ ὁποία ὡς λέγει ὁ Κορν. κατεποντίσθη βραδύτερον, δὲν ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἐλάσθανε τοὺς ἐν αὐτῷ ἐγκαταβιοῦντας ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐζήτησαν ἀσφαλεστέραν διαμονήν. Τοιαύτην δὲ καὶ πλουσίαν ἐν ταῦτῳ ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ εὕρισκον ἐν τινι τῶν ἐν Κρήτῃ Μοναστηρίων ἐπιδιώκοντες Ὁρθοδόξους Καλογήρους.

16. Ὁ *Buondelmonti*, ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ ἐν *Creta Sacra* (I. p. 54) περιληφθὲν μέρος τοῦ Βιβλίου του, λέγει σχετικῶς: «*Adnavigavimus Cretae juxta Salmonem...venimus in locum quendam qui vocatur Boniportus*»... προσθετεῖ δ' ἐνταῦθα ὁ Κορνήλιος ἐν παρενθέσει: «*ubi deinde erectum fuit Basiliani instituti monasterium*». Ἄλλ' ὁ τόπος *Boniportus* καὶ τὸ ἐν αὐτῷ μεταγενεστέρως (μετὰ τὸ 1415 τοῦ *Bondelmonti* ἢ μετὰ τὸ 1755 τοῦ Κορνηλίου) ἐγεγρῆν Μοναστήριον δὲν νομίζομεν ὅτι ἔχει οἰανδήποτε μετὰ τὸ Μοναστήριον Ἁγ. Νικολάου σχέσιν, ὡς θέλουσι τινες («*Μύσων*», Α' σελ. 60).

17. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, «*Σπηλιάρια*» σήμερον ἀκουομένη, ἐσώζετο μέχρι τοῦ «μεγάλου σεισμοῦ» (1856), κατὰ μαρτυρίαν ἐπιζώντων γερόντων, ναὸς ρυθμοῦ Βυζαντινοῦ (σταυροθόλι) μετ' ἀγιογραφίας ἐπὶ τῶν τοίχων. Καταπεσὼν δὲ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀνηγέρθη καὶ ἀνεκαινίσθη ἐπιμελείᾳ Καλογήρου τινὸς Ἰωακείμ Σεμερτζίκου ἐξ Ἀζωκεράμου, ἐν ἔτει 1870. Κατὰ τὴν ἀνακαινίσιν δὲ ταύτην τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν τεμάχιον πλακὸς ληφθείσης ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἐλεῖαν Παλαιοκάστρου ἐρείπιων τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Δικταίου Διὸς καὶ φεροῦσης τμῆ

Περὶ τῆς τοιαύτης μεταθέσεως πειθόμεθα ὑπὸ τῆς ὀνομασίας τοῦ ναοῦ καὶ ὑπὸ τῆς μικρᾶς ἀπὸ τοῦ Ἐκρωτηρίου Σαλμώνης ἀποστάσεως. Ἄλλὰ πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔγινεν ἡ μετακίνησις αὕτη εἰς τὴν τοποθεσίαν Σπηλιάρας, πότε δ' ἔγινεν ἡ κατάρρευσις ἢ καταστροφή τοῦ ἐνταῦθα δικλῆτου ναοῦ καὶ τῶν οἰκημάτων, ὧν διακρίνομεν σήμερον τὰ ἔρειπια, καὶ πότε ἢ ἐπὶ τῶν ἔρειπιῶν τούτων ἀνέγερσις τοῦ κατὰ τὸ 1856 καταπεσόντος ναοῦ δὲν ἔχομεν βάσιν ἐφ' ἧς στηριζόμενοι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν μετὰ βεβαιότητος. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμεθα πολὺ τῆς πιθανότητος, ἂν παραδεχθῶμεν τὰ ἀκόλουθα χρονικὰ ὄρια καὶ γεγονότα.

Ἡ μὲν μετάθεσις ἔγινεν ἀναμφιβόλως μετὰ τὸ ἔτος 1225, ἦτοι μετὰ τὴν εἰς Ἐνετοὺς Κα' οἰγήρους παραχώρησιν τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Μάρκου. Οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν ὅτι οἱ Καλόγηροι οὗτοι, καὶ ἂν ἐνεκατεστάθην εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦτο, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ παραμείνωσιν ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῷ. Κείμενον εἰς τόπον ἀπόκεντρον, ξηρὸν δὲ καὶ ἄγονον, μηδένα ἄλλον ἔχον πόρον εἰμὴ τὰ ἀπὸ τῶν Ὀρθοδόξων προσκυνητῶν καὶ τῶν Ναυτιλομένων ἐλέη, τὰ ὁποῖα ἐξέλιπον ἀναμφιβόλως καὶ αὐτὰ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἑτεροφύλων καὶ ἑτεροδόξων Καλογήρων, καθίστα δυσχερὴ ἢ ἀδύνατον τὴν ἐν αὐτῷ διαβίωσιν Ἐνετῶν Μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἠναγκάσθησαν νὰ το ἐγκαταλείψωσιν εἰς ἐρήμωσιν. Τότε ἀνέλαβον τὴν ἀναβίωσιν τοῦ Μοναστηρίου Ὀρθόδοξοι Καλόγηροι μεταθέτοντες αὐτὸ εἰς τὴν Σπηλιάραν, ὅπου καὶ ὕδωρ τι ὑπῆρχε καὶ ἔδαφος καλλιεργήσιμον ἠδύνατο νὰ προσκτηθῆ καὶ ἀσφάλεια μεζῶν ἀπὸ τῶν ἐκ θαλάσσης κινδύνων νὰ ἐπιτευχθῆ.

Ἡ δὲ καταστροφή ἢ ἐγκατάλειψις τοῦ ἐν Σπηλιάρᾳ Μονυδρίου ἔλαβε χώραν κατὰ τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς, τὰς περὶ τὸ ἔτος 1462 καὶ ἐν ἔτει 1469 γενομένας. Τὸ Μονύδριον λοιπὸν ὕφιστατο ἀκόμη ἐν ἔτει 1415.

μα ἐπιγραφῆς περὶ Συνθήκης μεταξὺ Κνωσίων καὶ Ἱεραπολῆων τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος. Χάριν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔχουσι μέχρι τοῦδε ἐπισκεφθῆ τὸ Ἐξωκλήσιον Ἁγίου Νικολάου δύο Ἀρχαιολόγοι, πρῶτος μὲν ὁ Ἴταλός Fr. Halbherr ὁ ὁποῖος καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὴν εἰς τὸ Museo Italiano di Antiquità Classica (Vol III), δεύτερος δὲ ὁ Ἀγγλός Marcus Tod ἐν ἔτει 1900, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγραψε σχετικῶς εἰς τὸ Annual of the British School at Athens Tom IX, τελευταίως δὲ καὶ ὁ Ἰατρὸς Ἱστοριοδίφης κ. Μ. Γ. Καταπότης, ὅστις καὶ λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τοῦ Ἐξωκκλησίου, τῶν ἔρειπιῶν καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Περιοδικὸν του «Μύσωνα» (τόμον Α', σελ. 59—62).

Ἄν δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην Buonelmonti, ὁ περὶ τοῦ Μονυδρίου τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου λόγον ποιούμενος ἐν τῷ Βιβλίῳ του, ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, δὲν ὁμιλῆ περὶ Ἁγ. Νικολάου, τῆς Σπηλιάρας, ἢ παρσιώησις αὕτη ἀποδοτέα εἰς τὸ ὅτι τὸ Μονύδριον τοῦτο δὲν ἔκειτο παρὰ τὴν ἦν ὁ Β. ἠκολούθησεν ὁδὸν κατὰ τε τὴν παρακτίαν καὶ τὴν διὰ μέσου καὶ κατὰ μῆκος τῆς νήσου πορείαν του.

Ὡς πρὸς τὴν ἔγερσιν νέου ναοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὑπὸ τῶν τούρκων καταστραφέντος παλαιοῦ, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ καὶ σήμερον ἐνδιαφέρον τῆς Μονῆς Τοπλοῦ ἢ Ἀκρωτηριανῆς, τῆς ὁποίας Ἱερομόναχος ἀνεκαίνισεν αὐτὸν ἐν ἔτει 1870 καὶ ἡ ὁποία τακτικῶς ἔκτοτε ἐπιμελεῖται τῆς λειτουργίας τοῦ ναοῦ, συμπεραίνομεν ὅτι ὑπὸ Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς ταύτης θὰ ἔγινε καὶ ἡ ἀνέγερσις, τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τοῦτο τῆς Μονῆς ἐπιδέχεται τὴν ἐξήγησιν καθ' ἣν οἱ ἀπὸ τοῦ Μοναστηρίου Ἁγίου Νικολάου διαφυγόντες Καλογήρωι θὰ ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν περὶ ἰδρύσεως τῆς μεγάλης καὶ ἀσφαλούς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς ἐνεργητῶν.

Ἐν βραχυλογίᾳ, ἢ τοῦ Μονυδρίου Ἁγ. Νικολάου ἱστορία ἔχει ἐν μεγάλῃ πιθανότητι οὕτω. Ἠγέρθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Ναυτικοῦ τινος ὡς Ἐξωκκλήσιον εἰς παραθαλασσίαν τῆς Σαλμώνης τοποθεσίαν. Συνωκίσθη ὡς Μοιῆ κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον, ἦτοι μετὰ τὸ 961. Διετηρεῖτο κατὰ τὴν Ἐνετικὴν ἐποχὴν, ὁπότε, μετὰ τὸ 1225, καὶ κατελήφθη πρὸς καιρὸν ὑπὸ Λατινῶν τὸ δόγμα Καλογήρων. Ἐρημωθεῖσα ἀνενεώθη ὑπὸ Ὀρθοδόξων Καλογήρων ἐν θέσει μεσογειοτέρᾳ (Σπηλιάρᾳ) πρὸ τοῦ 1415. Κατεστράφη περὶ τὸ 1462 ἢ τῷ 1469 ὑπὸ τουρκικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀνηγέρθη ὑπὸ τύπον ἀπλοῦ Ἐξωκκλησίου μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς καὶ ὑπὸ Καλογήρων αὐτῆς (περὶ τὸ τέλος τῆς 15ης ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος). Ἐπαθε κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1856 καὶ ἐπεσκευάσθη τῷ 1870. Ἐκτοτε ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ὡς Ἐξωκκλήσιον λειτουργούμενον μὲν ὑπὸ τῶν Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς συντηρούμενον δὲ ὑπὸ τῆς ἐκ Μαγκασᾶ οἰκογενείας Στιβακτάκιδων, ἐντὸς κτημάτων τῆς ὁποίας εὐρίσκεται.

3. Προδρόμου (Καψᾶ). 4. Παναγίας (Καλοῦ—Νεροῦ)

5. Ἀγίων Σαράντα

Τρία Μονύδρια κείμενα κατὰ τὴν νοτιὰν τῆς Σητείας ἀκτὴν, πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀκρωτηρίου Γουδούρου (Κακῆς—Ἀλυκῆς) καὶ περὶ τὰ τρία μίλια ἀπέχοντα ἀλλήλων. Τὸ τοῦ Προδρόμου, ἐπὶ κρημνώδους ἐδάφους ἐγερθὲν κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄλλων, ἐν ὁμαλωτέρω ἐδάφει ἐγερθέντων.

3. Πρόδρομος ἢ Καψᾶς. Ἀπὸ τὴν δεσπόζουσαν καὶ ἐξαιρε

τικὴν τοῦ Μονυδρίου τούτου θέσιν, ἐν ἣ καὶ σπήλαιον διὰ τὸν ναὸν χρησιμοποιηθὲν, συνάγω ὅτι ἦτο τὸ ἀρχαιότερον τῶν δύο ἄλλων. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην φαίνονται μὲν ἀντιτιθέμενα τὰ χρονολογικὰ χαράγματα τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἐτι θὰ ὑφίστανται, ἀλλὰ τὸ 1895, ἔτος τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν, ἀνεγινώσκοντο εὐκρινῶς παρουσιαζόν δὲ ἀρχαιότεραν χρονολογίαν τὰ μὲν τοῦ Καλοῦ—Νεροῦ 1461 (γεγραμμένην 14ΞΙ), τὰ δὲ τοῦ Καψᾶ, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Ἱεροῦ Σηκοῦ, 1552, ἀλλ' οἱ τοῖχοι ἐν πολλοῖς ἔχουσι καταστραφῆ μετ' αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσα ἄλλη προγενεστέρα χρονολογία, ἂν ὑπῆρχε τιαυτή, ἐπομένως δὲν δύναται νὰ ἐπηρεασθῆ ἢ περὶ ἀρχαιότητος τοῦ Προδρόμου γνώμη ἐκ τῶν σωζομένων ἑλλιπῶν χαραγμάτων. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι τὸ Μονύδριον τοῦ Προδρόμου—Καψᾶ ἰδρῦθη πολὺ πρὸ τοῦ ἔτους 1461. Εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως δύναται νὰ βοηθήσῃ κατὰ τι καὶ παλαιὰ τις εἰκὼν προερχομένη, ὡς λέγεται, ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ ναύσκου καὶ παριστώσα τὴν «Ἀποτομὴν τῆς τιμίας Κάρας τοῦ Προδρόμου». Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ὑπάρχει ἐπιγραφή ἐπὶ Εἰλιταρίου κρατουμένου διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Προδρόμου μὲ γραφὴν τοῦ 15ου αἰῶνος ἐπισεσυρμένην εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων αἱ λέξεις καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ν' ἀναγινώσκωνται. Μεταγραφομένη εἰς στίχους λαμβικoὺς ἔχει οὕτω ἡ Ἐπιγραφή:

**Ὅραξ οἶα πάσχουσιν, ὦ Θεοῦ Λόγε,
οἱ πταισμάτων ἔλεγχοι τῶν ὀδελυκτέων;
Ἐλεγχον· καὶ γὰρ μὴ φέρων ὁ Ἡρώδης
τέτμηκεν ἰδοῦ τὴν ἐμὴν κάραν, Σῶτερ.**

Καταστροφή τῆς Μονῆς ὡς καὶ τῶν παρακειμένων Μονυδρίων Παναγίας—Καλοῦ Νεροῦ καὶ Ἁγίων Σαράντα, θὰ ἐπῆλθεν ἀναμφιβόλως κατὰ τὰς Τουρκικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 15ου αἰῶνος περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Πάντως οἱ ναοὶ τῶν Μοναστηρίων τούτων διετηρήθησαν ταχέως ἐπισκευασθέντες, κατὰ καιροὺς δὲ καὶ Ἱεουργίαι ἐν αὐτοῖς ἐτελοῦντο ὑπὸ Ἱερέων τῶν πλησιοχώρων καὶ ἐκτάκτων προσκυνητῶν, ὧν βλέπομεν τὰ ὀνόματα εἰς τὰ χρονολογικὰ χαράγματα.

Ἡ ἐπισκευὴ καὶ συντήρησις τῶν ναῶν ἐγένετο ὑπὸ τῶν κατόχων τῶν πέριξ κτημάτων (ἀγριάδων), οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο καὶ τῶν ναῶν κύριοι καὶ κάτοχοι. Οὕτω συνέβη νὰ περιέλθωσιν οἱ ναοὶ εἰς διαφόρους κυρίους, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς ἐπωνομάζετο Καψᾶς ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπικρατήσαν ὄνομα τῆς Μονῆς. Κάτοχος τῆς Μονῆς συνέβη νὰ γίνῃ καὶ Ὁθωμανός τις, ὁ ἐκ Σκλάβων Δερβῆς—Ἁγᾶς Χατζαριφάκις, ὁ ὁποῖος λέγεται ὅτι καὶ περιεποιεῖτο ὡς ὁ εὐλαβέστερος Χριστιανὸς τὸν ναόν, τελευταῖος

δὲ ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίας Τριάδος (Τσῶ) Χατζη Νικόλαος Ζαφείρης ὁ ὀποῖτος, μετ' ἀναλόγου ἀγροτικῆς περιοχῆς, παρεχέρησε καὶ τὸ ἐρειπωμένον Μοναστήριον εἰς τὸν ἐκ Λιθινῶν Γεροντογιάννην, τὸν ριζικῶς ἀνακαινίσαντα, ἐξωραΐσαντα καὶ ἀναδείξαντα αὐτὸ καὶ Ὅσιον νῦν θεωρούμενον καὶ τιμώμενον (18).

Μικρὸς ναὸς ἐντὸς σπηλαίου καὶ δύο μόνον παλαιὰ οἰκήματα ἀπετέλουν τὸ Μονύδριον πρὸ τοῦ Γεροντογιάννη. Οὗτος ἐνήργησε τὴν ἀνακαινίσιν αὐτοῦ συμπληρωθεῖσαν τῷ 1863. Ὁ μικρὸς τοῦ σπηλαίου ναὸς ἔγινε δίκλιτος (Ἁγιος Ἰωάννης—Ἁγία Τριάς), ὑπ' αὐτὸν κατεσκευάσθη μεγάλη ὑδαταποθήκη ὀμβρίων ὑδάτων, προσετέθησαν ἄλλα οἰκοδομήματα πρὸς κατοικίαν καὶ ἄλλας χρήσεις. Τὸ ὄλον οἰκοδόμημα, ὡς ἐκ τοῦ ἐπικλινούσ τοῦ ἐδάφους, ἔλαβε σχῆμα κλίμακος μὲ τέσσαρας μεγάλας βαθμίδας ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Αἱ ὄλαι οἰκοδομαί, γενόμεναι ὑπὸ τὴν ἄμεσον πάντοτε ἐπίβλεψιν καὶ ὀδηγίαν τοῦ Γεροντογιάννη καὶ ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀγραμμάτου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ἐπερατώθησαν ἐντὸς διετίας μόνης (19), τοῦτο δὲ καὶ ἐθεωρήθη ὡς τὸ μεγαλύτερον τῶν ὄσων εἰς τὸν Γεροντογιάννην ἀπεδιδοντο θαυμάτων. Μηδὲ ὀβολὸν τῷ ὄντι διαθέτων ἡδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ὄσας τὸ ἔργον παρουσιαζε μεγάλας δυσχερείας ἐν τῷ ἀποκέντρῳ καὶ ἀύχηρῳ τούτῳ τόπῳ, ἐν βραχυχρονίῳ δὲ διαστήματι νὰ παρουσιάσῃ τοσαύτας καὶ τοιαύτας οἰκοδομᾶς. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰ ἐγκαίρια τοῦ ναοῦ, τελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἰλαρίωνος (1863), πλήθος προσκυνητῶν προσέτρεξαν διὰ νὰ ἴ-

18. Ὁ Ἰωάννης Βιτσέντζος, Γεροντογιάννης ἐπονομαζόμενος (εἰκὼν V.) ἐγεννήθη ἐν Λιθίαις τῷ 1799. Νεανίας ἔτι ὄν διεκρίνετο διὰ τὴν πρὸς τὰ Θεῖα ἄκραν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀνεπιπὴ παρακολούθησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀκολουθιῶν, τὰς ὀποίας, καίπερ ἀγράμματος, ἐγίνωσκεν ἀπὸ μνήμης ὄστε καὶ ἐπὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων νὰ συζητῆ εὐστόχως. Ἐν ἔτει 1841 κατελήφθη αἰφνιδίως ὑπὸ ὕπνου ληθαργικοῦ, ὀπερ τὰς 40 ὄρας διαρκέσαντος, μεθ' ὄν κατέλιπε τὰ ἐγκόσμια καὶ εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀφωσιώθη κηρύττων καὶ θανατουργῶν. Διωκόμενος ὄμως ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, ἡ ὀποία ἔσχε τὴν ὀπύνοϊαν ὄτι ὑπὸ ὀπόσχημα θρησκευτικῶν τῶν συναθροίσεων ἐκρύπτετο ἐπαναστατικὸς σκοπὸς, ἀκούσας καὶ σύστασιν τοῦ Ἀρχιερέως, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μοῆν Κασῶ, ἣν καὶ ἀνεκαίνισε μονάσας εἰς αὐτὴν ἐπὶ 33 ἔτη ἦτοι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἐπελθόντος, τῷ 1874. Τὸ λείψανόν του, τοποθετημένον ἐν λάρνακι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, τιγγάνει τιμῶν Ἀγίου ἐκ μέρους τῶν προσκυνητῶν τῆς Μοῆς. (Πληρέστερα εἰς εἰδικὴν Μονογραφίαν ἡμῶν δημοσιευθεῖσαν ἐν «Μύσωνι», Γ', 1, σελ. 20—29).

19. Βραδύτερον ἔγιναν καὶ ἄλλαι προσήχαι εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς Μοῆς καὶ ὄδωρ διωχτεσθεῖη πηγαῖον καὶ κήπος ἐπὶ βραχίῳδους ὄόχρους ἐδημιουργήθη, ὄς ζηθῆσεται ἐν τοῖς ἐπομῆνοις

δωσι τὴν θαυμασίαν μεταβολὴν τῶν μαύρων σπηλαίων στάνης αἰγοπροβάτων εἰς λευκαζούσας καὶ ἀναπαυτικὰς κατοικίας ἀνθρώπων, ν' ἀσπασθῶσι δὲ καὶ πάλιν τὴν χεῖρα τοῦ Γεροντογιάννη ὡς Καλογήρου ἤδη Μεγαλοσχήμου κατὰ τὰ ἐγκαίνια προχειριζομένου καὶ Ἰωσήφ μετονομαζομένου.

Εἰς τὴν Μονὴν, πλὴν τοῦ Γεροντογιάννη, προσήλθον ὡς Ἀδελφοὶ αὐτῆς πρῶτος μὲν ὁ ἐκ Μαλλῶν Ἱεραπέτρας Ἀντώνιος Μπαρμπεράκις, ἀγράμματος πάντη καὶ αὐτὸς ὡς καὶ ὁ Γεροντογιάννης, μετονομασθεὶς κατὰ τὴν χειροτονίαν του ὡς Μοναχοῦ εἰς Ἀνανίαν· δεῦτερος δὲ ὁ ἐκ Βιάννου Γεννάδιος Μυτάκις, ἔπειτα ὁ ἐκ Χανδρᾶ Ματθαῖος Χρυσουλάκις, κατόπιν ὁ ἐκ Λιθινῶν Ἰωάννης Γ. Γεροντάκις, ἕγγονος τοῦ Γεροντογιάννη, χειροτονηθεὶς εἰς Ἱεροδιάκονον ἐν ἡλικίᾳ 16 ἐτῶν καὶ μετονομασθεὶς Ἰωσήφ. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλοι τινὲς μετὰ ταῦτα, ὧν τὰ ὀνόματα ἀγνοοῦμεν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεροντογιάννη, ὁ μὲν Ἀνανίας, δυσανασχετήσας, ἐξεπατρίσθη εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ δὲ Ἱεροδιάκονος Ἰωσήφ ἀπεσπάσθη παρὰ τῷ Ἐπισκόπῳ Νεοφύτῳ Καλογερίδῃ καὶ παρέμεινε παρ' αὐτῷ μέχρι τῆς κατὰ Φεβρουάριον 1878 ἀνακλήσεως τοῦ Ἐπισκόπου τούτου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ Μονὴ Καψᾶ παρημελήθη καὶ σχεδὸν ἡρημώθη πάλιν.

Ἐπανελθόντος τοῦ Ἰωσήφ Γεροντάκι καὶ Ἠγουμένου διορισθέντος νέα ἤρχισε διὰ τὴν Μονὴν περίοδος, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρξε κατωτέρα τῆς προηγουμένης. Ὁ Ἰωσήφ Γεροντάκις ἐφάνη ἀντάξιός τοῦ Πάππου του ὡς πρὸς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν πρὸς τὴν Μονὴν ἀφοσίωσιν. Συνεπλήρωσε τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ διάκοσμον διὰ ξυλογλυπτικῶν ἐργασιῶν πολλοῦ λόγου ἀξίων ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως καὶ ζωγραφικῶν καλῆς ἐπίσης τέχνης. Προσέθηκεν εἰς τὸ οἰκοδόμημα νέα κελλία· ἐκαλλιέργησεν ἀγριάδας· ἐξηγόρασε Μετόχιον ἐν Μαρουλᾷ· ἐπιδιόρθωσε δυσβάτους ὁδοὺς· ἀνεκαίνισε τὸ παρακείμενον Μονὺδριον Παναγίας (Καλοῦ Νεροῦ) ἐπισκευάσας τὸν ἡρειωμένον αὐτοῦ ναὸν καὶ ἀνεγείρας παρ' αὐτὸν οἰκῆματα διὰ τοὺς προσκυνητὰς (1881). Ἀλλὰ σπουδαιότερον καὶ δυσκολώτερον ἔργον δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ ἀπὸ τῶν Ἁγίων Σαράντα (ἀπόστασις δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων) διοχέτευσις πηγαιῦ ὕδατος εἰς τὴν Μονὴν καὶ ἡ δημιουργία κήπου ἐπὶ βραχῶδους ἐδάφους διὰ μετακομίσεως μακρόθεν τῆς ἀναγκαιούσης γῆς. Συνεπλήρωσεν ἐν γένει καὶ ἐκαλλώπισε τὴν Μονὴν διὰ νέων οἰκοδομῶν καὶ καλλιιεργειῶν τοιούτων ὥστε νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς τερπνὴν ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ καὶ καταξήρῳ τόπῳ ὄσιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἐπισκέπται καὶ οἱ κατὰ τὰ παράλια ταῦτα προσφεύγοντες ναυτικοί, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου

ου (Σύμης, Χάλκης κλπ.) σπογγαλιείς, εὐρίσκουσιν ὕδωρ δροσερὸν καὶ ἱκανὴν ἀνάπαυσιν. (εἰ κὼν VI).

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, μετὰ τὴν κατάργησιν ὡς ἀθύροιστάτων μικρῶν τῆς Κρήτης Μονῶν (1901) αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας ὡς Ἐξαρτήματα αὐτῶν, προσηρτήθη καὶ ἡ Μονὴ Καψᾶ εἰς τὴν τοῦ Τοπλοῦ, ὅπου καὶ ὁ Ἠγούμενος Ἰωσήφ ὤφειλε νὰ μετοικήσῃ (20). Ἄλλ' οὗτος βαρέως φέρων τὴν νέαν κατάστασιν ἐξεπατίσθη καταφυγὼν εἰς Νήσον Σύμην, ἔνθα κοίξενίαν εὐγνώμονα καὶ Ἐφημερίαν προσοδοφόρον, τὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, παρέσχον αὐτῷ οἱ γνώριμοι σπογγαλιεῖς μέχρι τοῦ θανάτου του (29 Μαΐου 1933). Τὴν Μονὴν ἔκτοτε διοικεῖ τὸ Ἠγουμενοσυμβούλιον τῆς Μονῆς Τοπλοῦ δι' Ἀντιπροσώπου αὐτοῦ.

Πανηγυρίζει τῇ 29 Αὐγούστου, ὅποτε κόσμος πολὺς ἐκ τῶν πέριξ καὶ ἐκ μεμακρυσμένων μερῶν συρρέει διατρέχων ὑπὸ καυστικῶν ἥλιον μακρὰς καὶ δυσβάτους ὁδοὺς ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν Μονὴν καὶ πρὸς τὸν ἀνακαινιστὴν αὐτῆς Γεροντογιάννην.

4. Παναγία (Καλὸ—Νερό) πρὸς δυσμὰς τοῦ Καψᾶ. Τὸ Μονύδριον ἀποτελεῖται σήμερον ἀπὸ μικρὸν ναὸν με δύο κελλία ἐπὶ ἔρειπίων παλαιότερων ἐγερθέντα ἐν ἔτει 1881 ὑπὸ Ἰωσήφ Γεροντάκι, ὡς προείπομεν.

Ἐν τῷ ναῷ, πλὴν τοῦ προμνημονευθέντος χρονολογικοῦ χαράγματος με ἔτος 14ΞΙ, διακρίνεται καὶ ἄλλο μεταγενέστερον ἔχον οὕτω «Ἐτει 1698 Δεκέμβριον ἦλθα ἐγὼ Παπᾶ Μιχάλης Ρουμπελῆς καὶ ἐπροσχίνησα».

Τὸ Μονύδριον εὐρίσκεται ἐντὸς ἰδιωτικῶν κτημάτων, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς Ἐξάρτημα τοῦ Καψᾶ, τοῦ ὁποῦ οἱ Καλόγηροι περιποιοῦνται αὐτὸ φροντίζοντες νὰ λειτουργῆται κατὰ διαλείμματα. Μένει ἀκατοίκητον.

Παρὰ τὸ Μονύδριον εὐρίσκεται, ὡς λέγουσιν, ὑπόγειον σπήλαιον χρησιμοποίηθῃ ποτε ὡς κατοικία Ἀσκητοῦ, τὸν ὁποῖον συνέβη νὰ συναντήσῃ Ὁθωμανὸς κυνηγὸς καὶ νὰ πυροβολήσῃ, ὡς παράδοξον ζῶον ἐκλαβὼν αὐτὸν τετραποδιτεῖ βαδίζοντα.

5. Ἁγιοι Σαράντα, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Καψᾶ. Τὸ Μονύ-

20. Τὰ καθ' αὐτὸν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πάππου του ἐκτίθει ὁ Ἰωσήφ εἰς μακρὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον, διασκευασθὲν κατὰ προαγγελίαν του καὶ δακτυλογραφηθὲν κατετέθη εἰς τὴν Μονὴν καὶ εἰς τὸ Ἰστ. Ἀρχεῖον.

θριον αποτελείται σήμερον ἀπὸ μόνον τὸν ναόν, τὰ ἐπὶ τοῦ ὁποίου χαράγματα ἔχουσιν ἀπαλειφθῆ πρὸ πολλοῦ διὰ τῶν γενομένων ἐπισκευῶν. Εὐρίσκεται ἐντὸς κτημάτων τῆς ἐκ τοῦ παρακειμένου Χωρίου Τσῶ ('Αγίας Τριάδος νῦν) οἰκογενείας Ζαφείριδων, ἡ ὁποία καὶ περιποιεῖται αὐτὸν ὡς ναὸν οἰκογενειακόν. Παρὰ τὸν ναὸν πηγὴ ἀφθόνου ὕδατος, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἰς Καψῶν διοχετευθέν. (*)

6. Παναγία Φανερωμένη (Τράχηλα). Κειμένη παρὰ τὸ Ἀκρωτήριον Τράχηλαν, βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Σητείας, καλεῖται καὶ Μονὴ Τράχηλα. Τιμᾶται ἐπ'ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας εἰκὼν λέγεται ὅτι ἐφανέρωθη ἔν τινι τῶν ἐνταῦθα σπηλαίων κεκρυμμένη, ἔνθα ἠγέρθη καὶ ὁ ναὸς ἔχων κατεύθυνσιν οὐχὶ τὴν συνήθη ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀλλ' ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ πρὸ τοῦ σπηλαίου ἐδάφους.

Τῆς Μονῆς ὁ μὲν πρῶτος ἰδρυτῆς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ ἀνακαινιστικῆς ἐπιγραφῆς («Ἰωαννίκιος μὲν κτήτωρ πρότερον αὐτοῦ»), ἅν διὰ τῆς λέξεως κ τ ἡ τ ω ρ νοήσωμεν τὸν Ἰδρυτὴν, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς ἰδρύσεως ὁ χρόνος. Ἀλλὰ κρίνοντες ἀπὸ τὰς τῶν χάραγμάτων τῶν ἐπισκεπτῶν χρονολογίας (1455, 1479, 1483, 1485, 1489, 1490, 1499, 1505, 1510, καὶ 1536) συνάγομεν ἀπὸ μὲν τὴν ἀρχαιτέραν ὅτι ἡ Μονὴ ἰδρύθη πρὸ τοῦ 1455, ἀπὸ δὲ τὴν τελευταίαν, τὴν ἐμφαίνουσαν διακοπὴν τῶν ἐπισκέψεων, ὅτι ἔπαυσεν αὕτη ὑφισταμένη μετὰ τὸ 1536 καταστραφεῖσα πιθανῶς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Βαρβαρόσσα (1537—38). Ἀλλὰ πότε ἀκριβέστερον ἰδρύθη ἡ Μονή; Ἀφ' οὗ ὑφίστατο κατὰ τὸ 1455, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἰδρύθη εἴτε περὶ τὸ 1453, ὡς καὶ ἄλλαι, εἴτε πολλοὺς αἰῶνας πρότερον, κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον (961-1204), διότι κατὰ τὸ μεταξὺ χρονικὸν διάστημα (1205--1453), διάστημα διωγμῶν καὶ παρακμῆς τῶν Μοναστηρίων Κρήτης, καθ' ἃ καὶ ἐν Σημειώσει τῆς σελ. 84 συνάγομεν, ἀποκλείεται ἔγερσις Μοναστηρίου.

Ἐχομεν ὅμως τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἔγερσις ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ λόγου εὐρέσεως εἰκόνης τῆς Θεοτόκου, λόγου ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν περίοδον ἀναγκαῖος πρὸς δικαιολογίαν ἐγέρσεως Μοναστηρίου, μόνον δὲ ἐπὶ Ἐνετῶν ἐπενοήθη, ὡς βλέπομεν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς Γωνιάς, τῆς Ἀγκαράθου, τῆς Καρδιωτίσσης ἢ Κεράς, τῆς Φανερωμένης Ἱεραπέτρας, τῆς Ἀκρωτηριανῆς καὶ ἄλλης τινὸς ἴσως.

Πιστεύομεν λοιπὸν ὅτι ἡ ἴδρυσις ἔλαβε χώραν περὶ τὸ 1453. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην συνάδει καὶ ἕτερον γεγονός. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1624 ἀνακαινίσιν τῆς Μονῆς ἐξηκολούθει ἀκόμη παράδοσις ἀναφέρου

(*) Παπαδάκι: «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ» ἐν Ἐλευθερίαι Σκέψεις» φύλ. 8—15 Μαΐου 1930

σα τοῦ πρώτου Ἰδρυτοῦ τὸ ὄνομα (Ἰωαννικίου). Ἐάν ἡ παράδοσις αὐτὴ εἶχε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τῆς Νεοβυζαντινῆς Περιόδου, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθῆται ἐπὶ τόσον χρόνον, ἀφ' οὗ μνημεῖον γραπτὸν, δυνάμενον ν' ἀνανεῶνῃ αὐτὴν, δὲν ὑφίστατο προφανῶς οὐδὲν.

Ἀπὸ τὰς αὐτὰς χρονολογίας καὶ ἀπὸ τὴν γραφὴν τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων χαραγμάτων, τὰ ὁποῖα πάντα, πλὴν τῶν τῶν Ἀδελφῶν Παντογάλων, εἶνε μὲ λατινικοὺς ἀλφαβητικοὺς χαρακτήρας καὶ εἰς γλώσσῃν λατινικὴν γεγραμμένα καὶ τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, νομίζομεν ὅτι προκύπτει ἀναμφισβήτητον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μονὴ κατελήφθη, ἅμα σχεδὸν τῇ ἰδρῦσει αὐτῆς, καὶ ἐπὶ αἰῶνα περίπου, μέχρι τῆς καταστροφῆς, κατεῖχετο ὑπὸ Κλήρου Ἰαπωνικοῦ. Διὰ χειρὸς τοῦ Ἰαπωνικοῦ μαθητοῦ τούτου Κλήρου ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῶν τοίχων τὰ ὀνόματα τῶν προσκυνητῶν, τοῦτο δὲ ἀναμφιβόλως ἔναντι ἀμοιβῆς πρὸς τὸν γράφοντα Κολόγηρον ἢ ἔναντι εἰσφορᾶς πρὸς τὴν Μονὴν, ὡς καὶ εἰς Ἑλληνικὰς Μονὰς συνηθίζεται νὰ ἐγγράφονται εἰς Βιβλία (Πρόθεσιν ἢ Κώδικα) τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ συνδρομητῶν διὰ νὰ μνημονεύωνται.

Κυριώτερα τῶν καὶ σήμερον ἀναγινωσκομένων χαραγμάτων εἶνε τὰ ἑπόμενα:

α') 1455. adi 29 otobrio

hic fuit presbito patriar (=presbytero patriarcale) buffo. (Ἰερεὺς πιθανῶς τοῦ Πατρισρχείου Κ/πόλεως (πρόσφυξ) ἢ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης (Λατίνου), ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ τὸν τίτλον «Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως»).

β') HIC FUIT ANDREAS CORNERIUS

et Dni FRANCISI MCCCCLXXXX (=1490)

b 114 (?) DIE XXA. R..

γ') 1499 Hic fuit MARIA I. ARCHONTOPOULA.

δ') MARCU SALAMONOS

ε') ZUAN BONIU. . CAP..ORD.

SITIE FUIT

στ') (Μονόγραμμα Κληρικοῦ, cifra)

ζ') hic fuit Mateo fogito 1505 (Ματθαῖος Φυγέτος;)

η') HIC FUIT NICOLAUS CORNARIOS

et m(ulier) Filaci (Φυλακὴ ἢ Φυλακτὴ)

d acladia (ἐξ Ἀχλαδίων).

θ') 1536. Μονόγραμμα Κληρικοῦ (Τσίφρα).

ι') Κατὰ δὲ τὴν νοτίαν τοῦ ναοῦ γωνίαν, ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ, ἐπὶ τοιχογραφίας παριστάσης τὴν παρακοὴν τοῦ Ἀδάμ, γριφωδῶς γεγραμμένα, τὰ ὀνόματα τῶν Ἀδελφῶν Παντογάλων (μετὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς Μονῆς.)

ΓΑΒΡΙΗΛ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ Ο ΠΑΝΤΟΓΑΛΟΣ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ Ο ΠΑΝΤΟΓΑΛΟΣ

Καὶ ἄλλα μετὰ τὴν ἀνακαίνισιν.

*Επί 80)ετιαν περίπου ἐγκαταλελειμμένη ἡ Μονὴ ἐν ἐρειπιοῖς, ἀνεκαίνισθη τῷ 1624 ὑπὸ τριῶν Ἱερομονάχων, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ κάτωθι παρατιθεμένη ἐπιγραφή:

ΤΙΣΤΑΔΕΕΡΓΜΑΤΑ ΠΟΙΚΙΛΟΚΟΣΜΑΤΕ ΑΓΛΑΘΕΝΤΩ
 ΑΖΟΜΕΝΑ ΜΑΡΙΗΣ ΕΝΘΑΔΕ ΕΙΡΓΑΣΑΤΟ ;
 ΤΙΣ ΝΕΟΝ ΩΚΟΔΟΜΗΣΕΝ ΙΡΟΝ ΕΠ' ὈΡΟΥΣ ΠΟΛΥΦΑΙΔΡΟΝ
 ΤΙΣ ΠΟΛΥΕΥΠΝΟΘ ΔΕ ΑΛΣΟΣ ΕΘΗΚΕ ΜΕΓΑ ;
 ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΓΕΡΑΡΟΣ ΓΗΡΕΟΣ ΓΕΝΝΑΔΑΣ ΟΝΤΩΣ Κ' ΤΟ
 ΕΞΗΚΟΝΤῆ ΕΤΗΣ ΜΕΙΛΙΧΟΣ ΓΑΛΕΡΟΣ ΑΧΚ
 ΙΩΑΝΝΙΚΟΣ ΜΚΝΚΤΩ ΡΓΡΟΤΕΡΟΝ ΑΝ ΤΟΝ ΔΕΙΞ
 ΟΔΕ ΓΕΑΣ ΠΕΤΗΝ ΚΡΕΣΣΟΝ ἘΤΕΥΞΕ ΣΑΦΩΣ : ΔΕΡΩ
 ΤΩ ΔΕ ΣΩΡΡΩΘΟΝ ΚΟΔΗΘΟΣ ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ ΕΝΗΝ
 ΑΡΧΕΙ ΓΑΡ ΨΤΩΝ ΕΜΠΕΝΕΩΣ ΛΙΓΥΡΩΣ ΙΩΝ
 ΑΛ' ΟΨΤΗ ΛΑΪΝΑ ΜΟΝΗ ΠΟΘΕΝ ΗΠΟΤΑΡΕΣΕ : Ι
 ΑΣ ΕΡΣΟΪ ΚΑΛΠΟΙΣ ΤΟ ΟΝΕΧ' ΟΝΤῆ ΦΑΟΣ *

*Αντιγραφομένη διὰ μικρῶν γραμμάτων:

«Τίς τάδε ἔργματα ποικιλόκοσμά τε ἀγλαθέντα
 ἀζόμενα Μαρίας ἐνθάδε εἰργάσατο;

Τίς νέον ὠκοδόμησεν ἱρὸν ἐπ' ὄρους πολυφαῖδρον
 τίς πολυεύπνοον δὲ ἄλσος ἔθηκε μέγα;

Γεννάδιος γεραρὸς γηρεὸς ὁ γεννάδας ὄντως,
 ἐξηκονταέτης μειλίχιος γαλερὸς.

Ἰωαννίκιος μὲν κτήτωρ πρότερον αὐτοῦ
 ὁ δὲ γε ἄσπετα ἦν κρέσσον' ἔτευξε σαφῶς.

Τῷ δὲ συναρρωγοὶ Νικόδημος Ἰωαννίκιος.
 ἄρχει γὰρ τούτων ἐμμενέως λιγυρῶς.

Αἶαι οὖν τριτάλαινα Μονὴ πόθεν ἢ πότ' ἄρ' ἔξεις
 ἀστέρα σοῖς κάλποις τοῖον ἔχοντα φάος;»

Καὶ ἐν περιθωρίῳ:

«Κατὰ τὸ ἀχκδ' (1624) ἔτος τὸ σωτήριον ἐν
 μηνὶ Ἰουνίῳ ε' (=10).»

*Ἀβλεπτήματα τοῦ Χαράκτου, καὶ οὐχὶ τοῦ Συντάκτου, πρέπει νὰ

θεωρηθῶσι τὰ ΓΗΡΕΟΣ (ἀντί ΓΗΡΑΙΟΣ) καὶ ΚΑΛΠΟΙΣ (ἀντί ΚΟΛΠΟΙΣ. (21).

Χρονολογίαν δὲν περιέλαβεν εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ὡς καὶ τῆς ἐν Τοπλοῦ, ὁ Συντάκτης αὐτῶν, δυσκολευόμενος πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μετρικοῦ ρυθμοῦ. Ἡ χρονολογία, ἐμφαίνουσα τὸν χρόνον καθ' ὃν συνεπληρώθη ἡ ἀνακαίνισις ἢ τὸν τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς, ἐτέθη πλαγίως τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς φαίνεται καὶ εἰς τὸ φωτοτυπικὸν ἀποτύπωμα

Ἡ ἀνακαίνισις συνίστατο, ὡς πρὸς τὸν ναόν, εἰς τὴν τοῦ θόλου μόνον ἀνανέωσιν, διότι οἱ τοῖχοι, ἀνατολικὸς καὶ νότιος, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ σπηλαίου συμπληροῦσι τὸν ναόν, διετηρήθησαν ἄθικτοι μὲ τὰς τοιχογραφίας καὶ τὰ χαράγματα.

Ταῦτοχρόνως μὲ τὸν ναὸν ἀνεκαινίσθησαν καὶ τὰ κελλία («ἔργματα ποικιλόκοσμά τε ἀγλαόεντα», κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν). Ἀλλὰ ταῦτα ἀνενεώθησαν ἐκ θεμελίων κατὰ τὸ 1879, ὡς ἐμφαίνει ἡ ἐπ' αὐτῶν χρονολογία.

Κατὰ τὸ 1901 διελύθη ἡ Μονὴ διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου, ἀλλὰ τῷ 1903 ἀνασυνεστήθη καὶ προσηρτήθη εἰς τὴν τοῦ Τοπλοῦ, βραδύτερον δὲ παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἐνορίαν τοῦ παρακειμένου Χωρίου Σκοπῆς καὶ μετετράπη οὕτω εἰς Ἐξωκκλήσιον ἄνευ Μοναχῶν. (*)

21. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνεγράφη καὶ ἀπετυπώθη τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ ἐδημοσιεῦθη δὲ εἰς «Χριστ. Ἐπιγραφάς» Ξανθ. 1904, σ. 93.

Ἐκ τῆς καταφανοῦς ὁμοιότητος πρὸς δύο ἄλλας ἐν Τοπλοῦ ἀποκειμένας ἐπιγραφάς ἐξάγεται ὅτι καὶ αἱ τρεῖς εἶναι τοῦ αὐτοῦ Ποιητοῦ ἔργον καὶ διὸ τοῦ ἐκ τῶν ἀδελφῶν Παντογάλου εὐπαιδέτου Μελετίου, τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Leyden τῆς Ὀλλανδίας σπουδάσαντος καὶ Μητροπολίτου Ἐφέσου κατόπιν γενομένου. (Πλείονα εἰς τὰ περὶ Ἡγουμένων Τοπλοῦ ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐκτιθέμενα).

Βλ. καὶ τὰς ἐπομένας πραγματείας:

Π α π α δ ά ι. Ἐκθέσεις περὶ Φανερωμένης (1902 καὶ 1906) κατατεθειμένας εἰς Μονὴν Τοπλοῦ. Ἄρθρον εἰς «Ἐλευθέραν Σκέψιν» τῆς 14 Μαΐου 1930.

Κ α τ α π ό τ η. «Κορνάροι Σητείας» καὶ Μονὴ Φανερωμένης ἐν «Μύσωνι», Α', σ. 29—30 καὶ 33—36. «Μελέτιος Παντόγαλος» ἐν «Μύσωνι», Δ'. σ. 3.

Ἄ γ γ ε λ ά ι. «Σητειακά» σ. 218—222.

(*) Παπαδ. Ν. Ἄρθρα περὶ τῶν Μονῶν Ἀκρωτηριανῆς, Φανερωμένης Σητείας, Φανερωμένης Ἱεραπέτρας, Ψάθης κλπ. ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαίδειᾳ.

7. Ἁγίον Πνεῦμα—Ἁγία Τριάς

Ἐν Ἀσκητήριον με δύο ναούς. Κεῖται ἐπὶ βουνοῦ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λεκανοπεδίου Ἀρμενοχανδρᾶ. Τὸ βουνὸν φέρει τὸ ὄνομα «Γαγκέλλαις», κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ κλιτὺν ἔχει δύο σπήλαια, περὶ τὰ τριάκοντα μέτρα ἀπέχοντα τῆς κορυφῆς, εἰς τὸ ἕτερον τῶν ὁποίων ἐμόνυχζόν ποτε Ἀσκηταί, κατὰ παράδοσιν.

Σήμερον εἰς τὸ ἐν μὲν σπήλαιον ἐρείπια μόνον ναοῦ διακρίνοντα με ὄνομα Ἁγίας Τριάδος καὶ παρὰ τὸ σπήλαιον ἐρείπια οἰκήματος. Εἰς τὸ ἕτερον δὲ σπήλαιον, ἀπέχον τοῦ πρώτου περὶ τὰ 100 μέτρα, διακρίνεται ἐρείπιον κτίσματος ἐπὶ βράχου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἦτο κωδωνοστάσιον, ὑπάρχει δὲ καὶ ναὸς περικλειόμενος ὑπὸ τοῦ σπηλαίου καὶ ἐνὸς τοίχου κατὰ τὴν εἴσοδον, τιμώμενος ἐπ' ὄνόματι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ναὸς ἀνεκαινίσθη πρὸ πεντηκονταετίας περίπου ἐπιμελεῖα καὶ ἐργασίᾳ τῶν τότε ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ μοναζόντων δύο Ἱερομονάχων, τοῦ ἐκ Χριστοῦ Ἱεραπέτρας (πρότερον Βιάννου) Γενναδίου Μυτάκι καὶ τοῦ ἐκ Λαπίθου Σητείας Χατζῆ Μελετίου Παναγιωτάκη. Ἡ ἀνακαινίσις δὲ συνίστατο εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου τοίχου καὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης μετὰ τινος εἰκονοστασίου ἀνανεωθέντος πρὸ τριετίας δαπάναις τοῦ ἐξ Ἱεραπέτρας Ἰωάννου Ματθαίου. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ παρὰ τὴν Ἁγ. Τράπεζαν ἀναβλύζει ἀπὸ βράχου ὕδωρ, τὸ ὁποῖον συλλέγεται ὡς ἀγίασμα διὰ βάμβακος ἢ σπόγγου καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς ἐπαλείψεις τοῦ σώματος πρὸς ἴασιν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν, διότι θεωρεῖται θαυματουργόν. (22)

22. Τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀνακαινίσεως τοῦ ναοῦ καθ' ἃ καὶ νῦν ἐπι ἐπιζῶσα διηγεῖται ἢ ἐξ Ἀρμένων Ἑλένη Ν. Καζαναράκι. Παιδίσκη αὕτη 14) ἐτίς συχναῖουσα ὡς βουκόλος εἰς τὸ βουνὸν παρετήρησε μίαν ἡμέραν λευκὸν πτηνὸν ἰπτάμενον πρὸς τὸ σπήλαιον. Ἠκολούθησε τὸ πτηνὸν ἢ παιδίσκη με σκοπὸν ν' ἀνακαλύψῃ τὴν φωλεάν του ἐν τῷ σπηλαίῳ. ὅπου ὅμως, ἀντὶ φωλεᾶς μάτην ἀναζητήθεισος, ἀνεκάλυψε τὸ ὕδωρ μετὰ τὸ ὁποῖον ἐπήλειψε τοὺς πάσχοντας ὀφθαλμοὺς της. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἡ συνοδύουσα αὐτὴν μικροτέρα Ἀδελφὴ, πάσχουσα ὁμοίως τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἀμφότεραι παρετήρησαν ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ των ἰάθησαν καὶ σπεύσασαι ἀνεκοίνωσαν τὸ γεγονός εἰς τὸ Χωρίον των καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τῆς ὁποίας οἱ Ἱερομόναχοι ἐπελήφθησαν ἀμέσως τῆς ἀνακαινίσεως. Ἐκαθαρίζοντες δὲ τὸ σπήλαιον ἀπὸ λίθους καὶ χῶματα εὔρον ἐν αὐτοῖς μικρὰν ξυλίνην εἰκόνα ἐν τῇ ὁποίᾳ διεκρίνετο ἀκρίμῃ τὸ Ἁγίον Πνεῦμα ὑπὸ μορφὴν λευκῆς περιστερᾶς.

Ἐκ τῆς εἰκόνης δὲ ταύτης ἐδόθη εἰς τὸν ναὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος,

8. Παναγία Γουντᾶ (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰδρυτοῦ ἢ τοῦ παλαιοῦ Κτήτορος). Κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος βουνοῦ μεταξὺ Κατελιώνα καὶ Ζύρου. Εἶναι σπήλαιον ἐντὸς τοῦ ὁποῦοῦ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μὲ συνεχόμενον δεύτερον θόλον, ἐξέχοντα τοῦ σπηλαίου καὶ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Ἀνεκαινίσθη πρὸ αἰῶνος περίπου ὡς ἐξωκλήσιον καὶ συχνάζεται ὑπὸ εὐλαβῶν προσκυνητῶν. Ἐορτάζει τῇ Παρασκευῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Τὰ παρὰ τὸν ναὸν ἐρείπια τεσσάρων ἢ πέντε κελλίων ὡς καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Σηκοῦ ἀναβλύζον ἰκανὸν ὕδωρ μαρτυροῦσι παλαιὰν Ἀσκητῶν διαμονήν.

Οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει γνωστὸν περὶ τῶν παλαιῶν τούτων Μονυδρίων Ἀγ. Πνεύματος καὶ Παναγίας Γουντᾶ. Ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ νοτιότερον κείμενα παραθαλάσσια Μοναστήρια Καψᾶν, Καλὸ-Νερό καὶ Ἀγ. Σαράντα, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν πρὸ μικροῦ. Δυνάμεθα ὅμως νὰ υποθέσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ δύο ταῦτα μεσόγεια Μονυδρία ἐχρησίμευσαν μετὰ τὴν καταστροφήν τῶν παραθαλασσιῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος, μέχρι τῆς ἐγέρσεως τῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὡς προσωρινὸς σταθμὸς τῶν ἐκ τῶν καταστραφέντων Μονυδρίων διασωθέντων Καλογήρων.

9. Ἀγία Σοφία (23). Κεῖται κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ λεκανοπεδίου Χανδρᾶ καὶ εἶναι μία τῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας Ἰδρυθεισῶν Μονῶν. Ἡ Ἰδρυσις συμπίπτει πρὸς χρόνον μεταγενέστερον τοῦ τῆς ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν ἀρχαιοτέρων Μονυδρίων, τῶν ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 15ου αἰῶνος καταστραφέντων. Ἰδρυταὶ ἐπομένως ἢ πρῶτοι ἐνεργηταὶ πρὸς Ἰδρυσιν τῆς Μονῆς Ἀγίας Σοφίας δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μετὰ πιθανοτήτων πολλῶν οἱ τῶν εἰρημένων Μονυδρίων Καλόγηροι, οἱ ὅποιοι καὶ πρῶτοι ἐμόνασαν εἰς αὐτήν. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τῆς Μονῆς δυνάμεθα νὰ υποψιασθῶμεν ὅτι καὶ πρόσφυγες ἐκ Κ)πόλεως, ἐκ τῶν μετὰ τὴν ἄλω-

ἄλωμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι βέβαιον ἂν συμπίπτῃ μὲ τὸ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ.

Καὶ σήμερον ἀκόμη, κατὰ πληροφορίας ἀξιοπίστου ἐξ Ἀρμένων προσώπου (Γεωφ. Ν. Κεράκι), πολλὰ εἰς τὸ ἅγιασμα καὶ εἰς τὸν ναὸν ἀποδίδονται θαυμάσια ὑφθαλμικῶν, νευρικῶν καὶ ἄλλων νοσημάτων ἰάσεις.

23. Πραγματεῖαν λεπτομερῆ περὶ τῆς Μονῆς ταύτης ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Ἐμμ. Σ. Ἀγγελάκης, ὁ ὁποῖος, ἐκ τοῦ παρακειμένου Χωρίου Ἀρμένων καταγόμενος, γινώσκει ὑπὲρ πάντα κάλλιον τὰ κατ' αὐτήν. «Μύσων», τόμ. Α', σελ. 79—88. καὶ «Σητειακά» σελ. 201—208).

σιν αὐτῆς εἰς Κρήτην καταφυγόντων, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔγερσιν Μονῆς φερούσης τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Κ)πόλει περιδόξου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ὑπάρχει καὶ παράδοσις καθ' ἣν ἡ Μονὴ αὕτη, τὸ εἰς τὸ Χωρίον Ἐτιαν Ἐνετικὸν Μέγαρον τῆς οἰκογενείας De Mezzo (ἐρείπιον νῦν) καὶ ἡ Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς ἢ Τοιλοῦ ἐκτίσθησαν ὑπὸ τριῶν Ἀδελφῶν Μηχανικῶν. Ἀλλ' ἡ παράδοσις προήλθε πιθανῶς ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς συγχρόνου ἐγέρσεως τῶν μεγάλων τούτων οἰκοδομημάτων ἢ ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς τεχνικότητος ἢ ὅποια διακρίνει ἕκαστον ἐξ αὐτῶν (*).

Ἄμα τῇ ἰδρῦσει τῆς Μονῆς προσήλθον πρὸς κοινόβιον ἀσκητισμὸν καὶ οἱ τῶν Ἐρημητηρίων Ἀγίου Πνεύματος—Ἀγ. Τριάδος καὶ τῆς Παναγίας Γουντᾶ Ἐρημίται, ἐν οἷς ἴσως αὐτοὶ οἱ Καλόγηροὶ τῶν καταστραφέντων παραθαλασσιῶν Μοναστηρίων ὡς προείπομεν.

Ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ κτιρίου ὑπάρχει ἐπιγραφή, τῆς ὁποίας ὁμως ἡ χρονολογία μόνον (1634) διακρίνεται, ἀναφερομένη πιθανώτατα εἰς ἀνακαίνισιν τῆς Μονῆς, παθούσης καὶ ταύτης κατὰ τὸν σεισμόν τοῦ 1612. Τὸ τετράγωνον κτίριον, κατέχον μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ αὐλῆς χωρὸν 500 τετρ. μέτρων, ὑπέστη μετὰ τὴν τοῦ σειμοῦ καὶ ἄλλας ἐπὶ Τουρκοκρατίας καταστροφάς, ἡ δὲ ἀκίνητος τῆς Μονῆς περιουσία, πλὴν μικροῦ ἐν τῇ περιοχῇ μέρους, κατελήφθη ὅλη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐκατέρωθεν τῆς Μονῆς, εἰς τὴν βορείαν καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν προσηρητημένοι, ὑπάρχουσι δύο τάφοι, ἐξέχοντες ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, εἰς οὓς λέγεται ὅτι ἔχουσι ταφὴν Ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν χρησιμοποιησάντων τὴν Μονὴν ὡς Ἐπισκοπὴν ἢ θερινὴν διαμονήν; (24).

(*) Παπαδάκι Ν. «Ἡ Μονὴ Τοιλοῦ» ἐν «Ἐλ. Σκέψει» τῇ 15 Μαΐου 1930.

24. Σχετικῶς μὲ πληροφορεῖ ὁ ἐξ Ἀρμενίων Γεώρ. Ν. Κεράκις τὰ ἐπόμενα:

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐν Κρήτῃ Γενιταρισμοῦ ἡ Μονὴ Ἀγίας Σοφίας, πλὴν ἄλλων ἀκινήτων, ἐκέκτητο καὶ τὰ μεγάλης ἀξίας κτήματα Ἐτιανῆν Κεφάλαν, (βουνὸν ἀπέραντον καὶ δυσεκτίμητον ἀπὸ γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς ἀπόψεως), καὶ τρία ἐκτεταμένα μετόχια εἰς Πηλαλεῖμματα, Λαγκάδαν καὶ Μαρουλᾶν. Διὰ τὴν ἀρπασοῦ τὰ κτήματα ταῦτα οἱ ἐν τῷ παρακειμένῳ Χωρίῳ Ἐτιᾶ οἰκοῦντες Ἀγάδες ἐσκέφθησαν ν' ἀπειλήσωσι τὸν ἐν τῇ Μονῇ τότε ἐδρεύοντα ἢ διαθερίζοντα Ἐπίσκοπον Σητείας, ἵνα διὰ γραπτῆς πράξεως ἐκχωρήσῃ αὐτοῖς τὰ κτήματα. Πρὸς τοῦτο ἐπειφορτίσθη νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ Ἐπισκόπῳ εἰς ἕξ αὐτῶν, ὁ ὅποιος ὁμως, πολλῶν περιποιήσεων τυχὼν, εἰσίστασε νὰ ὑμιλήσῃ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον περὶ τῆς ἣν εἶχεν ἐντολῆς. Ἀπεστάλη δευτερός Ἀγὰς ὁ ὅποιος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπέστρεψεν ἀπρακτός. Ἀπεστάλη τότε τρίτος, ὅστις παρὰ τὰς περιποιήσεις τοῦ Ἐπισκόπου, κατανοήσαντος τοὺς σκοποὺς τῶν Ἀγάδων, ἀνεκοίνωσε τὴν ἐντολήν του καὶ ἐζήτησε τὸ ἔγγραφον τῆς παραχωρήσεως τῶν κτημάτων ἢ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐπισκόπου. Πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς σφαγῆς του ὑπεχώρησεν ὁ Ἐπίσκοπος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ ἀνεκτιῶντο πάλιν τὰ κτήματα τῆς Μονῆς διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν. Ἀλλ' ὁ Γενίταρις, ἅμα τὸ ἐκχωρητήριον ἔγγραφον λαβὼν, θέλων νὰ προλάβῃ ἐνδεχομένας ἐνεργείας περὶ ἀποδόσεως τῶν κτημάτων, ἐφόρευσε τὸν Ἐπίσκοπον

Ἀνακαινοθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐν ἔτει μὲν 1866 ὑπὸ τοῦ ἐκ Καψᾶ Μοναχοῦ Γεροντογιάννη, καθ' ἃ ἐν ἄλλῃ Πραγματεῖα ἡμῶν ἐκτενῶς ἐξεθέσαμεν (*) τῷ δὲ 1870 ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν περιχώρων, οἱ ὅποιοι καὶ ὡς Διδακτῆριον ἐχρησιμοποίησαν τὴν Μονὴν ἐπὶ τινα χρόνον, καὶ τέλος, τῷ 1885 ὑπὸ Ἱερομονάχου Γενναδίου Μυτάκι καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐκ Μυσιριοῦ Ἱερομονάχου Ἰωαννικίου Τσαρδινάκι, διειρηθῆναι μέχρι τοῦ 1901, ὁπότε, ὡς Διαλυτέα κατὰ τὸν Καταστατικὸν Νόμον, 1900, διελύθη. Ἀνασυσταθεῖσα δὲ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Νόμου τοῦ 1903 ὡς Παράρτημα τῆς Μονῆς Τοπλοῦ, παρεχωρήθη βραδύτερον εἰς τὴν Ἑνορίαν τοῦ Χωρίου Ἀρμένων καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἔκτοτε ὡς Μονὴ ὑφισταμένη.

ΙΟ. Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς ἢ Τοπλοῦ

Θέσις καὶ κλήσις. Κεῖται ἐπὶ ὄροπεδίου κατὰ τὴν βάσιν τοῦ Ἀκρωτηρίου Σαμωνίου (Κάβο-Σιδέρου) τῆς ἀνατολικῆς τῆς Κρήτης ἄκρας. Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου (Γενεθλίου) Ἀκρωτηριανῆς, καίτοι ἔχει καὶ ναὸν, μεταγετέστερον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς ὁμωσκατακτῆσεως προσέλαβε τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν «Τοπλοῦ Μανασίρ» καὶ ἡ κλήσις αὕτη ἐπεκράτησεν ἔκτοτε. (25)

ἐν τῇ Μονῇ ὅπου καὶ ἐνεταφιάσθη ὑπὸ τῶν Μοναχῶν πρὸ τῆς βορείας τοῦ ναοῦ θύρας.

Ὡς πρὸς τὰ ἀρπαγέντα κτήματα, τὰ μὲν Μετόχια Λαγκάδας καὶ Μαρουλᾶ ἐπωλήθησαν εἰς Ἀγῶν τοῦ Ἡρακλείου (Ἀλῆ—Σουράπ—Μπαμπᾶν), ὁ ὁποῖος μετεπώλησεν αὐτὰ εἰς τὴν Μονὴν Τοπλοῦ, ὡς θὰ εἴπωμεν ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ. Τὸ δὲ Μετόχιον Πηλαλεϊμμάτων καὶ ἡ Ἐτιανὴ Κεφάλαια περιελθόντα διανοητικῶς εἰς διαφόρους Ἀγαθὲς κατέληξαν εἰς τὸν ἐκ Λιθινοῦν Κατζημαζλουμάκην, ὁ ὁποῖος τὰ παρεχώρησεν εἰς Δικηγόρον του (Βασιλ. Φανδρίδην), οὗτος δὲ τὰ ἐκληροδότησεν εἰς τὰ τέκνα του τὰ ὅποια ἐπώλησεν αὐτὰ εἰς τοὺς περιόικους χριστιανοὺς πρὸ 25)ετίας. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη ἐπεφύλαξε καὶ τιμωρίαν σκληρὰν εἰς τοὺς πάντας ἀρπαγῶν Γεντισάρων ἀπογόνους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐβδομήκοντα περίπου ἐσφάγησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1897 ὅπου καὶ οἱ πρόγονοι τῶν ἔσφαξαν τὸν Ἐπίσκοπον, ἦτοι ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ. (Βλ. Παπαδάκι «Ἡ σφαγὴ τῶν Ἐτιανῶν τῷ 1897» ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Δ' σ. 63—69)

(*) Παπαδάκι Ν. «Ὁ Γεροντογιάννη καὶ ἡ Μονὴ Καψᾶ», ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Γ', σ. 20—29— «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος», Μέρ. Α', σ. 62.

25. Εἰς τὰ ἐν τῷ Μεταφραστικῷ Γραμματικῷ, (ἐν τῷ Δήμῳ νῦν) Ἡρακλείου φυλαττόμενα τουρκικὰ ἀρχεῖα, εὗρήθησαν ἔγγραφα. ἐν μὲν ὑπὸ χρονολογίαν 1671, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρεται «Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς», ἕτερον δὲ τοῦ 1673, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφεται «Μονὴ Τοπλοῦ». (Καταπότῃ «Ἐγγραφα Τουρκ. Ἀρχείου», «Μύσων» Γ', 6, 13). Τοιαύτη δὲ κλήσις λέγεται ὅτι ἀπεδόθη εἰς τὴν Μονὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι αὕτη εἶχεν ἀπὸ τῶν Ἐνετικῶν χρόνων δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐπὶ τοῦ φουρριακοῦ αὐτῆς κυρίου μικρὸν τηλεβόλον, τὸ π τουρκιστὶ καλούμενον. Οὕτω καὶ ὁ Κεῖς Ἱστοριοδίφης: Γ. Ι. Καλαϊσάκης ἐξηγεῖ τὴν ὀνομασίαν Τοπλοῦ («Ἐρενα» Χανίων 26 Ν)βρίου 1899 Ψιλ. Ἱστορ. [Γ. σελ. 58 ὑποσ.) Ἀλλ'

Ἰδρυσις—Ἰδρυταί. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἰδρύσεως τῆς Μονῆς, πρῶτος ὁ μακ. Ξανθουδίδης παρατήρησεν ὅτι δὲν δύναται αὕτη νὰ εἶναι προγενεστέρα τοῦ 1415 (*) διότι ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην Ἱερεὺς Ἀριστόφορος Μποντελμόντι δὲν ἀναφέρει ἐν τῷ Βιβλίῳ του ὅτι συνήντησεν ἄλλο Μοναχικὸν Ἰδρυμα κατὰ τὸ Σαμώνιον Ἀκρωτήριον εἰμὴ τὸ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου μὲ δύο καλογήρους, ἐν ᾧ, ἂν ὑπῆρχε τότε καὶ ἡ Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς, θὰ τὴν συνήντα καθ' ἣν ἠκολούθησεν ὁδὸν καὶ θὰ ἀνέφερε καὶ αὐτὴν ἐν τῷ Βιβλίῳ του. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν τότε ἡ Ἀκρωτηριανὴ καὶ ἔχομεν οὕτω ἔν πρὸς τὰ ὀπίσω χρονολογικὸν ὄριον, τὸ ἔτος 1415. (Ἀνάγνωθι καὶ τὰ ἐκτεθέντα εἰς προηγουμένας σελίδας 99—104).

Ἐξ' ἄλλου, ὡς χρονολογικὸν πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὄριον ἔχομεν τὸ ἐν ἐγγράφῳ τοῦ Ρέκτωρος Σητείας Nicolò Balbi ἔτος 1612. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου, ἀνάκαλυφθέντος ἐν τοῖς Ἑνετικοῖς ἀρχείοις ὑπὸ G. Gerola ἐχορηγήθη ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Κυβερνήσεως ἐν ποσὸν ἐκ διακοσίων Δουκάτων δι' ἐπισκευᾶς τῆς (ἀπὸ χρόνου ἤδη ὑφισταμένης ὀχυρᾶς ἀλλ' εἴτα καταπεσούσης) Μονῆς (**).

Ἄλλ' ἡ μεταξὺ τῶν χρονικῶν ὀρίων 1415—1612 ἀπόστασις ἐκ

ἔκ τινος τουρκικοῦ ἐγγράφου, ἐσχάτως δημοσιευθέντος (Καταπ. «Μύσων» Β σελ. 137) φέροντος δὲ χρονολογίαν 1692, μανθάνομεν ὅτι καὶ ἡ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Καινουρίου Μονὴ Ἀπεζαναὶ ἐκαλεῖτο ὁμοίως Τοπλοῦ.

Ἐπιπλέον καὶ ἡ τοῦ Γεωργίου Οἰκονομίδου ἐκδοχὴ (ἐν «Μύσωνι», τόμῳ Δ' σελ. 101), καθ' ἣν τεσσαράκοντα Χιέχαι ἐκ Τουρκεστάν εἰς Κρήτην ἐλθόντες τῷ 1648—49 ὑπὸ Ἀρχηγὸν Ἀλῆ—Μπαμπᾶν καὶ φιλοξενηθέντες ἐν τῇ Μονῇ, ἐπέτρεψαν νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τῆς αὐλείου θύρας, ὡς σύμβολον προστασίας καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, κεφαλὴ μαρμαρίνη μὲ σαρίκιον (κίδαριν). ὡς τὸ ἰδικόν των. Ἐκ τῆς κεφαλῆς δὲ ταύτης ἐκλήθη καὶ ἡ Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς Τοπλοῦ (ἔχουσα σφαιραῖραν, σφαιρικὴν κεφαλὴν). Τοιαύτη ὅμως σαρικοφόρος κεφαλὴ δὲν ἀναφέρεται ὑπάρχουσα ἐν Τοπλοῦ, ἂν δὲ ἀληθεύη ἡ πληροφορία, αὕτη, ἡ ἐκ τουρκικοῦ ἐγγράφου ἐξαχθεῖσα, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἡ κεφαλὴ δὲν ἐτοποθετήθη ποσῶς, ἐπεὶδὴ ὅμως οἱ Χιέχαι ἀνεκοίνωσαν εἰς τὰς Ἀρχὰς τὸ γεγονός, ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς τὴν Μονήν, ἂν καὶ δὲν ἔφερε τὴν κεφαλὴν.

Ἐν Πελοποννήσῳ δὲ παρὰ τὸ Σιδηρόκαστρον ὑπῆρχε Μονὴ τῆς Θεοτόκου «Ὁμπλοῦ», ἡ τῆς ἐν «Ὁμπλοῦ», ὡς βλέπομεν εἰς Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον τοῦ 1727, δημοσιευθὲν εἰς Περιοδικὸν «Ἑλληνικά» (Ἔτ. Γ', Τεύχ. Ι. σελ. 115) καὶ εἰς Βιβλίον Σ. Θωμοπούλου «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ὁμπλοῦ» (Πάτραι 1903). Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα τῆς ὀνομασίας Τοπλοῦ διότι ἐνδέχεται καὶ διὰ τῶν τριῶν Μονῶν τὴν κλήσιν ὁ αὐτὸς νὰ ὑπάρχη λόγος.

(*) Ξανθ. «Χριστ. Ἐπιγραφαί» σελ. 85.

(**) Γκερόλα «Mon-Ven, nell' Is. di Cr. vol. III. p. 194.—«Μύσων», Β' σελ. 229.

δύο περίπου αίωνων συντομεύεται εις τὸ ἥμισυ δι' ἄλλης ἀξιοπύτου πληροφορίας, τῆς τοῦ Φλ. Κορηλίου, πληροφορούσης ὅτι τὸ ἐν Ἑρακλείῳ Μοναστήριον Θεολόγου, Ἐξάρτημα ἢ Μετόχιον τῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς, ἠγέρθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος (saeculo xvi in eunte) (26). Ἡ ἐν Σητεία ἄρα Ἀκρωτηριανὴ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ χρόνου τούτου (περὶ τὸ 1510) καὶ οὕτω τὰ χρονικὰ ὄρια λαμβάνουσι τὴν μορφήν 1415—1510.

Μεταξὺ τῶν οὕτω προκυπτόντων νέων χρονικῶν ὀρίων 1415-1510 ἔχομεν ἱστορικὰ γεγονότα τοιαῦτα ὥστε νὰ ὀδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ὄνπερ ζητοῦμεν χρόνου.

Ἐν πρώτοις ἢ κατὰ τὸ 1453 ἄλωσις τῆς Κ)πόλεως, ἐξ ἧς φεύγουσαι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἤλθον καὶ εἰς Κρήτην. Μεταξὺ δὲ τῶν εἰς Κρήτην καταφυγουσῶν οἰκογενειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων Ἐνετὸς χρονικογράφος, Antonio Trivan (σελ. 40), ἀπαριθμεῖ ὀνομαστί 25, ὑπῆρχον ἀναμφιβόλως καὶ Μοναχοὶ καὶ Ἱερεῖς. ὡς ὑπηνίχθημεν καὶ ἐν προηγουμέναις σελῖσι (113-117), οἷτινες παρῴτρυναν εἰς ἴδρυσιν Μοναστηρίων, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐνετοὶ, κίνδυνον προβλέποντες τουρκικὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐπιεικῶς πρὸς τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμὸν φερόμενοι, δὲν παρουσιάζον πλέον σοβαρὰ προσκόμματα.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἤρχισε καὶ τὸ ἐν Κρήτῃ κίνημα τοῦ ἐκ Ρεθύμνης Σήφη Βλαστοῦ, τὸ ἐπὶ ἐξαιτίαν ὄλην διαρκέσαν ἐξῶθησαν δὲ καὶ τοῦτο, ὡς πᾶσα παρομοία ἀνώματος κατάστασις ἐξῶθει, εἰς τὰ Μοναστήρια τὸν ἰθαγενῆ ἐκείνον πληθυσμὸν ὁ ὁποῖος ἠπειλεῖτο μὲ ἀγγαρείας καὶ ἄλλας τῶν Ἐνετικῶν Ἀρχῶν καταθλίψεις.

Ὀλίγῳ βραδύτερον, μικρὸν πρὸ τοῦ 1462 καὶ κατὰ τὸ 1469), ἔλαβον χώραν αἱ κατὰ τῆς Σητείας τουρκικαὶ ἐπιδρομαί, οἱ ὁποῖαι, πλήν τῶν Χωρίων καὶ τῶν συνοικισμῶν τῆς διαδρομῆς των, κατέστρεψαν καὶ τὰ παραθαλάσσια Μοναστήρια διασκορπίσασαι τοὺς ἐν αὐτοῖς μονάζοντας, ὡς εἴπομεν καὶ ἄλλαχού (σελ. 98-99).

Προσθετέα ἐνταῦθα καὶ ἡ ἔγερσις τοῦ ἐν Ἐπιῶ Μεγάρου, ἡ γενομένη ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς Ἐνετικῆς Οἰκογενείας De Mezzo. Ὑπάρχει δὲ παράδοσις τῆς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν καὶ εἰς τὴν περὶ Ἁγίας Σοφίας παράγραφον (σελ. 118) καὶ καθ' ἣν τὸ Μέγαρον τοῦτο καὶ αἱ Μοναὶ Ἀκρωτηριανῆς καὶ Ἁγίας Σοφίας, τρία δηλονότι μεγάλα καὶ μὲ ἀσυνήθη ἀρχιτεκτονικὴν κατασκευασθέντα οἰκοδομήματα, ἠγέρθησαν ὑπὸ τριῶν Ἀδελφῶν Μηχανικῶν καὶ ἐπομένως εἶναι σύγχρονα. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς

26. Creta Sacra vol. 1. 232. Περί τοῦ Μονηδρίου ἢ Μετοχίου τούτου, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐγκαταβιώσαντος Ὁσίου Ἰωσήφ, θὰ ὀμιλήσωμεν καὶ κατωτέρω, εἰς τὴν περὶ Παραρτημάτων τῆς Μονῆς παράγραφον.

ἐν Σητεία Οικογενείας De Mezzo πρῶτος εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς πίνακας, τοὺς ὑπὸ Φρ. Βαρβάρου καὶ Ν. Μουάτσου παρασκευασθέντας, ἀναφέρεται ἐκεῖνος ὁ De Mezzo (ἄνευ κυρίου ὀνόματος), τοῦ ὁποῦρου τὴν θυγατέρα Σεμνὴν ἐνυμφεύθη ὁ τῷ 1464 γεννηθεὶς Φραγκίσκος Κορνάρος (*) ἔπεται ὅτι, ἂν οὗτος εἶναι καὶ τοῦ ἐν Ἐτιῶ Μεγάρου ὁ κτήτωρ, θὰ ἤγειρεν αὐτὸ ἐν χρόνῳ οὐχὶ πολὺ ἀπέχοντι τοῦ ἔτους 1464.

Συνδυάζοντες ἤδη τὰ ἱστορικά ταῦτα γεγονότα πρὸς τὴν παράδοσιν καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μοῆ Ἀκρωτηριανὴ ἠγέρθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος, ὅτε συνέβη καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν παραθαλασσίων Μονυδρίων (1462 καὶ 1469) καὶ εἶναι πολὺ λογικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῶν Καλογήρων τῶν καταστραφέντων Μονυδρίων, ἄλλοι μὲν, καὶ ἰδίως οἱ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου, θέσιν εὐρόντες μεσόγειον καὶ ἀφαλεστέραν, εὐυδρον δέ, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ εἰκῶν τῆς Θεοτόκου εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ἐντὸς σπηλαίου, ἤγειραν ἐκεῖ Μοῆν «Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς», ἄλλοι δέ, οἱ ἀπὸ τῶν Νοτίων Μονυδρίων προερχόμενοι, ἤγειραν τὴν Μοῆν Ἁγίας Σοφίας. Εἰς τὰς Μοῆς δὲ ταύτας συνεκεντρώθησαν πάντες οἱ ἕως τότε τῆδε κάκεισε διεσπαρμένοι Καλόγηροι, πλὴν τῶν εἰς Διαμέρισμα τοῦ Χάνδακος καταφυγόντων, καὶ νέοι δὲ προσήλθον τοιοῦτοι ὥστε ἐν βραχεῖ διαστήματι ὁ Μοναχικὸς πληθυσμὸς ἠὲξήθη μέγας, ὡς θὰ εἴπωμεν καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Πρῶτοι λοιπὸν τῆς Μοῆς Ἀκρωτηριανῆς Κτήτορες δύνανται κατὰ τὰ μέγιστην πιθανότητα νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλων Μονυδρίων Καλόγηροι. Ἄλλ' εἰς τὴν ἔγερσιν συνέβαλον οὐχὶ μικρὸν καὶ πλοῦσιοι πολῖται, ἐκ τῆς μεγάλης μάλιστα τῶν Κορνάρων οἰκογενείας, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ δῶρηται καὶ Ἡγούμενοι τῆς Μοῆς ἀναφέρονται (27), πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις, δι' οὗς καὶ ἐν ὑποσημείωσει 5 ἀνεγράψαμεν λόγους. Αὐτὴ καὶ τὸ φρουριακῆς μορφῆς καὶ ὀχυρότητος σχεδιάγραμμα ἔδωκε καὶ τὸ τηλεβόλον παρεχώρησε μετ' ἀδείας χρήσεως αὐτοῦ. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἔρχεται ἐπί-

*. Γιάνναρη, Περὶ Ἐρωτοκρίτου. σελ. 29. Ἀγγελάκι «Σητειακά», σελ. 160—161, 27. Ἐκ τίνος Ἐκθέσεως τοῦ Giulio de Garzoni (1581), πρὸς τὸν Δόγη τῆς Βενετίας ἀπευθυνομένην, (βλ. Ξηρουχ. «Ἡ Βενετοκρατομένη Ἀνατολή», σ. 289), πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ εὐπατριδαὶ Κορνάροι (gentiluomini Corneri) κατεῖχον ἐκτεταμένας γαίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Παλαιόκαστρον, οὐχὶ μακρὰν τῆς Μοῆς Ἀκρωτηριανῆς. Ἐκ τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης κατήγοντο ἀμφιβόλως οἱ ἐν τῇ Μοῇ μνημονευόμενοι Κληρικοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν προήρχοντο τὰ ὅσα μέχρις ἐσχάτων ἐπέκτητο πλοῦσια κτήματα ἡ Μοῆ κατὰ τὸ Παλαιόκαστρον. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ Ἄνδρέας Κορνάρος, ὁ κατὰ 16ον αἰῶνα ἀκμάσας, κατέλιπε διὰ Διαθήκης κτήματα καὶ χρήματα εἰς τὴν Μοῆν. (βλ. καὶ Ἀγγελάκι «Σητειακά», σελ. 162).

κουρον καὶ τὸ μεμαρτυρημένον γεγονὸς, οὗ καὶ πρὸ μικροῦ ἐμνημονεύσαμεν (σελ. 120), καθ' ὃ διὰ τὰς τοῦ 1613 ἐπισκευὰς τοῦ κτιρίου, παθόντος ὑπὸ σεισμοῦ, ἐχορήγησεν ἡ Σύγκλητος ἓν ποσὸν ἐκ 200 Δουκάτων.

Τὸ κτήριον τῆς Μονῆς. Περίοδοι αὐτοῦ. Κατὰ πρῶτον μὲν καὶ παρὰ τὸ σπήλαιον (27'), ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρέθη τῆς Θεοτόκου ἡ εἰκὼν, ἠγέρθη μικρὸς ναὸς «Καθολικὸν», ἐμβαδοῦ 14 τετρ. μέτρων μετὰ τινων κελλίων, ἔπειτα ὁμοῦς ὁ ναὸς οὗτος ἐπεμηκύνθη δυτικῶς, βραδύτερον δὲ καὶ ἐκ δύο ἄλλων πλευρῶν, διὰ προσθήκης νοτίως μὲν νέου ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, βορείως δὺο διαμερισμάτων χρησιμευόντων τοῦ μὲν ὡς Σκευοφυλακεῖο τοῦ ναοῦ τοῦ δὲ ὡς Γυναικωνίτου.

Οὕτω διακρίνονται σαφῶς τρεῖς ἐν τῷ οἰκοδομήματι τοῦ ναοῦ περίοδοι, τῶν ὁποίων ὁμοῦς τὰ χρονικὰ ὄρια δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ χαραχθῶσιν ἐν ἀκρίβειᾳ.

Καὶ εἰς τὸ κύριον τῆς Μονῆς κτήριο, σχήματος τετραγώνου, τρεῖς ὁμοίως κύριαι περίοδοι ἀριθμοῦνται· ἡ τῶν ἀρχικῶν κελλίων, τὰ ὁποῖα ὁμοῦς δὲν διακρίνονται εὐκόλως ἐν τῷ σημερινῷ κτηρίῳ· ἡ τῶν δύο ὀρόφων· καὶ ἡ τοῦ τρίτου ἢ τοῦ ἀνωτάτου ὀρόφου, τοῦ ἐπὶ πασῶν πλήν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐκτεινομένου.

Ἄλλαι τρεῖς περίοδοι καταπτώσεων καὶ ἀνεγέρσεων ἀπαριθμοῦνται. Πρώτη μὲν ἡ κατὰ τὸν σεισμόν τοῦ 1612, ὁπότε κατέπεσον μέρη τινὰ (ἄγνωστον ποῖα) ἀτινα ἀνηγέρθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1613 ἐπὶ Γαβριὴλ Παντογάλου, καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τοῦ Ἐνετικῆς ἐγγράφου τοῦ ἐν σελίδι 120 μνημονευθέντος. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκτίσθη πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ κτηρίου (δυτικῶς) εὐρεῖα στοὰ, Λόντζα καλουμένη. Δευτέρα δὲ τῷ 1766, ὁπότε κατέπεσεν ἡ βορεια πλευρὰ καὶ ἀνωκοδομήθη κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1767 ἐπὶ Ἡγουμένου Παρθενίου Καφφούρου, Στειακοῦ, ὡς θὰ εἴπωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ (ὑποσημ. 46).

Καὶ τρίτη (πρὸ τοῦ 1836) καθ' ἣν κατέπεσε τὸ μέγα Κωδωνοστάσιον (Πύργος) καὶ ἀνηγέρθη ὡς ἔχει σήμερον ἐπὶ Ἡγουμένου Κυρίλλου τοῦ Σμιρίλιου.

Βραδύτερον συνεπληρώθη ἐν μέρει κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ὁ ἀνώτατος ὄροφος δαπάναις τῶν Ἱερομονάχων Ἀνανία Ἀβρονιδάκη καὶ Χατζῆ Ματθαίου Μπλαβάκι, ἐγειράντων δύο μεγάλα κελλία ὧν τὸ τοῦ Ἀνανία χρησιμοποιεῖται σήμερον ὡς Ἡγουμενεῖον.

Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἔχει εἴσοδον ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, «Τρο-

27'. Ἀριστερᾶ τῆς παρατιθεμένης τῆς Μονῆς εἰκόνης (VII) διακρίνεται ἄνω μὲν ὁ παρὰ τὸ Νεκροταφεῖον ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ κάτω δὲ τὸ Σπήλαιον «Ἀγίασμα».

χοῦ Πόρταν» καλουμένην, κλειομένην δὲ διὰ δύο θυρῶν, ἡ ἐσωτέρα τῶν ὁποίων φέρει ἐν τῷ ὑπερθύρῳ ἐντετοιχισμένην πλάκα μαρμαρίνην, παριστῶσαν ἐν ἀναγλύφῳ μέγαν Σταυρὸν ὑποβασταζόμενον ὑπὸ Δελφίνων, Οἰκόσημον πιθανῶς τοῦ Γαβριὴλ Παντογάλου ἢ ἀμφοτέρων τῶν Ἐδελφῶν Παντογάλων. Καὶ ἔξω, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάλου κτιρίου, ἠγέρθησαν νεώτερα οἰκοδομήματα, ἀποτελοῦντα μετὰ τῆς Λόντζας τετραγώνον 600 τετρ. μέτρων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου αὐλὴ 166 τ. μ., ἐνθεν μὲν τὰ Εἰς Δοχὴν τῶν Προσερχομένων χρήσιμα μετ' ἰδίου φρέατος, ἐνθεν δὲ τὰ διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἄρτου. Ἐξωτέρῳ αὐτῶν τὰ ἵπποστάσια, τὸ Ἐλαιοτριβεῖον (1849—1850), ἄλλαι ἀποθήκαι (1855) ἢ Βρύσις (1862), τὸ Ἀποστακτήριον, ὁ Ἀνεμόμυλος, τὸ Νεκροταφεῖον μετὰ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ἄλλα οἰκήματα ὑπὸ Καλογήρων ἐγερθέντα δι' ἀνετωτέραν διαμονήν.

Τὸ κύριον τῆς Μονῆς τετραγώνον κτίριον, ὕψους 10 μέτρων, καταλαμβάνει 800 τ. μέτρων χῶρον, τοῦ ὁποίου τὰ 67 τετρ. μέτρα ἀποτελοῦσι τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν. Ὁ ναὸς καταλαμβάνει μέρος τῆς νοτίας τοῦ κτηρίου πλευρᾶς, κατὰ τὴν δυτικὴν δὲ ἔχει διὰ μέσου βράχου ὄρυχθῆ τὸ φρέαρ μὲ ὕδωρ ἀνεξάντλητον, (μέσης θερμοκρασίας 19°), ὃπερ θεωρεῖται θαῦμα τῆς Παναγίας.

Ἐσωτερικῶς τὸ κτήριο διαιρεῖται εἰς αἰθούσας, ἐν μὲν τῷ κατωτάτῳ ὀρόφῳ εἰς δέκα—τρεις, ὧν τρεῖς ἀποθήκαι ἐλαίου καὶ οἴνου, μία δημητριακῶν καὶ ἑννέα κελλία ἕκαστον δι' ἓνα μόνον Καλόγηρον, ἐν δὲ τῷ μεσαίῳ ὀρόφῳ εἴκοσιν, ὧν ἕξ Μαγειρεῖα καὶ Ἐστιατόρια, δύο ἀποθήκαι δερμάτων καὶ σκευῶν, δύο ξενῶνες (παλαιὰ Ἐγουμενεῖα), ἓν Ἰματιοφυλάκιον, ἐπὶ παραθύρου τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή: ΑΛΗΘΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Η ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΜΕΛΕΤΗ, καὶ τέσσαρα κελλία, καὶ ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ὀρόφῳ ὀκτώ, ὧν δύο ξενῶνες, τέσσαρες ἀποθήκαι σιτηρῶν καὶ τυροκομικῶν, ἓν Ἐγουμενεῖον καὶ ἓν κελλίον (εἰκῶν VIII). Ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ὀρόφῳ κεῖνται καὶ τὰ ἀποχωρητήρια.

Ἀριθμὸς τῶν Μοναστῶν (κατὰ διαφόρους ἐποχάς). Κρίνοντες ἐκ τῶν 41 αἰθουσῶν τὰς ὁποίας περιλαμβάνει τὸ κύριον τῆς Μονῆς κτήριο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑποχρεοῦνται νὰ διαμένωσι κατὰ τὴν νύκτα οἱ Μονασταί, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀνώτατον ἀριθμὸν εἰς ὃν θὰ ἀνήλθον ποτε οὔτοι καὶ ὅστις δὲν θὰ ἦτο ἀνώτερος τοῦ 30 ἢ 35. Ἐν τούτοις ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔφθασεν ἢ καὶ ὑπερέβη τὸν 150 κατὰ τοὺς τελευταίους Ἐνετικὸς χρόνους (1600—1669), καθὼς καὶ ἄλλοτε ἀπεδείξαμεν (*). Οἱ πλεονάζοντες διέμενον εἰς τὰ Ἐξαρτήματα

(*) Παπαδ. «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ», ἐν «Ἐλ. Σκ.» 8 Ἰουλ. 1930.

ἡ Μετόχια τῆς Μονῆς ἢ ἐφημέρευον εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ Χωρία, ὅπου μάλιστα συνέβαινε νὰ ἔχη κτήματα ἢ Μονή.

Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν 150 Μοναστῶν ἠλατιώθη κατὰ πολὺ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν καὶ μάλιστα, κατὰ τὸ ἐν τῇ Μονῇ σφζόμενον Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον τοῦ 1704 (*), «ἡ Μονὴ ἔμεινε καιρὸν ἱκανὸν ἄνευ πατέρων συνασκουμένων» (28).

Κατὰ δὲ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν «Ἔτος ἀπὸ Χοῦ 1821, ἐν μηνί Ἰουνίῳ 26, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ἦλθεν ὄργῃ παρὰ Κυρίου ἐξ ἡμῶν ἀμαρτιῶν κ' ἐσήκωσαν κεφάλι οἱ Ἄγαρῆνοί κ' ἔκαμαν οἰματοχυσίαν πολλὴν κ' ἔκοψαν ρωμηοὺς πολλοὺς καὶ αἰχμαλώτισαν τὸ Μοναστήρι κ' ἐθανάτωσαν ἀνθρώπους 24 μὲ τὰ Μετόχια καὶ οἱ λοιποὶ ἔφυγαν ὅσοι ἠμπόρεσαν ἀπὸ τὰ παράθυρα κ' ἔκοψαν καὶ τὸν Μητροπολίτην μὲ πολλοὺς χριστιανοὺς καὶ ὁ Θεὸς νὰ κάμη ἔλεος». (Σημείωμα εἰς Μηναιὸν Ἰουνίου, ἐκδόσεως 1740). Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν λοιπὸν τοῦ 1821 οἱ Μονασταὶ δὲν θὰ ὑπερέβαινον τὸν ἀριθμὸν 20, διότι ἐκ τῶν 24 σφαγέντων ἐν τῇ Μονῇ καὶ ἐν τοῖς Μετοχίοις λέγεται ὅτι οἱ 12 μόνον ἦσαν Καλόγηροί. Οἱ διαφυγόντες δὲ ἀπὸ τὰ παράθυρα θὰ ἦσαν πάντως ὀλιγώτεροι, αὐτοὶ δὲ καὶ ἀπετέλουν ἕκτοτε μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως τὸν πληθυσμὸν τῆς Μονῆς.

Κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἐν Κρήτῃ Κυριαρχίαν (1830—1841), ἀποκατασταθείσης εἰρήνης, ἀσφαλείας καὶ ἀνεξιθρησκείας, ἠῤῥξήθη καὶ πάλιν ὁ ἀριθμὸς τῶν Καλογήρων. Ἀλλὰ βραδύτερον ἀφ' ἐνός μὲν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866—69 ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τοῦ 1870 Διοργανισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Μονῆς πάντα τὰ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς κτήματά της διὰ τὰς Σχολικὰς ἀνάγκας, συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν Καλογήρων, διότι καὶ ἡ συντήρησις καὶ ἡ διαμονὴ πολλῶν Μοναστῶν δὲν ἦτο πλέον εὐκόλος μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐκτὸς τῆς Περιουσίας Μετοχιῶν. Οὕτω τῷ μὲν 1881 δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ 26 Μονασταὶ, τῷ δὲ 1894 μόνον 24. Ἐκτοτε, μετριαζομένου τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, μάλιστα δὲ ἐπελθόντος καὶ τοῦ περὶ Ἐφεδρικοῦ Ταμείου νόμου, δι' οὗ καὶ ἄλλα ἀπὸ τῆς Μονῆς ἀπεσπάσθησαν κτήματα, περιορίζεται ὁσημέραι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Καλογήρων τῆς Μονῆς, οἱ ὅποιοι πρὸς τὸ παρὸν δὲν

(*) Καταπ. «Ἐγγρ. Μονῆς Τοπλοῦ», «Μύσων» Α'. σελ. 4.

28. Τοιαύτη ἐρήμωσις τῆς Μονῆς θὰ συνέβη πιθανῶς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἐπαρχίας Σητείας, ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἦτο προσωρινή, διότι κατὰ τὸ 1671 βλέπομεν τὴν Μονὴν ὑφισταμένην καὶ μάλιστα ἀκμαίαν οἰκονομικῶς ὥστε καὶ κτήματα τουρκικὰ παρὰ τὴν πόλιν Σητείας νὰ ἐγορᾷ. (βλ. ὑποσημ. 25). Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον θὰ ἐννοῇ ἐρήμωσιν λαβοῦσαν χώραν ἢ λήξασαν μικρὸν πρὸ τοῦ 1704, ἣν ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν.

υπερβαίνουν τοὺς Δέκα.

Κτηματικὸς πλοῦτος—Ἐκτεταμένη Περιοχή. Συνέπεια τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν Μοναχῶν ἦτο καὶ ἡ ἀπόκτησις πολλῶν καὶ πολλαχοῦ κειμένων κτημάτων, διότι ἕκαστος ἐξ' αὐτῶν προσερχόμενος εἰς τὴν Μονὴν ὄφειλε ν' ἀφιέρωσιν εἰς αὐτὴν μέρος τοῦλάχιστον τῆς περιουσίας του. Ἐξ ἄλλου, προβλεπομένης τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως καὶ τῆς δημεύσεως ἰδιωτικῶν περιουσιῶν, πολλοὶ γαιοκτήμονες λέγεται ὅτι ἀφιέρωσαν κτήματα αὐτῶν εἰς τὴν Μονὴν. Οὕτως ἡ Μονὴ ἀπέκτησε μεγάλας περιουσίας ἀνὰ τὰς Ἐπαρχίας Σητείας, Ἱεράπετραν καὶ Μεραιμβέλον (29) ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐκ τῶν κτημάτων ὅμως τούτων ἄλλα μὲν κατελήφθησαν ὑπὸ Τούρκων ἄλλα δὲ περιήλθον εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ἢ Δημογεροντίας (ἀπὸ τοῦ 1870) διὰ Σχολικὰς καὶ Ἐκκλησιαστικὰς ἀνάγκας καὶ οὕτω εἰς τὴν Μονὴν ἔμειναν μόνον τὰ περὶ αὐτὴν κτήματα ὡς Περιοχὴ αὐτῆς. Εἶναι ὅμως ἀπέραντος ἡ Περιοχὴ αὕτη. Καταλαμβάνουσα ὄλον τοῦ Ἀκρωτηρίου τὸ τρίγωνον, τοῦ ὁποῦ βᾶσις μὲν εἶνε γραμμῆ, 8,50 περίπου χιλιομέτρων μήκους, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ κατὰ τὰς ἀνατολικὰς τῆς Κρήτης ἄκτας κολπίσκου Παλαιοκάστρου (Λενικῶν) καὶ καταλήγουσα εἰς τὸν ὄρμισκον Ἀνάλουκαν κατὰ τὴν βορείαν ἄκτῃν, κορυφῇ δὲ τὸ ἀκρότατον σημεῖον τοῦ Ἀκρωτηρίου Σαμωνίου ἀπέχουσα τῆς βάσεως περὶ τὰ 14,50 χιλιομέτρα, ἕκτασις δηλονότι 60 καὶ πλέον χιλιάδων στρεμμάτων. Ἀνώμαλον ὅμως καὶ βραχῶδες τὸ πλεῖστον τῆς Περιοχῆς ταύτης δὲν εἶναι κατάλληλον διὰ πολυειδεῖς καλλιέργιας· εὐνοεῖ ὅμως τὴν κτηνοτροφίαν ἢ ὅποια καὶ ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον τῆς Μονῆς οἰκονομικὸν πόρον.

Ἐσχάτως δὲ προκειμένου νὰ λάβῃ τὰ 2)5 τῶν ὄλων Μοναστηριακῶν κτημάτων τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον, ἔθιξε καὶ τὴν Περιοχὴν τῆς Μονῆς εἰς τὰ καρποφορώτερα αὐτῆς κτήματα, ὡς θὰ εἴπωμεν καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὰ ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων κτημάτων εἰσοδήματα δὲν εἶναι μικρότερα τῶν 150—180 χιλ. δραχμῶν ἑτησίως.

29. Καταγραφὴ τῶν κτημάτων τούτων καὶ τῆς ὅλης τῆς Μονῆς περιουσίας ἔγινε μερικὴ μὲν (ἱερὰ σκεύη, ἱερὰ Ἀμφια, Βιβλία, ἔπιπλα κλπ.) ἐπὶ Ἐπισκόπου Ἱλαρίωνος τῷ 1862, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ ἐσημειώσαμεν (σελ. 60), γενικωτέρως δὲ τῷ 1870. Ἀλλὰ πλήρης καὶ λεπτομερὴς καταγραφὴ μετὰ ἵνους συνοπτικῆς ἱστορίας παρεσκευάσθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Πατριαρχείου ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἔτει 1893—94. Ὄποτε καὶ κατηρτίσθη ὁ καὶ σήμερον ὑπάρχων Κώδιξ τῆς Μονῆς.

Πῶς ἡ Μονὴ ἀπέκτησε τοσαύτην περιοχὴν ἐξηγεῖ γνωστὴ παράδοσις (*) καθ' ἣν Τοῦρκος Πασσᾶς, ἀπὸ Κ/πόλεως εἰς Κρήτην πλέων, προσήγγισεν ἐκ κακοκαιρίας εἰς τὸν κόλπον Παλαιοκάστρου. Παρατεινομένης ἐπὶ ἡμέρας τῆς κακοκαιρίας, οἱ Καλόγηροι τῆς Μονῆς προσεφέρθησαν νὰ φιλοξενήσωσιν τὸν Πασσᾶν εἰς τὴν Μονὴν των ἕως οἷου νὰ δυνηθῇ τὸ πλοῖον νὰ περιπλεύσῃ τὸ Ἀκρωτήριον Κάβο—Σίδερον καὶ νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν κατὰ τὰ βόρεια παράλια ὀρμίσκον Ἀνάλουκαν, ὅπου θὰ ἠδύνατο πάλιν νὰ ἐπιβιβασθῇ ὁ Πασσᾶς, ἀπαλλαττόμενος οὕτω τῶν κατὰ τὸν περίπλου τοῦ Ἀκρωτηρίου ἐνοχλήσεων καὶ κινδύνων.

Ἀναχωρῶν ὑπερευχαριστημένος ὁ Πασσᾶς ἀφήκεν ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου ὡς ὄρια τῆς Περιοχῆς τῆς Μονῆς ἔθετε γενναιοφρόνως ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ κόλπου Παλαιοκάστρου εἰς τὸν τοῦ Ἀνάλουκα γραμμὴν, εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς ὁποίας προσήγγισε τὸ πλοῖον του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν θάλασσαν. Κατόπιν τοῦ Παραχωρητηρίου τούτου, τὴν ἰσχὺν τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ μηδὲ κἂν νὰ συζητήσῃ, οἱ εἰς Ἐρημούπολιν, (ἀπόγονοι τῶν Ἀρχαίων Ἰτανίων), καὶ εἰς ἄλλους ἐν τῷ τριγώνῳ τοῦ Ἀκρωτηρίου συνοικισμοὺς κατοικοῦντες μετώκησαν ἀλλαχοῦ (εἰς Σίτανον καὶ Περβολάκια) καταλιπόντες εἰς τὴν Μονὴν ὀλόκληρον τὴν ἑκτασιν τοῦ Ἀκρωτηρίου. (29')

Συνοπτικὴ καταγραφὴ κτημάτων καὶ Μετοχιῶν. Οὐχὶ ἄσκοπον θεωροῦμεν μίαν τινά, ἔστω καὶ σύντομον, καταγραφὴν τῶν κτημάτων καὶ Μετοχιῶν τῆς Μονῆς, τῶν τε ὑπολειφθέντων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν ἀποξενωθέντων, καθόσον ἰκανῶς μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς ἢ καὶ μὲ τὴν τῆς Νήσου συνδέονται ταῦτα.

Ἐν τῇ Περιοχῇ.

1) Τὰ πέριξ τῆς Μονῆς καὶ εἰς ἀκτῖνα τριῶν περίπου χιλιομέτρων κτήματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ κῆπον, ἀμπέλους, ἐλαιόφυτα, ἀγρούς καὶ ἀγριάδας. Ταῦτα παραχωροῦνται συνήθως εἰς Ἀδελφοὺς τῆς Μονῆς πρὸς καλλιέργειαν καὶ κάρπωσιν, περιέρχονται δὲ εἰς αὐτὴν καλλιεργημένα

(*) Σταυραράκη Ἐμμ. Παράδοσις σχετικὴ πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Μονῆς, ἐν «Ἐλευθ. Σκέψει» 12 Ἀπριλ. 1930. Ἀγγελάκι, «Σητειακά» σελ. 165.

29'. Ἡ περὶ τοῦ γενναιοδώρου Πασσᾶ παράδοσις φαίνεται ὅτι ταυτίζεται μὲ τὴν περὶ τῶν Σέχιδων τοῦ 1648 τιαύτην τὴν ὁποίαν ἐν τῇ 25 ὑποσημειώσει περιελάβομεν. Καὶ ἂν δὲν ταυτίζονται, νομίζομεν πάντως ὅτι ἐγγίζουσιν ἀλλήλαις χρονικῶς αἱ δύο αὗται παραδοσεις. Συνάγομεν τοῦτο ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὸ Χωρίον Σίτανος οὐδαμῶς πρότερον ἢ εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1671 ἀναφέρεται («Μύσαν» Γ', σελ. 15—16). Εὐρύτερον περὶ τούτου λόγον ποιούμεθα ἐν ἑτέρῳ ὑπὸ ἕκδοσιν Βιβλίῳ, ἔνθα καὶ περὶ τῆς Ἰτάνου ὁμιλοῦμεν διεξοδικῶς.

μετὰ τὸν θάνατον τῶν Μοναχῶν.

2) Τὸ Μετόχιον Ἀνάλοικας κεῖται νοτιδυτικῶς τῆς Μονῆς παρὰ τὸν ὁμώνυμον ὀρμίσκον, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ οἰκήματα καὶ δύο ναοὺς (Ἁγίαν Τριάδα καὶ Χρυσόστομον). Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς Ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ'ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Λοῦκᾶ (Ἁΐ Λουκᾶ) ἢ τὰ κτήματα ἀνήκον εἰς Τιμσριοῦχον (Ἄννα—Λουκᾶν), ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Μετοχίου. (30). Ἐν τινι οἰκίῃματι, οὐχὶ προφανῶς τῷ ἀρχαιοτέρῳ, ὑπάρχει ἐπιγραφή με χρονολογίαν 1772. Μετὰ τὸ 1900 ἐχρησίμευσεν ἐπὶ τινα χρόνον ὡς Γυναικεία Μονὴ τὸ Μετόχιον. Ἐσχάτως περιήλθεν εἰς τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον Σητείας.

3. Τὸ τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέα, βορειοδυτικῶς τῆς Μονῆς παρὰ τὸν ὁμώνυμον ὀρμίσκον. Οἰκήματα καὶ ναός. Ἀποτελεῖ τὸν κήπον τῆς Μονῆς ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ πηγῆς ἱκανοῦ ὕδατος. Ὁ ναός, ἐρειπωθεὶς, ἀνεκαίγησθη περὶ τὸ 1750 ὑπὸ τινος Μοναχοῦ Γερμανοῦ, τελευτήσαντος τῇ 11 Ἰουλίου 1788, ὡς ἀναφέρει ἐνθύμημα εἰς Ἐκκλησιαστικὸν τῆς Μονῆς Βιβλίον (Παρακλητικὴν ἐκδόσεως 1742).

4. Τὸ τοῦ Βαῖου, βορειοανατολικῶς, μεγαλύτερον Μετόχιον, ἀποτελεῖ ἀμπελώνας τῆς Μονῆς. (30') Περιλαμβάνει ναὸν καὶ οἰκήματα με χρονολογίας 1709 (ἐπὶ ληνοῦ), 1719 καὶ 1766. Περὶ τὸ Μετόχιον τοῦτο τὰ Παραμέτοχα:

α') Προφήτης Ἡλίας με ναὸν δίκλιτον, ὕδαταποθήκην ὀμβρίων ὕδατων καὶ οἰκήμα ἐκτάκτως χρησιμοποιοῦμενον. Κτήτωρ Ἄνανίας Ἱερομόναχος ὁ ἐκ Χανδρᾶ.

30. Ἐνταῦθα καταλήγουσιν τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Περιούχης τῆς Μονῆς ὄρια καὶ ὡς τινες φρονοῦσι, τὰ τῶν ἀρχαίων πόλεων Ἰπάνου καὶ Πραιοῦ. Οἱ οὕτω φρονοῦντες στηρίζονται εἰς τὴν τοῦ Μετοχίου ὀνομασίαν εἰς τὴν ὁποίαν διαβλέπουσι τὴν ἐν τῇ σχετικῇ Διαιτησίᾳ ἀναφερομένην λέξιν Δάκκον («ἐπὶ τὸν λάκκον», ἡ ὁποία ὁμοίως δὲν ἀναφέρεται ἐκεῖ ὡς καταληκτικὸν ἀλλ' ὡς μέσον σημεῖον τῶν ὄριων, ἐν ᾧ ὁ Ἀνάλοικας καταλήγει εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Spratt σημειοῖ ἐν τῷ Χάρτῃ του εἰς ἔνδειξιν τοῦ τόπου, τὴν λέξιν Ἀνάλοικας καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀνωτέρω ἀβάσιμος γνώμη.

Περὶ τοῦ ζητήματος θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν ἄλλῳ Βιβλίῳ ἐκτενῶς.

30'. Εἰς τὸ Μετόχιον τοῦτο ἔλαβον ἀγριοὶ τῶν τούρκων βανδαλισμοὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόλπον Παλαιοκάστρου σταθμεύοντος τουρκικοῦ πολεμικοῦ οἱ ναῦται αὐτοῦ καὶ διατρέχοντες τὰ Μετόχια τῆς Μονῆς ἤρπάζον καὶ κατέστρεφον πᾶν τὸ προστυχόν. Ὅτε δὲ Ποιμένες τῆς Μονῆς, οἱ Γεώργιος Μιχελιδάκης, ἀδελφὸς τοῦ Ἡγουμένου Μελετίου, καὶ Ἰωάννης Χανδριανάκης, ἐπιτεθέντες ἐφόρευσαν δύο ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ Βαῖ, ἔγιναν ἀγριώτεροι καὶ ἐπιθετικώτεροι. ἤρπάζον βόδια ἐκ τοῦ Ἀλωνίου, αἰγοπρόβατα, μέλισσας καὶ ὀρνίθια, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν νησίδα Ἐλάσσαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ πλοῖον.

(Κατ' ἀφήγησιν τοῦ Ἱερομόναχου Εὐμενίου Παπαδάκη)

β') Κάστελλος, καὶ γ) Πηλοπάτης, Τυροκομεία.

δ') Ἀνεβατὰ μὲ οἰκήματα καὶ κτήματα σιτοκαλλιεργειῶν.

ε') Στεφανὰς μὲ οἰκήματα διὰ τοὺς Ποιμένας τῶν αἰγῶν. Εἰς τὸ Παραμέτοχον τοῦτο ἐπιδραμόντες (κατὰ Ἰανουάριον 1829) Τοῦρκοι κατέλαβον ἐξ ἀπροόπτου 26 Ἐπαναστάτας ἐκ τῶν ὁποίων 2 διεσώθησαν, 6 ἐφονεύθησαν ἐπὶ τόπου καὶ 14 ἤχθησαν εἰς τὴν Μονὴν ἔνθα ἐσφάγησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τινὰ συκὴν, παρὰ τὸν Περίβολον τῆς Μονῆς εὕρισκομένην καὶ νῦν ἔτι δι' ἀνανεώσεως σωζομένην (*).

στ') Καλαμάκι μὲ οἰκήματα καὶ κτήματα σιτοκαλλιεργειῶν.

ζ') Ἐρημούπολις μὲ οἰκήματα καὶ κτήματα σιτοκαλλιεργειῶν. Ἐνταῦθα τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἰτάνου καὶ δάσος φοινίκων χρονολογουμένων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος, ὅτε Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα διέμειναν ἐνταῦθα πρὸς βοήθειαν τῶν Ἰτανίων κατὰ τῶν Πραισίων.

η') Τσικαλιά, μὲ οἰκήματα διὰ τοὺς Ποιμένας τῶν προβάτων καὶ ἀγριάδας.

θ') Ἀγιος Ἰσίδωρος εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ Ἀκρωτηρίου ἔνθα καὶ ὁ Φάρος. Ναὸς καὶ οἰκήματα ἀκατοίκητα, κατὰ τὴν ἑορτὴν μόνον τοῦ Ἁγίου (4 Φ)βρίου) καὶ κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τῶν προσκυνητῶν χρησιμοποιούμενα. Περί τοῦ Μετοχίου τούτου, τοῦ ὡς Μονυδρίου μέχρι τοῦ 1415 καὶ ὀλίγω βραδύτερον διατηρηθέντος, ὠμιλήσαμεν ἤδη ἐκτενῶς (σελ. 101—104),

5. Τὸ τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου ἐν Παλαιοκάστρῳ, μὲ ναὸν, οἰκήματα, ἐλαιοτριβεῖον, ἐκτεταμένους ἐλαιῶνας (καὶ ἀγριάδας ἐν Πλάκῳ). Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ Παραμέτοχα:

α') Μεσονήσι, οἰκήματα, κτήματα, ἐκ τῶν τοῦ Ἀνανίου Ἀβρονιδάκι.

β') Ριζόβιγλο, οἰκήματα καὶ κτήματα σιτοκαλλιεργειῶν. Ἐρείπια Μινωϊκοῦ συνοικισμοῦ.

γ') Κουρεμένο, οἰκήματα ὁμοίως καὶ κτήματα μὲ ἐρείπια Μυκηναϊκά.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ Μετοχίῳ Ἀγ. Ἀντωνίου κτημάτων τῆς Μονῆς προέρχονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τῆς μεγάλης καὶ πλουσίας οἰκογενείας Κορνάρων, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημείωσαμεν (ὑπόσημ. 27).

Πάντα δὲ ταῦτα. πλὴν ἑνὸς ἐλαιοφύτου κατὰ τὴν θέσιν «Πυροβόλον» καὶ τῶν ἐν Ἀγίῳ Ἀντωνίῳ οἰκημάτων, περιήλθον εἰς τὸ Ἐφεδικόν Ταμεῖον.

(*) Καταπ. «Ἡ εἰς Στεφανὰς ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων» «Μουσων» Α' 3, σελ. 212.

Ἐκτὸς τῆς Περιοχῆς—Παραρτήματα. Μετόχια καὶ λοιπὰ τῆς Μονῆς κτήματα, ἐκτὸς τῆς Περιοχῆς ἀλλ' ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Σητείας κείμενα, περιήλθον πάντα εἴτε εἰς τοὺς Τούρκους ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν, ὡς προείπομεν, εἴτε εἰς τὴν Μοναστηριακὴν Ἐπιτροπείαν καὶ τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν. Εἰσὶ δὲ τὰ ἐπόμενα:

1. Τὸ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου ὑπὸ τὴν κωμόπολιν Σητείας, ἀποτελούμενον ἀπὸ ναῶν καὶ οἰκήματα ἐγερθέντα τῷ 1619, ὡς προκύπτει ἐξ ἐπιγραφῆς, ἦν μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν μνημείων περιλαμβανόμενον κατωτέρω, ἀπὸ οἰκίας ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ διαφόρους ἀγροὺς καὶ ἐλαιῶνας ἰκανῆς ἐκτάσεως, κτήματα ἀγορασθέντα ἐπὶ Ἡγουμένου Παρθενίου Κορνάρου τῷ 1671 ἀπὸ Ὀθωμανοῦ, κατὰ τὸ σωζόμενον ἀγοραπωλησίας ἔγγραφον (*). Τὰ μὲν κτήρια κατέπεσον ἢ μᾶλλον κατεκρημνίσθησαν καθ' ὃν ἴσως χρόνον καὶ ἡ κωμόπολις Σητείας μετὰ τοῦ φρουρίου αὐτῆς κατηδαφίσθησαν (1648 ἢ 1650) ὑπὸ τῶν κατεχόντων Ἐνετῶν, διὰ τὴν μὴ χρησιμοποιοῦσθαι ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ δὲ λοιπὰ κτήματα μετὰ τῶν ἐρείπιων τῶν οἰκοδομημάτων περιήλθον ὡς ἀποζημίωσις εἰς τὴν κυριότητα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐκ Κάτω-Πισκοπῆς Γενιτσάρου Ἀμέτ—Ἀγᾶ Κασάπη, φονευθέντος παρὰ τὴν Μονὴν τῷ 1810.

2. Τὸ τοῦ Ἀφέντη—Χριστοῦ, μεταξὺ τῶν Χωρίων Ἐξω καὶ Μέσα Μουλιανῶν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ναῶν δίκλικτον ἀνακαινισθέντα τῷ 1836, ὅτε καὶ τὸ μέγα Κωδωνοστάσιον (Πύργος) ἐν τῇ Μονῇ, ἀπὸ οἰκήματα καὶ ἐλαιόφυτα. Σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς Σχολεῖον τῶν Μουλιανῶν.

3. Τὸ τοῦ Μαρουλᾶ καὶ Λαγκάδος κατὰ τὴν νοτιανὴν τῆς Κρήτης ἀκτὴν, παρὰ τὸν κολπίσκον Πηλαειμμάτων. Οἰκήματα, ἐλαιόφυτα μὲ 700 καὶ πλέον ἐλαιόδενδρα, ἀγροὶ πεντακοσίων περίπου στρεμμάτων. Ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Μονῆς ἐπὶ Ἡγουμένου Μελετίου Μιχελιδάκι κατὰ τὸ 1864 ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανοῦ Ἀλῆ—Σουράπ—Παμπᾶ ἀντὶ 95.000 γροσίων, ἦτοι ὑπὲρ τὸ ἡμισυ ἑκατομμύριον σημερινῶν δραχμῶν. Λέγεται ὅτι τὸ κτῆμα τοῦτο, εἰς τὴν Μονὴν Ἀγίας Σοφίας ἀνήκον πρότερον, κατελήφθη βίβη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Κατακτῆσεως τῆς Νήσου (ὑποσ.24) Μεμονωμένα κτήματα κατὰ Χωρία

Τῆς Ἐπαρχίας Σητείας. Ὑδρόμυλος εἰς Ζάκρον· οἴκημα καὶ ἄμπελος εἰς Χανδρᾶν· οἴκημα καὶ ἐλαιόφυτα εἰς Πλατάνι· ἐλαιόφυτα εἰς Παντέλι· ἀγρὸς εἰς Ἀπίδι· ἄμπελοι εἰς Ἀρμένους· ἐλαιόφυτα εἰς Λιθίνας, εἰς Καλὰ—Πλάγια Ἀζάλη, εἰς Συκιάν, εἰς Κανένε, εἰς Πεύκους, εἰς Γρᾶς (Ἄγ. Στέφανον), εἰς Στραβοδοξάρι (Σταυροχώρι), Κουτσουρᾶν καὶ Σκινοκάψαλα· ἐλαιόφυτα ὁμοίως εἰς Μουλιανὰ, Χαμαίζι,

(*) Καταπ. «Ἐγγρ. Τουρκ. Ἀρχεῖου» ἐν Μύσωνι, τόμῳ Γ' τευχ. I, σελ. 6—7.

Ἀχλάδια, Πισκοκέφαλον, Παρασπόρι καὶ Σκοπήν.

Ἐν ἄλλαις Ἐπαρχίαις: Τρία Μονύδρια, αὐτοτελῆ μὲν πρότερον ὑπαχθέντα δὲ κατόπιν εἰς τὴν Μονὴν Ἀκρωτηριανῆς, διὰ τὰ ἐξωσιν ὁμοίαν προστασίαν καὶ ἀσφάλειαν κατὰ τῶν ἀυθαιρεσιῶν τῶν πολιτικῶν Ἀρχῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας.

Ὅταν ἡ Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς, ἀνακαινισθεῖσα περὶ τὸ 1613 ἐπιμελεῖα Γαβριὴλ Παντογάλου καὶ συνδρομῇ τῆς Ἐνετικῆς Κυβερνήσεως, κατέστη «Μεγάλο—Μοναστήρι», ἐφάνετο δὲ καὶ ἰσχυρὰ ὡς ἐκ τῆς τῶν Ἐνετικῶν Ἀρχῶν εὐνοίας, ἧς ἀπῆλαυε χάριν πρῶτον μὲν τῆς χρησιμότητος, τῆς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς φρουριακῆς μορφῆς προσδοκωμένης, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνακαινιστοῦ καὶ Ἡγουμένου Γαβριὴλ Παντογάλου, ἔκριναν καλὸν οἱ τὸ Μονύδριον Θεολόγου Κρητοῦ διευθύνοντες καὶ αἱ τοῦ Θεολόγου—Δερματὰ διευθύνουσαι, τὰ θέσωσι τὰ Μονύδριά των, καθ' ὑπόδειξιν ἴσως αὐτοῦ τοῦ Παντογάλου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς εὐνοουμένης Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς καὶ τὰ μετατρέψωσιν εἰς Παραρτήματα αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Μονὴ κατέστη καὶ Σιαυροπηγιακὴ (1704—1798), τότε καὶ τὸ τοῦ Παπλινουῦ ἐζήτησεν ὁμοίαν Προστασίαν (31) Ἦσαν δὲ τὰ ἐπόμενα:

1. Τὸ τοῦ Παπλινουῦ, ἐπὶ τῇ Κοιμῆσει τῆς Θεοτόκου τιμώμενον. Κεῖται παρὰ τὴν ἀκτὴν «Καθαράδες» καὶ εἰς τὰς ὑπῤωρείας ὑπερκειμένου βουνοῦ, πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Ἱεραπέτρας καὶ περὶ τὸ δίωρον αὐτῆς ἀπέχον. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως οὐδὲν εἶναι γνωστὸν. Ἐκ τῆς παραδόσεως ὅμως (32) περὶ δραματικοῦ τινος γεγονότος τοῦ 1821 μανθάνομεν ὅτι ὑφίστατο τὸ Μονύδριον, ὑπὸ Καλογραιῶν κατοικούμενον. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ πρὸ τοῦ 1821 διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ἀναφέρεται ἴδρυσις Μοναστηρίων, δι' οὓς λόγους εἶπομεν ἐν Σημειώσει τῆς σλ. 84, συνάγομεν ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μονυδρίου δὲν συμπίπτει πρὸς τὸν τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀπὸ τὴν οἰκοδομικὴν κατάταξιν, ἣ ὁποία δὲν ὁμοιάζει ποσῶς πρὸς τὴν συνήθη τῶν μοναστηρίων μορφήν, ἐξάγομεν ὅτι θὰ ἦτο ἀρχικῶς ἔπαυλις πλουσίου τινὸς γαιοκτῆμονος, ὁ

31. Τοιαύτη ὑπαγωγή ἀπεδείχθη, νομίζομεν, ὅτι θεωρητικῶν μόνον ἀξίαν ἠδύνατο τὰ εἶναι διὰ τὴν προστασίαν τῶν Μονῶν καὶ διὰ τὰ προστατῶμενα Μονύδρια.

32. Ὁθωμανός, αἰσχυρὸς καὶ αἰμοδόξος, ὁ Πηλαβομεμέτης, ὁ πολλὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 διαπράξας ὡς ἀρχηγὸς συμμορίας, ἀλλὰ καὶ ἀξία παθῶν ἐν Σητεῖα (ἐπὶ τῆς νησίδος Κουφονήσι), μετέβη μετὰ τῶν συμμοριτῶν του εἰς τὸ Μονύδριον Παπλινουῦ ὅπου ἐπὶ ἡμέρας παραμείναντες, τρεφόμενοι καὶ ὑληρητούμενοι ὑπὸ τῶν Καλογραιῶν, ἐβίασαν αὐτὰς, ἀπερχόμενοι δὲ ἀπεκοψαν τοὺς μαστοὺς αὐτῶν κατὰ τὸν σκληρότερον τρόπον. (Βλ. Ἀγγελάκι, «Ὁ Γενίταρος Πηλαβός» ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Α', σελ. 75—78)

ὁποῖος παρεχώρησεν αὐτὸ εἰς Καλόγηρον (Παπουλῖνον) κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας, ὡς ἔπραξαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν καὶ οἱ Ἰωάννης Χαρτοφύλαξ τῆς ἐν Κυδωνίᾳ Μονῆς Χρυσοπηγῆς (*) Νικόλαος Ἀσπροσκούλης τοῦ Σωτῆρος Ἀσπαλαθέα (**) καὶ ὁ Μάρκος Παπαδόπουλλος τοῦ ἐν Μεραμβέλλῳ Ἀρετίου (***)

Ὡς Παράρτημα τῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς διωκεῖτο ὑπὸ Οἰκονόμου αὐτῆς, ὡς τοιοῦτος δὲ ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὁ ἀπὸ Σώκεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δραστηριώτατος μοναχὸς Ἰωακείμ.

Ἀποτελεῖται ἐκ μικροῦ ναοῦ καὶ ὀλίγων οἰκημάτων μετὰ περιοχὴν ἐκ κηπαρίου καὶ ἀγριάδων μετὰ χαρουποδένδρων. Περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἐφεδρικοῦ Ταμείου. (Βλ. καὶ «β' Μοναὶ Ἱεραπέτρας»).

2. Το τοῦ Θεολόγου Κρητῶ. Ἰδρύθη πιθανώτατα κατὰ τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον. Συνάγομεν τοῦτο ἀπὸ τῆς μεταξὺ τῆς Ἑνετίας καὶ τῶν Ἐπαναστατικῶν Ἀρχηγῶν Σκορδυλῶν—Μελισσηνῶν συνθήκης τοῦ 1219, περὶ ἧς καὶ ἐν τῷ Γενικῷ Κεφαλαίῳ ἰκανὸν ἐκμάμεν λόγον (σελ. 78). Τῷ ὄντι κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν Ἐπαναστατῶν τούτων ἄλλα Μοναστήρια ἀνήκοντα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἐν Πάτμῳ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου δὲν ἀναφέρονται, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γινώσκω, εἰμὴ τὸ περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται καὶ τὸ ἐν Ἀνωπόλει Πεδιάδος.

Τοιαύτην τοῦ Μονυδρίου ἀρχαιότητα ἐξάγομεν καὶ ἀπὸ Σταυρὸν καλῆς Βυζαντινῆς τέχνης, σιδηροῦν κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν, ἀργυροῦν κατὰ τὴν ἑτέραν, μετὰ ἀγιογραφίας ἀναγλύφους, περίφημον δὲ κατὰ τοὺς ἑνετικούς χρόνους διὰ τὴν θαυματουργὸν του δύναμιν. Φυλάσσεται νῦν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἡρακλείου. (****)

Ἀποτελοῖται ἀπὸ ναὸν τρίκλιτον (Ἀγ. Ἰωάννην, Ἀγ. Χαράλαμ-πον καὶ Μεταμόρφωσιν) καὶ ἀπὸ οἰκήματα καλογηρικὰ. Ἔχει δὲ περιοχὴν μετὰ ἐκτεταμένους ἐλαιῶνας (εἰς 17 θέσεις). Καὶ ἐντόστω παρακειμένου Χωρίου Κρητῶς ὑπάρχει ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς, μεταγενέστερος τοῦ Μονυδρίου, ἀφεθείς πρὸ χρόνου μακροῦ εἰς τὴν Ἐνορίαν Κρητῶς. (33)

(*) Παπαδάκι, Περί Χαρτοφύλακος ἐν «Κήρυκι» Χανίων τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1924.

(**) Βουρδουμπάκι «Κρητ. Ἐγγρ.» ἐν «Χρ. Κρ.» Β', 349

(***) Ξανθ. «Κρ. Συμβόλαια» ἐν Χρ. Κρ. Α', 281—285.

(****) Ξανθ. «Χρ. Ἐπιγραφαί» σελ. 67 ὑποσημείωσις.

33. Περί τῆς Ἐκκλησίας «Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς» ἀκουομένης καὶ «Παναγίας Ταυριδιανῆς», ὡς κειμένη· εἰς τὴν συνοικίαν τῆς οἰκογενείας Ταυράδων. ὑποθέτει ὁ Ξανθ. ὅτι ἐκτίσθη πρὸς τιμὴν τῆς ἐν Σητεῖᾳ Μεγάλῃς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς, ἢ ὅτι

Σήμερον τὸ Μονύδριον κατέχεται ὑπὸ Προσφύγων Μικρασιατῶν, 3. Τὸ τοῦ Θεολόγου—Δερματᾶ, ἐν Ἑρακλείῳ παρὰ τὸν ὁμώνυμον κολπίσκον (Κούμ—Καπί, νῦν). Ἐκαλεῖτο καὶ «Μοναστήριον τῆς Ἀκρωτηριανῆς», ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ ναῶν καὶ οἰκήματα περιβαλλόμενα ὑπὸ ὑψηλοῦ τείχους, ὡς φαίνεται καὶ ἐν ἀρχαίῳ τῆς πόλεως Χάρτῃ τῷ τοῦ Βερντμύλλερ (Werdmuller). Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως (1669) κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μετετράπη εἰς Στρατῶνα. Ἐπὶ Αὐτονομίας δὲ διασκευσθὲν ἐχρησιμοποιήθη ὡς Καπνοκοπήτριον. Τῷ 1930 ἀνεκαινίσθη ὁ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μονυδρίου τούτου ἔχομεν τὴν πληροφορίαν τοῦ Φλ. Κορηλίου, ὁ ὁποῖος λέγει: «. . . Ἐτερον (Μοναστήριον Καλογραιῶν) ἐγερθὲν ἐν τῇ πόλει Ἑρακλείου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς Παναγίας Ἀκρωτηριανῆς. Εἰς τοῦτο ἡ τῶν Γραικῶν εὐσέβεια, ἐκτὸς τῶν δαπανῶν τῶν οἰκοδομημάτων ἀπέδωκε καὶ εἰσοδήματα ἱκανὰ πρὸς συντήρησιν 150 Καλογραιῶν. «Μονιάλιου» (*)

Ὡς πρὸς τοὺς Ἰδρυτὰς καὶ τοὺς πρὸς τὴν Μονὴν Ἀκρωτηριανῆς ἀφιερωτὰς ἢ Προσαρτητὰς, πιστεύομεν ὅτι δὲν θὰ ἦσαν οὗτοι ἄσχετοι πρὸς τὴν ἐκ τῆς πόλεως χάνδακος πλουσίαν καὶ Εὐγενῆ οἰκογένειαν τῶν Παντογάλων. Εὐσεβῆς ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ δύο διάσημοι Κληρικοὶ (Γαβριὴλ καὶ Μελέτιος) προήλθον, ὡς ρηθῆσεται καὶ ἐντοῖς ἐπομένοις, ἤκουσεν εὐμενῶς ὑπόδειξιν Καλογήρων, παρέχώρησεν ἔπαυλιν αὐτῆς ἢ μόνον οἰκόπεδον εἰς τὸ ὅποσον ἡ «ἐὐσέβεια τῶν Γραικῶν» ἀνήγειρε τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν πρὸς ἐγκατάστασιν Καλογραιῶν, βραδύτερον δὲ τὸ γυναικεῖον τοῦτο Μονύδριον περιήλθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μονῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς (σελ. 136, μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ἠκούετο ἔκτοτε, καίτοι ὁ ναὸς αὐτοῦ ἐτιματο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἡ Μονὴ Ἀκρωτη-

ἀνήκεν εἰς Μετόχιον τῆς Μονῆς ταύτης (Χριστ. Ἐπιγραφαί. σελ. 67—68. Βλ. καὶ «Σητειακά» Ἀγγελάκι σελ. 164. ὑποσ.).

Ἡ ὑπάρχουσα ὁμῶς ἐπιγραφή ἀποδίδει τὴν κτίσιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Ἱερεῶν Ἐμμανουὴλ Σκλίντζαν καὶ τὴν συμβίαν αὐτοῦ Ἑλένην ἐν ἔτει 1627, καὶ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μᾶλλον διὰ τὸ Χωρίον του καὶ οὐχὶ διὰ τὴν Μονὴν ὑπέστη τὸν κῶνον καὶ τὸ ἔξοδον τῆς οἰκοδομίας ὁ Ἱερεὺς Σκλίντζας.

Τὸ πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἀκούον «Κυρίαν Ἀκρωτηριανήν», τὴν περιδοξον τότε Μονὴν τῆς Σητείας, καὶ νομίζων ὅτι τὸ ἐπίθετον Ἀκρωτηριανὴν ἀπεδίδετο οὐχὶ εἰς τὴν Μονὴν ἀλλ' εἰς τὴν Παναγίαν, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ ἀποδίδονται εἰς αὐτήν, ἀφιέρωσε τὸν ναὸν του ὁ ἀγαθὸς Ἱερεὺς εἰς τὴν Παναγίαν ταύτην.

(*) Cf. Sacra, Vol. I. p. 232.

ριανής ἔπεμπε κατόπιν Οἰκονόμον ὁ ὁποῖος διώκει τὸ Μονύδριον καὶ ἐξετέλει τοῦ Ἱερέως τὰ καθήκοντα, ὡς θὰ εἴπωμεν καὶ κατωτέρω. (*)

Πρῶτοι Ἰδρυταὶ ἢ Διασκευασταὶ ἐπὶ κτημάτων ἢ οἰκοπέδων, εἴτε τῆς οἰκογενείας Παντογάλου εἴτε ἄλλων εὐσεβῶν χριστιανῶν, ἔχομεν τὴν Ἰδέαν, ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ Μονυδρίου κρίνοντες, ὅτι ὑπῆρξαν Καλόγηροι τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς τοῦ Θεολόγου, ἡ ὁποία καὶ ἄλλα ἐν Κρήτῃ Ἰδρυσε Μοναστήρια, ὡς καὶ ἐν τῷ Γενικῷ περὶ Μονῶν Κεφαλαίῳ ἐσημειώσαμεν (σελ. 78).

Ἐν τῷ Μονυδρίῳ τούτῳ τὸ ὁποῖον ὁ Κορνήλιος ἀναφέρει ὡς Γυμνασίον Μονῆν ἐπὶ Ἐνετῶν, ὡς καὶ τὴν τοῦ Ἀγίου Ματθαίου ἐν Κυδωνίᾳ ἐδέχθη δ' ὡς τοιαύτην καὶ ὁ Ξανθοῦδιδης (**) φέρονται ἐν τούτοις ἐγκαταβίωσαντες καὶ δύο Ἱερομόναχοι, ὧν μάλιστα ὁ δεῦτερος (ὁ Ἰωσήφ) καὶ Ὅσιος μετὰ θάνατον ἐδοξάσθη, ὡς τοιοῦτος δὲ καὶ νῦν ἔτι τιμᾶται ἐν Ζακύνθῳ ὅπου τὸ λείψανόν του μετεκομίσθη κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τῆς πόλεως Χάνδακος—Ἡρακλείου (34).

(*) Βλ. καὶ Παπ. «Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ» ἐν «Ἐλ. Σκέψει», τῆς 29 Μαρτίου καὶ 8—15 Μαΐου 1930.

(**) Ξανθ. «Χάνδαξ—Ἡράκλειον», σελ. 79.

34 Κατήγετο κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ, ἐκ Κεράμου (Ἐσω—Κεράμου ἢ Ἀζωκεράμου Σητείας). Ἐτελεύτησε τῇ 22 Ἰανουαρίου 1511 εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν, τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διανύσας ἐν τῷ Μονυδρίῳ. Ἀνοιχθέντος βραδύτερον τοῦ τάφου εὐρέθη τὸ σῶμα ἀκεραίως διατηρούμενον, ὅπερ ἐν ξυλίνῳ λάρνακι τεθὲν ἐτοποθετήθη ἐν τῷ ναῷ εἰς προσκύνησιν τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μονυδρίου. Ἐν ἔτει δὲ 1669, φεύγων τοὺς Ἀγαρηνοὺς ὁ Ἱερεὺς Ἀντώνιος Ἀρμάκις, παρέλαβε τὸ Λείψανον τοῦ Ὁσίου Ἰωσήφ καὶ κατέθεσεν αὐτὸ εἰς τὴν ἐν Ζακύνθῳ Μονῆν τοῦ Θεολόγου «στὰ Ξεροβούλια ἢ Μαντινείου» τῇ 29 Αὐγούστου, ὅπουθεν βραδύτερον μετεκομίσθη τοῦτο εἰς τὴν πόλιν Ζακύνθον ἐν πολυτελεῖ καὶ εἰκονογραφημένῃ ξυλίνῳ λάρνακι. Ἀκολουθίαι τοῦ Ὁσίου. συναχθεῖσαι ἢ μὲν πρώτη ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Κρητὸς Ἱερέως Γεωργίου Παιδιώτου ἢ δὲ ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ Ἱερομονάχου Γεωργίου Γιαννοῦλη, καὶ ψαλλόμεναι τῇ 22 Ἰανουαρίου ἢ πρώτῃ καὶ τῇ 29 Αὐγούστου ἢ δευτέρᾳ, ἀνεδημοσιεύθησαν τῷ 1864, ἐγκρίσει τοῦ Μητροπολίτου Ζακύνθου, ὑπὸ τοῦ Ἱερέως Σταματίου Μαντινίου, ἀντίτυπον δ' αὐτῶν εὐρίσκειται κατατεθειμένον μετὰ βιογραφίας τοῦ Ὁσίου εἰς τὴν Ἱερᾶν Μητρόπολιν Κρήτης. (Βλ. καὶ Πραγματεία τοῦ Σπ. Δὲ Βιάζη «Οἱ Κρήτες ἐν Ἐπιτανήσῳ» ἐν φύλλοις 60 καὶ 61 τοῦ «Κρητικῷ Ἀστέρῳ» Χανίων 1909. Καὶ Καταπότη Μιχ. «Σητεία, ὁ Ὅσιος Ἰωσήφ» ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Δ' (1935), σελ. 70.)

Τὴν ἀκριβείαν τῆς χρονολογίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωσήφ (1511) ἠμφισβητήσαμεν ἄλλοτε (ἐν «Ἐλευθερᾷ Σκέψει» τῆς 1 Ἀπριλίου 1900) ἐκφράσαντες τὴν γνώμην ὅτι θὰ ἦτο μᾶλλον 1611. Ἐστηρίχθημεν τότε ἐπὶ ἐπιχειρήματος σχετιζομένου πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Γαβριὴλ Παντογάλου ὁ ὁποῖος ἐβίωσεν ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος 1546—1646. Ἀλλὰ σήμερον ἔχομεν ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἐπιχείρημα ἰσχυρότερον, τὴν τοῦ

Μεμωμένα κτήματα. Κατ' Ἐπαρχίας καὶ χωριά. Ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας. Χωρία: Ἅγιος Ἰωάννης ἐλαιόφυτα εἰς 24 θέσεις. Κάτω—Χωρίον, ἐλαιόφυτα καὶ ἀγροὶ εἰς 31 θέσεις. Ἐπάνω—Χωρίον, ἐλαιόφυτα εἰς 29 θέσεις. Γιαννίτσι (Βαϊνιάν νῦν) ὁμοίως εἰς 13 θέσεις. Καπίστρι ὁμοίως εἰς 3 θέσεις. Μεσελέρους, ὁμοίως εἰς 5 θέσεις. Πόλις Ἱεράπετρα, εἰς 12 θέσεις. Κεδρί, εἰς 3 θέσεις. Καλαμαυκα, ὁμοίως εἰς 11 θέσεις καὶ οἰκία ἐν τῷ Χωρίῳ.

Ἐπαρχία Μεραμβέλλου. Χωρία: Καλὸ—Χωρίον, ἐλαιόφυτα εἰς 13 θέσεις, ἄμπελος, ὕδρῳμος, ἐλαιομηχανὴ καὶ οἰκία ἐν τῷ Χωρίῳ. Κρητσά, ἀγροὶ καὶ ἐλαιόφυτα εἰς 49 θέσεις. Ὑδρόμυλος καὶ δύο οἰκίαι ἐν τῷ Χωρίῳ. Πρὸς δὲ καὶ ναὸς ἀκούμενος «Παναγία Ἀκρωτηριανή» Λακκόνια, διάφορα κτήματα εἰς 21 θέσεις.

Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Διάφορα κτήματα τῶν ὁποίων καὶ οἱ τίτλοι καὶ ἡ καταγραφὴ ἀπωλέσθησαν. Περιῆλθον δὲ εἰς τὴν Μονὴν τὰ κτήματα ταῦτα ἐπὶ Ἡγουμένου Γρηγορίου (1745), ὁπότε Ἀδελφοὶ τῆς Μονῆς μετέβησαν ἐκεῖσε πρὸς ζήτησιν ἐράνων δι' ἀπόσβεσιν τῶν τῆς Μονῆς μεγάλων χρεῶν, κατὰ σχετικὸν Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον, κατὰ τέρῳ μετὰ τῶν ἱστορικῶν μνημείων ἀναφερόμενον.

Σημείωσις. Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀκίνητα κτήματα, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων προῆλθον ἐξ ἀφιέρωσεως τῶν Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς, ἀποδεικνύουσιν εἰς πόσον μέγαν ἀριθμὸν ἀνήλθον τῷ ὄντι οἱ Ἀδελφοὶ οὗτοι, οἱ κατὰ τὰ Μετόχια καὶ τὰ Παραρτήματα διεσπαρμένοι, δικαιολογοῦσι δὲ καὶ τὰς ἐπονομασίας τῆς Μονῆς «Τὸ Μεγάλο—Μοναστήρι», «Τὸ Πλούσιο Μοναστήρι», ἐπονομασίας αἱ ὁποῖαι καὶ νῦν ἔτι ἀκούονται διὰ τὴν Μονήν, τὴν μεγαλυτέραν τῷ ὄντι πασῶν τῶν ἐν Κρήτῃ Μονῶν κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν Καλογήρων εἰς παλαιότερους, ἐννοεῖται, χρόνους.

Κινητὴ Περιουσία. Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀκίνητον ἦτο καὶ ἡ κινητὴ τῆς Μονῆς περιουσία, ἡ ὁποία, πλὴν τῶν πολυαριθμῶν αἰγοπροβάτων, εἰς πέντε καὶ πλέον χιλιάδας ἀριθμουμένων ἄλλοτε νῦν

Κορνηλίου πληροφορίαν καθ' ἣν τὸ Μονῶριον ἠνέρθη ἀρχομένου τοῦ ἱστ' αἰῶνος (περὶ τὸ 1510 δηλαδή). Προκύπτει ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἰωσήφ ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ὁ πρῶτος, ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ πρώτου ἐν τῷ Μονῶριῳ Ἱερομονάχου, θὰ ἐνεκατεστάθῃ πολλῶν βραδύτερον τοῦ ἔτους 1500 καὶ ἐπομένως ὁ θάνατός του ἐπελθὼν εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν καὶ μετὰ μακρὰν ἐν τῷ Μονῶριῳ ἐγκαταβίωσιν, θὰ συνέβη μετὰ τὸ 1600. Διὰ τοῦτο ἐπιμένοντες φρονοῦμεν ὅτι ἡ χρονολογία θανάτου 1511 εἶναι ἐσφαλμένη, γραφεῖσα ἐξ ἀβλεψίας τοῦ ἀντιγραφέως ὁ ὁποῖος ὑπελόγησε τὸ ἔτος τοῦ θανάτου ἀπὸ τοῦ τῆς γεννήσεως (αφμα' = 1541) ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς αφμα' = 1441.

δὲ εἰς πεντακόσια περίπου περιορισθέντων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἱερὰ κειμήλια καὶ ἄλλα τιμαλφῆ ἀντικείμενα (Εὐαγγέλια ἀργυρόδετα, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ὑπὸ Ἑμμανουὴλ Κορνάρου ἐν ἔτει 1808 δωρηθὲν (*), Δισκοπότηρα ἐπίχρυσα, Σταυροὺς διαλίθους, Ἐξαπτέρυγα καὶ ἄλλα σκεύη πολύτιμα). Ἄλλὰ τινὰ μὲν τούτων, ὡς καὶ χρήματα καὶ μίᾳ ἀρχαίᾳ τῆς Θεοτόκου εἰκῶν, διηρπάγησαν κατὰ τὸ 1646 ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας, ἐλθόντων πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς λεηλασίας ἐπιδοθέντων, καὶ κατόπιν ὑπ' αὐτῶν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, διαρπασάντων πᾶν ὅ,τι εἶχε διαλάβει τοὺς Μελιταίους Ἰππότες. Οὕτω δὲ ὀλίγα ἀκόμη διατηροῦνται ἐν τῇ Μονῇ μετὰ τῶν ἱερῶν Λειψάνων Ἁγίας Ἀναστασίας, Ἁγίων Χαραλάμπου, Δομητιανοῦ, Τρύφωνος, Παντελεήμονος, Στεφάνου, Ἀβερκίου καὶ Ἰακώβου.

Ἰστορικὰ μνημεῖα. Σφύζονται ἐν πρώτοις μὲν σιδηροῦν τηλεβόλον (οὐχὶ ὅμως τὸ ἀρχικὸν (35) τρεῖς σπάθαι πολεμικαί, ὧν δύο μὲν ἀνήκον εἰς Καλογήρους ἐνεργῶς μετασχόντας τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1866, ἑτέρα δὲ εἰς τὸν παρὰ τὴν Μοῆν φονευθέντα Γενίτσαρον Κασάπ—Ἀμέτη, χάλκινα μαγειρικὰ σκεύη (σαγάνια) φέροντα γράμματα τουρκικὰ, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν τούρκων στρατιωτῶν ὅταν κατὰ τὸ 1811 κατέλαβον τὴν Μοῆν οἱ δὲ Μοναχοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὸ Μετόχιον Ἀνάλουκαν. Ἐπὶ τούτοις, Σφαγίδες μὲ χρονολογίας προγενεστέρας (1646 καὶ 1660) ἀναφερομένης πιθανώτατα εἰς γεγονότα ἱστορικά. Τοιαῦται εἶναι:

Ἡ τοῦ 1646, ἐκ χαλκοῦ, διαμέτρου δὲ 0,055 μ. φέρουσα κατὰ μὲν τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τὰς κεφαλαῖώδεσι γράμμασι γεγραμμένης λέξεις: «† ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΚΡΗΤΗΝ ΚΕΙΜΕΝΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΘΚΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΝΗΣ: 1646». ἐν τῷ μέσῳ τὴν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ καὶ εἰκόνα παριστώσαν τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, ἧτοι ἔνθεν μὲν τὴν Ἁγίαν Ἄνναν θηλάζουσαν βρέφος (τὴν Θεοτόκον), ἔνθεν δὲ τὸν Γέροντα Ἰωακείμ, καὶ μετὰ ξὺ αὐτῶν, πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ἱσταμένην, θεραινίδα μὲ ἑσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους τὰς χεῖρας. Μεταξὺ τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Ἰωακείμ καὶ πρὸ τῆς θεραινίδος διακρίνεται Τράπεζα μὲ πινάκιον ἐν τῷ

* Ξανθ. «Χρ. Ἐπιγραφαί», σ, 92,

35, Τὸ σήμερον ὑπάρχον τηλεβόλον, μήκους 75 πόντων περίπου προέρχεται ἀπὸ τουρκικοῦ πλοίου ναυαγήσαντος παρὰ τὴν θέσιν «φουρνόρουκα» Παλαιοκάστρου. Ἀνεκλύσθη καὶ ἐχρησιμοποίηθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐν Παλαιοκάστρῳ Ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος (1865), ἔπειτα μετεκομίσθη εἰς τὴν Μοῆν. Τῷ 1897 ἐχρησιμοποίηθη ἐν Συκιᾷ καὶ Ρουκκῶν κατὰ τῶν ἐκεῖ πολιορκηθέντων τούρκων.

μέσω αὐτῆς καὶ ἀνὰ ἓν πτηνὸν ἐκατέρωθι τοῦ πινακίου. Ὑπὸ τὴν Τράπεζαν, ἐντὸς ἐδάφους σχήματος τραπεζοειδοῦς, γραφὴ τουρκικὴ ἀναγινωσκομένη: «Κιρίτ Τοπλοῦ Μαναστίρ» (Μονὴ Τοπλοῦ Κρήτης). Κατὰ δὲ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τὰς λέξεις: «Ἀνάλωμα Νεοφύτου Ἱερομονάχου Τσουρῆλι 1729», δηλοῦσας πιθανῶς τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐχαράχθη ἡ Σφραγίς καὶ τὸν καταβαλόντα τὴν δαπάνην τῆς χαράξεως.

Ἡ τοῦ 1660, ἐξ ὀρειχάλκου, τῆς αὐτῆς διαμέτρου, φέρουσα κύκλῳ τὰς λέξεις: «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΝΗΣΩ ΚΡΗΤΗ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ 1660» ἐν μέσῳ δὲ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ἡ τοῦ 1646 παράστασιν, ἀλλὰ κακότεχνον. (36)

Ἡ τοῦ 1816, ἀργυρᾶ, διαμέτρου 0,03 μ. φέρουσα ἐν μέσῳ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ κύκλῳ τὰς λέξεις «Ἡ ΚΥΡΙΑ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΝΗ ΜΑΡΤΙΟΥ Α' ἈΩΙΣΤ'.

Ἡ τοῦ 1864, ἀργυρᾶ, διαμ. 0,035, χρησιμοποιουμένη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ εἰς τρία τεμάχια διηρημένη, φέρουσα δ' ἐν τῷ μέσῳ Σταυρὸν καὶ κύκλῳ: «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΤΑΥΡΟΝ ΜΟΝΗΣ ΤΟΠΛΟΥ ΚΥΡΙΑΣ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΝΗΣ 1864». (37)

36. Βασιλικαὶ Μοναὶ ἐκαλοῦντο, ὡς καὶ ἐν σελ. 76 ἐσημειώσαμεν, αἱ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων ἰδρυόμεναι, μὲ κτήματα δὲ βασιλικά καὶ μὲ τινὰς προνομίας (ἀσυδοσίαν) προικιζόμεναι. Ἄλλ' ἢ Ἀκρωτηριανὴ δὲν ἦτο ἐκ τῶν Βασιλικῶν Μονῶν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Σφραγίδα προσθήκης τῆς λέξεως Βασιλικῆς ἦτο νὰ ἐφελκυσθῇ μείζων πρὸς τὴν Μονὴν σεβασμὸς ἐκ μέρους τῶν Τούρκων Διοικητῶν.

37. Περὶ τῶν Σφραγίδων τούτων καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν δύο ἀρχαιοτέρων εἶχεν ἀσכולηθῆ ὁ μακ. Ξανθουδίδης, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσίευσεν ἐργασίαν του.

Ἱστορικὰ μνημεῖα

Μεγάλη εἰκὼν (1,33 τετρ. μ.), καλουμένη «Μέγας εἰ, Κύριε» καὶ ἐρμηνεύουσα παραστατικῶς τὰς σκηνὰς τῆς διὰ τῶν λέξεων τούτων ἀρχομένης Εὐχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ, τῆς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου συνταχθείσης. Τῆς εἰκόνας ταύτης, ἐργασίας πολυπλόκου καὶ λεπτοτάτης ὑπερόχου Ζωγράφου, Ἰωάννου Κορνάρου, ἐχούσης δὲ μεγάλην ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς καὶ τεχνικῆς ἀπόψεως ἀξίαν (38) θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν ἰδέαν τινὰ εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἵνα οὕτω καὶ διευκολύνωμεν κατὰ τι εἴτε τοὺς μελετῶντας αὐτὴν ταύτην τὴν εἰκόνα, τὴν (παρ' ὄλην τὴν ἔκτασιν αὐτῆς) ἀπαιτοῦσαν ὄξειαν τὴν ὄρασιν καὶ μεγάλην τὴν ὑπομονὴν πρὸς διάκρισιν μικροσκοπικῶν προσώπων καὶ ἀνάγνωσιν γραμμάτων, εἴτε ἔτι μᾶλλον τοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας φωτογραφικὰ μόνον ἀντίτυπα, ὑπὸ σμίκρυνσιν μεγάλην γινόμενα καὶ μὴ ἀποδίδοντα τοὺς ποικίλους τῆς εἰκόνας χρωματισμοὺς (*) ἀπαιτοῦντα ἐπομένως πληροφορίας πολλὰς καὶ φακοὺς ἰσχυροὺς. Παραθέτομεν λοιπὸν ἔνθεν μὲν τὰς τῆς Εὐχῆς τοῦ Σωφρονίου φράσεις ἔνθεν δὲ τὰς ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Κορνάρου παραστάσεις, κατὰ τὴν ἰδικὴν μας βέβαια ἐρμηνείαν, ἣ ὁποία, γενομένη πρὸ πολλοῦ (1894) διὰ μικρὰν τινα μονογραφίαν, ἐνδέχεται νὰ μὴ εἶναι κατὰ πάντα ἐπιτυχής.

38. Ὁ ἔγκριτος Ζωγράφος καὶ Καθηγητὴς τῶν τεχνικῶν μαθημάτων ἐν τῷ Πρακτικῷ Λυκείῳ Χανίων κ. Γεώρ. Παπαδημητράκις μοὶ γράφει σχετικῶς «Ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸν ἀντίτυπον, τὸ ὁποῖον εἶχετε τὴν καλωσύνην νὰ μοι προσφέρετε, καὶ ἀπὸ τὴν τόσον λεπτομερῆ τῶν παραστάσεων καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χρωμάτων περιγραφὴν σας κρίνω ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου ἐξαιρετοῦ, ἐφαμιλλοῦ πρὸς τὰ τοῦ Θεοτοκοπούλου.

Ἡ εὐλληψις, ἡ μεθοδικὴ κατὰ τάξιν τῶν διαφόρων παραστάσεων, ἡ συμμετρικὴ συγκέντρωσις αὐτῶν, τόσον πολλῶν, ἐν χώρῳ σχετικῶς μικρῷ, ἡ τεχνικωτάτη ἀπεικόνις καὶ αὐτῶν τῶν μικροτάτων προσώπων, ταῦτα πάντα, ἐν συνδυασμῷ κρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἀποδεικνύουσι Ζωγράφον μεγίστης δυνάμεως εἰς φαντασίαν καὶ εἰς τέχνην. Εἶναι, ἄλλωστε, πολὺ γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων αὐτοῦ ἔργων ὁ Κορνάρος σας ὡς προαγαγὼν εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμίδα τὴν Βυζαντινὴν Ἀγιογραφίαν.

Πιστεύω λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτο καθέλου ὑπερβολικὴ ἡ τιμὴ τῶν 1500 λιρῶν, τὴν ὁποίαν, ὡς μοι εἶπετε, προσέφερον πρὸ 50 ἐτίας: Ἄγγλος φιλόλογος, Σήμερον θὰ προσέφερε δεκαπλασίαν.

(*) Καταπότῃ ἐν «Μύσωνος» (τόμ. Γ) Εἰκ. Παραρτήματι (V).

ΕΥΧΗ

Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου,

καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ἕμνον τῶν θαυμασίων σου.

Σὺ (Σῆ;) γὰρ βουλήσει ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραναγῶν τὰ σύμπαντα, τῷ σῶ κρατεῖ συνέχεις τὴν κτίσιν καὶ τῇ σῆ προνοίᾳ διοικεῖς τὸν κόσμον.

Σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὴν κτίσιν συναρμόσας, τέταρσι καιροῖς τὸν κύκλον τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐστεφάνωσας.

Σὲ τρέμουσιν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις,

σὲ ἡμεῖς ἥλιος· σὲ δοξάζει σελήνη· σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα· σοὶ ὑπακούει τὸ φῶς·

σὲ φρίττουσιν ἄδυσσοι·

ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος, τείνων τὰς χεῖρας, μὲ θαυμασμόν ἀτενίζων πρὸς τὰ κάτωθι αὐτοῦ εἰκονιζόμενα καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων του φέρων βιβλίον ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκονται αἱ λέξεις «Μέγας εἶ, Κύριε».

Περὶ τοῦς 15 Ἀρχιερεῖς ἐν στολῇ ὑμνοῦντες τὴν πανσοφίαν τοῦ Κυρίου

Αὕτη αὕτη ἡ φράσις κεφαλαίοις γράμμασιν ἐν τῇ κορυφῇ τῆς εἰκόνης, ὡς ὑπεράνω τοῦ Σύμπαντος.

Ἀφ' ἐνὸς γυνὴ πυρίπνου, νωχελῶς κεκλιμένη, (προσωποποίηση τοῦ πυρὸς) ἀφ' ἐτέρου πρόσωπον πτερωτὸν (προσωποποίηση τοῦ ἀέρος) Ἔπειτα θάλασσα (τὸ ὕδωρ) κυμαιομένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου (προσώπου πτερωτοῦ φυσῶντος). Καταιγὶς ἢ Κατακλυσμός (ὄρη καλυπτόμενα ὑπὸ ὕδατων, πλοῖον ἢ Κιβωτὸς ἐπιπλέουσα, ζῶα παντὸς εἶδους. Ἴρις. Θυσία τοῦ Νῶε, τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ ἀπρόσδεκτος τοῦ Κάλιν. Γυνὴ ἐστεμμένη βασιλικῷ στέμματι (προσωποποίηση τῆς Κτίσεως).

Ἄγγελοι ἱπτάμενοι περὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς εἰκόνης ἔνθεν μὲν κύκλος ἀκινωτὸς (ἥλιος) ἐν ᾧ πρόσωπον πτερωτὸν ἐπὶ τετρατρόχου ἄρματος ἔνθεν δὲ κύκλος ἐπίσης μὲ πρόσωπον πτερωτὸν (Σελήνη) καὶ ἐν τῷ μέσῳ οἱ δώδεκα ἀστερισμοὶ μετ' ἄλλων ἀστέρων.

Ἀφ' ἐνὸς μὲν πρόσωπον ὑπερφυσικόν, ἐστεμμένον βασιλικῷ στέμματι ἐπὶ ὕδατος καθήμενον καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἔχον, ἔναντι δὲ τριῆτιον πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπιβαίνων ὁ Ἰ.

σοὶ δουλεύουσιν αἱ πηγαί·

Σὺ ἐξέτεινας τὸν οὐρανὸν ὡσαύτως δέ-
ριν·

Σὺ ἐστερέωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑ-
δάτων·

Σὺ περιετείχισας τὴν θάλασσαν
ψάμμῳ.

Σὺ πρὸς ἀναπνοῆς τὸν ἀέρα ἐξέ-
χασας,

Ἄγγελικαὶ Δυνάμεις σοὶ λειτουρ-
γοῦσιν. οἱ τῶν Ἀρχαγγέλων χο-
ροὶ σὲ προσκυνοῦσι.

τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ καὶ τὰ Ἐ-
ξαπτέρυγα Σεραφὶμ, κύκλῳ ἱστά-
μενα καὶ περιπτάμενα, φόβῳ
τῆς ἀπροσίτου σου δόξης, κατα-
καλύπτεται.

Σὺ γάρ, Θεὸς ὢν ἀπερίγραπτος ἄ-
ναρχὸς τε καὶ ἀνέκφραστος, ἤλ-
θεις ἐπὶ γῆς μορφήν δούλου λα-
βὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου
γενόμενος,

οὐ γὰρ ἔφερες, Δέσποτα, διὰ σπλάγ-
χνα ἐλέους σου, θεᾶσθαι ὑπὸ
τοῦ διαβόλου τυραννόμενον τὸ
γένος τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἤλ-
θεις καὶ ἔσωσας ἡμᾶς.

ησοὺς φωνεῖ «φιμώθητι!» ἀφ' ἐτέ-
ρου δὲ πόλις Νινευὶ καὶ κήπος ἐν
τῇ παραλίᾳ ἐξέμευον τὸν Ἰωνᾶν.

Ἄπὸ τῆς Γῆς (Γυναικὸς ἐστεμ-
μένης) πηγάζων ποταμὸς διαρρέ-
ων (ἀπὸ τοῦ κάτω ἄκρου τῆς εἰ-
κόνας) δάση, ἀγροὺς καταφύτους,
ἀγροὺς ἀροτριουμένους ὑπὸ ζευ-
γηλάτου, πόλεις κλπ. ἐνούμενος
ὑπὸ τὸ ὄνομα Πίγρις μετὰ τοῦ Εὐ-
φράτου καὶ χυνόμενος εἰς τὴν κα-
τὰ τὴν ἐτέραν κάτω γωνίαν τῆς
εἰκόνας θάλασσαν.

Τόξα κύκλου κατὰ τὰς δύο
ἄνω γωνίας τῆς εἰκόνας, ἔνθα ὁ
ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστερισμοί,
ὡς τόξα τῆς τὴν κτίσιν περιβαλ-
λούσης οὐρανόου σφαίρας.

Ὁ Κύριος παρὰ τὴν συμβολὴν
ποταμῶν ἱστάμενος καὶ κατευθύ-
νων τὴν συναγωγὴν τῶν ὑπὸ τῶν
οὐρανῶν ὑδάτων εἰς συναγωγὴν
μίαν.

Ἄρχη θαλάσσης ἢ ποταμοῦ.

Πρόσωπον ἐστεμμένον καὶ φυ-
σῶν ἢ εἰσπνέον.

Ἄγγελοι ἱστάμενοι καὶ ἱπτά-
μενοι περὶ τὸν Ἰησοῦν βαπτιζόμε-
νον ἐν Ἰορδάνῃ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου.
Ἄγγελοι γονυπετεῖς περὶ τὴν Ἀγ.
Τριάδα.

Ἄτερον πλῆθος πτερωτῶν
προσώπων περὶ τὴν Ἀγ. Τριάδα.

Ὁ Ἰησοῦς δειπνῶν μετὰ τῶν
μαθητῶν του. Ὁ Ἰησοῦς νίπτων
τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του. Γέν-
νησις τοῦ Ἰησοῦ (τὸ σῆλιαιον, ὁ
Ἰωσήφ, ἡ Μαρία, τὸ βρέφος ἐν τῇ
φάτνῃ, Ἄγγελος καὶ ποιμένες ἐκ-
τὸς τοῦ σπηλαίου.)

Ὁ Ἰησοῦς ἐξάγων ἐκ τοῦ Ἀ-
δου τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐάν καὶ
ἄλλους νεκροὺς.

Ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, κηρύττο-
μεν τὸν ἔλεον, τοῦ κηρύττομεν
τὴν εὐεργεσίαν·

τὰς τῆς φύσεως ἡμῶν γονὰς ἡλευ-
θέρωσα·

παρθενικὴν ἡγίαςας μήτραν τῷ τό-
κῳ σου·

πᾶσα ἡ κτίσις ὑμνησέ σε ἐπιφα-
φανέντα,

Σὺ γάρ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῆς
γῆς ὤφθησας καὶ τοῖς ἀνθρώποις
συνανεστράφησας.

Σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνεια ρεῖθρα ἡγία-
σας οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ
πανάγιόν σου Πνεῦμα καὶ τὰς
κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόν-
των συνέτριψας δρακόντων.

Σὺ γάρ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ὕδα-
τος καὶ πνευματος ἀνακαινίσας
τὴν παλαιωθείσαν φύσιν ὑπὸ τῆς
ἀμαρτίας. Σὺ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ
δι' ὕδατος κατακλύσας ἐπὶ τοῖς
Νῶε τὴν ἀμαρτίαν.

ὁ διὰ θαλάσσης ἐλευθερώσας
ἐκ τῆς δουλείας Φαραῶν διὰ Μου-
σῆως τὸ γένος τῶν ἔβραίων.

ὁ διαρρήξας πέτραν ἐν ἐρήμῳ
καὶ ἐρρῦθησαν ὕδατα καὶ χεῖμαρ-
ροι κατεκλύσθησαν καὶ διψῶντα
τὸν λαόν σου κορέσας.

ὁ δι' ὕδατος καὶ πυρός διὰ τοῦ
Ἥλιου ἀπαλλάξας τὸν Ἰσραὴλ
ἐκ τῆς πλάνης τοῦ Βάαλ.

Ὅσοι διὰ τοῦ Ἀσκητοῦ Ἀν-
τωνίου ἐκφράζοντες εὐχαριστίας.
Οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι. Ὁ Ἀδάμ
καὶ ἡ Εὐὰ παρά τὴν Θεοτόκον
κρατοῦσαν ἀπὸ τῆς χειρὸς τὴν
Εὐὰν.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἄδου ἀπόσπασις
τῶν νεκρῶν, ὡς ἀνωτέρω.

Ἡ Θεοτόκος φέρουσα τὸν
Χριστόν.

Μάρτυρες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ
μαρτυρήσαντες.

Ὁ Ἰησοῦς βαπτιζόμενος ὑπὸ
τοῦ Ἰωάννου. Πόλις (Σαμάρεια),
φρέαρ, γυνὴ (Σαμαρεῖτις), ὁ Ἰη-
σοῦς συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτῆς·
τράπεζα ἐν μεγάλῃ στοᾷ, δαιτημό-
νες (Φαρισαῖοι) μετὰ τοῦ Ἰησοῦ,
τοῦ ὁποῦ τοὺς πόδας ἀλείφει μύ-
ρῳ γυνή.

Ὁ Ἰησοῦς βαπτιζόμενος ἐν
τῷ Ἰορδάνῃ, ἔνθα πολλοὶ ἰχθεῖς
καὶ δράκοντες ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐν
ὄλῳ ἢ ἐν μέρει ἐπιφαινόμενοι.
Ἐπερὰνω Περιστερὰ (Ἀγ. Πνεῦ-
μα) καὶ ἡ φράσις· «Σὺ ὁ Υἱὸς μου
ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα».

Ἐγὼ καταπίπτον (Κατακλυ-
σμός). Κιβωτός. Ἀνθρωπος ριπτό-
μενος ἀπὸ πλοίου εἰς θάλασσαν,
ἔνθα κῆτος χαίνει νὰ καταπίῃ αὐ-
τόν.

Διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς ὑπὸ
τῶν ἔβραίων. Πόλις Ἰεριχώ. Ὁ-
ρος κατάφυτον Ἰερεῖς τοῦ Ἰσρα-
ὴλ, Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καὶ στρατὸς
διαβαίνουσι τὸν Ἰορδάνην φέρον-
τες τὴν Κιβωτόν.

Μαῦσῆς, ἄγων τοὺς ἔβραι-
ους δι' ἐρήμου, πλήττει βράχον
ἐξ οὗ χεῖμαρροι κατακλύζουσι τὴν
ἐρημον καὶ τὰ πλήθη κύπτοντα
ἐπὶ τῶν χειμάρρων διὰ νὰ πῶσι
καὶ δροσισθῶσι.

Ὁ Βασιλεὺς Ἀχαάβ ἐπὶ χρυ-
σοῦ θρόνου καθήμενος, μὲ δору-

φόρους ἐκατέρωθεν αὐτοῦ Ἱερεῖς καὶ πλῆθος λαοῦ. Ἐπὶ ὑψώματος τὸ ἄγαλμα τοῦ Βάαλ. Σωρὸς ξύλων καὶ περὶ τὸ ἄγαλμα πλῆθος ἀνθρώπων κεκλιμένων ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ δεομένων. Ὁ Ἥλιος, τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν, φωνεῖ «ἐπάκουσόν μου σήμερον ἐν πυρὶ». Φλόγες ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῶν ξύλων. Ὁ Ἥλιος μερμφοβαίαν διώκων τοὺς Ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης.

Εἰκὼν τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ παριστώσα, ἐπὶ βασιλικῷ θρόνῳ, ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ δύο βασιλεῖς κλιναντες τὰ γόνατα αἴροντες τὰς χεῖρας πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς σταυρώσεως (πιστοὶ βασιλεῖς). Ἄτεροι βασιλεῖς (ἐχθροὶ) κείμενοι πρὸ τῶν ποδῶν τῶν πρώτων.

Ἐν τέλει τῆς εἰκόνας ἔχει γραφῆ ὀλη ἢ περικοπή τοῦ τέλους τῆς εὐχῆς.

Καὶ σῶσον, Κύριε, τοὺς δούλους σου, τοὺς πιστοὺς βασιλεῖς. Καὶ φύλαξον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν σκέπη σου ἐν εἰρήνῃ ὑπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ἡ χάρισι αὐτοῖς πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ ζώην τὴν αἰώνιον

Ἴνα καὶ διὰ στοιχείων, καὶ δι' Ἀγγέλων, καὶ δι' ἀνθρώπων, καὶ δι' ὄρωμένων, καὶ δι' ἀοράτων, δοξαζήται σὺ τὸ πανάγιον ὄνομα. σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν

Εἰς τὴν κάτω πλευρὰν διὰ κεφαλαίων βυζαντινῶν γραμμάτων, δεξιὰ μὲν τῆς εἰκόνας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΟΝΗΜΑ ΚΟΡΝΑΡΟΥ Εἰς τοὺς 25 ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΗΛΥΚΥΑΣ ΤΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΔΕ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΝ ΚΑΦΟΥΡΟΣ Εἰς τὸν 5' ΧΡΟΝΟΝ ΤΗΣ ΗΓΟΥΜΕΝΙΑΣ ΑΥΤΟΥ αψο' (1770).

ἀριστερᾷ δὲ:

ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ ΣΥΜΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΑΥΤΟΥ. (38')

38'. Περὶ τοῦ Ζωγράφου Ἰωάννου Κορνάρου ὑπάρχει παράδοσις καθ' ἣν φεῖγων ἐν Πεδιάδος, ἔνθα εἰργάζετο καὶ ἐφόνευσεν ἀκουσίως μαθητὴν του, διέμεινεν ἐπὶ τινὰ χρόνον κρυπτόμενος ἐν τῇ Μονῇ Τοπλοῦ, ἔνθα, πλὴν τῆς τοῦ «Μέγας εἰ Κύριε». ἐξωγράφησε καὶ ἑτέραν εἰκόνα «Τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον». Ἐκ Μονῆς δὲ Τοπλοῦ κατέφυγεν εἰς τὴν τοῦ Σινᾶ, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ σωζομένην ἐκεῖ ἐργασίαν του μεταξὺ τῆς ὁποίας καὶ ἰδική του προσωπογραφία. Καὶ ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Σιναιτικῷ

Ἐτέρα εἰκὼν τοῦ Ζωγράφου Σταματίου (1771) παριστώσα ἐσωτερικὸν τῆς Μονῆς ὡς εἶχε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (39).

Κὼδιξ παλαιός, χαρτῶς, ἀνακαινισθεὶς τῷ 1894.

Παρρησία, τεύχος περιλαμβάνον Ἐπισκόπους, Ἡγουμένους, Δωρητὰς καὶ ἄλλα πρόσωπα μνημονευόμενα κατὰ τὴν Θεῖαν Μυσταγωγίαν (*)

Τρία Πατριαρχικὰ Σιγγίλια, δι' ὧν ἀνεκηρέχθη Σταυροπηγιακὴ ἢ Μονὴ (1704), ἀνενεώθη ἡ Σταυροπηγιακὴ ἰδιότης (40) καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ κατ' αὐτὴν (1798) καὶ διὰ τοῦ τρίτου (1745) ἐπετράπη συλλογὴ ἐράνων πρὸς ἀπόσβεσιν βαρέων χρεῶν τῆς Μονῆς. Ἐπὶ τούτοις «Πανταχοῦσα» τοῦ Ἡγουμένου Γρηγορίου, τουρκιστὶ ἀλλὰ δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων γεγραμμένη. Ἐγγραφοὶ Πατριαρχικὸν (1871 μηνὸς Νοεμβρίου) ἐγκρίνον ἐκλογὴν Ἡγουμένου (**).

Σημειώματα ἢ Ἐνθυμήματα ἐπὶ Βιβλίων (***)

Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τοῦ κτηρίου, ὧν κυριώτεραι αἱ εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ ἐντετοιχισμέναι (εἰκὼν ΙΧ) καὶ ἀναφερόμεναι μίᾳ μὲν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Παντογάλου Γαβριὴλ ἀνακαινιστῆ τῆς Μονῆς κατὰ τὸ 1613, ἕτερα δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἰδρυστῆ τοῦ παρὰ τὴν κωμόπολιν Σητείας Παραρτήματος Ἁγίου Κωνσταντίνου (1619) καὶ τρίτη, ἄσχετος ὄλως πρὸς τὴν Μονὴν, εἰς τὴν Διαιτησίαν διὰ τὴν μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραρυτινίων ἐδαφικὴν διαφορὰν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος. (41) Τῶν δύο

Μετοχίου Ἁγίου Ματθαίου σῶζεται μέχρι σήμερον εἰκὼν παριστώσα ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὸν Ἁγ. Χαράλαμπον περὶξ δὲ τοῦ Ἁγίου τὸ μαρτύριον αὐτοῦ διὰ μικροτέρων εἰκόνων, κατὰ τὸ σύστημα Κορνάρου, μὲ ἐπιγραφὴν «ΧΕΙΡ ΗΝ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ ΙΩΑΝ ΝΟΥ 1770» (βλ. καὶ Κριτωτάκι «Οἱ Κρήτες Ζωγράφοι κλπ.» ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Γ' Σελ. 159—161).

39. Πρόχειρον ἰκονογράφημα τῆς εἰκόνας ταύτης προσηρτήσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Μονῆς Τοπλοῦ Φακέλου, τοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ καταθεμιμένου.

(*) Καταπ. «Ἱστορ. Σημειώματα Τοπλοῦ», Μύσ. Γ', 3.

40. Τῆς Σταυροπηγιακῆς ἰδιότητος τῆς Μονῆς σύμβολα ἐξωτερικὰ εἶχον ἰδρυθῆ δύο πυργίσκοι μετὰ Σταυροῦ εἰς ἀπόστασιν μελίου περίπου ἀπὸ τῆς Μονῆς, εἰς μὲν παρὰ τὴν ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν Μονὴν ἄγουσαν ὁδὸν, «πέρα Σταυρὸς» καλούμενος, ὁ καὶ νῦν ἐτι σφαιζόμενος μετ' ἐπιγραφῆς, τεθείσης περὶ τὸ 1892, οὗ τῆς προσηκούσης, ἕτερος δὲ παρὰ τὴν ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ Παλαιοκάστρου ὁδὸν, μὴ ὑφιστάμενος πλέον.

(**) Καταπ. «Ἐγγραφα Μον. Τοπλοῦ» ἐν «Μύσωνος τόμ. Α' Ι, σελ. 9—11.

(***) Σπυριδάκι Γ. «Ἐνθυμήσεις ἐκ τῆς Μονῆς Τοπλοῦ ἐν «Ἑλληνικῶν» τόμ. Β' (1932), σελ. 430—31. Καταπ. «Μονῆς Τοπλοῦ ἐνθυμήσεις» ἐν «Μύσωνος τόμ. Β', 132—135.

41. Ἡ τρίτη ἐπιγραφὴ, περιλαμβάνουσα τὸ ἥμισυ περίπου τῆς Διαιτητικῆς ἀποφάσεως τῶν Μαγνησίων ἐδημοσιεύθη μετὰ ἑσυχολίων ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν Pashley καὶ

πρώτων ἐπιγραφῶν, καίπερ πολλάκις δημοσιευθεῖσων, περιλαμβάνομεν καὶ ἐνταῦθα ἀκριβέστερα ἀντίτυπα.

Ἡ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς Μονῆς, κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς ὀρθογωνίου (100x90) μὲ γράμματα κεφαλαιώδη ἀρχαίου σχήματος, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἕξ ἐν ὄλῳ ἐλεγειακὰ δίστιχα, ἀχρονολόγητος δὲ δι' ὄν καὶ ἐν σελ. 115 εἶπομεν λόγον, ἔχει οὕτω:

ΟΤΗΣΜΟΝΗΣΠΡΟΣΤΑΤΗΣ

ΟΥΡΕΘΑΪΠΥΤΑΤΟΟΚΟΡΛΑΝΔΙΧΑΧΕΙΡΩΝ

ΤΜΗΘΕΝΤΑΦΡΑΣΤΟΣΔΞΑΞΝΗΞΜΟΝΗ

ΙΑΘΑΠΟΧΟΞΝΟΣΙΚΕΤΙΣΣΘΣΗΔΕΠΑΒΥΣΙ

ΝΥΝΤΕΚΑΙΕΣΣΟΜΕΝΟΣΛΖΜΕΞΙΣΞΟΛΦ

ΤΑΥΤΑΝΕΚΡΑΔΗΑΤΩΧΑΡΙΝΩΣΒΛΥΜΟΧΘ

ΠΑΝΘΓΑΛΘΓΑΒΡΗΛΠΑΡΘΕΝΙΚΗΜΑΡΙΗ

ΚΟΞΝΞΑΥΤΑΡΑΠΑΝΤΕΣΑΩΜΞΞΑΖΥΓΕΣΑΓΝΗ

ΚΥΠΤΟΝΞΚΑΤΑΓΗΣΣΑΝΤΙΒΟΛΟΜΕΝΠΑΝΤΕΣ

ΝΥΝΔΕΤΙΕΛΠΩΡΗΜΕΒΠΩΜΑΡΗΕΡΑΤΕΙΝΗ

ΔΕΧΝΥΟΚΑΙΗΜΩΝΥΧΟΣΟΘΣΤΕΜΟΓΥΣ

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

ΕΥΞΝΕΤΕΡΑΠΕΛΩΚΙΞΣΟΜΑΥΜΞΤΕΡΟΣΙ

ΜΟΧΘΟΣΥΙΟΕΜΟΠΑΝΤΟΤΕΛΞΟΜΕΝ

διὰ μικρῶν γραμμάτων ἀντιγραφομένη:

**«Οὔρεος αἰπυτάτοιο, κόρη, λάαν δίχα χειρῶν
τμηθέντ' ἀφράστως δεξαμένη σὺ μόνη**

Spratt, ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Halbherr κ. ἄ. ἐσχάτως δὲ ὑπὸ Καταπότη ἐν «Μύσωνι» (Γ', σ. 205) καὶ τέλος, ὑπὸ Ἀγγελάκι εἰς «Σητειακά» (σελ. 48—49) μετὰ φωτοτυπία καὶ ἀπεικασματος ἀπὸ τοῦ Pashley καὶ συμπληρώσεως ἀπὸ τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ ἀνακαλυφθέντος ἐτέρου ἀντιτύπου τῆς αὐτῆς Διαιτητικῆς ἀποφάσεως.

Μελέτη ἐκτενὴς ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως ταύτης μετὰ συμπληρωμένης τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς ἐκδοθήσεται προσεχῶς ὑπ' ἐμοῦ.

Ἴλαθ' ἀποιχομένοις ἱκέταις σοῖς ἠδὲ παροῦσι
 νῦν τε καὶ ἔσσομένοις ἀζομένοις σε ὄλοις
 Ταύταν ἐκ καρδίας αἰτῶ χάριν ὡς πολύμοχθος
 Παντόγαλος Γαβριήλ, Παρθενικὴ Μαρίη,
 Κ' οὐ μόνος αὐτὰρ ἅπαντες ἀολλέες ἄζυγες, ἀγνή,
 κύπτοντες κατὰ γῆς σ' ἀντιδολοῦμεν πάντες
 Νῦν δ' ἔτι ἐλπωρῆ μερόπων, Μαρίη Ἐρατεινῆ,
 δέχνυο καὶ ἡμῶν ψυχασόους τε μόγους
 Ἄποκρισις

Εὐμενέτειρα πέλω καὶ ἔσσομαι ὑμετέροισι
 μόχθοις υἱὸν ἐμὸν πάντοτε λισσομένη». (42)

Ἐρμηνευομένη οὕτω:

ᾧ Κόρη, ἡ ἀνερμηγεύτως σὺ μόνη δεχθεῖσα (ἐν τῇ μήτρᾳ σου) λίθον ἀποκοπέντα ἄνευ χειρῶν ἀπὸ ὑψηλοῦ ὄρους (ἐννοεῖ τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ δράμα τοῦ Δανιήλ), ἴλεως γενοῦ εἰς τοὺς δούλους σου, τοὺς τε ἀποθανόντας καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθῶσιν, οἱ ὅποιοι πάντες σὲ εὐλαβοῦνται. Ταύτην τὴν χάριν, Παρθένε Μαρία, ζητῶ ἀπὸ καρδίας, ὡς πολλὰ κοπιάσας, ἐγὼ ὁ Παντόγαλος Γαβριήλ καὶ ὄχι μόνος ἐγὼ ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ συνηγμένοι οἱ Μοναχοί σὲ παρακαλοῦμεν γονυπετεῖς πάντες. ὦ ἀγνή. Δέχου καὶ τώρα πάλιν, ὦ ἔρασμα, Μαρία. ἡ ἐλπίς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν κόπους ἡμῶν.

Ἄποκρισις

Εἶμαι καὶ θὰ εἶμαι εὐσπλαγχνικὴ εἰς τοὺς κόπους σας παρακαλοῦσα πάντοτε τὸν Υἱὸν μου.

Ἡ δὲ τῆς ἐγέρσεως τῶν ἐν Ἀγίῳ Κ/τίνῳ οἰκοδομημάτων, ἐπὶ τόπου εὐρεθεῖσα καὶ εἰς τὴν Μονὴν μεταφερθεῖσα τῷ 1898, με κεφαλαιῶδεις ἐπίσης χαρακτήρας γεγραμμένη ἐπὶ πλακὸς (85x67) καὶ ἐκ πέντε

42. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Spratt εἰτα ὑπὸ τοῦ Γ. Ν. Χ. (ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. Η' σελ. 140). ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου μετὰ φωτοτυπικοῦ ἀντιτύπου (Χριστ. Επιγραφῆ σελ. 86 καὶ Πίν. 4, 5). ὑπὸ Καταπότη (Μύσων, Β' σελ. 228 καὶ Γ' σ 223), ὑπὸ Ἀγγελάκι μετὰ φωτοτυπικοῦ ἀντιτύπου («Σητειακά» σελ. 171)

ἐλεγειακῶν διστίχων ἀποτελουμένη, ἔχει οὕτω:
 ΤΙΣ ΔΟΜΟΝ ΕΡΡΗΜΑΙΟΝ ΕΚΑΣΣΑΤΟ ΙΡΟΝ ΟΛΥΜΠΟΥ
 ΤΙΣ ΠΟΤ' ΕΔΩΚΕ ΤΟΣΗΝ ΚΑΛΛΕΣΙΝ ΑΓΛΑΪΗΝ
 ΠΑΝΤΟΓΑΛΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΘΕΟΕΙΚΕΛΟΣ ΑΓΛΑΟΜΗΤΗΣ
 ΑΣΠΕΤΟΣ ΥΨΙΝΟΟΣ ΣΕΜΝΟΣ ΑΚΕΡΣΕΚΟΜΗΣ
 ΟΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΘΕΙΟΣ ΤΟΥΝΟΜ ΕΤΥΧΘΗ
 ΕΝΘΑΔ ΟΠΗ ΘΕΙΗ ΕΥΧΟΜΕΘ ΕΥΣΕΒΙΗ
 ΟΝΠΕΡ ΕΤΕΥΞΕ ΘΕΟΥ ΜΑΡΙΟΙΣ ΧΑΡΙΝ ΑΚΡΟΘΕΑΙΝΗΣ
 ΠΑΥΛΑΝ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΕΜΜΕΝ ΕΣ ΑΙΔΙΟΝ
 ΧΙΛΙΑ ΕΞ Θ' ΕΚΑΤΟΝ ΔΙΚΑΒΑΝΤΩΝ ΚΥΚΛΑ ΠΑΡΗΛΘΕ
 ΚΑΙ ΔΕΚΑ Χ ΕΝΝΕΑ ΜΗΝ ΕΒΔΟΜΟΣ ΕΞ ΦΑΕΩΝ

ἢ διὰ μικρῶν γραμμάτων οὕτω:

**«Τίς δόμον ἐρρημαῖον ἐκάσσατο ἱρόν Ὀλύμπου;
 τίς ποτ' ἔδωκε τόσῃ κάλλεσιν ἀγλαΐην;
 Παντόγαλος Γαβριήλ θεοεἰκελος ἀγλαομήτης,
 ἄσπετος, ὑψίνοος, σεμνός, ἀκερσεκόμης,
 Οἶος Κωνσταντῖνος ὁ θεῖος τοῦνομ' ἐτύχθη
 ἐνθαδ' ὀπη θείῃ εὐχόμεθ' εὐσεδίῃ
 Ὀνπερ ἔτευξε Θεοῦ Μαρίοις χάριν Ἀκροθεαίνης
 Παῦλαν τῶν πατέρων ἔμμεν ἐς αἶδιον.
 Χίλια ἕξ θ' ἑκατὸν Δικαδάντων κύκλα παρήλθε
 καὶ δέκα χ' ἑννέα, μὴν ἔβδομος ἕξ φαέων» (43)**

Περὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἐπιγραφῶν γενήσεται λόγος ἐν τῷ πίνακι

43. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον μετὰ σχολίων ἐν «Ἐρευνῇ» Χανίων (19 Νοεμβρ. 1899) καὶ ἐν «Ἀθηνᾶ» (τόμ. ΙΕ' 1903) ὑπὸ Ξανθουδίδου, ὅστις, τὴν λέξιν ΠΑΤΕΡΩΝ (= ἱερομονάχων τῆς Μονῆς) ἐκλαβὼν ὡς σημαίνουσαν ΓΟΝΕΙΣ, ἐξήγαγεν ἐσφαλμένα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ ἱδρυτοῦ Παντογάλου ἢ ὡς πρὸς τὴν διαμονὴν τῶν Γονέων του λέγων ὅτι κατώκουν «ἐκεῖ που πλησίον, πιθανῶς ἐν τῇ πόλει Σητεῖα ἀφ' οὗ ὁ Νάος τοῦ Ἁγ. Κωντίνου ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιεῖται πρὸς αἰωνίαν τῶν γονέων ἀνάπαυσιν».

Τὴν στιγμιαίαν ταύτην παρανόησιν ἀνωμολόγησεν ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου, διότι καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι Πατέρες ἐν ταῖς Μοναῖς καλοῦνται οἱ ἱερομόναχοι, ὡς καὶ ὁ ἴδιος ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ του καλεῖ αὐτοὺς λέγων: «οἱ Πατέρες τοῦ Τοπλοῦ μαθόντες κλπ.»

Ἡ Ἐπιγραφή ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς «Σητειακά» (σελ. 172) ἀλλὰ μὲ παράλειψιν τοῦ δευτέρου στίχου, Ὅμοιος καὶ ἐν «Μύσωνι» μὲ γραφὴν Ἐρρημαῖον καὶ ἱρόν ἀντὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ (διὰ μετρικὴν ἀνάγκην) Ἐρρημαῖον καὶ ἱρόν.

Ἀβλεπτήματα τοῦ χαρακτοῦ δέον νὰ θεωρηθῶσι τὰ ΜΑΡΙΟΙΣ, ΔΙΚΑΒΑΝΤΩΝ Χ ΕΝΝΕΑ ἀντὶ ΜΑΡΙΗΣ, ΔΥΚΑΒΑΝΤΩΝ Κ' ΕΝΝΕΑ.

τῶν Ἑγουμένων τῆς Μονῆς.

Βιβλία, πλὴν Λεξικοῦ Σουΐδα πρώτης ἐκδόσεως, καὶ ἄλλα ἱστορικὰ ἀντικείμενα ἀπωλέσθησαν κατὰ τὰς διαφόρους καὶ δεινὰς τῆς Μονῆς περιπετείας, ἦτοι: κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας (1646) κατὰ τὴν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ὀλιγῶ βραδύτερον· κατὰ τὴν τῶν ἀτάκτων Ταγμάτων (Μπαΐρακίων) τοῦ Χωροδεσπότη Σητείας Ἀφεντάκ ἀκι (1821), τὰ ὁποῖα καὶ ἔσφαξαν ἐν τῇ Μονῇ καὶ τοῖς Μετοχίοις 24 πρόσωπα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώσαμεν· κατὰ τὴν τῶν ἄλλων τούρκων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τοὺς Γενιτσάρους Σεΐδάρ—Ἀγὰν καὶ Ἀχμέτ Ξεσκίσην κατέφυγον πρὸς ἀσφάλειαν εἰς τὴν ὄχυρὰν Μονὴν καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ χριστιανῶν Ἐπαναστατῶν τῷ 1828· καὶ, τέλος, κατὰ τὴν τοῦ 1866 ἐγκατάλειψιν τῆς Μονῆς.

Ἡ γ ο ὑ μ ε ν ο ι τ ῆ ς Μ ο ν ῆ ς, πλὴν τῶν ἐπιζώντων, ἀναφέρονται ἢ ἐξάγονται ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ ἀρχεῖα οἱ ἐπόμενοι:

1. Γαβριὴλ Παντόγαλος, γόνος πλουσίας καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς πόλεως Ἑρακλείου. Πληροφορίας περὶ αὐτοῦ ἔχομεν α') ἀπὸ ἔγγραφον πρῶην Ρέκτωρος Σητείας (5 Ν)βρίου 1612· β') ἀπὸ τὴν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ μεγάλην ἐπιγραφὴν· γ') ἀπὸ ἰδιόχειρον τοῦ Γαβριήλ—ἀπλοῦ τότε Ἱερομονάχου ὄντος—σημείωμα ἐπὶ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ ὁποῖου ἐν ἔτει 1616 ἀπὸ παλαιότερου τοῦ Μανουήλ Μαλαξοῦ παρεσκεύασεν ἀντίγραφον, (* δ') ἀπὸ τὴν ἑτέραν ἐπιγραφὴν τοῦ Μετοχίου Ἀγίου Κ)τίνου (1619)· ε') ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Ἀδελφοῦ του Μελετίου, Μητροπολίτου Ἐφέσου (1636)· στ') ἀπὸ τὴν ἐν τῇ μεγάλῃ Σφραγίδι χρονολογίαν 1646, ἣ ὁποῖα λέγεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀνακαινιστοῦ Παντογάλου, ἂν μὴ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας· καὶ ζ') ἀπὸ παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ ἐν τῷ ἀριστερῷ τοῦ ναοῦ Νάρθηκι ὑπάρχων τάφος ἀνήκει εἰς τὸν Παντόγαλον Γαβριήλ. (44)

Σ η μ ε ῖ ω σ ι ς. Περὶ Παντογάλου, τοῦ ἀρχαιότερου τῶν ὄσων γινώσκωμεν καὶ ἐνδοξοτέρου Ἑγουμένου τῆς Μονῆς Τοπλοῦ, πολλὰς σχετικῶς ἔχομεν πληροφορίας ὥστε νὰ δυνάμεθα ἀσφαλῆ ὅπως δῆποτε συμπεράσματα νὰ ἐξαγάγωμεν ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦλάχιστον, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν Ἑγουμενείαν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐπὶ τῶν σημείων ἀκριβῶς τούτων ἔχουσιν ἐξενεχθῆ αἰ μᾶλλον ἀντίθετοι γνῶμαι.

Ὡς πρὸς μὲν τὴν καταγωγὴν, πρῶτος ὁ Ξανθουδίδης (ἐν «Ἐρευνῇ» Χανίων τῆς 19 Ν)βρίου 1899 καὶ ἐν «Χριστ. Ἐπιγραφαῖς» σελ. 88-

(*) Καταπ. «Ἱστορ. Σημειώματα Τοπλοῦ», «Μύσων» Α', 37.

44. Περὶ Ἀδελφῶν Παντογάλου ἔγινε λόγος καὶ ἐν σελίδι 115, ὑποσημ. 21.

89) (45)· δεύτερος ὁ Στ. Γεωργίου (ἐν «Ἐλ. Σκέψει» Ἡρακλείου τῆς 15 Ἰουλίου 1930)· ὁ τρίτος ὁ Μιχ. Καταπότης (ἐν «Μύσωνι» τόμ. Β', σελ. 225) καὶ τέταρτος ὁ Ἐμμ. Ἀγγελάκις (ἐν «Σητειακοῖς», σελ. 167 ὑποσ. 2) ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς ἐκ Σητείας καταγωγῆς, στηριχθέντες, οἱ τρεῖς τελευταῖοι, εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρως ἀπευθυνομένην «Γαβριήλ, τῷ Παντογάλῳ, τῷ Ἱεροδιακόνῳ ἐκ Σιτίας Κρήτης» Ἄλλ' ὁ τὰς γραμμὰς ταύτας γράφων ἀπεφάνθη καὶ ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς ἐκ Χάνδακος (Ἡρακλείου) καταγωγῆς, φρονῶν πρῶτον μὲν ὅτι ἡ τοῦ Πατριάρχου ἐπιστολὴ δὲν δηλοῖ τὴν ἀρχικὴν τοῦ Παντογάλου, ὡς Κοσμικοῦ, ἀλλὰ τὴν μεταγενεστέραν, ὡς Κληρικοῦ, καταγωγὴν· ὁ ἐμπρόθετος δηλονότι προσδιορισμὸς «ἐκ Σιτίας» ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὸν Παντογάλον ἀλλ' εἰς τὸν Ἱεροδιάκονον, τὸν ἐκ τῆς Μονῆς Ἀκρωτηριανῆς τῆς Σητείας. Ἐπειτα δ' ὅτι διὰ τὴν ἀρχικὴν τοῦ Παντογάλου καταγωγὴν ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ρητὴν καὶ κατηγορηματικὴν πληροφορίαν τοῦ Ἐνετοῦ Χρονικογράφου Antonio Trivani, ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τῶν καταγομένων «ἐν μέρει μὲν ἀπὸ τῶν Ἀρχοντοπούλλων, ἐν μέρει δὲ ἀπὸ τῶν τῆς Ἐνετικῆς ἢ τῆς Κρητικῆς Εὐγενείας ἐκπεσόντων, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν πρῶτων κατοίκων τῆς Μητροπόλεως Χάνδακος» (originali abitanti della città), ἀναγράφει καὶ οἰκογένειαν Παντογάλου (Δακτυλογρ. ἀντίτυπον τοῦ Χρονικοῦ Τριβάν ἐν τῷ Ἰστ. Ἀρχεῖῳ σελ. 20—21). Ἡ πληροφορία αὕτη οὐδεμίαν τῷ ὄντι ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐκ Χάνδακος καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας Παντογάλου εἴτε ἐκ τῶν Εὐγενῶν, τῶν ἐκπεσόντων τῆς Εὐγενείας, εἴτε ἐκ τῶν Ἀρχοντοπούλλων, εἴτε ἐκ τῶν πρῶτων κατοίκων τοὺς ὁποῖους οἱ Ἐνετοὶ εὗρηκαν ἐν Χάνδακι.

Ἐν Χάνδακι ἐγνώρισε τὸν Κύριλλον Λούκαριν ὁ Γαβριήλ, ἐκ τῆς γνωριμίας δὲ ταύτης ἢ καὶ ἐκ φιλικῆς οἰκογενειακῆς λαβῶν θάρρος ἀπηύθυνε πρὸς αὐτόν, Πατριάρχην ἤδη Ἀλεξανδρείας ὄντα, δύο ἐπιστολάς παρακαλῶν ὅπως γίνῃ δεκτὸς παρ' αὐτῷ ἵνα δυνηθῇ νὰ συνεχίσῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὰς σπουδὰς του.

Ἐκ Χάνδακος μετῴκησεν εἰς Σητεῖαν διὰ νὰ μονάσῃ εἰς τὴν Μονὴν Ἀκρωτηριανῆς.

Ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν δὲ ὅμοιοι περίπου διχογνωμίαι ἔχουσιν ἐκδηλωθῆ. Ὁ μὲν Ξανθουδίδης (ἐν «Χριστ. Ἐπιγραφαῖς», σελ. 78) λέγει ὅτι ποιητὴς τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ γνωστῆς ἐπιγραφῆς θὰ ἦτο Ἰσως ὁ τῆς Μονῆς Προστάτης Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο λόγιος. Ἄλλοι δὲ κρίνοντες ἐκ τοῦ ἐν τῇ Μονῇ

45. Παρεσῆθη ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως πατέρων, ὡς εἶπομεν ἐν προηγουμένῃ ὑπομνησῶσαι (43), ἣν ὁμοίως ἐρμηνείαν ἀνεγνώρισεν ὡς ἐσφαλμένην.

εύρισκομένου αντιγράφου τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ, ἐκ τῆς προ-
σθήκης ἐν αὐτῷ δύο Εὐχῶν καὶ ἐνός τετραστίχου, ἔργων ἀποδιδομένων
εἰς τὸν Γαβριήλ («Μύσων», Α, σελ. 38, 39.) προσέτι δὲ ἕκ τινος Ἐγκυ-
κλίου τοῦ Ἀδελφοῦ τοῦ Μελετίου (1636), ἀποκαλοῦντες τὸν Γαβριήλ
«λογιώτατον Ἠγουμένον», καί, τέλος, ἕκ τινων ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Μο-
νῇ εύρισκομένου Λεξικοῦ Σουΐδα σημειώσεων θεολογικοῦ περιεχομένου
ἀποδιδομένων καὶ τούτων εἰς τὸν Γαβριήλ, ἀποφαίνονται ὀριστικῶς
περὶ εὐρείας αὐτοῦ μορφώσεως (Ἀγγελάκι «Σητειακά», σελ. 167—178).

Ἐπὶ τούτων ἀντιπαρατηροῦμεν: α') ὅτι ἡ ἐν τῇ Μονῇ ἐπιγραφὴ
(1613), ἡ τοῦ Ἀγίου Κωντίνου (1619) καὶ ἡ τῆς Φανερωμένης (1624), αἱ
ὁποῖαι, καίτοι ἀναφέρονται εἰς γεγονότα ἀφιστάμενα χρονικῶς ἀπ' ἄλ-
λήλων, συνετάχθησαν ὁμως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἐνετοιχίσθησαν
συγχρόνως, εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, οὐχὶ δὲ τοῦ Παντογάλου,
ἀλλὰ τοῦ Ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μελετίου, τοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Leyden
τῆς Ὀλλανδίας σπουδάσαντος. Οὗτος, εἴτε κατὰ τὰς διακοπὰς εἴτε
μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του, ἐπεσκέπετο ἐν Σητεῖα τὸν Ἀδελφόν
του καὶ βλέπομεν παραλλήλους τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου
τοῦ ἐν Φανερωμένῃ ναοῦ. Κατὰ τινα δὲ τῶν ἐπισκέψεων τούτων συνέ-
ταξε τὰς εἰρημένας ἐπιγραφὰς. β') ὅτι ἡ τοῦ Πατριάρχου ἐπιστολὴ (1608)
χαρακτηρίζει τὸν Γαβριήλ ὡς «ἄ κ ρ ο ι ς χ ε ἰ λ ε σ ι» τῶν τῆς σπου-
δῆς ἀγαθῶν γευσάμενον. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τετραετίαν βλέπομεν τὸν Γα-
βριήλ ἐν τῇ Μονῇ Ἀκρωτηριανῆς ἀσχολούμενον εἰς τὴν ἀνακαινίσιν αὐ-
τῆς, συμπεραίνομεν ὅτι, καὶ ἂν συνεπλήρωσε τὸν κύκλον τῶν μαθημά-
των τῆς ἐν Χάνδακι Συναϊτικῆς Σχολῆς, εἰς ἣν μετὰ τοῦ Ἀδελφοῦ τοῦ
ἐφοίτησε κατὰ τὸν Ξανθουδίδην («Μύσων» Α', σελ. 225, ὑποσ.), δὲν με-
τέβη ὁμως εἰς ἀνωτέρα ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ Σχολῆν. γ') ὅτι ὁ ἴδιος μαρ-
τυρεῖ περὶ τῆς μορφώσεώς του λέγων ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Νομοκά-
νονος «συγχωρήσατέ μοι τὴν ἀμαθειάν, διότι τὸ γράμμα μου ὄλως ἰδι-
ωτικὸν ὑπάρχει».

Συνάγομεν ἐκ τούτων ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ Γαβριήλ θὰ ἦτο κατω-
τέρα ἢ πάντως οὐχὶ ἀνωτέρα τῆς παρεχομένης ὑπὸ τῆς Συναϊτικῆς Σχο-
λῆς τοῦ Χάνδακος, Σχολῆς ἰσοδυναμούσης πρὸς τὰ σημερινὰ Ἡμιγυ-
μνάσια μὲ πλειόνων ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ Ἑρσησκευτικῶν διδασκαλίαν.

Καὶ ἐπὶ τῆς Ἠγουμενείας τοῦ Γαβριήλ διχάζονται ὁμοίως αἱ
γνώμαι. Στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχομεν πρῶτον μὲν τὴν ἐ-
πιγραφὴν τῆς Μονῆς, τὴν ἀναγομένην εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀνακαινίσεως
αὐτῆς, ἧτοι περὶ τὸ 1613, εἰς ἣν ὁ Γαβριήλ ὀνομάζεται ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ
τῆς Μονῆς, δεύτερον δὲ τὴν παρὰ τῷ Ἐγκερόλα (Monumenti Veneti nell'
Isola di Creta, Vol. III. p. 194) περιληψιν ἐγγράφου τοῦ πρῶην Ρέκτωρος

Nicolò Balbi (5 N)βρίον 1612), ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Γαβριήλ καλεῖται Abbate (Ἑγούμενος) καὶ τρίτον στοιχεῖον τὴν τοῦ Μητροπολίτου Μελετίου Ἐγκύκλιον, ἐν ἣ ὀνομάζεται Ἑγούμενος.

Ἄν ἡ λέξις Προστάτης εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν τοῦ Προεστῶτος ἢ Προϊσταμένου ἢ τοῦ Ἑγουμένου (ὁ Ξ. θεωρεῖ αὐτὴν ἰσοδύναμον πρὸς τὴν τοῦ Κτήτορος), καὶ ἂν ἡ λέξις Abbate περιέχεται πράγματι εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦ Balbi καὶ δὲν εἶναι συμπλήρωσις τοῦ Γκερόλα, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων ὅτι ὁ Γαβριήλ διετέλεσεν Ἑγούμενος περὶ τὸ 1612 ὡς καὶ περὶ τὸ 1636, οὐχὶ ὁμοῦς καὶ καθ' ὅλον τὸ μεταξὺ τῶν δύο χρονικῶν τούτων ὀρίων διάστημα, ὡς θέλουσι τινες («Μύσων», Γ', σ. 223—«Σητειακά», σελ. 173) ἀποδίδοντες οὕτω εἰς τὸν Γαβριήλ μακροχρόνιον καὶ σὺν εχθῇ Ἑγουμένηαν ἀπὸ τοῦ 1612 τοῦλάχιστον μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1636.

Πιθανὸν νὰ ἡγουμένευσε πράγματι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύεται τοιοῦτόν τι. Ἄπ' ἐναντίας ἔχομεν τὸ σημεῖωμα αὐτοῦ τοῦ Γαβριήλ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Νομοκάνονος (1616), ἔνθα ἀποδίδει εἰς ἑαυτὸν τὸν τίτλον ἀπλοῦ «Ἱερομονάχου καὶ τῆς προσηγορίας ἀναξιου». Ἐχομεν προσέτι τὸ ἐν τῷ ναῶ Φανερωμένης ἰδιόχειρον χάραγμα τοῦ Γαβριήλ κατὰ τὸ ἔτος 1624 μὲ τὸν τίτλον πάλιν τοῦ Ἱερομονάχου.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἑγουμένου εἶναι συγχρόνως τίτλος ἐκκλησιαστικὸς ἢ Μοναχικὸς ἀπονεμόμενος δι' εὐχῆς Ἐπισκόπου καὶ δι' Ἀκολουθίας ὄλης (*) καὶ συνεπαγόμενος τὸ δικαίωμα Ἐπανοκαλυμμαύχου, ἀντικαθιστῶν δὲ κατὰ τὴν προσαγόρευσιν ἢ τὴν ὑπογραφήν τὸν τοῦ Ἱερομονάχου, νομιζομεν ὅτι ὁ Γαβριήλ θὰ ὑπέγραφε Γαβριήλ Ἑγούμενος ἢ, (ἂν εἶχε παύσει ἔχων καὶ τὸ ἀξίωμα), Γαβριήλ Προηγούμενος. Ἐν τούτοις βλέπομεν ὑπογραφήν Γαβριήλ Ἱερομόναχος. Ὄφειλομεν λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν δυοῖν θάτερον, ἢ ὅτι μέχρι τοῦ 1624 οὔτε ἀξίωμα οὔτε τίτλον Ἑγουμένου εἶχε λάβει, ἢ ὅτι εἶχε μὲν τὸ ἀξίωμα καὶ ἡγουμένευεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν τίτλον, διότι δὲν ὑπῆρχεν Ἐπίσκοπος Ὁρθόδοξος διὰ ν' ἀπονείμῃ αὐτὸν κατὰ τὰ κεκανονισμένα.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἠδύνατο ὁ Γαβριήλ νὰ χρησιμοποιῇ κατὰ τὴν ὑπογραφήν του τὸν τίτλον τοῦ Ἑγουμένου καὶ διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸν τοῦ ΠΡΟΣΤΑΤΟΥ

2. Παρθένιος Κορνάρου, υἱὸς Δράκου, 1671, ἐφ' οὗ ἡγοράσθησαν ἀπὸ Μουράτ—Ἄγαν τὰ παρὰ τὴν πόλιν Σητειαίας κτήματα τῆς Μο-

(*) Ὁρα Μὲγα Εὐχολόγιον. (ἔκδ 1902) σελ. 193—195.

νης, ἐκ πωλητηρίου ἐγγράφου εὑρισκομένου εἰς τὰς ἐν τῷ Μεταφραστικῷ Γραφεῖῳ (νῦν ἐν τῷ Δήμῳ) Ἡρακλείου τουρκικὰ ἀρχεῖα δημοσιευθέντος δὲ ἐσχάτως (*)

3. Καλλίνικος, ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ 1709 ἐπὶ Ληνοῦ εἰς τὸ Μετόχιον Βαΐ

4. Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς, ἀπὸ Πανταχοῦσαν τοῦ ἴδιου, 1745, τουρκιστὶ δι' ἑλληνικῶν στοιχείων γεγραμμένην καὶ πιθανώτατα πρὸς χριστιανούς τῆς Ἀνατολίας ἀπευθυνομένην δι' ἐράνους πρὸς τὴν καταχρεωμένην Μονήν.

5. Νεκτάριος τελευτήσας τῇ 16 Ἰουνίου 1764, ἐξ ἐνθυμήματος ἐπὶ ἐξωφύλλου τοῦ Μηναιῶ Ἰουνίου (ἐκδ. 1740).

6. Πα ρ θ έ ν ι ο ς, Καφοῦρος Στειακός, ἀνακαινίσας τὴν Μονὴν τῷ 1767 ὡς πρὸς τοὺς τοίχους τοὺς καταπεσόντας τῇ 13 Νοεμβρίου 1766 κατὰ τὸ βόρειον μέρος (Μαγειρείου, Κελλαρικοῦ, Ἀποχωρητηρίων κλπ.) ἐξ ἐνθυμάτων ἐν τέλει Εὐχολογίου, ἐκ τῆς Παρρησίας, ἐκ τῆς εἰκόνης «Μέγας εἰ Κύριε» 1770 καὶ ἐξ ἄλλου ἐνθυμήματος ἐν τῷ Μηναιῷ Ὀκτωβρίου (ἐκδ. 1740) (46).

7. Ἰ ω α κ ε ί μ, Πρωτογερομιχελῆ υἱός, 1782, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐνθυμήματος ἐν Μηναιῷ Ὀκτωβρίου.

8. Νεόφυτος Βαρβαρρηγος, τελευτήσας Προηγούμενος τῷ 1787, ἐξ ἐνθυμήματος τοῦ αὐτοῦ Μηναιῶ Ὀβρίου.

9. Γ ε ρ ά σ ι μ ο ς Π λ ύ ν η ς (;), ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ Ἀργυροῦ Σταυροῦ διαλίθου 1795. (47).

(*) Καταπ. «Ἐγγραφα τουρκ. Ἀρχείου» ἐν «Μύσων», Γ', 6--7.

46. Τὰ μὲν ἐν τῷ Εὐχολογίῳ ἐνθυμήματα ἔχουσιν οὕτω «1766, νοεμβρίου 13 κυριακὴ ἐσπέρας ὄρα τρίτη τῆς νυκτὸς ἐγκρέμισεν τὸ βόρειον μέρος τοῦ μοναστηριοῦ τὸ ἄπανο μαγειρίο τὸ μισὸ κελλαρικὸ ἢ πόρευσις (ἀποχωρητήρια) καὶ ἓνα καντοῦνι τοῦ μεντζάδου καὶ ἐχάλασαν ἐκ θεμελίων».

«1767 τὸ αὐτῷ ἔτος αὐγούστου ἀνακαινίσθη πάλι το μοναστήρι ἡγουμενεύοντος τοῦ κυρ παρθενίου στιακού». Το δὲ ἐπὶ τῆς εἰκόνης «Μέγας εἰ Κύριε» μὲ κεφαλαιώδη θυζαντιακὰ γράμματα οὕτω: «Ἰωάννου πόνημα Κορνάρου εἰς τοὺς 25 χρόνους τῆς ἡλυκῦας, διὰ συνδρομῆς δὲ τοῦ πανοσιωτάτου κυρίου κυρίου Παρθενίου Ἱερομοναχοῦ ἡγουμένου τὸ ἐπίκλην Καφοῦρος εἰς τὸν πέμπτον χρόνον τῆς ἡγουμενείας αὐτοῦ. αψο' (1770)».

Καὶ τὸ τοῦ Μηναιῶ οὕτω: «1782 ἐν μηνὶ ὀκτωβρίου τοῖς 19 ἐκυμίσθη ὁ προηγούμενος ὀνόματι παρθένιος ἐκ κόμης πισκοκεφίλου τῷ ἐπίκλην Καφοῦρος καὶ ἐώνιαν ἡ μνήμη αὐτοῦ ἡγουμενεύοντος ἰωκὺμ ἱερομονάχου πρωτογερομιχελῆ υἱῶς».

—47. Ἡ ἐπιγραφή, γεγραμμένη μὲ λεπτὰ κεφαλαιώδη γράμματα εἰς τὴν δισκοειδῆ βάσιν τοῦ Σταυροῦ ἔχει οὕτω: «Κτῆμα ὅς πέλει θύτου Μιχαήλου ἀφωσιωθεῖς Μονῆ Ἀκρωτηρίου ἐπὶ ἡγουμενίας Γελλῆνι (;) τοῦ Πότμου ἈΨΟΕ' (1795). Τὸ ὄνομα τοῦ ἡγουμένου δὲν εἶναι εὐανθῶσιον. (Ξανθ. «Χρ. Ἐπιγραφαί» σελ. 92).

10. Ἰερεμίας, φονευθεὶς ἐν τῇ Μονῇ ὑπὸ τοῦ Γενιτσάρου Κασάπ—Ἀμέτη, ἐκ χειρογράφου σημειώματος.

11. Ζαχαρίας Κορνάρος, διαδεχθεὶς τὸν Ἱερεμίαν φυλακισθεὶς καὶ βασανισθεὶς διὰ τὸν παρὰ τὴν Μονὴν φόνον τοῦ Γενιτσάρου Κασάπ—Ἀμέτη, ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου σημειώματος τοῦ ἰδίου 1811. (48).

12. Κύριλλος, ἐκ Βίγλου Ζάκρου, 1817, ἐφ' οὗ ἐξωγραφήθησαν τὰ διάστηλα (τέμπλα καὶ θύραι) τοῦ δευτέρου θόλου τοῦ ναοῦ (Θεολόγου) ὑπὸ Ζωγράφου Χαϊζῆ Ματθαίου. (Ἐξ ἐνθυμήματος ἐπὶ ἐξωφύλλου τοῦ Μηναίου Αὐγούστου ἐκδ. 1740).

13. Κύριλλος Σμυρίλλιος ἐξ Ἀδραβάστων ἀπὸ ἐπιγραφῆν τοῦ κατὰ τὸ 1836 ἀνακαινισθέντος μεγάλου Κωδωνοστασίου (Πύργου)

14. Τιμόθεος Προσκυνητῆς (1849—1858), ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπὶ οἰκοδομημάτων μὲ χρονολογίας 1853 καὶ 1855.

15. Ἰωακεῖμ, ἐκ τῆς Παρρησίας. (1858—1862)

16. Μελέτιος Μιχελιδάκις (49) ἐκ Μέσα Μουλιανῶν, (ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ νοτίου τοῦ ναοῦ παραθύρου, 1862—70, ἐκ τοῦ Διοργανισμοῦ τοῦ 1870 καὶ ἐκ μεταγενεστέρων στοιχείων καὶ Βιβλίων, τρίς ἡγουμενεύσας. (1862—70, 1876—80, 1896—98).

17. Ἀνανία Ἀβρονιδάκις (1871—75), ἐκ Χανδρᾶ. (Ἐκ Πατριαρχικοῦ Γράμματος τοῦ 1871, ἐκ μεταγενεστέρων στοιχείων καὶ Βιβλίων), δις ἡγουμενεύσας.

18. Ἰωσήφ Σταματάκις, ἐκ Μουλιανῶν. (Ἐκ Βιβλίων τοῦ 1880—1892, τρίς ἡγουμενεύσας.

19. Ἰωακεῖμ Γιακουμάκις, ἐκ Μουλιανῶν, (ἐκ Βιβλίων τοῦ 1898—1902.)

20. Ἰάκωβος Τσουριλλάκις, ἐκ Σκλάβων. (Ἐκ Βιβλίων τῆς Μονῆς 1892—1911 κλπ), τρίς ἡγουμενεύσας (1892—96, 1902

48. Τὸ σημείωμα τοῦτο τοῦ Ζαχαρία, προσηρτημένον ἐν ἀρχῇ παλαιοῦ χειρογράφου Συναξαρίου ἢ Πατερολογίου. ἐκθέτον δὲ λεπτομερῶς κατὰ τὸν φόνον τοῦ Γενιτσάρου τὰς ἐκ τούτου βιαιοπραγίας τῶν Τούρκων, τὴν κατάληψιν τῆς Μονῆς καὶ τὰς πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος Γενιτσάρου ἀποζημιώσεις εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἐδημοσιεύθη πολλάκις, ἐν τῇ «Ἐλ. Σκέψει» τῆς 10 Ἀπριλίου 1930, ἐν «Μύσωνι», τόμ. Β', σελ. 3. Βλ. καὶ Ἱστορ. Ψιλᾶκι, τόμ. Γ', σελ. 57—58 — Καταπότη, «Κατὰπ—Ἀχμέτ» ἐν «Μύσωνος» τόμῳ Δ' (1935), σελ. 48—Ἀγγελᾶκι «Σητειακά», σελ. 182

49 Ὁ Περὶ Μελετίου τοῦ ἀσθηροῦ τούτου, ὑψηλόφρονος, ἀριστοκράτου καὶ δρατηρίου, ἔλλα καὶ ἀσυμπαθοῦς Ἡγουμένου κάμνομεν λόγον καὶ ἐν ἄλλῳ Βιβλίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» εἰς ὑποσημείωσιν τῆς σελίδος 67 καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 13. (Βλ. καὶ ἰδίαν εἰκόνα εἰς Ἀγγελᾶκι «Σητειακά» σελ. 183).

—06, 1908—1911). (57)

21. Κύριλλος Βοτυράκις, ἐκ Σικλάβων, ἐπιζών, τρίς ἡγουμενεύσας (1906—1908, 1919—1925—1929).

22. Μεθόδιος Βρυγιωνάκις, ἐξ Ἀρμένων, ἐπιζών, τρίς ὁμοίως ἡγουμενεύσας (1911—15, 1916—19, 1923—25).

23. Ἰλαρίων Συντυχάκις, ἐκ Σφάκας, ἡγουμενεύων ἀπὸ τοῦ 1929.

11. Καλογέρων Λάστρου. 12 Παναγία Διχαλαῶ.

Ἀμφότεραι ἀρχαῖαι. Ἐκ τῆς μεσογειοῦ καὶ ἀσφαλοῦς θέσεως αὐτῶν ὑποθέτομεν ὅτι ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Καλογηρικῆς μετοικεσίας ἐκ τῶν παραθαλασσιῶν εἰς μεσογειοτέρας τοποθεσίας περὶ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. Μετὰ μακρὸν βίον ἐγκατελείφθησαν ἑλλείψει πόρων συντηρήσεως καὶ ἐρήμωσαν. Ἀνεκαινίσθησαν δὲ κατόπιν, ἡ μὲν τῆς Λάστρου τῷ 1882, ἡ δὲ τοῦ Διχαλαῶ, ἐν μέσῳ κτημάτων τῶν Ρουκκακιανῶν Τούρκων κειμένη, τῷ 1895. Διελύθησον, κατόπιν τοῦ Καταστατικοῦ νόμου, τῷ 1901, καὶ βραδύτερον παρεχωρήθησαν εἰς τὰς ἐνορίας τῶν πλησίον Χωριῶν ὡς ἐξωκκλήσια αὐτῶν.

Εἰδικῶς διὰ τὴν τῆς Λάστρου, τιμωμένην μὲ τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, πληροφοροῦμεθα ἐκ Κώδικος τῶν Μονῶν τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱερᾶς καὶ Σητείας, τοῦ ὁποῦ ἀντιγραφὸν εὐρίσκεται κατατεθειμένον ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης, ὅτι τὴν ἀνακαινίσιν ἢ μᾶλλον τὴν εἰς Μοῆν μετατροπὴν Ἐξωκκλησίῳ ἐνήργησε μίᾳ ἐκ Λάστρου Μοναχῆ, Χατζῆ Σαλώμῃ καλουμένη. Αὕτη καὶ ἠγόρασε περιουσίαν τινὰ ὡς περιοχὴν τῆς Μοῆς καὶ ἔκτισε δύο κελλία. Τὴν Σαλώμην διεδέχθη περὶ τὸ 1885 ἑτέρα, ἐκ Λάστρου ὁμοίως, εὐσεβῆς γυνὴ, ἡ Χατζῆ Μαρία, ἡ ὁποία ἐπεσκεύασε τὰ τέμπλα. Κατὰ δὲ τὸ 1888 προσῆλθε καὶ ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ Χωρίου Ἰωάννης Παπανδρουλάκις ὁποῖος, χειροτονηθεὶς εἰς Ἱερομόναχον μὲ τὸ ὄνομα Ἰωακείμ, ἐξηκολούθησε περιποιούμενος καὶ προάγων τὴν Μοῆν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ οἱ περίοικοι ἀφιέρωσαν διάφορα κτήματα ὅσα καταγράφονται ἐν τῷ εἰρημένῳ Κώδικι τοῦ 1893.

80. Περὶ Ἡγουμένου Ἰακώβου, ὁ ὁποῖος τρεῖς ἀπέδειξε δραστηριότητα πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Μοῆς πόρων καὶ λελογισμένην διαχείρισιν ὥστε καὶ τὰ αἰώνια χρέη νὰ ἐκλείψωσι καὶ περισσεύματα σημαντικὰ νὰ προκύψωσι καὶ τὸ διαιτολόγιον τῶν Ἀδελφῶν νὰ βελτιωθῆ, γίνεται ὁ προσήμων λόγος ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἱεροσητείας Ἀμβροσίου Βιβλίῳ ἡμῶν εἰς σελ. 61 καὶ εἰς εἰκόνα 13. Ἰδία δὲ εἰκὼν εἰς Ἀγγελάκι «Σητεία κα» σελ. 198.

6' Μοναὶ Ἱεραπέτρας

(Εἰσαγωγή ἐν σελ. 97)

1. Π α π λ ι ν ο ὺ, ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ἀπ' ἀνατολῶν προεκτεινομένου ὄρους Καβουσίου (Ἀφέντη—Θρυφτῆς) καὶ κατὰ τὴν νοτιὰν αὐτοῦ προέκτασιν τὴν εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν διήκουσαν. Περί τοῦ Μονυδρίου τούτου, ὡς Παραρτήματος τῆς Μονῆς Τοπλοῦ, ὠμιλήσαμεν ἤδη ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ (σ. 131—132) καὶ ἐσημειώσαμεν ὅτι μᾶλλον ὡς ἔπαυλις ἰδιωτικῆ ἰδρύθη τὸ πρῶτον καὶ εἶτα παρεχωρήθη πρὸς ἐγκατάστασιν Μοναστηρίου. Τοιαύτη προέλευσις ἐξάγεται ὄχι ἀπὸ τὴν οἰκοδομικὴν μόνον διάταξιν, τὴν μὴ προσομοιάζουσαν πρὸς τὴν συνήθη εἰς παλαιὰ Μοναστήρια διάταξιν, ἀλλὰ κα ἀπὸ τὴν ἐν ἀναπεπταμένῳ χώρῳ θέσιν τοῦ Μονυδρίου.

2 Ψ ἄ θ η. Βορειοανατολικῶς τοῦ Παπλινοῦ, ἐν μεσογειῷ θέσει τοῦ Χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου Ψυχροῦ καὶ ἐν μέσῳ κτημάτων εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον Ἀλεξανδρείας ἀνηκόντων ἐξ ἀφιέρωσεως Ἱερέως τινὸς Παπαῖ Τράκα ἢ Παπανδρουλῆ καλουμένου ἰδρύθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (πρὸ 50/ετίας περίπου) Μονύδριον ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τιμῶμενον καὶ Μονὴν Ψάθης, ὡς ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς θέσεως αὐτοῦ, ἐπονομαζόμενον.

Καταληφθέντων τῶν Πατριαρχικῶν κτημάτων ὑπὸ τῆς Κοινότητος Ἁγίου Ἰωάννου περί τὸ 1871, καθ' ὃν τρόπον ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἱεροσητείας Ἀμβροσίου Βιβλίῳ ἡμῶν (σελ. 53—54) λεπτομερῶς ἐκθέτομεν, ἐνήργησεν ἡ Κοινότης ὅπως εἰς τὰ κτήματα ταῦτα ἐγκατασταθῶσι Καλλόγηροι, ἵνα καλλιεργήσωσιν αὐτά. Κατόπιν τῆς αἰτήσεως ταύτης τῶν Ἁγιαννιωτῶν, ὁ τότε Ἐπίσκοπος Γρηγόριος ἐνεκατέστησε τὸν ἐκ Ρουκκάκας Σητείας Χατζῆ Μελέτιον Παναγιωτάκιν, ὁ ὅποιος προέβη εἰς τὴν ἀνέγερσιν οἰκημάτων τινῶν καὶ τοῦ ναοῦ (1885), ὡς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἀποτελουμένων κατὰ τὴν καταγραφὴν τοῦ 1893, ἀπὸ ἀγροῦς δεκαπέντε μουζουριῶν μὲ 408 ἐλαιόδενδρα, 147 χαρουπέας καὶ ἀπὸ ἄλλα εἰς τέσσαρας διαφόρους θέσεις κείμενα κτήματα.

Τῷ 1890 ὁ Μελέτιος, εἰς Φανερωμένην Σητείας μετατεθείς, ἀντεκατεστάθη διὰ τοῦ ἐκ Μαγκασᾶς Σητείας Ἱερομονάχου Γρηγορίου Παπαδάκι, περὶ οὗ ἱκανὰ καὶ ἐν προμνημονευθέντι Βιβλίῳ ἡμῶν ἀναγράφομεν (σ. 36—61). Ἐπὶ τῆς Ἠγουμενείας τοῦ δραστηρίου καὶ συνετοῦ τούτου Ἠγουμένου ἀνεπτύχθη τὸ Μονύδριον διετηρήθη δὲ μέχρι τοῦ 1901, ὁπότε διαλυθέν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ μικραὶ Μοναὶ, περιήλθε πάλιν εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Παρὰ τὸ αὐτὸ ὄρος καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ

χωρίου Καβουσιού ἀπόστασιν ὑπάρχει σήμερον χωρίον, Μοναστηράκι καλούμενον, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις καθιστᾷ πιθανὴν τὴν παράδοσιν καθ' ἣν ὑπῆρξέ ποτε ἐνταῦθα Μοναστήριον μετὰ Καλογήρους. Κατ' ἄλλην ὁμως παράδοσιν τὸ Χωρίον ἐκλήθη οὕτω ἀπὸ Βυζαννὸν ναῖσκον (μοναστηράκι). Καί, τῇ ἀληθείᾳ, δὲν εἶναι ἀσύνηθες νὰ καλῶνται μοναστήρια καὶ τὰ ἀπλᾶ Ἐξωκκλήσια ἢ καὶ τῶν Χωρίων ἀκόμη Ἐκκλησίαι. Ἀλλὰ ποῖος ἔκτισε τὸ ἐρημικὸν τοῦτο μοναστηράκι; Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἄγει εἰς τὸ νὰ θεωρήσωμεν ὡς πιθανώτεράν τὴν πρώτην παράδοσιν, καθ' ἣν τὸ ναῖδιον ἐκτίσθη ὑπὸ Καλογήρων οἱ ὁποῖοι καὶ ἴδρυσαν Μοναστήριον ἐν κυριολεξίᾳ, μετραπὲν βραδύτερον εἰς Χωρίον.

3. Ἀ ρ μ ὀ ς. Ἐπὶ τοῦ ἀπὸ δυσμῶν ὑπὸ μορφὴν λόφων προεκτεινομένου κατὰ τὸ λεκανοπέδιον Ἱεραπέτρας ὄρους Δίκτης ἠγέρθησαν τέσσαρα Μοναστήρια ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτον τὸ τοῦ Ἀρμοῦ παρὰ τὸ Χωρίον Μάλλαις ἐπ' ὄνόματι τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου τιμώμενον, παλαιὸν Μονῶδιον Ἐνετικῆς ἢ Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Κατελήφθη μετὰ τῶν κτημάτων αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων Ἱερᾶς καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς Ἐπισκοπικὴ ἔδρα, (σελ. 73). Τῷ 1860 παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἰλαρίωνος εἰς τὴν Μονὴν Φανερωμένης ὡς Μετόχιον αὐτῆς. Τῷ δὲ 1867 κατελήφθη ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας Λασηθείου καὶ ἐξεμισθοῦτο ὑπ' αὐτῆς πρὸς εἰσπραξίν τῆς ὑπὲρ τῆς Παιδείας καθυστέρουμένης εἰσφορᾶς ἐκ γροσίων 3000 τῆς Μονῆς Φανερωμένης. Ψήφισθέντος ἀκολούθως τοῦ Διοργανισμοῦ τῶν Μονῶν (1870), ἐκρατήθη ὀριστικῶς τὸ Μετόχιον ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας καὶ ἐξεμισθοῦτο, ὡς καὶ ἄλλα τῆς Φανερωμένης κτήματα, διὰ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς καὶ Σχολικὰς ἀνάγκας. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁμως τοῦ 1878 κατελήφθη ὑπὸ τῆς Κοινότητος Μαλλῶν ἡ ὁποία, ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ τότε Χριστιανοῦ Διοικητοῦ Λασηθείου, ἐπέτυχε, νὰ γίνῃ ὀριστικῶς κυρία καὶ κάτοχος τοῦ Μετοχίου. Ἐκτοτε τὸ Μονῶδιον μετετράπη εἰς ἐνοριακὸν Ἐξωκκλήσιον. (Βλ. καὶ Βιβλίον μου «Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος» σελ. 54—55).

4. Β ρ υ ω μ ἔ ν η (Γενέθλιον Θεοτόκου). Ἐκεῖτο ἀνατολικῶς τοῦ Χωρίου Μεσελέρων, περὶ τὴν ὥραν ἀπέχουσα αὐτοῦ. Ἐχει ἐγκαταλειφθῆ πρὸ πολλοῦ καὶ μεταβληθῆ εἰς Μετόχιον τῆς Μονῆς Φανερωμένης. Ἐντὸς τοῦ ἡμιερείωμένου ναοῦ εὔρεν ἀποκείμενον ὁ μακ. Ξανθοῦδιδης λίθον καὶ κολοβὴν ἐπιγράφην τὴν ὁποίαν, ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ τύπου κρίνων, ἀνήγαγεν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τοῦ 1500. Ἐτερον λίθον εὔρεν ἔξω τοῦ ναοῦ, εἰργασμένον καὶ χρησιμεύοντα ἄλλοτε ὡς ὑπέρθυρον, φέροντα δὲ χρονολογίαν αφοζ' (1577), ὡς ἀναφέρει

εις τὰς Χριστιανικὰς Ἐπιγραφάς (σελ. 75—76). Ἡ Μονὴ λοιπὸν Βρυωμένης ἢ Βρυωμένου θὰ ἰδρῦθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣτ' αἰῶνος ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. ὅπερ καὶ ἐκ τῆς μεσογειακῆς αὐτῆς θέσεως δύναται νὰ ἐξαχθῇ.

Πότε κατεστράφη ὥστε νὰ εὑρίσκειται σήμερον ἐν ἐρειπίῳ καταστάσει δὲν γνωρίζομεν. Ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι ἡ καταστροφή θὰ ἐπῆλθε πρὸ ἑκατονταετίας τοῦλάχιστον ὥστε νὰ δικαιολογῆται τοιαύτη ἐρήμωσις καὶ καταστροφή. Ἐν τούτοις ὁ Paulin (σ. 68), μεταξὺ ἄλλων Μονῶν ὑφισταμένων κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1845 περιήγησίν του ἐν Κρήτῃ ἀναφέρει καὶ Vriosomei καὶ πιστεύομεν ὅτι ἐννοεῖ τὴν Βρυωμένην ἢ Βιργιωμένην.

5. Φανερωμένη (Γουρνιά) Νοτιοδυτικῶς τοῦ ὄρους «Παχειᾶς Ἀμμου», ἐπὶ ὑψώματος ἀπέχοντος τῆς θαλάσσης περὶ τὰ τρία χιλιόμετρα, κειμένη ἡ Μονὴ καλεῖται καὶ Παναγία Γουρνιῶν, ὡς ἐκ τῆς παρ' αὐτὴν τοποθεσίας, ἐν ἣ ἀνεσκάφη Μινωικὴ πόλις ἀκμάσασα κατὰ τοὺς Ἀρχαιολόγους περὶ τὸ 1550 π. Χ. Δίκλιτος ὁ ναὸς τῆς Μονῆς ἔχει κτισθῆ ἐντὸς σπηλαίου ἐν τῷ ὀπίῳ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εὐρέθῃ ἀγία Εἰκὼν, τιμᾶται δὲ ἐπὶ τῇ Κοιμήσει τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπὶ τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ.

Ὅλη τῆς Μονῆς ἡ Ἱστορία εἶναι σκοτεινὴ, διότι οὐδὲν ἱστορικὸν ἀντικείμενον διεσώθη. Παλαιὰ Βιβλία καὶ ἔγγραφα, ὅσα ὑπῆρχον, κατεστράφησαν κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις ἀποκρυφθέντα ἐν ὑπογείῳ καὶ ὑγρᾷ κρύπτῃ. Ἐπιγραφαὶ δὲ καὶ χρονολογίαι, πλὴν μιᾶς (1840), ὡς οὐδὲ χάραγματα ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐπὶ πλεόν, καὶ αὐταὶ αἱ ὑπάρχουσαι ὀλίγαι πληροφορίαι εἶναι ἀντιφατικαί. Οὕτω, ἡ μὲν παράδοσις, ἀναφέρουσα Ἰδρυτὰς ἢ πρώτους ἐνεργητὰς τοὺς Καλογήρους τῆς Μονῆς Βρυωμένης, τῆς ὁποίας ποιμὴν εὐρῆκεν ἐν τῷ σπηλαίῳ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ὑποθέτει προϋπάρχουσαν ταύτην, μεταγενεστέραν δὲ τὴν τῆς Φανερωμένης.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ Βρυωμένη ἰδρῦθη, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, περὶ τὸ μέσον τοῦ ΙΣτ' αἰῶνος (1550 περίπου), ἔπεται διὲ ἡ Φανερωμένη εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ χρόνου τούτου. Καὶ ἡ εὕρεσις εἰκόνας, πρόσχημα ἐπινοηθὲν ἐν Κρήτῃ, ὡς καὶ ἀλλαγὴ ἐσημειώσαμεν, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας, συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἀνωτέρω παραδόσεως ἐξαγόμενα χρονολογικὰ πορίσματα. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ψιλᾶκι (τόμ. Β, σ. 88) πληροφορία περὶ «καθηγουμένου τῆς ἐν Ἱεραπέτρῳ Μονῆς Φανερωμένης», ὁ ὁποῖος, (ὡς ἐν ἔτει 1570 ὁ τοῦ Καθολικοῦ Ἠγούμενας Ἀνανίας), ἐπεμβὰς εἰς τὰς διενέξεις τῶν Ἐπαναστατικῶν Ἀρχηγῶν Καλλέργη, Μελισσηνοῦ, Καββάσιλα, Χαμολέων

καὶ ἄλλων, συνεκάλεσεν αὐτοὺς εἰς σύσκεψιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του ἐν τῷ ναῷ τῆς Μονῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων τοῦ 1293 ἢ 1294. Ἐκ τῆς πληροφορίας δὲ ταύτης ἐξάγεται ὅτι ἡ Μονὴ Φανερωμένης ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1293. Δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς μὲ ὄσα διαθέτομεν βοθητικὰ στοιχεῖα νὰ ἐλέγξωμεν τὴν πληροφορίαν τοῦ Ψιλάκι, διότι ἄλλωστε καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴν τῆς. Ἄν ἐν τούτοις ἀληθεύῃ ἡ πληροφορία αὕτη, τότε ὀφείλομεν ν' ἀναγάγωμεν τὴν Μονὴν εἰς τὴν Νεοβυζαντινὴν Περίοδον (961—1204) καὶ νὰ δεχθῶμεν ὅτι οὐχὶ αὕτη ἀπὸ τῆς Βρυωμένης προήλθεν ἀλλὰ τάνάπαλιν. Πιθανὸν δηλαδὴ οἱ Καλόγηροι τῆς Φανερωμένης, ἡ ὁποία δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ διέτρεχε κινδύνους ἀπὸ τῶν τουρκικῶν ἢ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 12^{ου} αἰῶνος, ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς μεσογειοτέραν θέσιν, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ τῶν παραθαλασσίων Μονυδρίων Σητείας συνάδελφοὶ τῶν καὶ ἡγειραν τότε τὴν Βρυωμένην, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐγκατέλειψαν βραδύτερον, ὅτε ἐξέλιπον οἱ ἀπὸ τῆς θαλάσσης κίνδυνοι, καὶ ἐπανήλθον εἰς τὴν Φανερωμένην.

Χαράγματα ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, ὁποῖα συνήθως γίνονται εἰς ἐρημικοὺς ναοὺς ἢ Ἐξωκκλήσια ὑπὸ τῶν προσκυνητῶν, δὲν φαίνονται, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, συνάγομεν δ' ἐκ τούτου ὅτι δὲν ἠρημώθη τελείως ποτὲ Καλογήρων ἡ Μονή, εἰμὴ προσωρινῶς ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων ἢ κινδύνων ἀπὸ θαλάσσης. Κτήματα μόνον κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ Μονὴ κατήντησε νὰ μὴ ἔχη ἄλλων πόρον συντηρήσεως εἰμὴ μόνον τὰ ἐλέη καὶ τὰ ἀφιερῶματα τῶν προσκυνητῶν, ὡς καὶ τὰ ὀλίγα ἀκίνητα κτήματα τῆς Μονῆς Βρυωμένης. Βραδύτερον ὅμως ἐπὶ Ἡγουμένων Γερασίμου, Χατζῆ Γρηγορίου καὶ Νεοφύτου ἀπέκτησε καὶ ἄλλην δι' ἀγορῶν ἀκίνητον περιουσίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ τοῦ τελευταίου Ἡγουμένου (1871—1910) ἀνήρχετο κατ' ἀξίαν εἰς ἑκατομμύριον καὶ πλέον, ἀπετελεῖτο δέ, κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1893 γενομένην ἀπογραφὴν, ὡς ἐμφαίνει ὁ προμνησθεὶς Κῶδιξ τῶν Μονῶν: α') ἀπὸ τὴν περιοχὴν, τὴν μέχρι τῆς θαλάσσης ἐκ βορρᾶ ἐκτεινομένην καὶ εἰς δέκα χιλιάδας στρέμματα ὑπολογιζομένην, β') ἀπὸ τέσσαρα Μετόχια (Πυροβόλους, Ἀσσαρην, Ἀχλάδα καὶ Βρυγιωμένου), γ') ἀπὸ διάφορα ἄλλα κτήματα κείμενα εἰς 239 τοποθεσίας κατὰ τὰς Ἐπαρχίας Ἱεράπετρον, Μεραμβέλλον καὶ Σητείαν.

Τῆς περιουσίας ταύτης μέρος μὲν κατέλαβε καὶ διαχειρίζεται ἡ τοῦ Νομοῦ Λασηθίου Δημογεροντία (Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπεία ἢ Ὁργανισμὸς Διοικήσεως Μοναστηριακῶν Περιουσιῶν), μέρος δὲ (2/5) τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον, καὶ τὸ ὑπόλοιπον, τὸ τὴν περιοχὴν τῆς Μονῆς ἀποτελοῦν, ἀφέθη πρὸς συντήρησιν τῶν Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς, οἱ ὁποῖοι κατὰ μὲν τὸ 1893 ἀνήρχοντο εἰς ἑπτὰ (3 Ἱερομονάχους, 1 Μοναχὸν καὶ 3 Μοναχάς) ἐσχάτως δὲ κατήλθον εἰς δύο μόνον.

Ἡ Μονὴ διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου κατετάχθη μεταξὺ τῶν προσωρινῶς διατηρουμένων ἢ Διαλυτῶν Μονῶν. Μετὰ τὴν ἀνασύστασιν ὅμως καὶ αὐτῶν τῶν διαλυθεισῶν ἔπαυσε καὶ ἡ τῆς Φανερωμένης νὰ θεωρηθῆται Διαλυτὴ· Διὰ δὲ τοῦ τελευταίου νόμου (τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1935) ἀνεγνωρίσθη ὡς μονόνιμος διατηρητέα.

6. Ἐξ ακοουστῆ. Ἐν ἡ θέσει κεῖται σήμερον ἡ Μονή, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Χωρίου Μαλλῶν, δὲν ὑπῆρχε πρὸ πεντηκονταετίας εἰμὴ ἐρείπιόν τι νοαῦ, ἀγνώστου ὀνόματος καὶ μικρὸν τι Ἐξωκκλήσιον, ἐπ'ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου τιμῶμενον, ἐπονομαζόμενον δὲ Παναγία Ἐξακουστή.

Ἐν ἔτει 1877 ὁ ἐκ Μαλλῶν Μοναχὸς Χατζῆ Ἀνανίας Μπαρμπεράκις, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τῆς Μονῆς Καψᾶ, παρεκινήθη ἀπὸ τὴν εὐλάβειαν μεθ' ἧς οἱ Χριστιανοὶ προήρχοντο εἰς τὸ Ἐκωκλήσιον τῆς Ἐξακουστῆς καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γεροντογιάννη ἀκολουθῶν, βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του (τοῦ νῦν Ἠγουμένου Ἱεροθέου), ἀνεκαίνισε τὰς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας, ἀνήγειρε κελλία τινὰ καὶ τὸν πρότερον ἐρημικὸν τοῦτον τόπον μετέβαλεν εἰς Μονήν, περιβαλλομένην σήμερον ὑπὸ καλλιεργημένων καὶ δενδροφυτευμένων κτημάτων, κατοικουμένη δὲ (κατὰ τὸ 1893) ὑπὸ πέντε Μοναστῶν.

Ὁ αὐτὸς δὲ δραστήριος, ἀλλ' ἀγράμματος ἐντελῶς, Μοναχὸς Χατζῆ Ἀνανίας ἐξηκολούθει καὶ νὰ προΐσταται τῆς Μονῆς μέχρι τοῦ 1893, ὁπότε ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Ἱερομονάχου Μεθοδίου Βρυγιανόκι. Ἡ τῆς Μονῆς περιουσία, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο κατ' ἕκτασιν ἐκ κτήματος ὀκτῶ στρέμμάτων περίξ τῆς Μονῆς, ἠξήθη δι' ἀγορῶν εἰς τριάκοντα στρέμματα, καλλιεργημένα καὶ δενδροφυτευμένα. Εἰς τὴν περιουσίαν ταύτην, δι' ἀγορῶν ὁμοίως καὶ ἀφιερώσεων, προσετέθησαν καὶ ἄλλα εἰς ἐννέα διαφόρους θέσεις κτήματα, ἐν οἷς καὶ ἐλαιοτριβεῖον ἐντὸς τοῦ Χωρίου Μαλλῶν.

Διαλυτέα ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου κριθεῖσα καὶ διαλυθεῖσα, ἀνασυνεστήθη τῷ 1903 μετὰ τῶν λοιπῶν διαλυθεισῶν Μονῶν καὶ ὑθίσταται ἕκτοτε. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τελευταίου νόμου (1935) ἐκρίθη Διαλυτέα.

Τέλος

τοῦ Δευτέρου Μέρους

ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α' Προσώπων

(κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν)

α'. Αὐτοκράτῶν—Βασιλέων. β'. Πατριαρχῶν. γ'. Παπῶν—Καρδιναλίων. δ'. Ἐρχιεπισκόπων—Μητροπολιτῶν. ε'. Ἐπισκόπων. στ'. Ἡγουμένων Μονῶν. ζ'. Ἄλλων Κληρικῶν. η'. Ἱερέων. θ'. Μαρτύρων—Ὁσίων. ι'. Διοικητῶν Καθίδων Γενιτσάρων Ἀγάδων Τούρκων ἐπιδρομέων. ια'. Συγγραφέων καὶ ἄλλων προσώπων.

Β'. Ἐπισκοπῶν Κρήτης

Γ'. Μονῶν ἐν Κρήτῃ ~~(καὶ ἐπιτὸς Κρήτης)~~

α'. Αὐτοκράτορες—Βασιλεῖς	Καιεστίνος (Coelestinus III)	32
Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος	Κλήμης Στ'	38
Ἀνδρόνικος ὁ Β'	Κλήμης Η'	44
Ἀρκάδιος	Ὀύρβανός Ε'	31, 35, 38
Ἰσαάκιος Ἀγγελος	Ὀύρβανός Η'	44, 45
Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας	Πῖος Δ'	37
Λέων ὁ Α'	Πῖος Ε'	43
Λέων ὁ Γ' (Ἰσχυρός)	Σκιπίων Rebiba (Καρδινάλιος)	41
Λέων ὁ ΣΤ' (Σοφός)		13, 23, 24, 28, 29, 47
Νικηφόρος Φωκᾶς	δ' Ἀρχιεπίσκοποι—Μητροπολίται	105
Πουλιχέρια	Ἀθανάσιος (Κρήτης)	76
Πτολεμαῖος Φιλομήτωρ	Βασίλειος »	99
Ρωμανός	Γεράσιμος »	76
	Γερμανός (Σάρδεων)	54, 55, 57
	Γερολάμος (Κρήτης)	53, 58
β'. Πατριάρχαι	Γερολάμος (Κρήτης)	33, 36, 39, 40
Ἀλέξιος	Εὐμενιος	141 (ὕποσ. 4)
Βασίλειος ὁ Μέγας	Ἰωάννης Β' »	27 (ὕπ.)
Κύριλλος Δούκαρις	Καλλίνικος »	49, 57
Λουκάς (Χρυσοβέργης)	Κύριλλος	15 (ὕπ.)
Μελέτιος Πηγᾶς	Κύριλλος Β' » (Ἅγιος)	22
Περθέσιος Δ'	Μαρτύριος »	16
Σωφρόνιος Γ'	Μελέτιος »	49, 57, 62
Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων	Μελέτιος Παντόγ. (Ἐρέσου)	113, 115, 133, 147, 150,
Φώτιος	Μύρων (Ἅγιος)	26, 144, (ὕπ. 4)
γ' Πάπαι—Καρδινάλιος	Νεόφυτος Πατελάριος (Κρήτης)	51, 55
Ρονιφάτιος Θ'	Νικηφόρος (Κρήτης),	27. (ὕπ.)
Γρηγόριος Θ'.	Στέφανος »	27 (ὕπ.)
Γρηγόριος Ι'.	Τιμόθεος Βενέρης	22 (ὕπ.) 89
Γρηγόριος ΙΑ'.	Τίτος (πρῶτος Ἐπίσκοπος ἢ Ἀρχιεπίσκοπος)	11, 13, 16, 17, 19, 35
Ἰννοκέντιος VII		39
δ' Ἀρχιεπίσκοποι—Μητροπολίται	ε' Ἐπίσκοποι	
Μωνάχος ΚΒ'	Ἀθανάσιος (Γερά.)	51, 52, 55, 56, 71

Azolinus Malavolta (Σιένης)	38	Καλλίνικος (P=0. Αύλοπ.)	60
Ἀλεξάνδρος (Ἱεραπ.—Σητείας)	44	(Κατταρού)	33
Ἀμβρόσιος Ἱεροσητείας, 10, 46, 54, 57	65—68, 71, 73	Κωνσταντῖος (Σητείας)	49, 55, 56
Ἀμβρόσιος (Πλατομάχος κλπ.)	65	Λεύκιος (Ἰουίου)	20,
Ἀνδρέας (Ἱεραπέτρας)	36	Λέων (Σητείας)	36, 40
Ἀνδρέας (Σητείας)	38	Μακάριος (Κυθωνίας),	55
Ἀνδρέας » Συρίγος,	40	Μανουὴλ Ραλλῆς (Ἱεροπ.),	36
Ἀνθίμος (Κισιάμου)	55	Μαξιμὸς Μαργαρίνης (Κυθήρων)	42,
Ἀντώνιος (Ἱεραπ.)	35	Μᾶρκος Σητείας)	37, 104, 106
Ἀρτέμιος (Ἱερᾶς)	54, 55, 72	Μᾶρκος Μουσεύρος (Ἱεραπ.)	36
Ἀυξέντιος (Ἱερᾶς)	54, 72	Ματθαῖος (Σητείας),	39
Βαρθολομαῖος (Ἀγρίου)	41	Μελέτιος (Ἱερᾶς) 52, 53, 55, 71, 72	
Βικτωρ (Μυλοποτάμου)	39	Μελέτιος Νικολετακίς (Σητείας) 55, 57,	
Γάσπαρ Βιβᾶνος (Σητ.—Ἱεραπ.) 34, 41,	42, 43, 44, 46	Μισσηλ (Ἱεροσητείας),	57 (ὕπ.)
Γεδεῶν (Ἱερᾶς)	54, 57, 72	Ναταλῆς (Σητείας)	37
Γεράρδος (Ἱεραπ.)	35	Νεόφυτος (Ἀρκαδίας)	57,
Γερσιμὸς (Πέτρας)	55	Νεόφυτος (Ἱεροσητείας) 57, 62, 63, 73.	
Γερασίμος (Ἱεροσητείας)	57, 58	Νικόδημος (Ἀρκαδίας),	57
Γρολάμος (Ἱεραπέτρας)	36	Νικόλαος Γαλιναῖς (Ἱεραπ.)	36
Γεώργιος Ἀδραῖμος (Σητ.)	41	Νικόλκος (Ἱεραπέτρας),	37
Γεώργιος Μινόττος (Ἱεραπ. Σητ.)	45	Οὔγος Βαρόλης (Σητείας),	39
Γρηγόριος (Σητείας)	55, 56	Παρθένιος (Κισιάμου)	55
Γρηγόριος (Ἱεροσητείας) 55, 57, 62,	63, 64, 73,	Παρθένιος (Σητείας)	55 56
Διονύσιος (Σητείας)	55, 56	Παῦλος (Ἱεραπ.)	35
Διονύσιος (P=0ύμνης)	68	Παῦλος (Σητείας)	40
Διονύσιος (Πέτρας, Νεαπόλεως) 68, 70, 71		Πέτρος (Σητ. Τιτουλάριος)	41
Δομήνικος (Ἱεραπ.)	35	Πέτρος Bonfigli (Σητείας)	41
Δομήνικος (Σητείας—Μυλοποτ.)	39	Πέτρος Magno »	41
Εὐφρόνιος (Ἱεραπότνης), 16, 17, 23		Πέτρος Πίζανις (Ἱεραπ. Σητ.) 44, 45	
Ζαχαρίας (Σητείας),	55, 56	Σοφριανὸς (Ἱεραπ. Σητ.)	44
Θεόδωρος (Ἡρακλεοπόλεως)	20	Σύμφωρος (Ἱεραπότνης)	16, 17
Θεοφύλακτος (Σητείας)	55, 56	Φίλιππος (Ἱεραπ.)	36
Θωμᾶς (Ἱεραπέτρας)	35	Φιλόθεος (Ἱερᾶς)	54
Ἱερεμῖα, (Ἱερᾶς)	54, 55	Φιλόθεος (Ἱεροσητείας)	71
Ἱλαρίων (Ἱεροσητείας). 57, 58—61,	72, 73, 109, 120 155	Φραγκίσκος (Ἱεραπ.)	35
Ἰουλιανὸς (Ἱεραπέτρας),	35	Φραγκίσκος Β' »	35
Ἰππόλυτος (Ἱεραπ.)	37		
Ἰωάννης Σητείας)	38	στ' Ἠγούμενοι Μονῶν	
Ἰωάννης Β'. »	38	Ἀνανίας (Καθολικοῦ)	156
Ἰωάννης Δολφίνος (Σητείας)	39	Ἀνανίας (Γοπλοῦ)	123, 128, 152
Ἰωάννης Κβιρίνος (Ἱεραπετρας)	35	Γαβριὴλ Παντόγαλλος (Ἀρωτιηριανῆς) 113	
Ἰωάννης Λορεδᾶνος (Ἱεραπ.)	35	123, 124, 131, 133, 134, 143,	
Ἰωσήφ (Σητείας)	55, 56	144, 146, 147—150	
Καλλινίκος (Ἱεροσητείας) 57, 58, 73		Γεννάδιος (Φανερ. Σητ.)	114
		Γερσιμὸς Πλύνης (Γοπλοῦ)	151
		Γερσιμὸς (Φανερωμ. Ἱεραπ.)	157
		Γρηγόριος » »	157

Γ-ηγόριος (Τοπλοῦ),	135, 143, 151	Ματθαῖος Μοναχὸς (Καψᾶ)	110
Γρηγόριος Παπαδάκης (Ψάθης)	154	Μελισσεδέκ » ('Αγ. Μαθθ. 'Ηρακλ.)	58
Ζαχαρίας Κορνᾶρος (Τοπλοῦ)	152	Νόσφυτος Τσουρίλλης 'Ιερ. (Τοπλοῦ)	137
'Ιάκωβος Τσουρίλλας »	152, 153	Νικόδημος 'Ιερομόν. (Φανερ. Σητ.)	114
'Ιερεινός (Τοπλοῦ)	152	Νικόδημος 'Ιερομόναχος (Τοπλοῦ)	100
'Ιερόθεος ('Εξακουστῆς)	158	Παρθένιος Κελαϊδῆς	64
'Ιλαρίων (Τοπλοῦ)	153	Χατζῆ Μαρία Μοναχῆ (Καλογέρων	
'Ιωακείμ »	152	Λάστρου),	153
'Ιωακείμ Γιακουμάκης (Τοπλοῦ)	152	Χατζῆ Σαλώμη Μοναχῆ » »	153
'Ιωακείμ (Καλογέρων Λάστρου)	153		
'Ιωακείμ Πρωτογερ. (Τοπλοῦ)	151	η'. 'Ιερεῖς	
'Ιωαννίκιος ('Αγ. Σοφίας)	119	'Αρμάκης 'Αντώνιος	134
'Ιωαννίκιος (Φανερ. Σητ.)	112, 114	Γιαννούλης Γεώργιος	134
'Ιωσήφ Γεροντάκης (Καψᾶ)	62, 110, 111	Κατσούλλης Μιχαὴλ	58
'Ιωσήφ Σταματάκης (Τοπλοῦ)	152	Μαντινεῖος Στρατίτιος	134
Καλλίνικος »	151	Μπουφρῶς	113
Κύριλλος Βιγλιώτης (Τοπλοῦ)	152	Παιδιώτης Γεώργιος	134
Κύριλλος Βουτυράκης »	153	Παπανδρουλῆς—Παπατράκας	154
Κύριλλος Σμυρῖλλιος »	123, 152	Ρουμπελῆς Μιχαὴλ	111
Μεθόδιος Βρυγιανάκης »	153, 158	Σκλιντζεζ 'Ερμανουήλ (ὕπος)	133
Μελέτιος Μιγελιδάκης »	128, 130, 152	Ταμιολάκης	59
Μελέτιος Παναγιωτάκης (Διχαλᾶ)	116, 154		
Νεκτάριος (Τοπλοῦ)	151	θ' Μάρτυρες Ὅσιοι	
Νεόφυτος (Τοπλοῦ)	151	'Αγτώνιος Μέγας	74
Νεόφυτος (Φανερωμ. 'Ι.ραπ.)	157	Δέκα Μάρτυρες	13, 78 (ὕπ. 4)
Παρθένιος Καφροῦρος (Τοπλοῦ)	123, 142, 151	Δώδεκα Στρατιῶται	74 (ὕπ. 4)
Παρθένιος Κορνᾶρος (Τοπλοῦ)	130, 150	Τεσσαρες Μάρτυρες (ἐκ Ρεθύμνης)	78
Τιμόθεος (Τοπλοῦ),	152	'Ιωάννης 'Ερημίτης,	90, 101
		'Ιωσήφ ὁ ἐκ Κεράμου	121, 134, 135
ζ'. Ἄλλοι Κληρικοί (Μοναστηρίων)		Κύριλλος (ἄρα καὶ Μητροπ.)	78
Ανανίας Μοναχὸς ('Εξακουστῆς)	110, 158	Μύρων (» »)	78
'Αθηνάσιος Διάκονος (Τοπλοῦ)	59	Νίκων Μετανοεῖτες,	24, 26, 77, 105
Γεννάδιος ('Αγ. Σοφίας, Καψᾶ),	110, 116, 119	Παῦλος ὁ Θηβαῖος	74
Γερμανὸς Μοναχὸς (Τοπλοῦ)	128	Παχώμιος Μοναχὸς,	74
Εὐμένιος 'Ιερομόν. »	128	Πέτρος ὁ Νέος	78
Ζωσιμάς »	100	Χριστόδουλος ὁ Πάτμου,	77
Θεοδόσιος Διάκονος ('Ιστορικός) 21 (ὕπος.)		ι' Διοικηταὶ—Καθηδρες—Γενίτσοροι—	
'Ιωακείμ 'Ιερομόν, Σεμπερτζάκης		'Αγάδες—Τοῦρκοι 'Επιδρομεῖς	
(Τοπλοῦ)	105	'Αδασίδης Κωστή—Πασσᾶς,	60, 86
'Ιωακείμ Μοναχὸς (Παπλινουῦ)	132	'Αγριολῆδης—'Αγᾶς	107
'Ιωαννίκιος 'Ιερομόναχος (Φαν. Σητ.)	114	'Αλῆ—Μπαμπᾶς	120
'Ιωσήφ Γεροντογιάννης Μοναχὸς		'Αφεντανάκης 'Ιβραήμ,	56, 73, 147
(Καψᾶ) 62, 109, 110, 119, 158		Βαρβαρρόσας Χαϊρεδδίν	29, 43, 45, 99
Δέων Διάκονος ('Ιστορικός)	26		112
Ματθαῖος 'Ιερομόν, (Τοπλοῦ)	123	Δαμολίγιος 'Ιερώμιος	99
		Δεσβᾶτ Πασσᾶς	66

- Δερβής—'Αγῆς Χοτζαριφάκις 108
 Zuan Antonio (Rector) 40
 'Ισμαήλ Χικήμ—Πασσῶς 59
 Κασάπ—'Αριέτης 130, 136, 152
 Μουράτ—'Αγῆς 150
 Μουσοφῶ—'Εφέντης (Καδής) 52
 Μουσιουρῶ—Πασσῶς 58, 81
 Ξεκιλτης—'Αριέτης 147
 Πηλαβῆς Μιμέτης ὑποσ. 32, 131
 Σεϊδάρ—'Αγῆς 147
 Σουράπ—Μπαμπῶς 'Αλῆς, 119, 130
 Σφαικιανῆς Κων)ιος 64
 Χατζημαζλιουμάκης Μουστ. 119
- ια' *'Αλλα πρόσωπα—Συγγραφεῖς
- 'Αγγελάκις 'Εμμ. 101, 117, 144, 145, 148, 149, 152.
 'Ανδρεάδακι Εὐαγγελίστρια εἰκ. V
 'Ασπροσκούλης Νικόλαος, 132.
 Ἀγερινὸς εὐρ. 61.
 Ἀ'αριώτης Ζαχ. 61
 Balbi Nicolo, 120, 150
 Barbaro Franc. 122
 Werdmüller 133.
 Βλαστός 'Εμμ. 61
 Βλαστός Σήφης, 121
 Volaterranus Raphael 33
 Bonius Zuane 113
 Buondelmonti Christ, 88, 100—
 105, 107, 120
 gams Bonif. Pius— 34
 Γενεράλις 'Εμμ. 76
 Gerola Giuseppe, 27, 28, 30, 32,
 34, 35, 36, 45, 102, 120, 150
 Γεωργίου Στυλιανός, 38, 148.
 Γιάννος τοῦ Σητείας, 48, 56
 Γριμῆιος Νικόλαος, 99
 Δασκαλάκι Εἰρήνη, 65
 Degarzoni Giulio 122
 De Mezzo 53, 118, 121, 122
 De Mezzo Σεμνή, 122
 Δερμιτζάκις 'Ιωσήφ, 60
 Δρακάκις Γεώργιος, 58
 Eubel Conr. 34.
 Εὐδαίμονογιάννης 'Ανδρέας, 42, 43.
 Ζαφείρης Χατζῆ Νικόλαος, 109, 112.
 'Ιεροκλῆς ὁ Γρομματικὸς, 13, 18.
- 'Ιππόται Μάλτας 136, 147.
 Καββάσιλας 156.
 Καζαναράκι 'Ελένη, 116
 Καλα'ι'σάκις Γεώργιος, 78, 101, 119
 Καλ'έργης 'Αλέξιος, 31, 156
 Κανάκις 'Εμμ. 59
 Καραβέλας 'Εμμ. 51
 Carolus a s. Paulo, 14, 20
 Castcofilaca P. 46, 102
 Καταπότης Μιχαήλ, 42, 101, 106, 144,
 145, 148, 152
 Κατσούλλις 'Αντώνιος, 61, 62
 Κεράκις Γεώργιος, 117, 118
 Κοντύλας Νικόλαος 59
 Cornarius Nicolaus 113
 Κορνᾶροι, 122, 129
 Κορνᾶρος 'Ανδρέας 122
 Κορνᾶρος 'Ερμιανουήλ, 136
 Λορνᾶρος 'Ιωάννης, 138, 142, 143
 Κορνᾶρος Φραγκίσκος, 122
 Cornelius Elaminius, 13, 14, 20,
 23, 24, 27, 30, 32, 34, 41, 42, 43,
 79, 99, 104, 105, 133, 135, 121, 134
 Cornerius Andreas 113
 Κρισῶς Μανώλης 52
 Lequienius Mich 13, 15, 20, 34, 38
 Λέων ὁ Διάκονος 26
 Μαλαξὸς Μανουήλ, 147, 149
 Μαρκαντωνιάκις Πέτρος, 59
 Μαστροκωνσταντουλάκις Μιχαήλ, 56
 Ματθαίου 'Ιωάννης 116
 Μελισσηνοί, 78, 132, 156
 Meursius Ioannes, 13, 23, 24
 Mirraeus Albertus 13, 23
 Μιχαλιδάκις Γεώργιος, 128
 Μοδάτσος Μιτθαῖος, 99
 Moronus Gaetanus 16, 20
 Muazzo N. 122
 Niger Domenicus 20, 21
 Νικολαΐδης 'Αθανάσιος 58
 Νικουσίος Παναγιώτης, 51
 Νοβ'έρη, 'Αραφ' Ιστορικός 21, 25, 26.
 Ξανθουδίδης Στέφ. 20, 24, 31, 48,
 120, 134, 137, 145, 146, 147, 148.
 149, 150, 155.
 Ξηρουχάκης 'Αγαθ. 33, 34, 36, 39
 Ξενικός Ιεροψάλτης, 59
 Οἰκονομίδης Γεώργιος, 48, 120.

Παντόγαλοι, (βλ. Ἀρχιεπίσ. Ἡγούμνοι)		Ἀλύγγου,	13, 14
Παπαδόκις Γεώργ. Θεοδ. Μιχαήλ,	59	Ἄξου	13, 14
» N.	1, 10, 89	Ἀπολλωνίας	14, 15, 26
Παπαδημητράκις Γ.	138	Ἀπτέρας	13, 14,
Παπαδοπετράκις Γρηγ.	22, 54	Ἀρχαδίας	13, 14, 23, 30, 32, 47, 49, 50
Παπαδόπουλος Ἀθ. Κεραμεύς,	13, 16, 46,	Ἀύλοποτάμου	23, 47, 48, 49, 69
Παπαδόπουλος Ν. Κομνηνός	42	Βιέννης	1, 14
Παπαδόπουλος Μάρκος	132	Γόστονος	13, 14, 23, 47
Παπαρρηγιόπουλος Κ.	22	Ἐλευθέρνη:	13, 14, 26
Pashley R.	143, 144	Ἐλύρου	13, 14
Παχυμέρης Γεώργιος,	27	Ἡρακλεοπόλεως	14, 15
Περδικάκης Ἰωάννης,	59	Ἡρακλείου	26, 50
Perot G.	19	Ἱεραπύτνης — Ἱεραπίτρα: — Ἱεράς,	12, 13
Pinius Jo.	14	14, 15 — 18, 23 24, 25, 27, 30, 32, 33 — 37, 43	
Πλωτῖνος Φιλόσοφος	74	— 47, 48, 49, 50, 51 — 55, 57, 65, 68, 69, 71, 72	
Πολυχρονίδης Νικόλαος	59	Καλαμώνος,	20, 32, 33, 36
Predelli	34 (ὕπ.)	Καμάρας	13, 14
Πτολεμαῖος ὁ Γεωγράφος.	17	Καντανίας (Καντάνου)	13, 14, 26, 30, 32
Raulin Victor,	18, 22, 26, 79, 88, 156	Κισάμου,	13, 14, 23, 30, 32, 33, 36, 47, 49, 50
Ρούφος Πέτρος	40	Κλαύδου (Νήσου)	13, 14
Σάβας Κ.	52	Κνωσοῦ,	13, 14, 16, 23, 32, 47, 49
Salamon Marcus	113	Κυθωνίας — Ἀγιάς,	13, 14, 23, 30, 32, 35, 47,
Schelstratius Em,	32	49, 50, 69	
Schumberger I.	22 (ὕπ.)	Κυτίου	26
Cervellini Giambattista	30	Λάμπης (Λάμπης),	13, 14, 23, 47, 48, 49, 50
Σκορδύλαι,	78, 132	Λίσσου	13, 14
Spratt,	128, 143, 145	Λύκτου	13, 14
Σταμάτιος Ζωγράφος,	143	Μαλεβιζίου	36 (ὕπ.)
Σταυρακίς Νικόλαος,	22, 26	Μυλοποτάμου,	30, 32, 33, 39, 47, 48
Σφουκιανákis Γεώργιος,	65	Μύρωνος,	32
Tod Marcus	106	Νεαπόλεως	50, 51, 68
Tournefort Pitton	87	Πέτρας,	23, 24, 47, 48, 49, 68, 69
Trivan Antouio,	77, 78, 87, 121, 148	Ρεθύμνης,	30, 33, 48, 49, 50, 69
Τρ. δ' Ἰβ. Θεόδωρος,	52, 53, 72	Σελίνου,	50
Φακιολάκης Δημήτριος	59, 60	Σητείας,	12, 18 — 21, 23, 25, 27, 30, 32, 33 —
Φανδρίδης Βασίλειος,	119	34, 37 — 47 — 51, 53, 55 — 57, 65, 68, 69, 71, 72	
Fanelli Antonius	32	Συβρίτου	13, 14, 26
Fogito Ma'leo	113	Φοίνικος ἢ Φοινίκης,	13, 14, 26
Φουτεινή Κατσούλλι	58	Χανίων,	50
Halberr Fr.	144	Χερρονήσου,	13, 14, 23, 30, 36, 47, 49
Χαμολέως	156		
Χανδριανákis Ἰωάννης	128	Γ' Μονῶν ἐν Κρήτῃ	
Χαρτοφύλαξ Ἰωάννης	132	Ἀγία Αἰκατερίνη.	77, 80, 93
Χατζιδάκις Γεώργιος (Γ. Ν. Χ.)	145	» Εἰρήνη	91
Χρυσουλάκις Ματθαῖος,	110	» Κυριακή (Περίβολίων)	89
Ψιλῆκις Βασίλειος	22, 26, 31, 33, 156, 157	» (Χαλέπας)	80, 89
		» Μονὴ Βιάννου	94
		» » Κυθωνίας	89
		» » Μαλεβιζίου,	94
		» Παρασκευή	93
		» Πελαγία	92
		» Σοφία	53, 71, 72, 82, 96, 116, 117 —
			1, 9, 122
Ἀγρίου,	23, 30, 32, 33, 36, 47		

'Αγ. Τριάς ('Ακρωτ.)	54,63, 81,8387, 89	'Εξακουστή,	72,94,158
» (Περιβολίων)	89	'Επανωσήφης,	82,83,84,92,95
* Άγιοι 'Απόστολοι,	92	'Εσταυρωμένος,	91 (ὕπ. 8) 91
» Πάντες	95	Θεολόγος ('Ανωπλεως)	78,84,93,132
» Σαράντα 96,107,108,110,111,117		» ('Αποκορώνου)	89
'Αγιον Πνεῦμα ('Αγ. Βασιλείου)	90	» ('Ηρακλείου),	80,93,133,134
» » (Σητείας)	96,116,117,118	» (Κρητῶς)	78,95,131,132
* Άγιος 'Αντώνιος	95	Θυμιανή (Σφακίων)	90
» Βασίλειος	80, 89	'Ιερουσαλήμ (Μαλεβιζίου)	92
» Γεώργιος (Βραχασώτης)	95	Καθολικὸν ('Ακρωτηρίου)	76,90,101
» » (Πεδιάδος)	93	Καλιέργη	93
» » ('Ακρωτ Σπίθα)	89	Καλογέρον (Λάστρου)	82,96,153
» » (Φαλάνδρα)	93	Καλοσιδαίνα	91
» Δημήτριος	93	Καλού—Νερού (Σητείας)	82,96,107,108, 170,111,117
» 'Ελευθέριος,	80, 89	Καμαριώτης (Μυλοποτ.)	88,91
» 'Ισιδώρος	76,96,99-104,120,122,129	Καρδαμούτσα	95
» Ματθαίος ('Ακρωτηρίου)	90, 134	Καρδιώτισσα (Καινουρίου)	92
» » ('Ηρακλείου)	94	» (Πεδιάδος)	38,39,62,84,93,112
» Νικόλαος (Μονοφατίου)	93	Καρυδιανή (Βιάννου)	94
» » (Σητείας)	37,77,96,104-107	Καψῶς Σητείας	82,96,107—112,117,158
» Παντελεήμων (Μαλεβιζ.)	92	Κεράμου (Μεραμβέλλου),	95,134
» » (Μυλοποτ.)	82,83,91	Κουδομαῦ (Μονοφατίου)	84,93
* Άγιος Πρόδρομος (Κορακιών),	82,83,89	Κουφή—Πέτρα	95
» Σύλλας (Μεραμβέλλου),	95	Κρεμαστά	60,83,84,95
» Χαράλαμπος (Φραγκοκαστέλλου)	90	Κρούσταλλένια	82,84,95
'Αγκάραθος	82,83,84,93,112	Λιμνιώτισσα	94
'Αγριλῆς	95	Μπαλή	82,91
'Ακρωτηριανή (βλ. Τοπλοῦ)		Μυριοκέφαλα	83,92
'Απεζωνά	83,84,92,120	Ξερά—Ξύλα,	95
* Ἀρθῆ (Βιάννου)	83,94	'Οδηγήτρια (Καινουρίου)	83,92
'Αρέτι	83,84,95,132	Παληνή	83,84,94
'Αρχάδι	70,76,82,83,87,91	Παπλινού	94,131,154
'Αρχὸς	46,72,73,94,155	Περάμπελα	95
'Αρσάνι.	83,91	Πρέβελη	82,83,90
'Ασπαραθείας	90,132	Ρούστικα	82,83,92
'Ασώματοι	82,91	Σαββατιανὰ,	83,84,94
Βαλσαμόνερον	93	Σπηλιώτισσα	93
Βιδιανή (Λασηθίου)	83,84,95	Τοπλοῦ ('Ακρωτῆρ)	53—55,60,82,83,84, 93,94,96,101,104,107,115,118,119—153
» (Πεδιάδος)	93	Τρεῖς 'Εκκλησίαι	93
Βορροῦ (Μονοφατίου)	93	Τσοῦτσούρου	93
Βόσκακος,	82,83,91	Φανερωμένη ('Ιεραπέτρας)	60,72,83,84,94, 112, 115 153, 156—158
Βούλαρη,	91	Χαλεβῆ,	92
Βροντήσι	83,84,92	Χαλέπα.	82, 83, 91
Βρώμενη,	94,155,156	Χουσοκαλίτισσα	82, 89
Γοργολαγήνη,	84,92	Χρυσοπηγή,	79, 82, 33, 90, 132
Γουβερνέττο	71,82,83,89,90	Ψάθη,	94, 115, 154
Γουβερνώτισσα,	93		
Γουεντῆ (Σητείας)	96,117,118		
Γωνιχ (Κισάμου)	81,82,83,87, 89,112		
Δισσοκῦρι,	83,91		
Διχαλῶ (Σητείας)	82,96,153		
Δωριές,	95		
'Ελεούσα	94		



Εικόν 1 (σελ. 63)

† Γρηγόριος Παπαδοπετράκης

Ἐπίσκοπος Ἱερῶς καὶ Σητείας

— 1880—1889 —



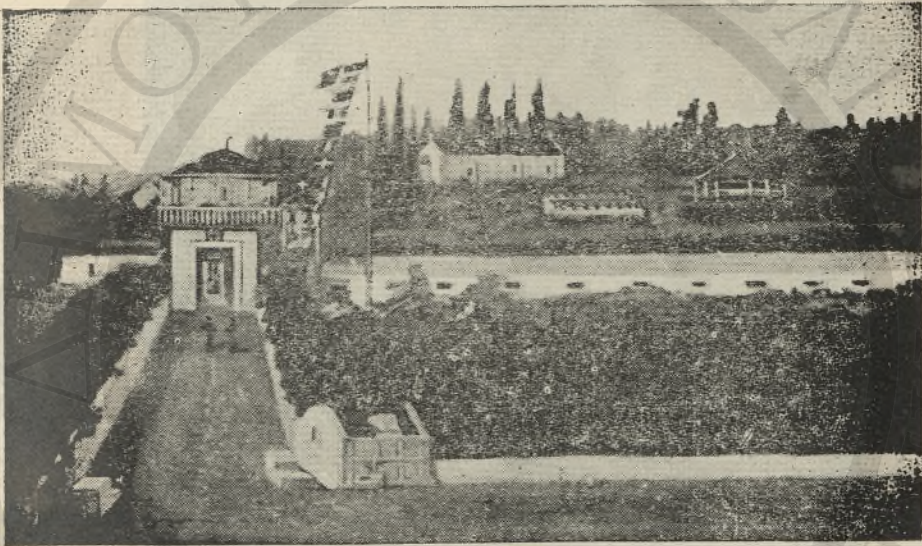
Εἰκὼν II (σελ. 65)

† Ἀμβρόσιος Σφακιανάνης

Ἐπίσκοπος Ἱερῶς καὶ Σητείας

— 1890—1929—

(ἐκ φωτογραφίας τοῦ 1915)

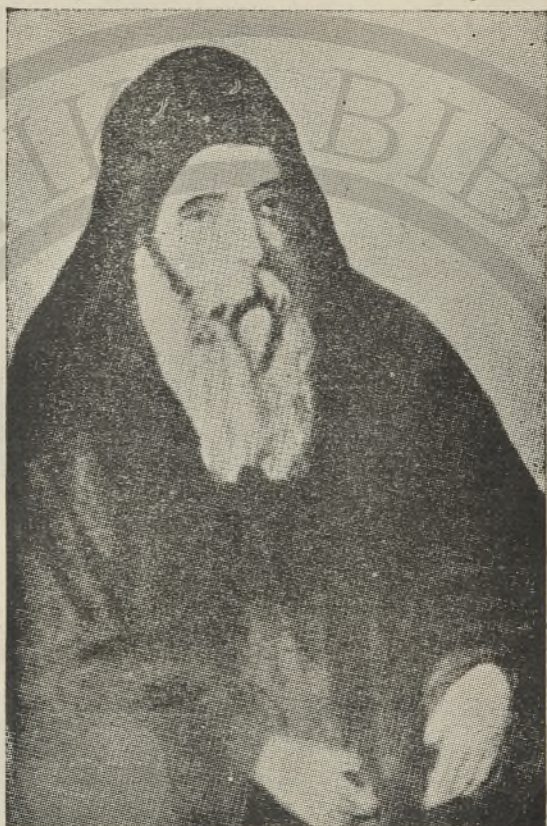


Εἰκὼν III (σελ. 66)

*Ἐξωτερικὴ ἄποψις
τῆς πρώην ἐν Ἀγιασμένῳ Ἐπισκοπῆς
Ἱερῶς καὶ Σητείας
(ἐξ ἐλαιογραφίας)*



Εἰκὼν IV (σελ. 70)
Διονύσιος Μαραγκουδάκης
Ἐπίσκοπος Νεαπόλεως
(Πέτρας—Ἱερῶς—Σητείας)
1932—1935
(ἐκ φωτογραφίας τοῦ 1925)

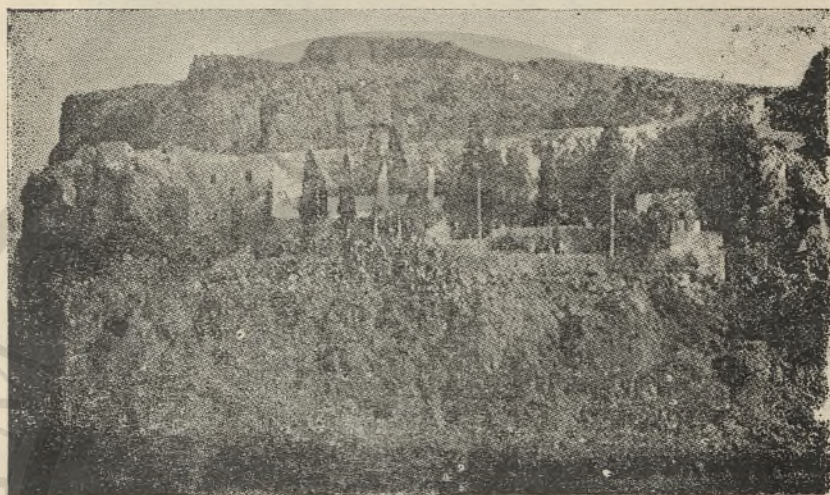


Εἰκὼν V (σελ. 109 ὑποσ.)

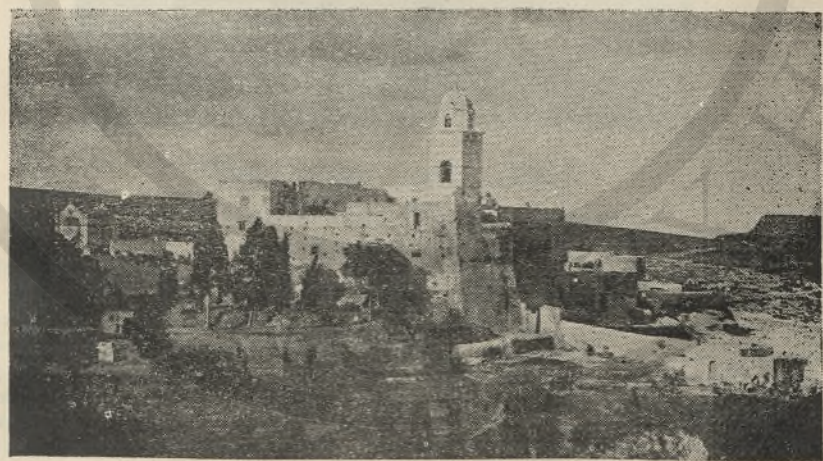
Ἰωσήφ Γεροντογιάννης

Ἀνακαινιστὴς τῆς Μονῆς Καψᾶ

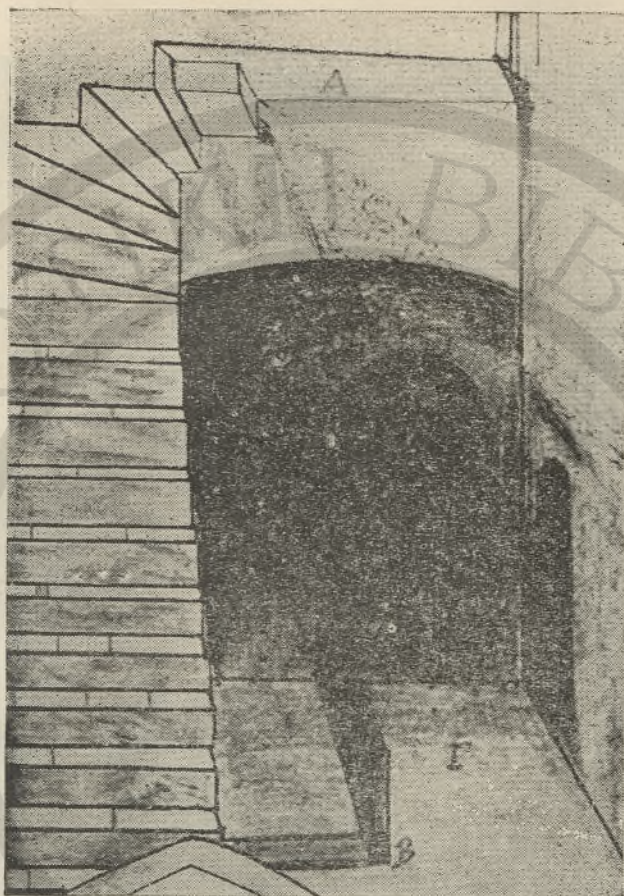
(Ἐξ ἐλαιογραφίας τὴν ὁποίαν ὁ ἕγγονος τοῦ Γεροντογιάννη Ἰωσήφ Γεροντάκης, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ Νήσῳ Σύμῃ Αἰγαίου (σελ. 111), ἀποθήσκων δὲ ἀφῆκε παρὰ τῆ ὑπηρετρία αὐτοῦ Εὐαγγελιστρίτζ Μιχ. Ἀνδρεαδάκι (ἀριθ. οἰκίας 2992) μετὰ παραγγελίαν νὰ φυλάσσεται ἐκεῖ).



*Εἰκὼν VI (σελ. 111)
Μονὴ Προδρόμου (Καψᾶ)*



*Εἰκὼν VII (σελ. 123 ὑποσημ)
Μονὴ Ἀκρωτηριανῆς (Τοπλοῦ)
(Βορειοανατολικὴ ἄποψις)*



Εἰκὼν VIII (σελ. 124)
Ἐσωτερικὸν τῆς Μονῆς Τοπλοῦ

Εἰς ἀνάμνησιν θαυμασίου γεγονότος

Διαμένον ποτὲ ἐν τῇ Μονῇ ὡς Παραγουμενάρις παρὰ τῷ Ἡγουμένῳ Ἀνανία, συνήθιζεν ὁ γράφων ἐν ὥρᾳ θέρους νὰ κατακλίνεται ἐπὶ τοῦ ἐξώστου (A τῆς εἰκόνας), ἀπὸ τοῦ ὁποῖου μίᾳ τῶν νυκτῶν ἐκυλίσθη πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ ὕψους 4 μ. Ἐνῶ δὲ ἦτο φυσικὸν νὰ πέσῃ καθέτως ἐπὶ τοῦ κάτωθι τοίχου (B) καὶ νὰ διχοτομηθῇ, ἐν τούτοις ἔπεσε πλαγίως πρὸς τὸν τοίχοντοῦτον ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου διαδρόμου (Γ) καὶ οὐδὲν ἀπολύτως ἔπαθεν.

Ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς πτώσεως διάσωσις ἀπεδόθη εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Θεοτόκου τὴν ὁποῖαν πίπτων ἐπεκαλέσθη ὁ διασωθεὶς, ὁ δὲ Ἡγούμενος διείδεν ἐν τῇ διασώσει ταύτῃ προορισμὸν τοῦ παιδὸς πρὸς μεγάλας ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς Μονῆς ὑπηρεσίας καὶ εἰσῆγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ Σχολεῖον. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς του Ἡγουμένου δὲν ἐπεβεβαιώθη ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἐκτὸς ἐὰν μεγάλη πρὸς τὴν Μονὴν ὑπηρεσία θεωρηθῇ ἐν ἀδιάπτωτον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῆς Ἱστορίας αὐτῆς ἐνδιαφέρον, δεῖγμα ἐλάχιστον ἀπείρου ἐγνωμοσύνης, εἰς ἔκφρασιν τῆς ὁποίας ἀποσκοποῦσι καὶ αἱ γραμμαὶ αὗται.



Εἰκὼν IX (σελ. 143)

Πρόσοψις τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς Τοπλοῦ
μετὰ τῶν ἱστορικῶν ἐπιγραφῶν

